BIBLIOTHEKA HISTORICKÁ Č. VIII.

SLOVANSKÉ STAROŽITNOSTI

DR. LUBOR NIEDERLE

DÍLU II. SVAZEK 2.

V PRAZE NÁKLADEM BURSÍKA A KOHOUTA KNIHKUPCŮ ČESKÉ UNIVERSITY
BK 1900

HISTORICKÁ BIBLIOTÉKA.

ŘÍDÍ J. GOLL A J. PEKAŘ.

Č. IX.

SLOVANSKÉ STAROŽITNOSTI.

II. 2.

SLOVANSKÉ

STAROŽITNOSTI.

SEPSAL

Dr LUBOR NIEDERLE,

PROFESSOR ČESKÉ UNIVERSITY V PRAZE.

DÍLU II. SVAZEK 2.

V PRAZE.

NÁKLADEM BURSÍKA & KOHOUTA,

KNIHKUPCŮ ČESKÉ UNIVERSITY A ČESKÉ AKADEMIE CÍSAŘE FRANTIŠKA JOSEFA PRO VĚDY, SLOVESNOST A UMĚNÍ.

1910.

SLOVANSKÉ STAROŽITNOSTI. DÍL II.

SEPSAL L. NIEDERLE.

PŮVOD A POČÁTKY

SLOVANŮ JIŽNÍCH.

SVAZEK 2.

V PRAZE.

NÁKLADEM BURSÍKA & KOHOUTA.

KNIHKUPCŮ ČESKÉ UNIVERSITY A ČESKÉ AKADEMIE CÍSAŘE FRANTIŠKA JOSEFA PRO VĚDY, SLOVESNOST A UMĚNÍ.

1910.

TISKEM ALOISA WIESNERA V PRAZE,
KNIHTISKAŘE ČESKÉ AKADEMIE CÍSAŘE FRANTIŠKA JOSEFA PRO VĚDY, SLOVESNOST
A UMĚNÍ A C. K. ČESKÉ VYSOKÉ ŠKOLY TECHNICKÉ V PRAZE.

SLOVANSKÉ STAROŽITNOSTI.

DÍL II.

PŮVOD A POČÁTKY SLOVANŮ JIŽNÍCH.

SVAZEK II.

KAPITOLA VI.

NÁRODOPISNÉ POMĚRY NA DUNAJI A NA BALKÁNĚ V VI. A VII. STOLETÍ.

Změny politické a nová státní organisace. — Zánik starých říšských provincií a vznik them. — Národopisný obraz: Počátky graecisace a romanisace a jejich rozšíření. — Záplava slovanská v VI.—VII. stol., její ráz a účinky. — Ústup romanisace a graecisace. Vznik Romanů, Vlachů balkanských a Rumunů. — Zánik praobyvatelů. — Zbytky Thráků a Illyrů.— Vznik Albanců. — Zbytky Gallů, Sarmatů (Jazygů, Alanů), Germanů (Bastarnů, Gotů, Gepidů, Skirů, Rugů, Langobardů). — Zbytky Turkotatarů (Hunnů, Avarů). — Poměr Slovanů k Avarům. — Jiné orientální kolonie. — Karpové. — Závěr.

Výboje, které byly předmětem našeho líčení v předešlé kapitole, působily silným vlivem na předchozí stav končin podunajských a balkánských. Předně na stav politický. Projevilo se to ve stálém zmenšování říše římské a vznikání nových politických celků, zprvu na severu Sávy a Dunaje, později i na samém poloostrově.

Od doby Trajanovy, kdy říše římská nabyla v těchto končinách svého největšího rozsahu (srv. str. 57 sl.), kdy hranice běžela velkým obloukem od ústí Tisy přes horní Samoš, Karpaty až po čáru spojující ohyb Dněstru s ústím Bugu a Dněpru, viděti lze postupné, pomalé sice, ale nezadržitelné zmenšování římské oblasti na Dunaji a na Balkáně. R. 275 vyklizena byla Dacie až na několik pevných míst na levém břehu Dunaje, kde ze strategických příčin udržovány byly římské posádky ještě v VI. století (srv. str. 105). Potom podle jména zůstal sice Dunaj po několik století říšskou hranicí, ale ve skutečnosti ho Římané už od V. stol. neovládali, a r. 447 Attila přímo žádal, aby mu byl přepuštěn pás

území na pravém břehu až po Niš (str. 113). Pannonie ztracena byla vlastně již r. 453, kdy byla odevzdána Gotům (str. 114); od nich ji pak přejali Longobardi a po nich Avaři. Říše římská sice na dále udržovala si nároky na Pannonii, ale ve skutečnosti zbyl jí jen kout se Sirmiem do konce VI. stol. (str. 202 sl.).

Naposled byl Dunaj od vtoku Sávy dolů po delta uznán výslovně za hranici římské říše r. 601 ve smlouvě Maurikiově s chakanem avarským,[1]) ale přestal jí býti hned už za rozhárané vlády Fokovy a Herakleios nebyl již s to, aby se vrátil k pevné vládě Maurikiově. Za něho barbaři přecházeli řeku v nesmírných zástupech, usazovali se šmahem na poloostrově a Dunaje se říše již nezmocnila.

S touto ztrátou jediné řádné a přirozené hranice šla ruku v ruce i stálá, postupná ztráta panství uvnitř poloostrova. Kus země po kuse, provincie za provincií odpadala. A třebas některé se dále vedly v officiálním seznamu, fakticky už k říši nepatřily, neodvádějíce poplatku a netrpíce ani vojska ani úředníků římských.[2]) S tím vším souvisely ovšem i neustálé změny hranic bývalých administrativních provincií. Stará provinciální jména: Pannonia, Illyricum, Moesia, Dacia, Thracia, Macedonia, Liburnia, Dalmatia atd., udržovala se také nadále, ale rozloha jejich i pojem jejich se stále měnily, ba přecházely docela na území zcela nová, na př. Makedonie. Ovšem tyto podrobnosti politického a administrativního rozvoje říše římské na počátku středověku zde sledovati nemohu. Chci se pouze dotknouti vzniku nového administrativního ústrojí, o němž dále v textu bude několikráte učiněna zmínka, totiž vzniku byzantských *them*, jež nastoupily v VIII. stol. na místo bývalých provincií, resp. eparchií a praefektur.

Themy (*τὸ ϑέμα*) byly zde již dříve, ale jen jako organisace čistě vojenské. Úprava říše Diokletianova a Konstantinova oddělila úplně správu vojenskou a civilní. Za Justiniana vyskytla se sice snaha obé slučovati, ale ještě v VII. stol. zůstávalo zřízení them čistě vojenské[3]) a v civilní správě trvaly staré praefektury. Poměry na poč. VIII. stol. daly však Leonovi Isaurskému podnět

[1]) Theofylaktos VII. 15. Srv. výše str. 50, 220 a pozn. 2. na str. 223.

[2]) Srv. na př. list patriarchy Nikolaa III., uvedený výše na str. 210.

[3]) V VII. stol. byla císařská armáda rozdělena na themy: 1. opsikijské, 2. anatolské, 3. arménské, 4. thracké, 5. italské a 6. africké.

k nové úpravě administrace říšské, která staré zřízení zjednodušila a všechnu moc, vojenskou i civilní, přenesla do jedněch rukou velitelů them. Tím se dosavadní vojenské okresy staly i civilními a v VIII. stol. stanoveno bylo takto v asijské části říše 11 them, v evropské 3 themy, které se ovšem během následující doby zase měnily a množily. Nejlépe je známe v stol. X. a to ze spisu Konstantina Porfyrogenneta „*περὶ τῶν θεμάτων*" (srv. výše str. 183) a z doplňků, jichž k tomu poskytují arabské zprávy Ibn Churdádbiha, Kodamy a Mas'údího.[1]) Konstantin uvádí v Evropě tyto themy: 1. *θέμα τῆς Θρᾴκης*, 2. *τῆς Μακεδονίας*, (tyto dvě se v IX. stol. slučcvaly také v 1 thema), 3. *τοῦ Στρυμόνος*, 4. *τῆς Θεσσαλονίκης*, 5. *τῆς Ἑλλάδος*, 6. *τῆς Πελοποννήσου*, 7. *τῆς Κεφαλληνίας*, 8. *τῆς Νικοπόλιδος*, 9. *τοῦ Δυῤῥαχίου*, 10. *τῆς Σικελίας*, 11. *τῆς Λογγιβαρδίας*, 12. *τῆς Χερσῶνος*.

Asie se rozpadala tehdy na 17 them s archipelagem. Srv. mapu připojenou k poč. kapitoly VII. a druhou u stati jednající o Slovanech maloasijských na konci kapitoly VII.

Pro celou římskou říši východní od V.—VI. stol. počalo se užívati názvu *Romania*- *Ῥωμανία*.[2])

---

[1]) O themách srv. zejména tyto práce: *H. Gelzer*, Die Genesis der byzant. Themenverfassung, Abh. sächs. Ges. Wiss. Bd. 41. Nr. 5 (1899), v níž však autor nepoužil Mas'údího, *Schlumberger G.* Sigillographie de l'Empire byzantin (Paris 1884) 108, 110, 122, 162, 179, 205, *C. Diehl*, L'origine des thèmes (Études d'histoire du moyen âge. 1896, 7), *Kulakovskij Jul.* Къ вопросу о ѳемахъ Визант. имперіи (Kijev 1904), Къ вопросу о происхожденіи ѳемнаго строя Виз. имперіи (Сборн. ст. по ист. права въ честь Вл. Буданова 1904), *Broocks* Arabic lists of the byz. themes (Journ. of Hell. Stud. XXI. 1901. 67. sl.). Srv. též komentář *Tafelův* k vydání II. knihy Konstantinova spisu „*περὶ θεμάτων*", str. XIII. sl. (Tübingen 1847) a spis *F. Uspenského* Военное устройство виз. имперіи (Изв. р. арх. инст. Конст. VI. 154—208, 1900). Na mapě Balkánu připojené ku počátku kap. VII. jsou naznačeny themy X. stol. podle mapy *Buryho* „The eastern roman empire" Pl. 71 v *Reg. Lane Poole*, Historical atlas of modern Europe (Oxford 1897), na mapě Malé Asie, připojené ku konci kap. VII., podle práce *Gelzerovy*.

[2]) Poprvé čte se toto jméno v Cons. Constantinopol. (Fasti Hydatiani) ad a. 334 (MGH. Auct. ant. IX. 1. 234): his conss. (Optato et Paulino) Sarmatae servi, universa gens dominos suos in Romaniam expulerunt. Pod. praví Jordanis Get. 266: multique Hunnorum passim proruentes tunc se in Romania dediderunt. Srv. dále Athanasius ad Solitar.: *ἡ Ῥώμη μητρόπολις τῆς Ῥωμανίας* a Orosius VII.3 2. Jiné doklady viz u *Junga* Roman. Landschaften, str. XVIII.

Je na bíle dni, že se následkem těchto nových politických poměrů změnil valně i starý národnostní stav Balkánského poloostrova.

Kdyby nebyly nastaly bouře a výboje, jejichž průběh jsme vylíčili v kapitolách předešlých, byl by asi celý poloostrov během doby podlehl z části pořečtění, z části pořímštění tak, jako se to stalo s jinými zeměmi v jižní Evropě, jež se staly částmi říše římské.

Na severu poloostrova provincie Pannonie a stará zadunajská Dacie počaly se značně romanisovati,[1]) ale úspěch romanisace byl zde přerušen tím, že obě provincie musily býti vydány barbarům, a to Dacie už r. 275 (srv. výše str. 105), při čemž docela čteme, že kolonisté římští odvedeni byli zpět na Balkán do nové Dacie Ripenské. Pannonie ztracena byla o něco později, dostavši se v moc r. 380 a 453 Gotům, r. 445 Hunnům (ne-li dříve), potom r. 526 nebo 546 Langobardům a r. 567 Avarům.

Vnitro Norika bylo patrně už koncem VI. století francké, neboť r. 552 Frankové odepřeli Narsovi průchod do Italie, r. 565 bylo Aguontum osada francká a r. 591 stěžují si istrijští biskupové, že Frankové usazují biskupy do Tiburnie a Poetovia. V Pannonii a Noriku zbylo do příchodu Slovanů jen několik málo římských měst (Aguontum, Teurnia, Celeja, Flavia solva, Virunum, Emona, Poetovio, Lauriacum, Vindobona, Carnuntum) a venkovští romanští obyvatelé zůstali seděti jen v okolí hornorakouských jezer mezi Innem a Emží, potom v okolí starého zříceného Iuvava, ale to byly jen zbytky nepatrné, které se nemohly udržeti.

Na samém poloostrově jižně Dunaje a Sávy učinila už před tím, než přišli Římané, řeč a kultura řecká mezi Thráky

---

[1]) O rychlém postupu romanisace v Pannonii svědčí na př. slova Velleia Patercula z poč. I. století: „in omnibus autem Pannoniis non disciplinae tantum modo, sed linguae quoque notitia romanae, plerisque etiam litterarum usus et familiaris armorum erat exercitatio (II. 110). O romanisaci Norika, Pannonie, Dacie a vůbec celého Podunají srv. hlavně: *Jung* Roman. Landschaften (Innsbruck 1881) 439 sl., 356, 365, 371, 378 sl., Die Römer und Romanen in den Donauländern (2. vyd. Wien 1877), *Bidermann G.*, Die Romanen etc. in Oesterreich (Graz 1877), *Kämmel* Anfänge 1—116, 126 sl., *A. Budinszky*, Die Ausbreitung der latein. Sprache über Italien und die Provinzen des römischen Reiches (Berlin 1881) 179 sl. Srv. též *Pauly-Wissowa* Reallex. s. v. Dacia, 1964 sl. a stať *Premersteinovu* o Moesii v Jahreshefte d. arch. Inst. I. Anh. 177 sl.

a Illyry značné pokroky, vycházejíc z kolonií při Pontu a Adriatickém moři. Po římské okkupaci zůstala ve sféře vlivu řeckého jenom Thrakie; na západě ustoupil vliv řecký římskému, který zase postupoval do vnitř dvojí cestou; jednak z pobřežních kolonií dalmatských, jednak z kolonií povstalých podél dolního toku dunajského. Mezi prvé patřilo pět měst v čele se Salonou (Aequum, Jader, Narona, Epidaurum), vedle několika menších obcí, počínajících od Tarsatiky a Senie až po území skaderské. Vůbec pobřeží dalmatské bylo od doby republiky a první doby císařské hojně kolonisováno římským obyvatelstvem. Mnohem řidší byla kolonisace hornatého vnitrozemí, ale i zde mezi Illyry, hlavně sloužením ve vojště římském, rozšířila se latina až do nejzazších údolí Dinarských Alp, byť i nedokonale, jak ukazuje chybná, zkomolená řeč místních nápisů. Druhou a důležitější cestou pro vnikání římského vlivu stal se Dunaj se svým věncem římských zákopů, ležení, pevností a osad. Zde ovládala latina úplně po šest století od Augusta až po císaře Phoku (při ústí až po Konstantina Pogonata). Základem vlivu a kolonisace římské byla ležení a osady římských veteránů, z nichž se vyvinul jakýsi dědičný systém hraničářský. Odtud také vzala původ i řada císařů římských v III. a IV. století (Konstantin Veliký, Jovianus, Gratianus, Valentinianové atd.); z Dalmacie vyšel jediný Diokletian.

Hranici obou oblastí, latinské a řecké, na poloostrově Balkánském můžeme si stanoviti podle toho, která řeč převládá na zachovaných nápisech. A tu vidíme, že tato mez spadala asi v jedno s hranicemi pozdějších provincií římských Praevalidy a Dardanie na jedné, Epiru a Makedonie na druhé straně (srv. mapu k str. 56) a táhla se od Lissu (Lješ) na břehu adriatickém jižně od Skodry, Prizrenu, Lipljanu a Skople (Stobi byly už řecké) mezi Niš a Belu Palanku na jedné a Küstendil, Pirot a Srědec na druhé straně; odtud se brala podél severního svahu Haemu tak, že nápisy z okolí Vracy a Nikopole jsou většinou řecké, z okolí dunajského pak výhradně latinské.[1]) Totéž rozdělení oblastí lze doložiti i z jazykového rázu nomenklatury, která v končinách latinského vlivu vykazuje také pronikavě římský nebo romanisovaný ráz, kdežto

[1]) Více o této hranici viz u *K. Jirečka* v Arch. Ep. Mitth. X. 44, Archiv sl. Phil. XV. 99 a *Romanen* I. 13. Srv. i *Mommsen*, RG. V. 186, 193, *Ivanov J.* Сѣверна Македония (Sofia 1906) 30 sl., 381, *Dumont*, Mélanges d'archéologie (Paris 1892) 215. Na mapě Balkánu dále připojené označena jest červenou čarou.

v Thrakii, jižně od Haemu romanská jména chybějí. Ostatně to potvrzují i jiné zjevy. Biskupové římských končin v Moesii a Illyriku drží v době křesťanské s Římem proti Byzantiu, končiny ty na konci starověku rodí i latinské spisovatele atd.[1])

Na tomto základě vytvořily se na Balkánském poloostrově především dva hlavní okrsky romanisační: jeden v Horní Moesii, v Ripenské Dacii, v latinské části Dacie Mediterranejské (u Niše, Remesiany) a v Dardanii, tedy v nyn. Srbsku, záp. Bulharsku a v Staré Srbii, — druhý pak na pobřeží adriatickém.[2]) Mezi oběma byl horský pás poměrně málo obydlený, kde zůstali Illyrové méně dotčeni romanisací (dnešní vnitro Bosny, záp. Srbsko, Černá Hora a sev. Albanie) a kde teprve příchod Slovanů změnil starý stav, právě tak, jako na východě v horách thrackých.

Ale romanisace těchto dvou okrsků přece jen se nedokončila.

První trhlinu do vývoje latinisace severního Balkánu přivedlo rozdělení říše římské po smrti Theodosia I. r. 395. Hranice mezi oběma polovinami říše vedena byla na čáře spojující Kotor s krajem na západě od srbského Bělehradu. Na východě se ještě po delší dobu udržovala latina ve vynikajícím postavení. Zejména ve vojsku dlouho platila dvojjazyčnost;[3]) ještě v t. zv. strategikách císaře Maurikia (připisovaných Rufovi) z konce VI. stol. žádá se, aby vojenská nařízení a zákony čtly se vojsku řecky i latinsky, ve velení řeckém je řada rozkazů latinských (cede, sta, move, transforma, torna atd.) a vůbec v terminologii vojenské (*βάνδος, φόσσα, ἀρμάτος, κούρσωρ, μένσωρ, φλάμμουλα, βούκινα, τουβάτωρ*),

---

[1]) O romanisaci záp. Balkánu srv. především výborný spis *K. Jirečka* Die Romanen in den Städten Dalmatiens während des Mittelalters. I. Theil. (Denkschr. d. Akad. d. Wiss. in Wien. Phil. Hist. Cl. Bd.XLVIII. 1901) a starší práci *Fr. Račkého* Hrvatska prije XII. vieka II. (Rad LVII. 106 sl., 1881). Srv. též *Zippel G.*, Die Römische Herrschaft in Illyrien bis auf Augustus (Leipzig 1877) a dále spisy uvedené právě na str. 286 v pozn. 1. Zde bych podotkl, že *Tomaschek* (Thraker I. 78) dovozoval, že i celý východní Balkán byl romanisován ne pořečtěn, třebas prameny o tom nemluví.

[2]) *Jireček*, Romanen 20 sl., *Densusianu*, Histoire I. 3 sl., 204 sl.

[3]) O této dvojjazyčnosti srv. *Jireček* l. c. 18, *Roesler*, Zeitpunct 95, *Tomaschek* Thraker I. 78, *Densusianu* l. c. 390. Viz hlavně zprávy u Theofylakta VI. 9, VII., 2, Theofana ed. *Boor* 258 („τόρνα, τόρνα φράτερ") a vůbec slovník slov latinských a řeckých u Theofana v edici *Boorově*. O cihle nal. v Sirmiu s řeckou modlitbou srv. *Patsch* Glasnik 1902, 414, *Stanojevič* Виз. I. 234, *J. Brunšmid*, Eranos Vindobonensis 1893, 331 (viz Byz. Zs. III. 222).

vůdcové a důstojníci byzantských vojsk mají ještě v V.—VI. století jména římská, — ale už koncem VI. a počátkem VII. nastává náhlý obrat. Za císaře Maurikia setkáváme se naposledy s řadou římských (a také germanských) jmen vůdců. Za jeho nástupce Heraklia převažují jména řecká a za dalších císařů je jméno latinské jen výjimkou. Začala znovu ovládati řečtina.

Ale jak na pořečtění východní části Balkánu, tak i na pořímštění západu bylo již pozdě. Přišli zatím na poloostrov Slované, nový živel kultury sice nevysoké, ale silný, zdravý, živel neobyčejné schopnosti plodivé a assimilační, živel, který sice rád přejímal vymoženosti cizí kultury a cizí mravy, ale který při tom neztrácel své řeči a své národnosti, ba naopak ji při tom všem dovedl vštěpovati jiným. Přišli sice se Slovany a před nimi ještě jiní barbarové od severu a východu, zejména mnoho Germanů, ale ti nebyli tak silni počtem, neměli té síly assimilační anebo se trvale neusazovali. Slovem, jiní barbaři severní a východní pomohli sice zpestřiti národopisný obraz Balkánu na čas v době IV.—VI. stol., ale trvalejší změny nezpůsobili. Teprve Slované ovládli všude vítězně a způsobili nejen na severu Dunaje, ale i na samém Balkánském poloostrově až po jižní mysy peloponnéské úplný obrat v starých národopisných poměrech.

Dlužno však připomenouti, že tento výsledek slovanské kolonisace nezávisel jen na početné a elementární síle živlu slovanského, nýbrž do značné míry byl připraven i poměrnou depopulací mnoha krajin a měst, jak na severu Dunaje a Sávy tak i na poloostrově. V té době osud doléhal vskutku těžce na země balkánské.

Jak jsme výše viděli, výboje a vpády barbarské stíhaly jeden za druhým a každý z nich připravoval o život tisíce domácích obyvatelů, zejména občanů městských, neboť venkované spíše se uchylovali a ukrývali do hor; jiných tisíce bylo odvlékáno do otroctví na sever do končin zadunajských. Srv. na př., co vypravuje Prokopios, jak už za vpádů doby Justinianovy provincie byly obráceny v poušť a na 200.000 Římanů odvlečeno bylo do otroctví,[1]) nebo jak autor druhé Demetriovské legendy stýská si, že všechna města makedonská mimo Soluň zbavena jsou oby-

[1]) Historia arcana 18 (ed. *Kraševinnikov* 85): *πλέον γὰρ ἐν ἑκάστῃ εἰσβολῇ οἶμαι ἢ κατὰ μυριάδας εἴκοσιν εἶναι τῶν τε ἀνῃρημένων καὶ ἠνδραποδισμένων ἐνταῦθα Ῥωμαίων, (ὥστε) τὴν Σκυθῶν ἐρημίαν ἀμέλει ταύτης πανταχόσε τῆς γῆς ξυμβαίνειν*. . . Srv. tamže kap. 11. Starší podobné nářky ze stol. IV. a V. srv. u *Stanojeviće* Виз. I. 130 pozn. 28.

vatelů, jak na jiném místě naříká zase nad nesčíslnými vraždami a zotročováním lidí domácích,[1]) nebo konečně jak Jan Efeský trpce posuzuje zpustošení Řecka.[2]) A co neschvátili barbaři, zničily další rány, způsobené několikerým hladem a morem nebo jiné pohromy živelní, zejména častá zemětřesení a záplavy, které zase pod trosky budov pohřbívaly sta a sta mrtvých.[3]) V V.—VII. století podléhal vskutku Balkán neslýchaným útrapám a ztrátám a časem se zdálo, že se na dobro vylidní.

Za takových poměrů byla ovšem Slovanům okkupace velmi usnadněna a není divu, že noví přistěhovalci způsobili tak hluboký a tak rychlý převrat v národopisných poměrech Podunají a Balkánu. Musilo jich ovšem postupovati na jih nesmírné množství. Slované účastnili se od VI. století téměř všech bojů a při tom jich jistě pohynulo na statisíce. Jestliže se přes to v stol. VII. a následujících objevuje celé Podunají plné Slovanů a jestliže i Balkán je jimi z největší části naplněn, nelze si zjev ten vyložiti jinak, než tím, že jich sem přišlo nesmírné množství[4]) a pak tím, že již dříve, než nastaly historicky ověřené vpády VI. a VII. století, Slované seděli ve velkých massách už při levém břehu Dunaje. Kdyby byla celá ta spousta Jihoslovanů přišla rázem teprve v VI. a VII. století ze severu od Karpat na jih, v době, v níž se současně *z týchž končin* hrnulo jich stejné množství na západ k Labi, na východ za Dněpr a na sever za Dvinu, — *byla by mezi Odrou a Dněprem nutně nastala prázdnota, podobná té, kterou zanechali po sobě Němci po odchodu z východní Germanie.* Ale tomu tak nebylo, jak vidíme z počátků dějin českých, polských a ruských. To je také jeden z hlavních důvodů, proč soudím, že Slo-

---

[1]) II. 37 (*Tougard* 118): *τάς ἀφάτους τῶν πόλεων ἐκπορθήσεις καὶ τὰς γεγενημένας ἀπείρους κατασφαγὰς καὶ αἰχμαλωσίας* . . . 129: *δι’ ὅτι τὰς ὑπ αὐτην πάσας πόλεις καὶ ἐπαρχίας ἐξ αὐτῶν ἀοικήτους γενέσθαι, ταύτην δε μόνην ἐν μέσῳ αὐτῶν ὑπάρχειν.*

[2]) Jan Efeský VI. 25 (srv. výše str. 207).

[3]) K těmto morům viz prameny u *Muralta*, Chronographie 183, a *Tafela* De Thessalonica LXVI. sl. Připomínají se r. 531 sl., 597, 601, 746—8. Mor, který vyhubil mnoho obyvatelstva i v Noriku a Pannonii za doby Narsovy, připomíná Pavel Diacon (II. 4.). O depopulaci říše římské v této době vůbec srv. *Seeck*, Gesch. des Unterganges der antiken Welt I. (Berlin 1895) 318—367; spec. o Balkánu srv. i *Stanojeviče* Виз. и Срби II. 250.

[4]) O Slovanech na Balkán se hrnoucích dí také Leon: *πολυάνδρια τε ἦσαν* sc. *Σκλαβικὰ ἔθνη* (Tactica XVIII. 100).

vané, kteří v VI. a VII. st. obsadili Balkán, naplňovali z větší části již dlouho před tím celé končiny mezi Karpaty, Sávou a Dunajem, dále Valašsko s Multanskem, a že nepřišli teprve v VI.—VII. stol. ze Zakarpatí.

My musíme přijmouti za nutný předpoklad, že před VI. stol. Slované seděli už v celé severní části Podunají. Přes to, že od III. stol. ovládali Dacii Vandalové a od III. Gotové a Gepidové, Pannonii a stř. Dunaj od V. stol. Hunnové, pak Gotové, od VI. Langobardi a Avarové, z části i Herulové a jiní ještě, — byly tyto země na jisto už v základu a většinou slovanské a sídlení jmenovaných národů musíme si představiti vždy jen jako superposici výbojného a vítězného kmene nad vrstvou slovanskou. Gepidové, Hunnové, Avaři, Bulhaři prostě ovládali kraj již před tím osídlený Slovany, jsouce buď soustředěni na některém omezeném místě nebo rozloženi v řadě okrsků mezi lidem slovanským. To zřejmě vidíme i z celého Prokopiova líčení vpádů slovanských vedle avarských, gepidských a bulharských i z dalších přímých zpráv o tom, jak za doby Justinianovy země na levém břehu Dunaje byly osazeny Slovany a Anty,[1]) i konečně a hlavně z důležité a základní zprávy Jordana, který r. 551 ve svých gotských dějinách klade sice ještě sídla Gepidů do území obtékaného Dunajem, Tisou a Alutou (*Gepidia*), tedy do staré Dacie, ověnčené na severu věncem karpatských hor,[2]) ale při tom dodává: „po levé, k severu obrácené straně hor, počínajíc od pramenů, Visly usadil se po nesmírném prostranství lidnatý národ Venetů, kteří, jakkoliv mají různá jména po rodech a krajích, přece především se zovou Slované a Antové. *Slované pak sedí od města Novietuna a jezera Mursijského až k Dněstru a na sever k Visle*, bydlíce místo pevných měst v lesích a bařinách; Antové, kmen nejstatečnější, bydlí na záhybu Pontu od Dněstru k Dněpru, kteréžto řeky několik dní cesty od sebe jsou vzdáleny.“[3]) Tedy podle zřejmého svědectví

---

[1]) Mezi tyto přímé zprávy patří Prokop. BG. I. 27: (*Οὖννοι, Σκλαβηνοὶ καὶ Ἄνται*) *οἵ ὑπὲρ ποταμὸν Ἴστρον οὐ μακρὰν τῆς ἐκείνῃ ὄχθης ἵδρυνται* a další podobné jeho výroky (srv. *Stanojević*, Глас LXXX., 126), Leon. Tact. XVIII. 79, 99 (viz citát výše na str. 180). Srv. též starší význam slova *Σκλαυινία*, *Σκλάβων χῶρα* pro Valašsko (viz výše str. 181, 217 sl., 237).

[2]) Getica 30, 33, 73, 74, 113. Srv. výše str. 59, 107 a pozn. následující.

[3]) Podle nejlepšího vydání Mommsenova zní celý text takto (připojuji předem i úvod o Skythii vůbec) Get. V. 30: „Scythia si quidem Germaniae terre confines eo tenus, ubi Ister oritur amnis vel stagnus

Jordanova Slované počátkem VI. stol. seděli v nesčíslném množství ve střední Evropě tak, že sídla jejich zasahala na jih k Dunaji od ústí Sávy (totiž mursijských bařin) ev. od jez. Neziderského k ústí Dunaje (kde byla osada Novietunum) a na západ k čáře, která spojovala prameny Visly ve Slezsku s Mursou nebo Šoproní, tedy asi opět k střednímu Dunaji aspoň po Prešpurk nebo vtok Moravy.[1]) To je zároveň hlavní zpráva, na základě jíž musíme

---

dilatatur Morsianus (al. cod. Musianus), tendens usque ad flumina Tyram, Danastrum et Vagosolam etc. (až do Asie); haec, inquam, patria id est Scythia longe se tendens lateque aperiens, habet ab oriente Seres, ab occidente Germanos et flumen Vistulae, ab arctu id est septentrionali, circumdatur oceano, a meridie Persida, Albania, Hibernia, Ponto atque extremo alveo Istri, qui dicitur Danubius ab ostea sua usque ad fontem .... In qua Scythia prima ab occidente gens residet Gepidarum, que magnis opinatisque ambitur fluminibus . . . (Vyčítá nyní ty řeky: Tisia, Danubius, Flutausis a pokračuje [Get. V. 34, 35]: ,,introrsus illis Dacia est, ad coronae speciem arduis Alpibus emunita, iuxta quorum sinistrum latus, qui in aquilone vergit, ab ortu Vistulae fluminis per inmensa spatia *Venetharum* natio populosa consedit, quorum nomina licet nunc per varias familias et loca mutentur, principaliter tamen Sclaveni et Antes nominantur. Sclaveni a civitate Novietunense et laco qui appellatur Mursiano usque ad Danastrum et in boream Viscla tenus commorantur; hi paludes silvasque pro civitatibus habent. Antes vero, qui sunt eorum fortissimi, qua Ponticum mare curvatur, a Danastro extenduntur usque ad Danaprum, quae flumina multis mansionibus ab invicem absunt." S hlediska autochthonistického rozbírali tuto zprávu *Rutar S.* (Letopis mat. slov. 1880), *E. Boguslawski* (Hist. Słowian I. 19 sl.), *Kucharski* (Bibl. Warsz. 1855. II.), *Sasinek*, Pravek Slovanov. I. Jordanes (Sbornik mus. spol. I.) a hlavně *V. Kętrzyński* Co wiedzą o Slowianach pierwsi ich dziejopisarze Prokopiusz i Jordanes (Rozp. Akad. Krakov 1901).

[1]) V této zprávě Jordanově jsou některá místa sporná. Nejvíce bylo sporů o to, jak určiti polohu obou krajních bodů jižní hranice Slovanů, označených v textu *lacus Mursianus* a *civitas Novietunensis*. V starší době, kdy kritika textová stála na nízkém stupni a kdy výklady opíraly se o čtení třeba z nejchatrnějších rukopisů, docházelo se při výkladu těchto dvou označení, jež v některých rukopisech jsou korrumpována, k rozmanitým výkladům. Četlo se na př. ,,*a civitate nova et sclavina murmanensi*" (také *rumunensi*) — ,,*lacus musianus*" a výklad ocital se až u Velkého Novgorodu (*Novgorod — Slověnsk normanský*) a u jez. *Ilmenského*, jež v jedné novgorodské kronice sofijského spisku nazváno je Мойскъ. To na př. shledáváme u *Müllera* (Сбор. Росс. Ист. Мюллера. Спб. 1732-64, V. 383), *St. Siestrencewicze* (Recherches 443, 461) a ještě u *Eichwalda* (Alte Geographie 563, 565). Výklad spojující rukopisné jméno s Novgorodem je však zcela chybný, neboť je z textu zřejmo, že v něm běží o určení hranice jižní. Současně byly však podávány ještě jiné podivné výklady, o nichž viz na př.

souditi, že kompaktní massa Slovanů před r. 550 nepřekročila ještě Dunaje až snad na jednotlivé výstřelky.

Jestliže tedy na základě důvodů, jež jsme vyložili zde a výše v kapitole III., nepochybuji o tom, že Slované nepřišli od severu k Dunaji teprve v VI. stol., nýbrž že už delší dobu před tím, snad několik století pomalu osazovali celé severní Podunají, pronikajíce místy přes střední Dunaj do Pannonie, — zůstává, jak jsem rovněž výše na str. 175—80 vyložil, sporno a nejisto, byli-li před

---

u *W. Bogusławského* (Dzieje Slow. I. 21), nebo *N. Arcybyševa* (Повѣствованie o Россіи M. 1838, I., 8). Spojování korruptely s Rumuny (*sclavina rumunensi*) shledáváme už u *Orbiniho* (Regno 10), *Jordana* (Origines III. 157), *Zeusse* (Deutschen 593, 594), a ještě nověji u *B. Hasdeu* (Сборникъ нар. ум. IX. 228) a *J. Barbulescu* (Zbornik u slavu V. Jagića. Berlin 1908 447), kteří stotožňují jméno s dědinou Slaveni na Alutě a v osadě „*civitas nova*" shledávají Nikopol. Později se obvykle četlo podle rukopisu A (Ambrosianus XI. st.) *lac. Mursianus* (to přijal i do svého vydání Mommsen) a to vedlo přirozeně k položení tohoto bodu jižní hranice na dolení tok Drávy, kde se nalézá bařinatý kout v okolí staré Mursy (u Ptol. II. 16, 8, VIII. 7, 6 *Μουρσία*). Tomuto výkladu vadí jen to, že v představě Jordanově se nalézal *lacus Mursianus* patrně někde při horním Dunaji, neboť když V. 30 popisuje hranice Skythie, praví o ní, že sahá až tam, „ubi Ister oritur ve stagnus dilatatur Morsianus". Tohoto místa chápali se rádi autochthonisti jakožto dokladu, že v prvé polovině VI. stol. sahali Slované k pramenům Dunaje a zmíněné jezero prohlašovali za jez. Bodamské, které v XVII. stol. G. Bucelius nazval jednou *lacus Moesius* (tak *Kucharski*, O Slowianach 510, *Chalúpka*, Let. Mat. Sl. VII., 2, 11, *W. Bogusławski*, Dzieje Slow. l. c., *Papáček*, Keltové, Praha 1902, 25). Běží tu však jen o doklad geografické nevědomosti Jordanovy. Jinak přiznávám, že by se dobře snesl s historií výklad, vycházející ze čtení *lac. Musianus* (cod. Breslaviensis XI. s., cod. Ottobonianus X. s.) a spojující jezero s jez. Neziderským a s jménem stol. Mošoňské. Anon. regis Bellae c. 57 uvádí „lutum Musun in confinio Pannoniae". (Tak *Sasinek*, Sborn. mus. spol. slov. 1896, 15 sl. a nově *Westberg*, Wanderung d. Langobarden. Petr. 1904, 13.) Na rozložení sídel slovanských obojí výklad nic nemění.

Podobné jsou obtíže s místem *civitas Novietunensis* (tak v rukopisech nejčastěji a sice v ambrosianském XI. st., heidelberském VIII. st., palatinském IX. st. a valencijském IX. stol.; Ottobon. a Breslaviensis mají korruptelu *novi et sclavinorum unnense*). Obvykle a, myslím, správně se ztotožnuje s osadou *Noviotunum* při dunajském ústí u dnešní Isakče. Tak vykládal uz *Karamzin* (Ист. I. pozn. 43), *Šafařík* (SS. II. 164), nověji na př. *Rössler* (Zeitpunct 86), *Müllenhoff* (DA. II. 94.), *Kos* (Gradivo I. 49), *Jorga* (Gesch. des rum. Volkes I. 65) a *Mommsen* l. c. Jiní však ztotožňovali je s kolonií *Novae* u Viminacia (tak už *Jordan*, Origines III. 157, *Perwolf*, Archiv. f. sl. Phil. VIII. 31) nebo s Novietunem v Pannonii na horní Sávě, na cestě ze Siscie do Emony (*Chalúpka* l. c.).

VII. stoletím už na Balkáně. Že by se tu byli usadili před stol. VI., nemáme jistých stop, a když i připustíme možnost jednotlivých rozptýlených osad, mohlo býti starší osídlení Slovanů na poloostrově jen minimální. Byly to ostrůvky slovanské v záplavě cizí. Ve skutečnosti o nějakých „trvalých sídlech" Slovanů na Balkáně, o nějaké „kolonisaci" Slovanů před VI. stoletím nemůže býti řeči.[1]) Za to jsem přesvědčen, že stěhování do vnitra poloostrova a usazování se tam počalo už během stol. VI. a ne teprve v VII., jak se obvykle soudí.[2]) Je sice pravda, že se Slované při svých výbojích v VI. stol. vraceli pravidelně po útoku zpět za Dunaj, že „slovanská země" v představě současných historiků ležela za Dunajem (s hlediska byzantského) a že z podrobného líčení Prokopiova nenabýváme nikde dojmu o sídlech Slovanů ve vnitrozemí poloostrova. Ale nehledíc ani k zprávám Prokopiovým o Slovanech, kteří se usídlili už dávno před tím, kdy Prokopios psal, ve dvou tvrzích na pravém břehu dunajském, Adině a Ulmetu, používajíce jich za basi k dalším loupeživým výpravám,[3]) a nehledíc ani k zprávě o pokusu Justinianově kolonisovati Slovany r. 545 ve vnitrozemí v okolí tvrze Turres,[4]) poněvadž není pro-

---

[1]) Stejně asi vyslovuje se o době slov. kolonisace nově *St. Stanojević* v článku „О јужним Словенима у VI., VII. a VIII. веку" (Глас LXXX., 124 sl. 1909).

[2]) Srv. na př. *Roesler* (Zeitpunct 108 sl., 114, 116; on počíná kolonisaci teprve od druhé poloviny VII. století), *Kos* (Izv. Muz. Kr. VIII. 201 sl., Gradivo I. XXXII.), *Diehl* (Justinien 220), *Jireček* (Christl. Elem. 8, Heerstrasse 64—68).

[3]) Srv. výše str. 186.

[4]) Prokopios, BG. III. 14. Zde je totiž zmínka, že císař Justinian nabídl slovanským Antům pevná sídla v okolí pevnoti **Τοὖρρις** zvané s podmínkou, že za to budou na stráži proti vpádům hunnským. O pevnosti praví Prokopios, že byla nad Dunajem (*ὑπὲρ ποταμὸν*) a že ji před dávnými lety vystavěl císař Trajan. Tuto pevnost Sokolov, Kos i Stanojević a jiní hledají kdesi na levém břehu Dunaje, při vtoku Aluty, sledujíce v tom patrně Šafaříka, jenž ji ztotožnil s dnešním městem Turnul-Magurele. (*Šafařík* SS. II. 162, *Jorga* I. 66, *Sokolov* Ист. Болг. 43, *Kos* Izv. VIII. 110, Gradivo I. 26, *Stanojević* Византiа 143, *Pogodin* Передв. 55 a j.). Ale poněvadž prameny jinak o nějaké tvrzi jména toho na samém Dunaji nevědí, ač by jako pevnost Trajanem zbudovaná měla býti uvedena v officiálních mapách a itinerářích, z nichž jsou nám přepisy zachovány; a poněvadž tytéž prameny zaznamenávají pevnost *Turres* (plur.) zvanou dále od Dunaje ve vnitrozemí mezi Remesianou a Serdikou, na nejdůležitější vojenské silnici balkánské, vedoucí z Viminacia (Kostolce) přes Naissos (Niš), Serdiku (Srědec), Philippopol a Adrianopol do Cařihradu, je možno, že osadou

kázáno, byla-li kolonisace ta vskutku provedena, — je přece v pramenech několik zpráv, z nichž nabýváme přesvědčení, že aspoň v druhé polovině nebo na konci VI. století větší zástupy Slovanů ve vnitru poloostrova se už trvale usadily, zejména při pravé straně Sávy, potom při středním pásmu Staré Planiny, dále v okolí Soluně a v Řecku.[1]) Od století VII. počalo ovšem už bezesporně

(*πόλις*) Prokopiem vzpomenutou mohla býti míněna také tato pevnost a že výraz *ὑπὲρ Ἴστρον* položen je nepřesně ve významu dále od Dunaje směrem k horám ve vnitrozemí. O této pevnosti srv. Itiner. Antonini 135, 2; Itin. Hierosol. 566, 8; Tab. Peuting. segm. VII. 5; Anon. Ravennas IV. 7 (ed. *Pinder* et *Parthey* 191). Srv. i Prokop. De aedif. IV. 4 (*Τουρρίβας*). Na mapě Peutingerské vzdáleny jsou Turres od Niše 49.000, od Srědce 52.000 kroků. Připadaly tedy k dnešnímu Pirotu, v jehož okolí se nalézají ještě zbytky římských opevnění. Že pak výrazů, jako *ὑπὲρ Ἴστρον*, bylo užíváno nepřesně, svědčí na př. u Ptolemaia výraz *ὑπὲρ Αἷμον* (III. 11, 1) ne ve smyslu na Haemu, ale severně od Haemu a to několik mil k severu. Podobně město Nikopolis na Jantře u Haemu, vzdálené od Dunaje, označuje se na mincích a nápisech výrazem *ἡ πρὸς Ἴστρον* (*Dobruský*, Сборникъ XVIII. 1901, 705.). Srv. i na Tab. Peutingerské legendu: *Nikopolistro*.

Při této lokalisaci pochopili bychom také mnohem lépe, v čem záležela politika zámyslu Justinianova. Dunaj byl té doby říšskou hranicí a území k severu za ním, tedy dnešní Valašsko, bylo r. 545 už slovanské. Jaký smysl mohlo však míti potom věnování nějakého území při vtoku Aluty, jež nepatřilo k říši? A jak *tam* měli Anti chránit říše od útoků hunnských? Něco jiného je s krajem kolem pevnosti Turres, jež ležela před průsmykem dragomanským. Tudy šla důležitá, ba nejdůležitější strategická silnice spojující Dunaj s Cařihradem, tudy vedly obvyklé vpády barbarů směrem na hlavní město, a zde také usaditi kmen, jenž byl mezi Slovany znám v Cařihradě svou statečností (srv. Jordanis V. 35 Antes vero, qui eorum sunt fortissimi), s podmínkou, aby byl spojencem a strážcem říše, bylo by bývalo jistě výborným tahem císařovým. Hledisko strategické vede nás proto od lokalisace Šafaříkovy mnohem spíše sem, mezi Niš a Srědec, text sám ovšem k Dunaji. Jenom nevíme, přestěhovala-li se vskutku zmíněná část Antů. Čteme jen, že Antové přijali nabídku, žádajíce Chilvuda za správce, ale tohoto Chilvuda, když se bral do Cařihradu, Narses zajal a uvěznil. Co se jinak stalo, nevíme. Prokopios nemluví nikde, ani Agathias nebo Menander, o nějaké kolonii Antů v této části Illyrie. Ale přes to není vyloučeno, že se přesídlení stalo. Objevujíť se nám později na mnohých místech slovanské kolonie, aniž jsme se dříve dočetli, kdy a jak se tam vzaly. Ostatně bych připomněl, že podle *Cichoria* (Reliefs d. Traiansäule III. 134, 137) Traian u ústí Aluty vůbec nebyl. Za to však založil po vítězství nad Daky pevnost *Nicopolis ad Haemum* (Ammian XXXI. 5, Jordanis Get. 18), s čímž mohlo býti i založení tvrze u Pirotu v souvislosti.

[1]) Srv. doklady uvedené výše na str. 233 v pozn. 2.

osídlování celého poloostrova ve velkých massách a počátkem VIII. století vidíme, jak v následující kapitole podrobněji vyložím, Slovany seděti již v celé Pannonii a východní polovině Norika až po řeku Enži, jez. Ausee, Taurské Alpy a Velký Zvon, po Cilskou dolinu, Videm a Aquileju, na jihu v celém Balkánském poloostrově mimo pobřeží a vnitro Istrie, části dnešní Albanie, části středního a jižního Řecka, jihovýchodní Thrákii s Cařihradem a ovšem i ohrazená místa po celém pobřeží a ostrovy. Ovšem nebylo jich ještě tolik co dnes, a vůbec nesmíme dnešní poměry slovanského osídlení přenášeti do VII.—VIII. stol. Dnešní stav je výsledkem dlouhého processu, který slavisoval mnohé kraje, v nichž v VII.—VIII. stol. bylo Slovanů ještě po málu, jak dále bude viděti.

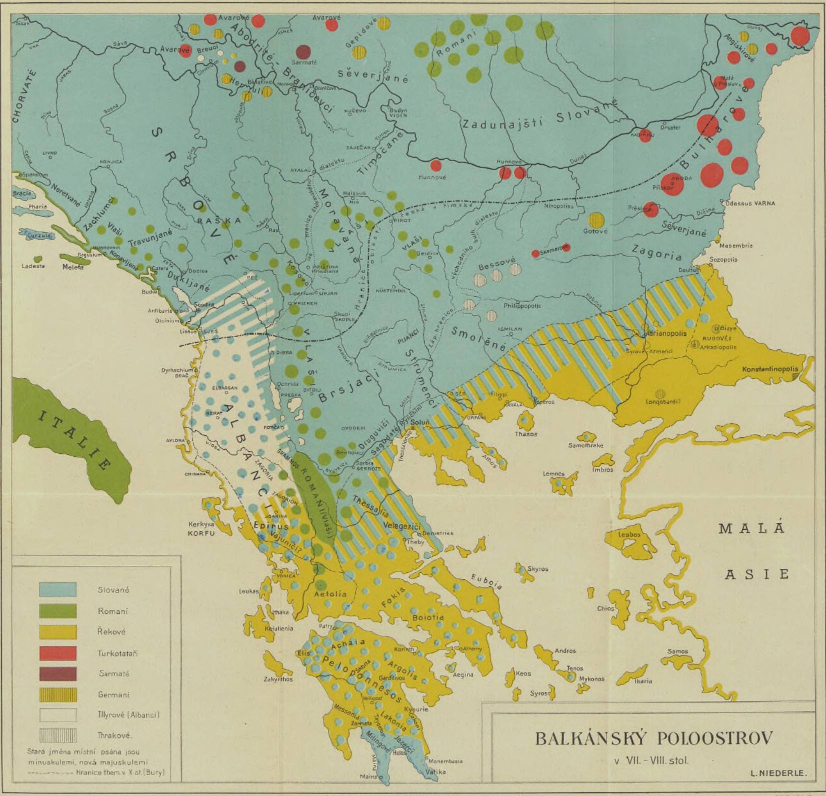
Celé toto osídlení nestalo se zajisté klidně a mírně, jak se mnozí domnívali.[1]) Ráz všech zpráv, jež máme o příchodu Slovanů, ukazuje naopak, že Slované vstupovali na Balkán bouřlivě, se zbraní v ruce a násilím si dobývali nových sídel, porážejíce vojska císařská a dobývajíce starých hradů a měst. Ovšem, když přišli, usadili se a uklidnili, vrátili se přirozeně k svému starému způsobu života, jímž žili v pravlasti. Odkládali pomalu výboje a kořistění z cizího, počínali lnouti k půdě, které nově nabyli, a z loupeživých bojovníků stali se opět zemědělci.[2]) A brzy se stali tak důležitým hospodářským činitelem na poloostrově, že přivodili od VIII. stol. i pronikavé změny v zemědělském zákonodárství byzantském (srv. *νόμος γεωργικὸς*), zejména uznání bytu zádruhového.[3]) Jinak však slovanské osídlení mělo formu volných rodových nebo kmenových skupin, řízených podle síly kmene, slabšími nebo mocnějšími náčelníky, kteří zůstávali v čele kmenů, i když se kmen dostal pod moc cizí, avarskou, byzantskou nebo

---

[1]) *Šafařík* SS. II. 169—172, *Drinov*, Засел. 148 sl., *Grot*, Изв. Конст. 19. Odmítl to dobře *Jireček*, Romanen 31.

[2]) Také o Gotech máme zprávu, že změnili se v Thrakii v pokojné zemědělce (Jordanis Get. 267).

[3]) Poukazuji zatím na práce *Zachariae von Lingenthal*, Gesch. des griech. röm. Rechtes II. vyd. (Berlin 1877) 235, *V.G. Vasiljevskij*, О законодательствѣ иконоборцевъ (ЖМНП. 1878, X.—XI. Матеріалы для внутренней ист. виз. гос. 1879. III.—IV., 1880 VII.—VIII. *M. Sokolov*, Изъ древней ист. Болгаръ (Спб. 1879) 67 sl., *Uspenskij F.*, Наблюденія по сельско-хозяйственной ист. въ Византіи (ЖМНП. 1888. X. 229), О слав. элементѣ въ Виз. имперіи (Изв. р. арх. инстит. въ Конст. III. 197), *Pančenko B.*, Крестьянская собственность въ Византіи (tamže IX. 1—234).

Lith. Farský v Praze.

bulharskou. Ale vše bližší o rázu této vlády a celé sociální organisace Slovanů na Balkáně náleží do kulturního oddílu SLOVANSKÝCH STAROŽITNOSTÍ.

Proměny, které způsobila okkupace slovanská ve starém národopisném stavu Balkánu, byly následující.

Především byl jí úplně zastaven pokrok graecisace a romanisace poloostrova, ba nejen zastaven, nýbrž i stlačen a omezen na míru velmi malou. Na místo toho, aby se stal z poloviny řeckým a z poloviny romanským, — a k tomu minulou svou historií poloostrov spěl — Balkán se z největší části poslovanil.

Řekové udrželi se jenom na pobřeží Černého a Aegejského moře a v bývalé provincii Evropě. Při Černém moři zůstal řeckým pás od Deulta na jih, při Aegejském moři táhla se řecká ohrazená města až po Soluň, nejsilnější zde oporu Řeků, ale i tu bylo pobřeží místy v rukou Slovanů, ač tito zde mimo Soluňsko nebyli nikdy četní, neboť jen tak si můžeme vysvětliti pozdější pořečtění celého pásu jižního a východní Thrakie s Cařihradem.[1]) Rovněž v samé Helladě zůstali Řekové základem obyvatelstva, zejména v městech, i za doby slovanské okkupace, která se většinou jen rozptýlila po zemi a jen na několika místech byla kompaktnější (v Epiru, Thessalii, Achaii, Argolidě a Lakonii). Tím lze také jedině vyložiti brzký zánik Slovanů řeckých, jak o tom více v následující kapitole vyložím.

Na severozápadě připomínají se řečtí obyvatelé koncem VIII. stol. (v letech 776—780) i v Istrii.[2]) Jinak dlužno připomenouti, že se v VII. a VIII. století tvořily četné kolonie řeckých zajatců, uchvácených a odvlečených z jižních měst od Slovanů, Avarů a Bulharů na severním břehu Dunaje hlavně do okolí

---

[1]) *Novakovič* (Први основи, 34), dí dobře: „Кто држи вароши, држи просвету и трговину, држи углађеност и богатство и свагда умствено и културно влада над жупама, које се око дотичних вароши збирају. У томе је тајна онога обрта који је након X. века почињући нарочито с XI . . .“. — Srv. i *Rambaud*, Empire grec 209 sl.

[2]) V listu papeže Hadriana I. Karlu franckému „nefandissimi Graeci in territorio Histriense“ (MG. Epist. III. 590, *Kos*, Gradivo I. 292). Istrii drželi vůbec Byzantinci až do obsazení země Karlem Velikým r. 788, a to nejen města pobřežní od Tergesta do Poly, nýbrž i vnitřek až po Buzet Montonu, Pedenu a Labín (*Jireček*, Romanen I. 30).

Sirmia a jinam za dolní Dunaj.[1]) Potomkové těchto zajatců vraceli se však později z části už v polovině VII. století,[2]) z části na počátku IX. stol. za císaře Theofila po uzavření míru s Bulhary r. 816.[3]) Že však i později zajatí Řekové byli voděni do vnitra bulharské říše, svědčí na př. Kedrenos k r. 976 o obyvatelích Larissy.[4])

Stejně destruktivně působil slovanský živel na bývalou romanisaci západních zemí, isoluje je zároveň od ostatních zemí latinských. Při příchodu Slovanů drželi se Romani ještě v řadě hrazených měst pobřežních a vnitrozemských. Ale brzy i města uvnitř země padala jedno za druhým a jen jména stará, často slovanskými ústy pozměněna udržela vzpomínku na to, že místo bylo kdysi římské. Z největší části však i tu nastupuje nomenklatura nová, slovanská. Zejména v stavé horní Moesii, v dolní Makedonii a v Bosně vidíme největší změny. Zmizely názvy Bistue, Domavia, Singidunum (Bělehrad), Tricornium (u Grocky), Aureus mons (u Smedereva), Margus, Viminecium (Braničevo), Horreum Margi (u Ćuprije). V jižní a záp. části Macedonie zmizela nejen mnohá jména měst, ale i hlavních řek, zejména Axia, Erigonu, Haliak-

[1]) Podle II. legendy o sv. Demetriu c. 110: (*Σκλαβῖνοι καὶ Ἀβάρεις*) *τὸ Ἰλλυρικὸν σχεδὸν ἅπαν, Παννονίας δύο, Δακίας δύο, [Δαρδανίαν, Μυσίαν, Πρέβαλιν, Ῥοδόπην . . . Θράκην καὶ τὰ πρὸς τὸ Βυζάντιον μακρὸν τεῖχος] καὶ λοιπὰς πόλεις τε καὶ πολιτείας ἐκπορθήσαντες, ἅπαντα τὸν αὐτὸν λαὸν εἰς τὸ ἐκεῖθεν πρὸς Παννονίαν μέρος τὸ πρὸς τῷ Δανουβίῳ ποταμῷ, ἧστινος ἐπαρχίας πάλαι μητρόπολις ὑπῆρχεν τὸ λέχθεν Σερμεῖον. ἐκεῖσε οὖν, ὡς εἴρηται, τὸν ἅπαντα λαὸν τῆς αἰχμαλωσίας κατέστησεν ὁ λεχθεὶς χάγανος, ὡς αὐτῷ λοιπὸν ὑποκειμένους: ἐξ ἐκείνου οὖν ἐπιμιγέντες μετὰ Βουλγάρων καὶ Ἀβάρων καὶ τῶν λοιπῶν ἐθνικῶν, καὶ παιδοποιησάντων ἀπ' ἀλλήλων, καὶ λαοῦ ἀπείρου καὶ παμπόλλου γεγονότος, παῖς δὲ παρὰ πατρὸς ἕκαστος τὰς ἐνεγκαμένας παρειληφότες καὶ τὴν ὁρμὴν τοῦ γένους κατὰ τῶν ἠθῶν Ῥωμαίων . . .* (*Tougard* 186 sl., *Migne*, 1361). O přesídlení zajatců z Adrianopole za Kruma sděluje Theof. cont. V. 4. (ed. Bonn 216).

[2]) l. c. kap. 111. (*Tougard*, 188). Zde se líčí, jak potomkové zajatců v okolí Sirmia se vzbouřili proti Avarům, přitáhli na jih a usadili se na poli Keramejském (*Κεραμήσιος κάμπος*), místě to jinak neznámém, které se však nalézalo někde v dolní Makedonii nedaleko kraje Drugubitů (*Tafel*, Thessal. 67, *Tomaschek*, Zur Kunde 43).

[3]) Srv. *Zlatarski* (Сборникъ нар. ум. XXIV. 36 sl., 50 sl.).

[4]) Kedrenos II. 436. Enklavy řecké jsou uvnitř v bulharské oblasti po dnešní den u Plovdiva, hlavně v okolíji stanimacké. O pozdějších kolonisacích z jihu na sever v XII. stol. a násl. a spojeném s tím přenášení lokálních jmen, srv. *Jireček*, Christl. Element 74. Car Kolojan (1196—1207) usadil opět řecké zajatce za Dunajem.

monu. Za to se zachovalo dosti jmen v staré Dardanii a Dacii Mediterranejské, sev. Macedonii, Praevalidě (Ulpiana — Lipljan, Scupi — Skople, Naissus — Niš, Serdica — Srědec, Vederiana — Brun, Scauria — Zgurovo, Emporion — Jamborano, Pelatikon — Pelatikovo, Harmonia — Raven, Bargala — Brěgalnica, Astibus — Štip, Lissus — Lješ, Olcinium — Ulcín, Medeon — Medun atd.) a rovněž v Dalmacii, kde se však ze jmen řek udržel jenom Naro (Narenta z gen. Narontis, sl. Neretva); Telavius, Titus a Tilenius sluly už ve středověku Zrmanja, Krka a Cetina. Jinak se jména hlavnějších řek hojně zachovala (Dráva, Sáva, Kulpa, Una, Bosna, Drina, Timok, Ogost, Osъm, Jetъr, Lom, Tongus, Mesta, Struma, Drin atd.). V Pannonii a Noriku udržela se jména Longaticum — Logatec, Lentia — Linz, Poetovio — Ptuj, Celeia — Celje, Lauriacum — Lorch, Vindobona — Wien, Juenna — Junska dolina, ale jinak při tom hlavní kulturní centra po příchodu Slovanů rozpadla se v trosky: tak Juvavum, Brigetium, Carnuntum, Aquincum, Neviodunum, Munic. Latovicorum a hlavně Virunum, Celeia a Poetovio; Teurnia a Aguontum udržely se jen do VII. století.[1])

V celku se římští kolonisté nebo romanisovaní domorodci udrželi četněji jednak na západním pobřeží v Dalmacii, jednak na několika místech ve vnitrozemí, ale i zde slovanská záplava způsobila, že byly tyto romanské ostrovy od sebe a hlavně od Italie odděleny a že touto isolací vznikl nový, odchylnější vývoj balkánské romanštiny.[2])

---

[1]) Srv. *Jireček*, Romanen I. 33 a hlavně str. 58 sl., kde podán velký výčet zachovaných starých jmen ze západního Balkánu. Jména *Dioclea*, *Epidaurum*, *Salonae* naposledy uváděna jsou v listinách papeže Řehoře I. (590—604), *Singidunum* a *Viminacium* v dějinách cís. Maurikia u Theofylakta. Současně mizí také na východě stará nomenklatura mimo jména pobřežní a jméno Serdiky (*Jireček*, Romanen I. 22). O vzniku zajímavých jmen rázu křesťanského napsal *Jireček* studii „Das christliche Element in des topograph. Nomenclatur der Balkanländer. Wien 1907 (Sitzungsber. Akad. Bd. CXXXVI. v bulharském překladu v Псп., sv. 55—56, str. 223 sl.). Srv. též Romanen 50 sl. Jména jsou většinou předslovanská. O Pannonii a zemích alpských srv. *Kos*, Crtice o naši domovini (Let. Mat. slov. 1897, 1 sl.), *Kaemel*, Anfänge 137, *Jung*, Landschaften 450 sl.

[2]) Na Balkáně vznikly tyto tři dialekty balkánské rumunštiny: 1. dakorumunský, 2. makedonorumunský, 3. istrijskorumunský, jež se vyvinuly ze dvou základních, dakorumunského a makedonorumunského. Z nich, z epigrafického materiálu a staré nomenklatury pokusil se *Ovid Densusianu* zkonstruovati romanský dialekt, který se na Balkáně utvořil

Na západě udržel se čistý římský živel nejdéle v Dalmacii a v přilehlé části dnešní Bosny a Hercegoviny. Obyvatelé přímořských měst latinsky mluvící nazýváni byli nyní *Romani*, ř. *Ῥωμᾶνοι* na rozdíl od *Ῥωμαῖοι*, což označovalo Řeky byzantské,[1]) později obecně *Latini*, na př. už v XII. stol. u kněze duklanského nebo v XIII. u splitského arcijáhna Tomáše. Blíže známe ovšem jen ty třídy Latinů, z nichž se rekrutoval vyšší klerus a vyšší úřednictvo. Dialekt, kterým mluvili Romani dalmatští (*„idioma latinum“*) a jenž v XV. stol. zatlačen byl zde dialektem benátským, známe teprve z textů XIV. stol.; z nich vidíme, že byl nářečím jihoitalským z Picena a Apulie bližší nežli severoitalským, jak ostatně už Lucić poznal.[2])

V X. století počala však slovanská kolonisace, sestupujíc z hor vnitrozemských, zabírati už i úrodné břehy mořské. V IX. až XI. stol. sídlila chorvatská knížata už v Klisu u Salony, v Biači u Trogiru, v Belgradě (Zara vecchia) a v Noně (Aenona), poslovanštily se i Budva, Almissa, Šibenik a po návratu klidnějších poměrů počalo spolužití obou elementů, romanského i slovanského vedle sebe. Vidíme, jak celá řada starých osad a ostrovy přijímají nová jména slovanská. Klidným tímto stykem menšil

---

v III. stol. po Kr. (Histoire de la langue roumaine I. Paris 1901, 40—203, 320 sl.). Primitivní rumunštinu představuje dialekt macedorumunský. Srv. též *W. Meyer-Lübke*, Einführung in das Studium der roman. Sprachwissenschaft (Heidelberg 1901)-21. Meglenské Rumuny pokládá Densusianu (l. c. 330) za kolonii dakorumunskou, přišlou v X.—XI. stol. do Macedonie; poněvadž v typu jejich shledávají se rysy Pečeněhů, usadivších se v Meglenu r. 1091 (Zonaras ed. *Dindorf*, XVIII. 23), byli tam pravděpodobně už v XI. stol. Toto datum Densusianovo ovšem z uvedeného historického faktu samo nevysvítá. Také istrijští Rumuni jsou původu především dakorumunského a přicházeli sem už od X. stol. (*Densusianu* 343); podle Račkého celý postup na západ počal od XII. stol. (Rad. 57, 146).

[1]) Srv. Theofanes ed. *Boor* 108, *τοὺς κατὰ τὴν ἑῴαν Ῥωμαίους*. U arabských spisovatelů čteme tvar *Rûm* (*Rozen*, Зап. Акад. 1883. T. 44. прилож. 294, *Harkavi*, Сказанія 21), u Turků později *Urum*. Slované zvali Řeky stsl. грькъ, грьчинъ (z toho bulg. гъркъ, srbské грк, rus. грекъ, vše z lat. *graecus*). O názvu Romania srv. výše str. 285.

[2]) O těchto Romanech dalmatských vydal krásnou studii prof. *K. Jireček*, už výše citovanou „Die Romanen in den Städten Dalmatiens während des Mittelalters“ (Wien 1901), k čemuž srv. ještě spis dra *M. G. Bartoliho* Das Dalmatische (Wien 1906. Schriften d. Balcancomm. Ling. A. IV. 185, 194, 214 sl.). Jirečkova studie podává v úvodu k prvnímu dílu velmi výstižný a plastický obraz romanisace celého balkánského poloostrova.

se římský majetek stále víc a více. V době Konstantina Porfyrogenneta omezovalo se římské $\vartheta\acute{\varepsilon}\mu\alpha$ $\Delta\alpha\lambda\mu\alpha\tau\acute{\iota}\alpha\varsigma$, jehožto místodržitel stál už v pořadí stratégů skoro na konci, na tři ostrovy, Krk, Lošinj a Ráb, na kraj zaderský a města Trogir, Split, Dubrovník a Kotor. Římskoalbánskými zůstala i města Skodra, Drivastum, Olcinium, Antibaris. A také nejbližší okolí měst bylo už v slovanských rukou, na př. vinice dubrovnické. A jakkoli se románský živel v městech dlouho a houževnatě držel, nemohl přece odolati vlivům slovanského okolí. Styky se Slovany stávaly se stále užší a přivedly konečně přeměnu úplnou. Už od X. a XI. století začínají se slovanská jména objevovati v seznamech rodin měšťanských v Dubrovníku, Splitu, Trogiru a Zadru, a přihlédneme-li blíže, vidíme, že to jsou ponejvíce jména ženská. Z toho je na jevě, jakým způsobem počala a pokračovala slavisace: pomocí sňatků s ženami slovanských zemanů z okolí. Vedle sňatků počaly působiti i jiné přílivy slovanského živlu, tak zejména od XIII. stol., kdy obchod silně rozkvetl, příchod mnoha kupců, řemeslníků, plavců ponejvíce slovanských do měst pobřežních — a když konečně to, co zbylo ze starých rodů, zničeno bylo dodatečně velikými mory v XIV. století, zejména v Dubrovníku a ve Splitu morem r. 1348 (v prvém městě i r. 1527), přesunul se poměr obyvatelstva, a to i v třídách majetných a šlechtických, úplně ve prospěch Slovanů. Na jisto už v XVII. stol. zanikla stará romanština dalmatských Vlachů.[1])

Rychleji šla proměna ve vnitrozemí.

Také ve vnitrozemí na různých místech zachovali se Romani, jednak italští kolonisté, jednak romanisovaní již domorodci illyrští nebo thráčtí nebo gallští. Oproti dalmatským Romanům mluvili řečí dosti odchylnou, v níž se ostatně opět vyvinulo několik místních dialektů, patrně na základě různého etnologického prostředí. Tito staří vnitrozemští Romani, kteří byli během doby od příchozích Slovanů zatlačeni z části do pobřežních měst,

---

[1]) *Jireček*, Romanen I. 41, 93 sl. Poslední zbytek této staré dalmatštiny existoval ještě do poslední doby v městě Veglii, a sice ve formě tajné řeči, kterou ještě tu a tam staří lidé v domácnosti mluvili a jíž děti nerozuměly. Poslední znatel této řeči umřel r. 1898. Do Istrie Rumuni, kteří tam do dnes žijí, přistěhovali se teprve později, podle Miklosiche (Wanderungen 6) ve XIV., podle Jirečka (l. c. 40) v XV.—XVI. století, podle jiných dříve. Srv. o nich na př. u *M. Bartoliho* Studi di filologia romanza VIII. fasc. 23 (1901) 112.

z části do hor, kde se živili na dále zemědělstvím a pastýřsvím a zváni byli od Slovanů *Vlasi* (sg. *Vlachъ*) a řecky potom *Βλάχοι*[1]) a také speciálně na rozdíl od Romanů přímořských *Crni Vlasi*, *Crni Latini*, ř. *Μαυροβλαχοι*, lat. *Nigri Latini*, *Moroulachi*, *Moroblachi*, *Morlachi* (v XV. st.), *Morlacci* v XVI. st., též *Murlacchi*, *Murlachia*.[2]) První Vlaši na Balkáně objevují se v XI. stol. u Kekaumena, potom u Kedrena, Anny Komneny, Jana Kinnama, Nikety Akominata, Kantakuzena, v listině cís. Basilia z r. 1020, a sice v Makedonii mezi Přespanským a Kosturským jezerem, v Thessalii, v Rodopě a jinde v bulharských horách.[3])

Nejvíce Vlachů sedělo však v Thessalii, která byla v XIII. až XV. stol. jejich centrem a proto dostala jméno *Βλαχία*, též *Μεγάλη Βλαχία*, na proti čemuž Akarnanie a Aetolie slula *Μικρὰ*

---

[1]) Jméno *Vlach* vykládal *Müllenhoff* za přejaté jméno gallského kmene Volků prostřednictvím formy germánské **Walhōz*, z čehož sl. Волхъ-Влахъ (DA. II. 89, 279) a to bylo po něm všeobecně přijato (Srv. SS. I. 311 pozn. 4. a II. 143), mezi jinými také *Miklosichem* (Denkschr. Akad. X. 256, XII. 1, Et. W. 393). Ze slovanštiny vykládali je *W. Kętrzyński*, a *Ed. Boguslawski* (viz SS. I. 312), Truhelka spojil je s alb. *vla*, bratr (Congrès d'anthr. arch. Paris 1900).*Ar. Densusianu* soudil, že Vlach je slovo původu řeckého, značíc prostého člověka, pastýře a že je dali Řekové hrubým římským kolonistům, přišlým na Balkán. Proto hledá je už v Aristotelově názvu *Βλακεία*, *Βλάξ* (dolož. Suidou), ve jménu cařihradského předměstí *Βλαχέρναι* a ve jménu Vlacena, s nímž se uvádí biskup Antenodor (a Dacia de Vlaceno) na sněmu v Srědci r. 347. (Originea cuv. Vlachu. Revista crit. lit. 1894. I. Srv. referát *Jacimirského* v Этногр. Обозр. XXVI. 135 sl., 177 sl.) V slovanských pramenech objevuje se nejdříve v legendě o Methodiovi V. (изъ Влахъ) v IX. stol., ovšem zde ve významu Italů, Italie, kterýžto význam se u některých Slovanů udržel.

[2]) Toto jméno udrželo se u Morlaků v Dalmacii pod Velebitem („montagne della Murlacca" benátských zpráv ze XVI. stol.), kde ještě dnes je mořský kanál, zvaný „canale della Morlacca". Později v Dalmacii jméno Vlachů dávalo se speciálně Dubrovčanům (*Rački*, Rad LVII. 138 sl., *Jireček*, Die Wlachen 111, Romanen I. 35). V řeckých pramenech od stol. XV, značí však *Μαυροβλαχία* Multansko.

[3]) Kekaumenos § 172, 175, 176 (ed. *Vasiljevskij* a *Jernstedt* Petr. 1896, str. 67—75; srv. též ЖМНП 1881. VII.), Kedrenos ed. Bonn II. 435, Anna Komnena V. 5, VIII. 3, X. 3 (ed. *Niebuhr* I. 245, 395, II. 10, 11), Niketas Akominatos ed. Bonn 171, Jan Kinnamos VI. 3 ed. Bonn 260 (*Βλάχων πολὺν ὅμιλον, οἳ τῶν ἐξ Ἰταλίας ἄποικοι πάλαι εἶναι λέγονται*), Kantakuzenos I. 146 a listina cís. Basilia (*Golubinskij*, Очеркъ православ. церкви 1872, 236), o níž více v násl. kapitole. Srv. k tomu *G. Murnu*, Când şi unde se ivesc Românii întâia data în istorie? (Convorbiri literare. Bucarest 1905, II. 97. Srv. Byz. Zs. 1906. 683).

Βλαχία a Epirus *Ἀνωβλαχία*. Mimo to Vlaši seděli i severněji ve vnitru polouostrova Balkánského. Tak v srbských a dubrovnických pramenech XII.—XIV. stol. vystupují власи v dědinách (катоунъ slov. pramenů z rom. *cantone*) na horním Drinu, na Vardaru u Skople, u Kopaoniku, Toplice, v okolí Peči a Prištiny, na Limu, na vých. Zety na Morači, v Rudinech, Trebinji, Nikšiči, v horách u Dubrovníku a Kotoru, v poříčí Neretvy, k nimž se později přidružili i Vlaši u Splitu, Klisu, Nony, Obrovce, v pohoří Velebitském od Zrmanje do Senje[1]) a rovněž dále na východě v horách bulharských, zejména mezi Nišem a Sofií, a v okolí Sofie, kde po nich místy zbyly zřejmé stopy v nomenklatuře.[2]) Později jich bylo hojně i ve Staré Planině a Rodopě.[2])

Osud těchto Vlachů byl dvojí. Jednak se poslovanili, na př. na západě u Dalmacie, a jméno jejich zůstalo v ústech slovanských

---

[1]) O Vlaších na Balkáně srv. *Miklosich*, Üb. Wanderungen der Rumaenen. Wien 1879, *Tomaschek W.*, Zur Kunde des Haemus VI., Stammen die Wlachen von den Daco-Romanen? (Sitzungsber. Akad. Wien 99, 478), *Rački Fr.*, Hrvatska prije XII. v., II. 138 sl., *Jireček C.*, Die Wlachen und Maurowlachen in den Denkmälern von Ragusa (Praha. Zprávy zas. král. uč. spol. 1879, 109), Romanen I. 34—40, *Bartoli*, Das Dalmatische (Wien 1906), *Lopašić*, Urbaria lingua croat. conscr. (Mon. hist. jur. V. 1 Záhřeb 1894, úvod), *L. Miletič* a *D. Agura*, Дако-ромънитѣ и тѣхната славянска писменность (Сборникъ IX. 212 sl.), *Densusianu O.* (Histoire I. 320 sl. 341 sl.), *Daničić*, Рјечник из књиж. старина I. (Bělehrad 1863) I. 131 sl. s. v. Влахъ, *Novaković*, Први основи словенске књижевности (Bělehrad 1893) 28 sl., *Zanetov G.*, Бълг. население въ средн. вѣкове (Ruščuk 1902, 60) hledí dovozovati, že tito balkánští Vlachové byli z velké části Bulhaři. *Erdeljanović* dovozuje, že část černohorského plemene Kučů, t. zv. *Bukumiri*, byli původem Vlaši (Племе Кучи 111, 162).

[2]) *Jireček* l. c. v pozn. předešlé, dále v Archiv f. sl. Phil. XV. 190, Arch. ep. Mitth. X. 51, Cesty po Bulharsku 220, 249, 292, 338, 360, 368, Fürstenthum Bulgarien 123 sl. *Weigand G.*, Rumaenen und Aromunen n Bulgarien (Leipzig 1907) 40 sl. (s mapou okolí Sofie). Jireček soudí, že zbytky romanských pastýřů v horách východní části poloostrova dostaly se sem teprve změnami a tlakem, které způsobila slovanská okkupace VII. stol. Dříve jich na východě nebylo. Také do severního Řecka přivedl je teprve tlak Slovanů. Podobně jako Jireček soudí i *Densusianu* (Histoire I. 324), že dnešní Aromuni seděli výše a do Epiru a Thessalie ustoupili teprve v VI.—VII. stol. před návalem Slovanů. Zde vystupují už od XI. stol. hojně a v XIII. stol. Thessalie objevuje se jako jejich centrum. Tento ústup potvrzuje i Kekaumenos l. c. Tím se pochopuje také blízkost aromunštiny s dakorumunštinou. Kolonisaci severního Řecka od Aromunů klade *Jireček* do VII. stol., *Murnu* (l. c.) do stol. VIII.—IX.

ve významu horského pastýře a sedláka.[1]) Jednak však se udrželi a dali zase, sestoupivše z části jižněji do Makedonie a severního Řecka, vznik menším dosud na Balkáně žijícím nárůdkům,[2]) t. zv. Aromunům (Arămâni) mezi Epirem a Thessalií, v Makedonii, a passim i v Epiru, Thessalii a v Řecku, Meglenitům v kraji Moglenském a dále t. zv. Cincarům, Ašanům, Kucovlachům, Karakačanům (pořečtělým), z části větší pak velkému národu Rumunů, jenž dnes zaujímá kompaktně celé Multansko a Valašsko, východní Uhry a Sedmihradsko, ruskou Bessarabii a jenž odtud zabíhá i přes Dunaj na jih do severovýchodního Srbska, podunajského pásu Bulharska a do Dobrudže. Ovšem, jak tento dnes velký národ rumunský vznikl a kde vznikl, je problém, kterého nauka nedovedla dosud plně rozřešiti, nedovedši především zjistiti, jak dalece na jeho vytváření účastny byly zbytky Daků a Romanů v staré zadunajské Dacii a jak dalece zbytky vnitrozemských Románů balkánských, tedy zmíněných starých Vlachů. Jedni hledali základ dnešních Rumunů pouze v staré zadunajské Dacii, druzí ve Vlaších balkánských, kteří se v různých dobách (hlavně do XIII. st.) přestěhovali přes Dunaj do Valašska, do Karpat, odkudž se pastýři rumunští šířili pomalu ještě dále k severu do ruských, polských a slovenských Karpat,[3]) třetí

[1]) *Novaković* Село (Глас XXIV. 31 sl.), *Karadžić* Рјечник 70, *Jireček*, Romanen I. 38 sl. Novaković soudil, že slavisace těchto Vlachů byla provedena už v XIII.—XIV. století, čemuž Jireček se opírá a soudí, že ještě v XVI. stol. mluvili aspoň z části svým jazykem, a že teprve v XVII. stol. dvojjazyčnost vymizela. Také Rački soudil, že se poslovanili brzy (Rad 57, 142).

[2]) Pozdější přistěhovalci z knížectví valašského slují Karavlaši. O těchto Karavlaších v Bosně srv. studii, kterou rumunsky napsal *T. Filipescu* a která vyšla srbsky překladem T. Dragičevića „Каравлашка насеља у Босни (Glasnik 1907, 77 sl.). Vedle nich jsou v Bosně i Cincaři. Většina jich počítá se dnes za Srby, ač se místy rumunský jazyk udržel. Je jich asi 2000. O ostatních Rumunech na Balkáně existuje dosti značná literatura (z části ovšem jen rázu politického), kterou viz na př. v bibliografii *G. Matova* nebo u *Weiganda*. Nejlpší jsou práce *G. Weiganda* Aromunen. Leipzig. I. 1895, II. 1899, Wlacho-Meglen, Leipzig 1892, Die rumaen. Dialekte der kl. Walachei, Serbiens und Bulgariens (Jahresber. des Inst. f. rum. Spr. Leipzig 1900). Srv. i *Jireček*, Bulgarien 115, Cesty po Bulharsku l. c., *Cvijić*, Антроп. проблеми, CXXX. sl.

[3]) Do té doby (podle *Densusiana*, Histoire I. 346 do XI.—XIII. stol.) spadá i příchod rumunských Vlachů do Karpat moravských, kde v slovenském lidu sice zanikli, ale kde horám, v nichž žili, zůstalo jméno „na Valaších“, kteréžto jméno přeneslo se později i na slovenský lid ve vůkolí žijící. Více o tom uvedeme ve IV. díle STAROŽITNOSTÍ.

spojují více méně původ obojí a mají, jak se mi zdá, nejvíce pravdy.

Řešení této velké záhady rumunských dějin nespadá v úkoly a v rámec našich STAROŽITNOSTÍ.[1]) Nám zde stačí pouze

---

[1]) Spokojím se zde pouze odkazem na hlavní mi známé práce o této otázce seřaděné do tří kategorií svrchu vytčených:

I. *Šafařík* (SS. II. 221), *Jung J.*, Römer und Romanen in den Donauländern (Innsbruck 1877), Anfänge der Rumaenen (Zs. f. österr. Gymn. 1876, 25), *J. Pič*, Über die Abstammung der Rumaenen (Leipzig 1880; srv. Věstník král. spol. nauk 1888, 257), Zur rum. ung. Streitfrage (Leipzig 1886), *B. P. Hasdeu*, Strat şi substrat. Genealogia popórelor balcanice (Bukurešť 1892), Istoria critica a Romaniloru. I. (Bukur. 1875), Columna lui Traian (1882), *A. Xénopol*, Teoria lui Rösler (Jassy 1884), francouzský překlad: Une énigme historique. Les Roumains au moyen âge (Paris 1885), Histoire des Roumains (Paris 1896), *A. Jacimirskij* (Slow. Świat 25, 32 sl., Сборникъ статей посв. Вл. Ламанскому, II. 792, 1908, Извѣстія отд. р. яз., 1908, 386 sl.), *Onciul D*,. Traditia istorica (Ann. Ac. II. T. 29. Bukur· 1907), Teoria lui Roesler (Convorbiri literare Bucar. 1885 XIX. 60 sl.), Românii in Dacia traiana pana la întemeiarea principatelor (Buc. 1902), *Georgescu J.*, Originale etnice ale romanilor (Rev. Liter. şi Arta Rom. 1901. Nr. 8—10).

II. *Sulzer*, Geschichte des transalp. Daciens (Wien 1781), *Benkö*, Transsilvania (Vídeň 1778), *Engel*, Gesch. d. Mold. und Wallachei (Halle 1804), *Kopitar* (Kl. Schriften I. 230), *Miklosich*, Die slaw. Elemente im Rumun. Denkschriften Akad. (Wien XII. 1862. 4), Über die Wanderungen der Rumunen in den dalm. Alpen und den Karpaten (Wien 1879), *Biedermann* (Romanen und ihre Verbreitung in Oesterreich, Graz 1877), *Roesler, R.* Romänische Studien (Leipzig 1871), *Uspenskij*, Образованіе II. болгар. царства 88 (Odessa 1879), *Sokolov M.*, Изъ древней ист. Болгаръ 23 (Petrohrad 1879), *Tomaschek*, Zur walach. Frage (Zschr. f. österr. Gymn. 1876, 342, 1877, 445) Thraker I. 77 sl. Zur Kunde der Haemus-Halbinsel (Wien 1882), *Réthy L.*, A romanizmus Illyricumban (Budapest 1897), *Costa Iv.*, Die ital. Herkunft der Rumaenen (Ethn. Mitth. aus Ung. V. 121, 1897), *Hunfálvy P.* Die Ungern oder Magyaren (Wien 1881, 12), Die Rumaenen, (Wien-Teschen 1883), Refléxions sur l'origine des Daco-Roumains (Rev· hist. 1895), Az oláhok története (Budapest 1894), *Drinov M.*, Заселеніе 11 sl. 73, *A. Gutschmidt* (Kl. Schriften V. 375 sl.), *Hilferding*, Ист. слав. 246, *Krek*, Einleitung 286 sl., *Jagić* (Archiv f. sl. Phil. XIX. 271), *Jireček K.*, (tamže XV. 98, Romanen 20), Dr. *Emil Fischer*, Herkunft der Rumaenen (Bamberg 1904), Über den Ursprung der rumun. Bojarenfamilien (Zs. f. Ethn. 1908. Heft 3.), Herkunft der Rumaenen nach ihrer Sprache beurteilt (Correspondenzblatt 1908 Heft 4—5), Mir und Zadruga bei den Rumaenen (Globus XCIV. 252). Na rozvoj tohoto směru působil nejvíce svými pracemi *Roesler*, který na př. mezi jinými převedl k svému názoru Miklosiche a Tomaschka, původně zastance these dacké.

konstatovati, že se po slovanské okkupaci mezi Slovany udržely místy dosti značné ostrovy vlašské a že tyto ostrovy, i když později z části zanikly buď vystěhováním Vlachů na sever nebo assimilací slovanskou, působily místy dosti značně na další rozvoj Slovanů. Zejména dlužno vytknouti, že podle domnění některých filologů bulharská řeč právě své nejdůležitější rysy, které ji oddělují od řeči srbské, děkuje vlivům rumunským v VII.—XIII. st., na př. vytvoření postpositivního členu, tvoření pádů pomocí předložek, zdvojené osobní zájmeno a tvoření futura pomocí хтети.[1])

To ovšem má silnou podporu v tom, že ve vých. Moesii a Dacii (Ripenské a Mediterranní) i Dardanii vskutku je dokázána existence starých Vlachů romanských a že tam vůbec bylo jedno z hlavních středisk staré latinisace (viz napřed str. 288 a 303). Ale pak zůstává přece jen poněkud divno, proč se tytéž zjevy neujaly v řeči Slovanů, kteří se s týmiž Vlachy, téhož jazyka, stýkali dále k západu v staré Dalmacii, Praevalidě a záp. Moesii.[2]) Věc na jisto jen touto rumunskou formulí tak lehce vysvětlena není, ač vliv rumunštiny je nepopíratelný.[3])

Jinak o stycích Slovanů s těmito vnitrozemskými Romany svědčí značná řada slov přejatých do jazyka srbského i bulhar-

---

III. *Grot K.*, Моравія и Мадьяры 40, 312 sl. (Petr. 1881), *Briebrecher R.*, Der gegenwärtige Stand der Frage über die Herkunft der Rumaenen (Progr. Gymn. in Hermannstadt 1897), *Densusianu O.*, Histoire de la langue roumaine I. 1 sl. (Paris 1901), *N. Jorga*, Gesch. des rumaen. Volkes. I. 86 sl., 100 sl. (Gotha 1905).

Úplný přehled literární a výklad jednotlivých theorií viz v uvedené knize Briebrecherově a též u Jorgy I. 86 sl. Miklosich hledal kolébku v Illyrii, Roesler v Moesii, Tomášek v Thrákii u Bessů. Densusianu hlavní jádro hledá v Romanech illyrských, ale přiznává i existenci zbylých Romanů v Moesii a v Dacii (zde zejména v horách). Jorga naopak hledá jádro na severu Dunaje a přiznává stálý příliv už od VI. stol. ze severního Balkánu (ne z Aromunů). *Jireček* (Romanen I. 20) hledá centrum původní rumunštiny v horní Moesii, Ripenské Dacii, Dardanii a latinské části Dacie Mediterranejské.

[1]) Srv. dále výklad na počátku kap. VII.

[2]) Zmíněné rysy jazykové počínají totiž už zde v pásu prizrensko-timockého dialektu (*Belić A.*, Дијалекти ист. и јужне Србије, str. LXX. sl. Srv. více o tom dále na poč. kap. VII.).

[3]) Zde bych podotkl, že *Gaster* (Die nichtlatein. Elemente im Rum. Grundriss der roman. Phil. I., 406 sl.) tyto znaky v bulharštině, rumunštině, lbánštině chce uváděti na vliv „finského" jazyka vlastních Bulharů. Zamítl to *Densusianu*, Histoire I. 281.

ského,[1]) ať se to už stalo direktně nebo prostřednictvím bulharských Germanů, o nichž srv. výklad dále, a jiné ještě zjevy v domácím bytu jižních Slovanů.[2])

Podobný osud, jako Romany ve vnitrozemí, potkal z velké části i staré obyvatele illyrskothracké, pokud nebyli romanisováni nebo vyhubeni. Počet jejich byl patrně velice ztenčen, nejen tím, že mnozí zejména v městech a v okolí měst se zatím pořečtili nebo pořímštili, a pak že jich výboje germansko-slovansko-avarské nešetřily právě tak, jako nešetřily Římanů a Řeků, ale i tím, že byli už napřed valnou měrou vyhubeni nebo z poloostrova odstraněni od samých Římanů. Byl v tom kus římské politiky, která zabezpečovala si panství a krotila odboj podmaněných násilným hubením ve velkém, odvlékáním do otroctví a převáděním celých mass do krajů vzdálených.[3]) Tím velice

---

[1]) Srv. především *Miklosichovy* práce. Bohatou sbírku slov romanských, jež na Balkáně přešla do slovanštiny, uvádějí nově *Jireček*, Romanen I. 36 sl. a *Densusianu*, Histoire I. 255 sl. Nově dokazuje *Jacimirski* (Слав. заимствованія въ румынскомъ языкѣ. Сборникъ статей посв. Ламанскому II, 792, 1908), že slova slov. přejatá do rumunštiny ukazují zřejmě, že Rumuni se střetli se Slovany v kraji hornatém, lesnatém a vůbec divokém — tedy v Karpatech. Z toho soudí, že Aurelian neodvedl lid z Dakie na Balkán, aniž zůstal tento seděti v rovinách Dakie, nýbrž za útisků a vpádů různých výbojníků že ustoupil do hor Karpatských a odtud se později zase rozšířil po Rumunsku (srv. též článek *Jacimirského* v Słow. Świätu sv. 25, str. 32 sl.).

[2]) Zde bych zejména poukázal na studie Meringerovy, podle nichž slovanský dům v Černé Hoře, Albanii a Dalmacii jeví zcela typ romanský (s 1 ohništěm), kdežto v Bosně, v Hercegovině a v Starém Srbsku i Šumadiji už převládá typ t. zv. hornoněmecký se dvěma ohništi. (Srv. *Meringer*, Das volkstümliche Haus in Bosnien und Herzegowina. Wien 1900, *Murko M.*, Zur Geschichte des volkstümlichen Hauses bei den Südslawen. Mitth. anthr. Ges. Wien XXXV. 312, XXXVI. 28). S tím by parallelně šlo i pozorování Cvijićovo, že vlašský typ vsí (Cvijićův старовлашки тип), nejstarší to typ v srbských zemích, soustředěn je hlavně v jihozápadním Srbsku, Novipazarsku a pak v severní a střední Albanii (od Černé Hory do Elbassanu), místy i v horách bulharských (*Cvijić*, Антропогеогр. проблеми Балканског пол. Етногр. Зборникъ. IV., str. LXVII., *Erdeljanović*, Проучавање насеља. Сборникъ по славяновѣдѣнію. Petrohrad 1904. I. 7).

[3]) Srv. toho doklady u Strabona VII., 5, 7, VII. 7, 3, Livia 45, 34. Plutarcha Aem. Paul. 29, Diona 54, 31, 72, 3, 78, 27, Eutropia VIII., 6 (srv. výše str. 69). Proto už za doby Kristovy bylo veta po starých silných kmenech Skordisků, Autariatů, Triballů a Strabon dí (VII., 7, 9): *Τότε μὲν οὖν, ὡς εἶπον, καίπερ οὖσα τραχεῖα καὶ ὀρῶν πλήρης, ὅμως εὐάνδρει ἥ τε*

trpěli i balkánští praobyvatelé thračtí a illyrští, zejména však Thrakové už před příchodem Slovanů.

Za takových poměrů není divu, že Thrakové, jejichž končiny slovanská okkupace zaplavila, úplně jí podlehli a brzy zanikli. Připomínají se sice ještě Thrkaové a Bessové IV.—VI. stol.,[1]) neboť ještě k r. 591 čteme u Michala Syrského o 20.000 Thraků, které Maurikios poslal na pomoc Chosroovi,[2]) čteme dále u Antonína Plaisanského, že se v horách uvnitř poloostrova ještě v VI. stol. hovořilo thracky[3]), a také Dardani se připomínají jako kmen v sousedství Epidamnu ještě v VI. stol.[4]) Ale brzy potom vše, co nebylo pořečtěno, zaniklo v živlu slovanském a jen v slovanské nomenklatuře, v několika kmenových názvech udržely se památky po thrackých kmenech. Jména ta značila Slovanům původně zbytky thrackých kmenů; smíme-li však dnes v těch částech bulharského lidu, který nosí ještě domněle stará jména thrácká — je ostatně do jisté míry sporné, jsou-li to ona stará jména — shledávati poslovaněné Thraky, je při neznámé nám blíže historii, kterou Slované balkánští prodělali, otázka, na niž kladně odvětiti nelze. My vidíme pouze tolik, že jednotliví kmenové thračtí za doby slovanské okkupace ještě existovali, aspoň ve zbytcích, že tedy do národopisného obrazu Balkánu v VII. stol. ještě náleží a že v slovanském lidu zanikli.

Ἤπειρος πᾶσα καὶ ἡ Ἰλλυρίς· νῦν δὲ τὰ πολλὰ μὲν ἐρημία κατέχει, τὰ δ' οἰκούμενα κωμηδὸν καὶ ἐν ἐρειπίοις λείπεται. V Dacii byli staří Dakové téměř vyhubeni už za válek římských, jak svědčí Eutropius VIII. 6. (srv. výše II. 69).

[1]) Sbírku dokladů o existenci Bessů na počátku středověku, o jich pokřestění biskupem Niketou z Remesiany sebral *Tomaschek* (Thraker I. 77, Zs. f. oest. Gymn. 1877, 447; Zur Kunde der Haemus-Halbinsel. Wien 1882, 59), k nimž připoj ještě zprávu Theofanovu k r. 591, v níž se připomínají Bessové ve vojště poslaném do Asie (Theofanes ed. *Boor* 145). Ovšem Tomaschek soudí, že Bessové tito ztratili už dávno svou vlastní řeč a že byli plně romanisováni. On vůbec v nich viděl základ Rumunů. Bessy cituje ještě Niketas, biskup sěrský v XIII. stol. (str. 75).

[2]) Michal Syrský X. 23.

[3]) Itiner. Hierosolymitana saec. IV.—VIII. Corp. scr. eccles. lat. Vindob. 1898. XXXVIII. 184, 213 (Cit. *Densusianu*, Hist. de la langue roum. I. 21). Také Kekaumenos 186 připomíná ještě Bessy, ale patrně už jen jako starou reminiscenci.

[4]) Prokop. de aedif. IV. 1. Prokopios na jiném místě výslovně označuje jakési muže jako Illyry rodem (Anekdota VI. *γεωργοὶ νεανίαι τρεῖς, Ἰλλυριοὶ γένος*)

Se jmény antickými bývají spojována následující jména dnešních kmenů nebo lokál. oblasti v Bulharsku, v Makedonii a Srbsku[1]):

1. Staré středisko Bessů — *Bessapara* nalézalo se na horní Marici nedaleko Tatar-Pazardžiku mezi dědinou Bašikrovem a bývalou vsí Simitlijí.[2]) Podle Zacharova existuje dosud mezi okolním slovanským lidem tradice, že staří obyvatelé tohoto místa sluli *Beša-fara* (беша-фара), což se vykládalo z thr. *Bessafara*, t. j. rod Bessů.[3]) Ale proti tomu K. Jireček přičítá vznik této tradice pouze vlivu literárnímu.[4])

2. *Rupci*, *Rupalani* (Рупци, Рупченци, Рупалане, Рупалин, kraj Рупчосъ) jest veliký kmen bulharský (mluvící dialektem „rupským"), jenž sedí soustředěn v Rhodopě, ale mimo to zasahuje do dolní Strumy (mimo Razlog a Dospad) a dále na východ k dolní Marici. Jireček ve jménu shedává staré *Μερόπη*, jehož první nepřízvučná slabika se asi v XIV. stol. otřela a ztratila. Merope obývaná pastýři rozkládala se tam, kde staré thema Smolěnů, totiž v Rhodopě na východ k Morze, na jih ku Xanthii mezi prameny Ardy a přítoky střední Marice, — právě kde je dnes kraj zv. Rupčos.[5])

3. Starosrbský termin *měropъch* (мѣропьхь, меропьхь), značící sedláka povinného k robotě a k jiným naturálním dávkám,[6])

---

[1]) Srv. o nich v mé knize „Slovanský svět" (Praha 1909) kap. VIII.

[2]) O poloze Bessapary psal *J. Dobruský* v časopisu „Марица" 1885, č. 727, 729.

[3]) Tak *Zacharov*, Описаніе на Татаръ-Пазардж. каза (Vídeň 1870) 56. Podobně vykládal *Drinov*, Заселеніе 30, 40, pravě, že slovo *fara* v bulh., alb. a rumun. jazyku značí plémě (srv. stněm. *fara*-gens). Jméno to je však thracký suffix *-para* a značí trh, bazar a tržiště. Srv. *Tomaschek*, Thraker II. 60, *Dobruský*, Сборникъ, 1900, 14, *Miklosich*, Alb. Forsch. II. 25.

[4]) Cesty 288 (bulh. vyd. 397), Bulgarien 56, Кн. България, I. 67.

[5]) *Jireček K.*, Der Ursprung des Namens Rupci (Archiv f. sl. Phil. VIII. 96). Jinak o dialektu těchto Rupců vydali řadu statí V. Jagić, P. Syrku, P. Slavejkov (srv. *Niederle*, Slov. Svět l. c.). Jméno *Μιρόπη* je jistě staré, ale vystupuje teprve ve XIV. stol. u Joanna Kantakuzena (ed. Bonn II. 402, 403, 421, 530).

[6]) O srbských měropech srv. *Daničić*, Rječnik II. 103, *Kadlec K.*, Agrární právo v Bosně a Hercegovině (Praha 1903) 25. *A. Virag*, Otkle je riječ „mêropьh"? (Nast. vjesnik 1892 I. 79) vykládá měropch ze slov měra + pьh (chorv. pahati, puhati, srv. samopah; odtud měropьh — čovjek koji stalnu mjeru žita trijebi).

býval spojován se starými Noropy,[1]) malým nárůdkem, jenž prý seděl v sev. Makedonii, v Paionii.

4. *Šopové* (Шопи, Шопье), v užším slova významu zvláštní kmen v záp. horách bulharských u Kratova a Küstendilu, Radomiru, Brezniku až k Sofii (to jsou praví Šopové, jinak se jméno dává i lidu od Vratce, Trnu). Šafařík a po něm mnozí viděli v nich poslovanělý kmen thráckých Sapaiů (*Σαπαῖοι*, *Σάπαι* na Nestu a v Rhodopě, srv. výše str. 64), ale zvukosloví nepodporuje tohoto spojení.[2])

6. Bulh. дулупъ, název pro hrubého, sprostého člověka, spojován byl se jménem thessalského kmene Dolopů (*Δόλοπες*, *Δολοπία*) v horách Pindských.[3])

5. *Pijanci* slují obyvatelé makedonského kraje Пиянецъ při pramenech Strumy (od Kadina Mosta na Strumě do Maleševska na pramenech Bregalnice) — pravidelně se spojují s ř. *Παίονες*, *Παιονία* (srv. výše str. 66).[4]) V byzantské době slul kraj *Πιάνιτζα*, *Πίαντζος*, jak svědčí Manuel Files z poč. XIV. stol.[5])

Vedle těchto běžných spojení vyskytla se ještě jiná: *Geitler* spojoval *Darzilce* mezi Vodenem a Ostrovem s kmenem *Δερσαῖοι*, *Δάρσιοι* Stefana Byz. u Herodota a Thukydida (Her. VII. 110,

---

[1]) *Geitler*, Poetické tradice Thraků a Bulharů (Praha 1878) 14, *Drinov*, заселеніе l. c. Proti se ozval a dobře *Perwolf* poukazem na nepatrný význam Noropů, kteří snad ani nebydlili v Macedonii, ale v Pannonii podle zápisu Klementa Alexandrinského (Strom. I. 76): *Νώροπες ἔθνος ἐστὶ Παιονικὸν, νῦν δὲ Νορικῶν καλοῦνται* (Archiv f. sl. Phil. VIII. 18).

[2]) *Šafařík*, Výklad pomístních jmen bulharských (ČČM. 1847. II., Sebr. spisy III. 72 sl.), *Geitler*, Poetické tradice 14, *Smirnov*, Очерки I. 93 (týž přijímá str. 94 i spojení Bessů-Bešafara), *Cvijić*, Неколько промaтрaња, 14. Proti se vyslovili *Tomaschek* (Zs. f. österr. Gymn. 1877. 678) a *Jireček* (Bulgarien 55, Cesty 63, bulh. vyd. I. 66, II. 89) z důvodu různých sídel a proto, že těžko vysvětliti přechod *s* v *š*, neboť *s* ve slovanštině zůstalo (*Θεσσαλονίκη*-Soluň, *Στρύμων*-Struma, *Asemus*-Osem, *Salona*-Solin). *Dobrusky* spojil jméno Šopů s pečeněžským *Τζοπόν* (Сборникъ, III. 43), jež nám uvádí Konst. Porfyr. jako jméno jednoho z osmi pečeněžských plemen (de adm. imp. 37). Pečenězi podle svědectví Kedrenova vnikli i do Sofijska. *P. Slavejkov* spojoval zase jméno s bulh. шопка, ústí vodovodu (Пер. Сп. кн. kn. IX. 121).

[3]) *Drinov* l. c. Ve slovníku Bogorově a Duvernoisově však slova дулупъ není.

[4]) Tak činili *Geitler* l. c., *Boguslawski*, Hist. Slow. II. 261, *Perwolf*, Sl. Archiv VIII. 18, *Ivanov*, Сѣверна Макед.. 32.

[5]) Srv. *Jireček*, Исп. LV.—LVI. 260, Christl. Element 85 (Sitzungsber. Akad. Wien 1897 IX.).

Thuk. II. 101, Stefanos s. v.[1]), Zanetov *Torbeše* (lokální jméno na Šardagu) s kmenem *Ἀνταριάται*,[2]) Cvijić *Darnaky* (*Δάρνακαις*, řečtí obyvatelé mezi Šerem a ústím Strumy) s kmenem *Δάρδανοι*,[3]) Smirnov *Torlaky* s thr. kmenem *Τράλλεις*.[4])

Ale ze všech těchto spojení můžeme míti za podstatné jedině parallely Rupci — *Μερόπη*, Pijanci — *Παίονες* a snad i Šopi — *Σάπαι*.

Thrakové tedy zanikli úplně v živlu jednak řeckém, jednak slovanském. Ne tak Illyrci. Ačkoliv nemáme z prvních dob okkupace slovanské zpráv, které by nám trvání jich ve větším množství potvrzovaly, ukazuje přece pozdější objevení a pozdější značný vzrůst *Albanců*, pokud je ovšem smíme míti za potomky starých Illyrů,[5]) že v končinách mezi dnešní Černou Horou, horním Vardarem, jezerem Ochridským a vnitřkem Epiru zachovalo se asi mnoho Illyrů, zatlačených sem z Bosny příchodem Slovanů.[6]) V době prvních rozmachů slovanské moci rozprostřelo se bulharské panství v X. stol. za Symeona od Černého moře až po Drač tak, že prameny i tyto západní končiny zovou Bulharskem, a tím zanikl zdánlivě starý illyrský živel pod slovanským příkrovem (srv. dále ve stati o Bulharech v Epiru). Ale už od stol. XI., od dobytí Epiru Byzantinci r. 1049, počali se staří Illyrové, jen z části romanisovaní a slavisovaní, zdvihati, střásati se sebe panství slovanské a čím dále tím určitěji vystupovati jako samostatný a nezkrotný národ, jenž se ani později za panství tureckého své neodvislosti nezbavil. Zároveň se proň také počínalo na místě starých místních jmen užívati a šířiti nové jméno Albanů (Arbanů), jež ve starověku náleželo jen malému jakémusi kmeni

---

[1]) *Geitler* l. c. O Darzilcích srv. *St. Verković*, Описаніе бытa Болгаръ нас. Македонію. (Moskva 1868) 28 sl., o Dersaiech *Tomaschek*, Thraker 68.

[2]) *Zanetov*, Българ. населеніе 15, 44, 96.

[3]) *Cvijić*, Нек. проматр. 14.

[4]) *Smirnov*, Очерки I. 93.

[5]) Podotýkám totiž, že někteří novější linguisté shledávají v albanštině řeč původu thrackého, na př. *Herm. Hirt*, Festschrift f. H. Kiepert (Berlin 1898), podobně *K. Pauli* (Altital. Forschungen II. 200), *D'Arbois de Jubainville* (Premiers habitants I. 300), *Marquart* (Streifzüge 246). Starou Hahnovu thesi o původu illyrském zastává hlavně *G. Meyer* v různých svých spisech (na př. Grundriss d. rom. Phil. I. 804), pak *Brugmann* (Grundriss d. vergl. Gramm. I. 7), *Kretschmer* (Einleitung 261, 422) a též *Jireček*, (Romanen I. 21).

[6]) *Jireček*, Romanen I. 16, 21, 34.

v horách.[1]) Ze všeho toho je vidno, že prvotní slavisace Albanie byla jenom povrchní a řídká, a smíme jistě končiny ty i pro dobu VII. a VIII. stol. míti stále za illyrské. Staré hranice tohoto zbylého kompaktního osídlení illyrského nejsou nám blíže známy. Z listin kotorských vidíme však, že na severu sahali Albanci už dříve vysoko, na př. do Crmnice, rijecké nahije a do župy grbaljské. Také v okolí Prizrenu i u Dečan, u Šardagu připomínají se už za cara Dušana Arbanasi (арьбанасинь) v srbských chrysobulech a zákonech.[2]) Z nomenklatury a národopisných příznaků kmenů srbských dalo by se sice hledati, kde sedělo všude dříve obyvatelstvo neslovanské, ale tu práci zbývá teprve vykonati.[3]) Dnes jde hranice srbskoalbánská od Baru přes Sutorman do údolí Cijevny, na Vilu, Gusinje, Plavu a obloukem k Beranům.[4]) Rovněž zbývá vyjasniti, jak illyrský a thrácký jazyk a vůbec celý domácí byt domorodého obyvatelstva působil na jazyk a byt slovanský. Něco víme dnes o vzájemných jazykových vlivech albanských, ale ty trvaly i v dobách pozdějších.[5])

Naprosto se nelze ještě dnes dovolávati anthropologických příznaků a souditi pomocí jich na původní rozložení zbytků pra-

---

[1]) Ptolemaios III. 12, 20, *Ἀλβανοί*, II. 14, 1, *Ἄλβανον ὄρος*. Srv. Strabonovo *Ἄλβιον ὄρος*, VII. 5, 2). Ve středověku byl zde kraj, zvaný *Ἄρβανον*, *Ἄλβανον*, *Arbanum*, sl. Рабьнь mezi Limem a Drinem od albanských Alp až k Elbassanu (*Jireček*, Romanen I. 43). První zmínky v byzant. literatuře o Albancích ve vojsku sebraném v Epiru r. 1079, mají Anna Komnena (VI. 8: *παρά τε τῶν καλουμένων Ἀρβανιτῶν* ed. Bonn. I. 294) a Jan Skylitzes (*στρατία τῶν Ἀρβανιτῶν* ed. Bonn. apud Cedrenum II. 739). Srv. *Hahn*, Alban. Studien (1854) 311 sl. 319, 341. První zmínku o „*lingua albanesesca*" v dubrovnických listinách nalezl K. Jireček k r. 1285 (Romanen l. c.). Jiné obvyklé tvary jména jsou *Ἀρβανοί*, *Ἀλβανῖται*, *Albanenses*, *Arbanenses*, ital. *Albanesi*, *Arbanesi*, z čehož sl. *Arbanasi*.

[2]) *Daničić*, Рјечник из књиж. старина срп. I. (Bělehrad 1863), 14, 15. *Rovinskij P.*, Черногорія I. (Petr. 1888), 359 sl. 350, II. 1, 13, 40. *Jireček*, Romanen I. 41 sl., *Novaković*, Први основи 27. Statut kotorský z r. 1339 uvádí Arbanenses et Sclavi. V Crmnici je znají listiny královské z XIII. a XIV. st.

[3]) *J. Erdeljanović*, Проучавање насеља у срп. земљама 6 sl.

[4]) *Niederle*, Slov. Svět.

[5]) Srv. *Miklosichovu* práci „Albanische Forschungen" (Denkschr. Akad. Wien Bd. XIX., XX. 1871) a *G. Meyera*, Etym. Wörterbuch der alban. Sprache (Strassburg 1891). Srv. i *Densusianu* Historie I. 293 sl., kde uvádí pro doklad vlasti rumunštiny na západě Balkánu její úzké a prastaré styky s illyrštinou (albanštinou).

obyvatelů. Nevíme nesporně ani, jaký typ měli praobyvatelé, ani s jakým typem přišli Slované na Balkán; tito pak od doby svého příchodu podléhali tolika vlivům nového prostředí a nových křížení s praobyvateli i s jinými kolonisty, že je dnes ještě nemožno analysovati dnešní stav a říci, co v kterém národě patří krvi illyrské, albanské nebo thracké a co přišlo vlivem krve jiné.[1]) Z toho důvodu musíme se zatím postaviti úplně skepticky k domněnce, že Bulhaři ztratili svůj slovanský typ vlivem Thraků a Srbové v Bosně a Černé Hoře vlivem Illyrů.[2])

Na severu Balkánu mezi Sávou a Dunajem připomíná se za válek v V. a VI. stol. ještě několik drobných kmenů, o nichž nevíme, jsou-li to nějací novější přistěhovalci či zbytky starého obyvatelstva. Sem patří na př. v dolní Pannonii *Satagové* (*Sadagi*, *Sadagarii*), jichž část se r. 453 přestěhovala do Moesie a Skythie,[3]) a *Taulantiové* (*Ταυλάντιοι*), skrze jejichž zemi táhl r. 488 Theodorich do Italie.[4]) Ale to vše zaniklo v slovanské okkupaci, a jen udržení jména starých Breuků (*Breuci*, *Βρεῦκοι*) mezi dolní Sávou a Drávou v dnešních chorvatských Brajcích[5]) ukazuje, že se i tu

---

[1]) O první systematickou práci v tomto směru pokusil se nedávno Dr. *Niko Županić* v knize Систем историјске антропологије Балканских народа (Старинар 1907—1908). Je to velmi chvályhodný pokus, ale při skrovném materiálu pouze první náběh k systému, který ověří a vybudují teprve práce další. Z práce je však viděti, že není dosud možno rozhodnouti, který anthropologický materiál ze středověkých hrobů náleží Slovanům, který Illyrům, který Řekům, neboť u *všech* jeví se během další doby proměna, jejíž původ a průběh nám je ještě záhadný. Županić sám soudí, přibližně ve smyslu od nás dříve vyloženém (Slov. Starož. I. kap. II.), že Slované přišli na Balkán plaví a dlouholebí a zde podlehli typu význačně brachycefalnímu a tmavému, jenž byl už složkou starých Illyrů a jenž se objevuje — nejostřeji soustředěn — v kraji čistých Albanců (*Županić* l. c. 69 sl.). V práci Županićově sestavena je i bohatá bibliografie prací, jednajících o původu a historii Albanců (str. 24).

[2]) *Asbóth J.*, Az ōslakók hatasa a bosnyák faj alakulására (Budapest 1902).

[3]) Jordanis Getica 272. Srv. výše str. 114 a 115. Tyto Sadagy (jiné rk. čtení Satagy) měl Šafařík omylem za předky dnešních Sotáků v stol. užhorodské (SS. I. 285. Srv. o tom výše na str. 141 pozn. 3.)

[4]) Prokopios BG. I. 1. Podobně v letech 523—526 připomínají se v listě Theodorichově k Severinovi „antiqui barbari" (*Kos*, Gradivo I. 9). Neznámí jsou též *Βοίσκοι* a *Σόρσγοι* u dolního Dunaje v době Attilově (srv. výše str. 113).

[5]) Srv. výše str. 67. Brajci slují dnes obyvatelé kajkavského dialektu, sedící při pramenech Kulpy.

Slované setkali ještě se zbytky starých domácích kmenů. Připomínám ještě, že sice v VI. stol. Prokopios užívá starých názvů Pannonců, Dalmatů, Noriků, Karnů,[1]) a že jména ta se ještě později udržují, — ale to jsou všechno už jen staré reminiscence literárního původu a významu. Po starých Illyrech zde na severu Sávy bylo veta.

Velmi obtížná je otázka, pokud thračtí *Dakové* zbyli v zadunajské Trajanově Dacii.[2]) Že se zde Slované setkali se starším obyvatelstvem, je na bíledni. Ale pro dobu VI.—VII. stol., kdy Valašsko i Multany byly přímo zaplaveny od Slovanů, nemáme žádných zpráv o tom, že by se tam byli udrželi ještě Dakové, ač je to zcela možné (zejména v skrytých údolích karpatských). Že se tam udrželo i obyvatelstvo romanské — ať už původ jeho byl jakýkoliv, nikterak nepochybuji. To ani při stanovisku, které vznik národa rumunského hledá jádrem na Balkáně, netřeba popírati. Svědčí pro to už udržení celé řady starých názvů topografických (na př. řek). Slované nenalezli Dacie prázdné.

Jinak národové, kteří vedle Římanů a Slovanů přišli v době historické na Balkán, udrželi se zde, pokud z pramenů vidíme, v míře ještě menší nežli praobyvatelé.

Staří *Gallové* — zbyli-li vůbec jací na Balkáně do příchodu Slovanů, — zanikli patrně brzy na dobro a nezbylo zde po nich v VI.—VII. stol. stopy, tak jako v Pannonii.[3]) Více se udržely

---

[1]) Prokop. B. G. I. 15. Zde vedle uvedených uvádějí se i *Σίσκιοι* a *Σουάβοι* (srv. o nich výše str. 115) a *Δάκαι*. Podobně čteme ještě u anonyma krále Bely *Sclauorum et Pannoniorum gentes* (c. 50 ed. *Endlicher*), v životě sv. Klimenta c. 2 *Πάνονες*, v ann. Fuld. k r. 884 *Pannonii* (pro Slovany), u Jana Kinnama V. 17 *Παννόνων ἔθνος* (pro Maďary) a rovněž, čteme-li ve Vita Hludowici c. 27 (*Rački* Mon. I. 317) k r. 817: ,,legatio erat de finibus Dalmatorum, Romanorum et Slavorum" vysvětlují jen poslední dvě jména archaický pojem prvního. O ztotožňování Karnů a Pannonců se Slovany srv. ostatně i dále str. 345.

[2]) O Prokopiových Dacích srv. poznámku předcházející. Totéž platí o Dacích u Kekaumena ve spojení s Vlachy (srv. výše str. 302). Jinak se na jednom papyru ze VI. stol. připomíná ještě pluk ,,statečných Daků", který r. 531 byl v Egyptě (Papyrus Erzh. Rainers Führer durch die Ausstellung 1894, 103. Nr. 353, *Jireček*, Romanen 32), ale to se týká Dacie Ripenské, z níž pozdější císařové rekrutovali své vojáky, ne Dacie zadunajské. Zprávy o zadunajských Dacích mizí ve III. stol. (srv. výše str. 69) a v tu dobu již nastupují Slované podle svědectví mapy Peutingerské.

[3]) Na Balkáně připomínají se poslední zbytky Gallů v západní Makedonii na poč. II. stol. př. Kr. u města Pelly u Livia 45, 30: tertia regio

části *Sarmatů*, ovšem nejen těch, pod jichž jménem skrývají se vlastně Slované (srv. výše str. 131), nýbrž i praví, iránští Sarmaté: Jazygové a Alani. Jazygové, přišlí do Uher v letech 20—50 po Kr., přesazeni byli z největší části Konstantinem Velikým na Balkán r. 334,[1]) tak že v dolních Uhrách zůstaly jen zbytky, ačkoliv ne slabé, neboť se připomínají ještě v bojích v druhé polovici V. stol., — jsou-li to ovšem už vlastní Sarmaté a ne Slované.[2]) Udrželo-li se v Uhrách jméno Jazygů nebo Jasů (Alanů) ve jméně kraje Jászag, netroufám si rozhodnouti.[3]) Záplavě slovanské podlehli však brzy jednak assimilací, jednak záhubou při výbojích VI. stol. Pouze na poloostrově udržely se snad jednotlivé osady. Itinerář Jerusalemský připomíná na př. na rozhraní Moesie a nové Dacie stanici *mutatio Sarmatarum*, jež je patrně totožná s pevnůstkou *Σάρματες*, uvedenou v VI. stol. Prokopiem, který mimo to ještě kdesi v Rhodopě vzpomíná tvrze zv. *Σαρμαθών*.[4]) Dále se připomínají v druhé polovině V. století v Moesii a v Malé Skythii i Alanové.[5])

U větší míře nežli Iránci zachovali se na Balkáně a v severní části Podunají zbytkové Germanů a Turkotatarů.

Germani počali se trvale usídlovati v Pannonii už v II. a na Balkáně v III. století.[6]) Zprvu sem přišlo nejvíce Bastarnů, později počala se kolonisace gotská. Po vítězství u Niše usadil

---

nobiles urbes Edessam et Berroeam et Pellam habet et Vettiorum bellicosam gentem, incolas quoque permultos Gallos et Illyrios. O zániku Gallů v Pannonii a na Balkáně srv. *Latyšev* (ЖМНП. 1887. II. 75).

[1]) Srv. výše str. 129. Před tím se připomíná přesazení Sarmatů na Balkán už za císaře Cara (Vita Cari IX. 6). Dále srv. zprávy ve Vita Probi XII. 4, XVI. 2 a u Eutropia Brev. IX. 25. Část Sarmatů přesazena byla i do Gallie jako kolonie vojensky organisovaná (Not. dign. occ. 42, 65); jinou zmínku o kolonii u Moguntia má Ausonius (Mosella 9). Srv. výše str. 129 pozn. 1.

[2]) Jordanis Get. 282, Ennodius Paneg. ad Theodos. VII. 35. Srv. výše str. 116 a 131.

[3]) Srv. *Lamanskij*, Замѣтка объ ясахъ-аланахъ. Protokolly XI. arch. sjezdu v Kijevě (Труды II. Прот. 118) a *Ruvarac*, Зам. объ Ясахъ на Балканскомъ полуостровѣ и въ придунайскихъ земляхъ. (Жив. Стар. 1894, 73).

[4]) Prokopios de aedif. IV. 4, IV. 11. Itinerarium Hierosol. 565, 8.

[5]) Srv. doklady výše na str. 115 (k Alanům v Uhrách i str. 105 a SS. I. 330).

[6]) Marcus Aurelius přesadil do Pannonie 3000 Naristů a vedle nich se připomínají tam i Markomanni (srv. doklady výše na str. 109). Na Balkán přesazeni byli Bastarni Probem r. 279 (srv. SS. I. 302).

Claudius II. v Moesii a Thrakii množství gotských zajatců, r. 332 rozsadil Konstantin na 300.000 Gotů po Italii a Balkánském poloostrově a r. 335 část Gotů usídlena u Nikopole. Potom čteme, že mnozí Gotové byli rozsazeni po Balkáně za Valenta a jiní za Gratiana r. 382.[1]) Ti, kteří se r. 376 uchýlili na Balkán před útokem hunnským (srv. výše str. 111), odešli sice se vším všudy r. 488 vedeni Theodorichem do Italie, ale zbytky přece ostaly.[2]) Za takových poměrů není divu, že se stále dočítáme o službě Gotů ve vojště císařském před i po r. 488,[3]) a že už r. 399 Synesius v řeči k Arkadiovi připomíná, jak téměř v každém i sebe menším domě konstantinopolském je otrokem „Skyth", t. j. Got podle rčení té doby — a nejen otrok, i pekař, stolník, vodonoš a jiní nosiči — jak všichni jsou „Skythové".[4]) A udržely se tu déle i větší kolonie. Tak pro stol. VI. máme zprávu, že zejména v Thrakii byly pevné gotské osady v okolí Nikopole pod Haemem, které se tu udržely až do IX. století.[5]) Zůstali-li seděti v Epiru Gotové, které tam na konci V. stol. za vlády Zenonovy připomíná Malchus,[6]) nevíme. Za to zůstaly zbytky jich v Dalmacii, když

---

[1]) Hist. Aug. II. 139, 214, Excerpta Valesiana 32, Amm. Marc. XXXI. 4, Eunapii fragm. 5.

[2]) Srv. *St. Stanojević*, Гипотеза о славянскихъ заимствованныхъ словахъ изъ германскаго (Сборникъ статей посв. Ф. Ѳ. Фортунатову, С.-Пб. 1902 213—8, a Р. Фил. Вѣстн. 1902, 213). Srv. i jeho Виз. и Срби I. 127.

[3]) Srv. výše str. 112.

[4]) Srv. *Latyšev*, Scythica I. 736. O tom, že v té době jméno Skyth značilo Gota, srv. SS. I. 243, 254, II. 110.

[5]) Jordanis Get. 267: Erant si quidem et allii Gothi, qui dicuntur minores, populus immensus cum suo pontifice ipsoque primate Vulfila, qui eis dicitur et litteras instituisse. hodieque sunt in Moesia regionem incolentes Nicopolitanam ad pedes Emimonti gens multa sed paupera et inbellis nihilque habundans nisi armenta diversi generis pecorum et pascua silvaque lignarum; parum tritici citerarumque specierum terras fecundas. vineas vero nec, si sunt alibi, certi eorum cognoscent ex vicina loca sibi vinum negotiantes; nam lacte aluntur plerique (Srv. i Romana 219, 221). Dávná sídla Gotů v Thrakii dotvrzuje i Prokopios BG. I. 16, IV. 5, B. Pers. I. 8. Že si udrželi jazyk ještě v IX. stol., dosvědčuje Walafrid Strabo De rebus eccles. 7 (Bibl. veterum patrum. Lugd. 1677. XV. 184): „a Gothis qui et Getae, cum eo tempore quo ad fidem Christi . . . perducti sunt, in Graecorum provinciis commorantes nostrum, id est theotiscum sermonem habuerint. Et fidelium fratrum relatione didicimus, apud quasdam Scytharum gentes maxime Tomitanos eadem locutione divina hactenus celebrari officia." Wal. Strabo zemřel r. 849.

[6]) Malchus frg. 18.

Theodorich po dobytí Italie zemi tuto podrobil, jak dosvědčuje k r. 535 Prokopios.[1]) Zajímavo je, že se u Srbů udrželo jméno Gotů ve smyslu původních Bulharů.[2])

Vedle Gotů největším kmenem germanským, jenž se v Podunají trvale usadil, ještě v VI.—VII. stol. tu seděl, ale potom brzy zanikl, byli *Gepidové*, přišedší do východní části Uher už v polovině III. stol. (srv. str. 107). Soustředěni byli hlavně v Banátě, ale po odchodu Gotů do Italie[3]) přešli Dunaj a obsadili i části Dacie Ripenské a do r. 568 drželi Sirmium.[4]) V době VI. stol. nalézala se podle přímého svědectví Jordanova hlavní jejich sídla v kraji mezi Alutou, Tisou a Dunajem (až po Sirmium) a kraj slul také Gepidií.[5]) Od r. 568 síla Gepidů byla zlomena, ale bylo jich stále ještě značné množství, neboť v nešťastném pro ně boji s Priskem r. 601 připomíná se záhuba 30.000 Gepidů, tedy jistě počet veliký, i když číslo nevezmeme doslovně.[6]) Vedle toho vystupují ještě jako spojenci Chosroovi a chakanovi v boji o Cařihrad r. 626 spolu s Heruly a Slovany[7]) a zbytky jich připomínají v VIII.—IX. stol. Pavel Diacon a Conversio Bagoariorum v područí avarském.[8])

---

[1]) Prokopios, BG. I. 7. Lamanskij se domnívá, že tito Gotové seděli v Liburnii, v Istrii a na ostrovech Quarnera, že je zde zastihli Slované v VI.—VII. století a že z tohoto styku vzniklo také později u Romanů stotožňování Gotů se Slovany, jak to vidíme na př. u Tomáše Splitského (Изв. II. отд. рус. яз. 1901, кн. 4, str. 320 sl.). Srv. výše str. 224.

[2]) *Daničić*, Рјечник из књиж. стар. срп. I. (Bělehrad 1863) 288: Ѡть тогожде племене готи нарекомаго блъгарьскаго (Život sv. Simeona od krále Štěpána 22), бѣ и ть готинь (Život sv. Sávy od Domentijana 104), поль рѣкы Доунава живоущихь готѳь. (Гласник Срб. слов. XI. 71). Srv. *St. Novaković*, Први основи слов. књижевности (Bělehrad 1893, 22).

[3]) Při pochodu Gotů srazili se s nimi Gepidi na ř. Vuce (viz str. 116 pozn. 5).

[4]) Prokop. BG. III. 33, 34.

[5]) Jordanis Get. 33, 74, 113 (citáty výše na str. 117 pozn. 4).

[6]) Srv. výše str. 221.

[7]) Srv. str. 231 (Theofanes ed. *Boor* 315 k r. 625).

[8]) Paulus Diac. I. 27 dí, že po bitvě s Langobardy r. 567 (srv. výše str. 107, 118): Gepidorum vero ita genus est deminutum ut ex illo iam tempore ultra non habuerint regem. Sed universi qui superesse bello poterant aut Langobardis subiecti sunt, aut usque hodie Hunnis (t. j. Avaři) eorum patriam possidentibus duro imperio subiecti gemunt. Convers. Bag. 6: de Gepidis autem quidam adhuc (rozumí se v Pannonii) ibi resident.

O *Herulech*, kteří přišli za císaře Claudia II., víme, že byli přijati r. 512 do říše a usazeni kolem srbského Bělehradu, načež jejich vůdce Grepes přijal v Cařihradě víru křesťanskou.[1]) Poslední zmínka o nich činí se při útoku na Cařihrad r. 626.[2]) O *Bastarnech*, kterých císař Probus r. 279 přesadil asi 100.000 na Balkán,[3]) není více zpráv. Pouze Prokopios uvádí v Haemu pevnůstku *Βαστέρναι* zvanou, snad poslední útulek a zbytek bývalého mocného národa.[4]) O *Skirech*, kteří přišli k Dunaji spolu s Bastarny,[5]) víme jen, že za doby hunnského panství seděli kdesi v Pannonii[6]) a že po porážce synů Attilových část jich přešla do Moesie a Malé Skythie, kde je později připomíná Jordanis pod jménem Angiskirů (*Angisciri*), patrně vlastně Angliskirů z ř. *Ὀγγλοσκῖροι*.[7]) Těchto Skirů přešlých na poloostrov bylo však jen málo, neboť se již nepřipomínají. Rovněž brzy zanikli Skirové rozsazení v říši po porážce Uldesově k. r. 408, jakož i část převedená do Bithynie[8]) a rovněž brzy zanikli Skirové v Pannonii, vyhubeni byvše gotským Thiudimirem.[9]) *Langobardi*, jak víme, pobyli v Pannonii jen na krátko, od r. 526 (ev. 547) do 568, kdy odešli do Italie.[10]) Pro kolonisaci Balkánu významu neměli. Prokopios uvádí jen jedinou pevně usazenou garnisonu longobardskou v Aprech (*Ἄπροι*) mezi ústím Hebru a Propontidou.[11]) Konečně se část germanského kmene *Rugů* připomíná r. 453 ve dvou osadách jižní Thrakie, v *Bizyi* a *Arkadiopoli* nedaleko Cařihradu[12]); později již nevystupují.

Ale vedle těchto přímých historických dokladů svědčí o trvalém usazení Germanů na poloostrově a o udržení se ger-

[1]) Srv. výše str. 118 pozn. 4.

[2]) Srv. str. 231.

[3]) Vopiscus v. Probi 18, Zosimos I. 71. Srv. citát v SS. I. 302.

[4]) Prokopios de aed. IV. 11.

[5]) SS. I. 303.

[6]) Priskos frg. 35 (ed. *Dindorf*).

[7]) Srv. str. 114 pozn. 6 a 7.

[8]) Sozomenos IX. 5 (*Latyšev*, Scythica I. 771).

[9]) Jordanis Get. 274—280. Srv. výše str. 115 pozn. 5.

[10]) Srv. str. 117.

[11]) Prokop. BG. IV. 27. Srv. u Konst. Porfyr. de them. I. v eparchii thracké město *Ἄπρως*. Comparetti ztotožňuje Apry s dn. Arhunem. K tomu srv. ještě dědinu v Makedonii v bitolské kazi zv. Логоварди. (*Кънčov*, Македония, 33) a u Prokopia pevnůstku na Dunaji jménem *Λακκοβοῦργος* (de aedif. IV. 6).

[12]) Jordanis Get. 266. Srv. výše str. 114.

manských kolonistů až do okkupace slovanské ještě řada germanských slov nebo slov latinských ve formě germanské, kterou shledáváme v církevní slovanštině, vzniklé kdesi poblíže Soluně v Makedonii (srv. dále kap. VII.). Jsou to zejména slova црькꙑ — *κυριακόν* (prostř. germ.), олтарь — altar, хрьсть — christ, постъ — faste, попъ — pfaff, срѣда — mittwoch, цѣсарь — caesar, оцьть — got. akeit, пекло — pěch, цѧта — g. kintus, боукꙑ — buche, виноградъ — got. weinagards, вртоградъ — got. aútigards, a pod.[1])

Může býti sice sporno, a je také spor o to, pokud smíme tato slova v církevní slovanštině pokládati za slova přejatá od Germanů balkánských, neboť mohla rovněž přijíti nejdříve k Slovanům alpským z Bavor a Frank (zejména постъ, црькы, попъ, пекло pro jich starohornoněm. ráz[2]) a odtud teprve býti přijata věrozvěsty, upravujícími na Moravě a v Pannonii knihy náboženské, do slovanského jazyka církevního. Ale stejně je možné a u části také pravděpodobné, že slova byla přejata už před IX. stoletím stykem balkánských Slovanů s kolonisty germanskými tehdy ještě hojnými; z nich mnozí jistě měli v službě císařské vlivná postavení a kulturně stáli výše než prostý slovanský lid, tak že přejetí nových kulturních slov bylo na snadě.

Z Turkotatarů *Hunnové*, přišlí koncem IV. stol. (srv. str. 110, 112) po porážce, kterou utrpěli r. 453 po smrti Attilově od spojených vzbouřených Germanů, couvli z větší části zpět za Karpaty, kamsi na dolní Sereth, Prut a snad i Dněstr.[3]) Zbytky, které zůstaly při středním a dolním Dunaji, ztenčily se mimo to velice neustálými boji, kterých se účastnily v stol. VI., a kdyby nebylo nově přivolaných Kotrigurů (Kuturgurů) a Utrigurů (srv.

---

[1]) *Jagić*, Kirchensl. Sprache I. 81 sl., *Drinov*, Заселение 143, *Berneker*, Et. W. s. v. a hlavně *Rich. Loewe*, Altgerman. Elemente der Balkansprachen Kuhn's Zs. 1906. XXXIX. 265—334, jenž se ovšem často opírá o nedosti kritický material *C. Uhlenbecka* (Archiv f. sl. Phil. XV. 481) a *H. Hirta* (Beitr. zur Gesch. d. d. Spr. XXIII. 330). Srv. *Murko* (Mitth. anthr. Ges. Wien XXXVI. 109). Do té doby klade se i přejetí slova *Dunavъ* z gotštiny (srv. sthněm. *Tuonouwa*), ale slovo bylo asi přejato mnohem dříve, už za styků slavobastarnských a za doby všeslovanského jazyka. (Srv. SS. I. 19 sl.) R. 1908 vyšla v Sofiji kniha dra *St. Mladenova* „Старитѣ германски елементы въ слав. езици", které jsem však během tisku nemohl více použiti.

[2]) *Jagić*, l. c. 82.

[3]) Srv. výše str. 114 (Priskos frgm. 36, 20 ed. *Dindorf*).

str. 199 sl.), nebylo by asi už v druhé polovině VI. stol. po Hunnech ani památky. Takto se ještě připomínají jako spojenci Avarů ve výboji r. 626,[1]) ale nebezpečni přestali býti říši už od nezdařeného útoku r. 558/9.[2])

Po r. 453 čteme u Jordana, že se zlomky Hunnů usadily v Dacii Ripenské kolem osady *Castra Martis* (spolu s částí Sarmatů a s neznámým kmenem *Cemandrů*), dále v osadách Utu, Oesku a Almu (*Utus*, *Hiscus*, *Almus* u Jordana), potom pod Hernakem v Malé Skythii a po různu i ve vnitru poloostrova.[3]) Zde ještě v polovině VI. stol. připomíná Jordanis dvě hunnské osady *Sacromontii* a *Fossatissii*, ale kde, nevíme.[4]) Podle Prokopia usazeno bylo r. 551 2000 hunnských Kotrigurů kdesi v Thrakii.[5]) Ke kmenům hunnským náleželi patrně i *Skamarové* (*Σκαμάρεις*), kteří podle zprávy Menandrovy r. 570 přepadli kdesi ve vnitru Balkánu poselství avarské.[6]) Aspoň jméno ukazuje koncovku, vyskytující se na př. u hunnských Itimarů. Jak dalece se Hunnové udrželi v Pannonii, nelze s hlediska historického odpověděti, a archaeologické příznaky v nálezech, mísíce se s avarskými, nevystupují s takovou jasností, abychom mohli podle nich odhadovati, jak dlouho Hunnové v Uhrách zůstali.[7]) Více než Hunnů bylo *Avarů*, kteří přišli k střednímu Dunaji r. 566/7 (srv. str. 202). Avarové byli jednak počtem silnější než Hunnové, jednak pak zůstali seděti soustředěně na jednom místě v dolní nížině uherské mezi Dunajem a Tisou a na druhé straně Dunaje v Pannonii. Podle zpráv, které máme ze VII. a VIII. stol., nacházelo se středisko Avarů, dříve u Sirmia položené, později v rozlehlých opev-

---

[1]) Georg. Pisides v. 197 sl.

[2]) Srv. str. 199.

[3]) Jordanis Get. 261. Srv. výše str. 115.

[4]) Jordanis Get. 266. Jinde se jména ta neuvádějí. Prvé utvořeno z lat. *fossatum*, druhé ze *sacer mons* tak jako Cartaginisii z jména Carthago.

[5]) Prokopios BG. IV. 18, 21. Srv. výše str. 199.

[6]) Menander XIX. ed. *Niebuhr*, 313. Ἰτιμάροι u Priska c. 1, 8 frg. 30.

[7]) *Hampel J* (Alterthümer des frühen Mittelalters in Ungarn. Braunschweig 1905) nedovede také vyloučiti a vymeziti skupinu čistě hunnských hrobů a mluví jen o skupině nebo periodě hunnskoavarské IV.—VIII. stol. Zde bych ještě připomněl, že dr. *A. K. Fischer* přišel s domněnkou, nedostatečně opřenou, že obyvatelé švýc. Eifischthalu jsou potomci Hunnů, tam kdysi zapadlých (Die Hunnen im schweizerischen Eifischthale und ihre Nachkommen bis auf die heutige Zeit. Zürich 1896). Později v VII. a IX. stol. obnovilo se jméno Hunnů pro Avary (viz násl. stranu).

něných táborech, t. zv. hrinzích[1]) v severní části Pannonie od Vídenského lesa na východ až po jezero Blatenské —, to je kraj speciálně zv. Avarií (*Avaria*, *provincia*, *terra Avarorum*, také *Hunia*, *terra*, *regnum Hunnorum* pramenů VIII.—IX. stol.[2]) Že se však rozlehlé hringy avarské rozkládaly i za Dunajem v dnešní peštské stolici, je vidno na př. z bojů Karla Velikého r. 796.[3]) Pohraniční opevnění avarská byla na západě jednak při dolní Chubě a naproti na Kumbergu blíže Tulnu.[4]) Jinak za hranici proti Bavorsku platila až do zničení říše avarské Enže.[5]) Z těchto středisk ovládali Avaři nejen Slovany, kteří vedle nich a mezi nimi seděli v Pannonii a v stř. Uhrách,[6]) nýbrž i všechny kolem sedící národy, ať to byli Slované, ať Germani (Frankové při horním Dunaji nebo Gepidové a Herulové v dolních Uhrách, ba po jistou dobu i Langobardi v sev. Italii), ať kmenové jim samým příbuzní (Bulhaři a zbytky Hunnů). Odtud odcházely občas větší

---

[1]) O těchto opevněních (*hringus*, *campus*, *circulus*) srv. hlavně zprávu mnicha svatohavelského v Gesta Karoli Magni II. 1. (*Jaffé*, Bibl. rer. Germ. IV. 667, 668, *Kos*, Gradivo I. 337).

[2]) Doklady jmen srv. u *Kosa*, Gradivo I. 396, II. 470 s. v. Obrska zemlja. K vymezení Avarie srv. tyto zprávy: Avaria ubi Bielaha fluvius Danubium ingreditur (listina Karlova z r. 811, *Kos*, II. 40), in provincia Avarorum, id est locum ubi antiquitus castrum fuit, qui dicitur Herilungoburg cum reliquis adiacentibus in circuitu, quarum terminia sunt ab eo loco, ubi Erlafa in Danubium cadit (listina Ludvíkova r. 832, *Kos* II. 94), in terra quondam Avarorum, iuxta fluviolum qui Erlaffa dicitur (listina Otty II. z r. 979, *Kos* II. 362), in provincia Avarorum in loco qui dicitur, Litaha super fontem (listina Ludvíkova z r. 833, *Kos* II. 95). V listině darovací Ludvíkově z r. 830 kraj Wachau (*Wachowa*) je částí bývalé země Avarů (*Kos* II. 91; srv. též podvrž. listinu z r. 823 u *Kosa*, II. 65, listinu Ludvíkovu z r. 836 u *Kosa* II. 97).

[3]) Ann. Einh., Ann. regni Fr., Ann. Lauresh. ad a. 796.

[4]) Ann. regn. Franc. ad a. 791: ubi ad loca pervenerunt, ubi iam dicti Avares firmitates habuerint praeparatas: de australi vero parte Danubii ad Cumeoberg, de alia vero ripa in loco, qui dicitur Camp, quia sic nominatur ille fluvius, qui ibi confluit in Danubio. Ann. Einh. ad a. 791: pulsis igitur Hunorum praesidiis ac destructis munitionibus, quarum una super Cambum fluvium altera iuxta Comagenos civitatem in monte Cumeoberg vallo firmissimo erat extructa (*Kos*, Gradivo I. 308, 309). Viz i Regin. Chron. ad a. 791 (*Kos* 311), Poeta Saxo III. 75 sl. (*Kos* 312).

[5]) Ann. Einh. ad a. 791: prima castra super Anesum posita sunt; nam is fluvius inter Baioariorum atque Hunorum terminos medius currens, certus duorum regnorum limes habebatur.

[6]) Srv. Conv. Bag. et Carant. 6 (populum, qui remansit de Hunis et Sclavis in illis partibus).

nebo menší tlupy, provázené zástupy poddaných, hlavně Slovanů z Pannonie a středních Uher, na lup a plen daleko od domova,[1]) a je známo z Fredegara,[2]) jak především Slovanů při těchto výbojích bylo používáno za přední voje a přední útočníky (*bifulci*, *befulci*), a je známo z téhož pramene, jak i doma Slované, kteří žili v bezprostřední moci Avarů, byli od nich utiskováni.[3]) Úzký styk, v kterém se Slované octli s Avary, došel výrazu i v tom, že jméno jejich udrželo se ve významu *obra*, divoké, nad jiné silné bytosti lidské.[4])

Tyto poměry trvaly průběhem VI. a VII. století přes porážky a oslabení, které Avaři občas utrpěli a které zejména v letech 623—641 podlomily jejich moc.[5]) Kolonií avarských, usazených

---

[1]) Srv. celou řadu dokladů, uvedených výše v kap. V. v líčení avarských bojů na Balkáně (str. 201—232). V legendě o sv. Demetriovi dí se na jednom místě, že chakan poslal na Soluň 100,000 Slovanů, neboť celý národ (t. j. slovanský) ho poslouchal. Když r. 601 Priskos vedl vítěznou válku proti Avarům v Uhrách, zajato bylo podle Theofylakta (VIII. 3) Avarů 3000, Slovanů 8000, barbarů (patrně Gepidi) 6000, z čehož je nejlépe vidno složení vojsk avarských.

[2]) Fredegarem (IV. 48) uvedený význam „befulků" dal podnět k mnoha výkladům. Fredegar sám nerozuměl mu a vyložil si výraz takto: „ideo befulci vocabantur a Chunis, eo quod *dublicem* in congressione certamine vestila priliae (t. j. vexilla proelii) facientes, ante Chunis praecederint." Vykládal tedy *bis fulti* — dvakráte opření. Befulcus souvisí však s lat. *bubulcus* — poháněč volů, pohůnek (z toho ital. *bobolco*, *bifolco*; srv. *Körting*, Lat. rom. Wörterbuch, Paderborn 1891, 139). Ostatně Körting a Meringer tuší v *bifolco* nějakou kontaminaci.

Podle této zprávy byl by se u alpských a pannonských Slovanů i v ústech avarských ujal vulgární italský výraz značící „pohůnek" — t. j. otrok, jemuž svěřen dobytek.

[3]) Srv. o tom zprávu Fredegarovu, uvedenou dále ve zmínce o historii Samově na str. 341.

[4]) Název přešel ku všem severním Slovanům. Srv. č. *obr*, slov. *obor*, *obrín*, pol. *obrzym*, *ołbrzym*, hornoluž. *hobr*, rus. обринъ. Už v legendě Konstantinově kap. XVI. slují Avaři — Обри. *Šafařík* chybně myslil na keltické Ombry, Ombrony v Karpatech (SS. I. 429, srv. mé SS. I. 309, 390), podobně obé spojuje třebas v jiném smyslu Kętrzyński (Germania Wielka 36). U jižních Slovanů se tento výraz neudržel. Z toho ovšem nelze souditi, že by nad jižními nebyli vládli, — byloť tomu právě naopak. Patrně se slovo ujalo z příčin nám neznámých jen v sousedstvu severním a rozšířilo dále na sever. Srv. analogický zjev v ruském исполинъ (сполинъ) od Spalů Jordanových, nebo v něm. *Hüne* (obr) od Hunnů (*Pogodin*, Слав. передв. 60).

[5]) Srv. výše str. 232.

opodále vytčeného centra, resp. menších vedlejších středisk bylo pramálo. V Čechách a na Moravě patrně nebyly a rovněž ne v zemích alpských[1]) — o východu za Tisou nic nevíme. Na jihu, jak víme z Konstantina Porfyrogenneta, zůstala seděti jakási část Avarů v severní Dalmacii, neboť prý tam ještě v X. stol. bylo lze potomky jejich dobře rozeznati podle vzezření od sousedních Romanů a Slovanů.[2]) Jiné Avary připomíná Žití sv. Pankracia (napsané asi r. 730) u Dyrrhachia a u Athén, ale zde se může jednati o záměnu se Slovany, jaká byla běžná v současných pramenech, vykládajících o Slovanech v Řecku.[3])

V Pannonii a ve středních Uhrách definitivní porážku a možno říci zničení připravil Avarům Karel Veliký na samém konci VIII. stol. K r. 782 čteme sice, že Avaři z Pannonie přicházejí k Frankům s prosbou za mír,[4]) ale už r. 788 vidíme nový loupežný vpád do Friulska a do Bavor a r. 790 nové spory o hranice avarsko-francké.[5]) To vše přimělo Karla Velikého k rozhodné akci, která se počala z Wormsu výpravou v létě r. 791 a skončila r. 799 úplným potřením Avarů nejen v Pannonii, ale i mezi Dunajem a Tisou.[6]) Pannonie byla tak zpustošena a vylidněna, že kraj, kde chakan bydlil, byl úplně pustý a nebylo v něm stopy po lidském obydlí.[7]) Ještě v IX. stol. slula uherská Pannonie *Avarorum solitudines*.[8])

---

[1]) Srv. o tom obšírněji v mém článku „Čechové a Avaři“ v ČČas. Hist. 1909, 345. Hlavně nám chybějí doklady archaeologické, totiž pro VII.—VIII. stol. doklady té svérázné kultury avarské, kterou výborně známe z Pannonie a z Uher. Srv. dále kap. IX.

[2]) Konst. de adm. imp. 30 (srv. text napřed na str. 245). Rački pochyboval o věrohodnosti této zprávy (Rad 57, 148). Šafařík měl omylem dalmatské Morlaky za potomky těchto Avarů (SS. II. 295).

[3]) *Vasiljev*, Славяне въ Греціи 416. O záměně Slovanů s Avary srv. výše str. 215.

[4]) Ann. Einh., Ann. reg. Franc., Ann. Petav., Ann. Fuldenses ad a. 782 (*Kos*, Gradivo I. 293).

[5]) Ann. Einh. ad a. 788, 790 (*Kos* I. 300, 305, kde i další doklady).

[6]) Celý pramenný materiál těchto bojů sestavil nově *Kos* (Gradivo I. 307—360).

[7]) Srv. co dí Einhard, Vita Caroli c. 13 (*Kos* 359): Quot proelia in eo gesta, quantum sanguinis effusum sit, testatur vacua omni habitatore Pannonia et locus, in quo regia Kagani erat, ita desertus, ut ne vestigium quidem in eo humanae habitationis appareat. Tota in hoc bello Hunnorum nobilitas periit, tota gloria decidit, omnis pecunia et congesti ex longo tempore thesauri direpti sunt.

[8]) Regin. Chron. ad a. 889.

Část zbylých Avarů uchýlila se za Tisu,[1]) část menší spolu se Slovany zůstala v Pannonii.[2]) Ale síla jejich byla na dobro zlomena. Už r. 805 čteme, jak kníže avarský, kdysi tak zpupný, prosí Karla, aby mu vykázal jiná sídla, poněvadž jej na dosavadních ohrožují Slované.[3]) Pak se ještě objevují Avaři r. 811 v jakémsi lokálním sporu se Slovany, r. 817 dostává Ludvík v dědictví vedle Bavor, Slovanů Korutanských a Čechů i Avary a r. 822 objevuje se naposledy ve franckých letopisech poselstvo avarské na sněmu ve Frankfurtě.[4]) Ale ještě r. 873 je zmínka o Avarech v Dolní Pannonii, ovšem pokřestěných.[5])

Posledním velkým turkotatarským národem, jenž přišel na Balkán a zde se trvale usadil, byli *Bulhaři*, přišedší k Dunaji už koncem V. stol.,[6]) na poloostrov sám pak r. 679. Ale o nich a sídlech jejich mezi Dolním Dunajem a Haemem vyložím podrobněji dále v kap. VII. Ovšem už před tím sloužily zástupy bulharské ve vojště císařském. R. 591 poslal na př. Maurikios Chosroovi vojsko na pomoc, v němž bylo 20.000 Thraků a jiné s 20.000 Armeny a Bulhary.[7])

Další nové, ale už jen nečetné živly orientální dostaly se na Balkán ještě v VIII. stol. (pozdější mohutné přívaly Pečeněgů, Kumánů, Tatarů, Osmanských Turků, Armenů atd. nespadají již v rámec našeho líčení). Už v dobách starších dovídáme se o pokusech kolonisovati různý lid z Asie v jižní Evropě. Tak se v staré Dacii v kolonii Napoce (Kološ) připomíná jakési *collegium Asianorum*[8]) a o Diokletianovi víme, že přesadil nějaké Asiaty do Thrakie.[9]) Pak dlouho nečteme nic, až znovu slyšíme v VIII. a IX. století o třech kolonisačních pokusech. Za Konstantina Kopronyma (741—775) bylo r. 756 přesídleno do Thrakie množství

---

[1]) Ann. Einhardi ad a. 796 (*Kos* 305).

[2]) Conv. Bag. et Car. 6. (k r. 796) „populum qui remansit de Hunis et Sclavis in illis partibus".

[3]) Ann. reg. Franc. ad a. 805 (*Kos* II. 29).

[4]) Ann. reg. Franc., ann. Fuld. ad a. 811 (*Kos* II. 39), listina cís. Ludvíka z r. 817 (*Kos* II. 47), Ann. reg. Franc. ad a. 822, Vita Hludow. 35 (*Kos* II. 64).

[5]) Conv. Bag. et Car. 3 (*Kos* II. 172).

[6]) Připomínají se tu již r. 482 (Srv. výše str. 118.)

[7]) Michal Syrský X. 23 (ed. *Chabot* II. 371).

[8]) CIL. III. 870.

[9]) Incerti panegyrici in Constantium 21.

Syrů a *Armenců* z Meliteny a Theodosiopole[1]) — kam, nevíme —, potom Leon r. 778 usadil někde v Thrakii znovu Armence[2]) a za Theofila (829—842) usazeny byly ok. 838 v Makedonii při Vardaru silné kolonie maloasijských Turků od Sinopy a Amastridy, kteří zde od té doby známi byli jménem *Turků Vardariotů*.[3])

Na konec musím se ještě jednou dotknouti kmene *Karpů*, jejichž národnost nám zůstala nejistá. Hlavní část jich, jak jsem už pověděl na str. 108 (tam viz i příslušné citáty), usazena byla r. 295 v Dolní Pannonii v okolí Sopian dn. Pětikostelí; vedle toho byly však části Karpů již dříve přesídleny i na Balkán za Aureliana r. 272.[4]) O pannonských Karpech, nečiní se nikde již v historii zmínky. Na Karpy, usídlené na Balkáně, upomínají aspoň dvě jména osad: *vicus Carporum*,[5]) *Κάρπος* v eparchii mysské[6]) a *Καρπούδαιμον* kdesi v Haemu u Ptolemaia.[7])

Jak na základě tohoto výkladu vypadala asi národopisná mapa Podunají a Balkánského poloostrova v VII.—VIII. stol., ukazuje mapa dále připojená.

Zbyly sice cizí ostrovy a větší kraje, slabě Slovany osídlené, ale jinak vše ovládali Slované a vše spělo během doby k úplné slavisaci kraje od Karpat přes Dunaj až po Alpy albanské, Pindus a Bílé moře.

Tento stav trval až do konce IX. století a vývoj západního a jižního Slovanstva byl by se jistě bral ve směru zcela jiném,

[1]) Theofanes ed. *Boor* 422 k r. 756, Georg. Mon. ed. Boor 752, 763, Michal Syr. XII. 1, Nikeforos Brev. ed. *Boor* 66. Ostatně víme, že už Heraklios stahoval množství armenských vojenských zástupů do Thrakie, aby mu v Asii nedělaly obtíží (*Sebêos*, Histoire d'Héraclius 30 sl. ed. Macler. Paris 1904). Srv. *Zlatarski*, Пси. 1902, 105 (k r. 755).

[2]) Theofanes ad a. 6270.

[3]) Zonaras XV. 29, Georg. Amastr. 711 a j. Srv. *Tafel*, Thessal. 70, kde uvedena další literatura. Potomky jejich shledával *Kъnčov* v Turcích osady *Zъchny* na Bozdaghu, s centrem v Zeljachovu (Македония 68). O jménu Turků u byzant. autorů vůbec srv. u *Marquarta*, Osteurop. Streifzüge 46 sl.

[4]) Aurel. Victor de caes. 39, 43 (*Homo*, Aurélien 315). Srv. též Eutropius, Brev. IX. 25.

[5]) Amm. Marc. 27, 5, 5.

[6]) Konst. Porf. de them. II. (ep. Mysie).

[7]) Ptolemaios III. 11, 7 (uvedeno mezi Develtem, Bizyí a Sardikou). Připomněl bych ještě, že *Stritter* (Memoriae I. p. 100 § 93) uvádí zprávu, vypsanou z Malcha, podle níž v Illyriku Gotové zničili hrad *Καρπία*, kdesi blíže Epidaura. V novém Müllerově vydání Malcha (Frg. H. Gr. IV.) tato zpráva o hradu Karpii však není.

a ke zcela jiným koncům, než jaké vidíme dnes, kdyby se nebyla na konci IX. století stala událost, která mnohé změnila. Byl to příchod uralských Maďarů, kteří v letech devadesátých — přesný rok příchodu je sporný — okkupovali na trvalo nížiny uherské v Pannonii a v Alföldě.

Vpád maďarský a vedle něho dále na východě vznik a vývoj národa rumunského v Sedmihradech, Valašsku i Multansku a na západě opětný postup Němců z Bavor k Litavě — tyto tři události, náležící již době, která leží mimo naše líčení, způsobily definitivní rozpoltění dosavadní spojené slovanské oblasti na dvě části: severní a jižní. Je to událost pro Slovany významu velikého, hledíme-li na doby minulé, a nezměrného, máme-li na mysli budoucnost.

Vpád maďarský nebyl zprvu tak zlou ranou pro vývoj Slovanstva. Ba on mu v jistém směru prospěl. Uhři totiž zjevně zadrželi germanisaci, která, kdyby jich nebylo, byla by asi postoupila daleko za Litavu aspoň k hranicím rumunským, k srbskému Dunaji a k Sávě. A germanisace tato, spojená s vyšší kulturou a podporovaná církví, byla by jistě otravněji a záhubněji působila nejen na Slovany ve vnitřních, dolních Uhrách, nýbrž i na Slovany u Karpat a na Balkáně. Měli bychom tu dnes — tak aspoň myslím — místo millionů Maďarů mnohem více Němců a poněmčených Slovanů. Měli bychom analogon ke germanisaci polabských Slovanů a kdož ví, stál-li by tu dnes i národ československý v síle téměř 9 millionů! Maďaři zadrželi tento germanisační process, dopřávajíce dlouho při své vlastní kulturní uzavřenosti Slovanům, aby zachovávali svou individualitu.

V XIX. století snaží se ovšem synové na rychlo a kulturními prostředky nahraditi to, co zameškali a nedovedli jejich nekulturní otcové. Teprve moderní „magyar allam eszme" — maďarská státní idea — stala se pro uherské Slovany pohromou.

KAPITOLA VII.

POČÁTKY JIŽNÍCH SLOVANŮ.

I. Počátky differenciace jihoslovanské v severní pravlasti. — Dialektická centra slovinštiny, srbochorvatštiny a bulharštiny v Zakarpatí. — Směr pochodu na jih. — Jazykový vývoj v Alpách a na Balkáně a vytvoření nových jazykových oblastí: severozápadní, střední a východní. — II. 1. *Slovinci.* Počátky dějin, sídla a kmenové. Slované v Pannonii. 2. *Srbochorvaté.* Vznik rozluky na Chorvaty a Srby. Přechodní pás srbobulharský. Sídla a kmenové. — 3. *Slované bulharští.* Příchod volžských Bulharů, splynutí se Slovany. — Slované v Moesii, Makedonii, Dacii a v Řecku. — Slovanské kolonie v Asii a na březích Středozemního moře.

I.

Byli Slované, kteří obsadili Balkán, jazykově a národně jednotní?

Na tuto otázku odpověděli kdysi Kopitar a po něm Miklosich t. zv. „pannonskou" neboli „slovinskou" theorií v tom smyslu, že Slované, kteří postoupili v V.—VI. století na jih, byli původně jazykově zcela jednotní, náležíce všichni, od Aquileje až po Pontus, jedné jazykové větvi, která teprve v polovině VII. století rozpoltěna byla novým klínem, přišlým od Visly s mluvou odchylnější, t. j. Srbochorvaty, povolanými podle tradice Konstantinovy císařem Herakliem. Kopitar nazýval původní jihoslovanský pás „*Slavi cisdanubiani*", Miklosich užil určitějšího označení „*slovenisch*". K němu náleželi na západě Slovinci, dále sourodí, později vyhynulí Slované dačtí a na východě Slované opět sourodí, kteří byli později nazváni Bulhary. Hlavním společným příznakem jazykovým celé této větve bylo udržení nosovek.

Zmínili jsme se o této theorii už výše na str. 254 sl. při výkladu otázky, kdy a jak Srbochorvaté přišli na Balkán, a vyložili jsme také, jak novější slovanská škola jazykozpytná s Jagićem v čele postavila proti této představě výklad, podle něhož nebylo na jihu původní všeslovinské vrstvy, později rozpoltěné Srbochorvaty, nýbrž jak celá vlna jihoslovanská, obsahující vedle sebe i budoucí Slovince i budoucí Srby a Chorvaty i budoucí Bulhary, postupovala současně a pohromadě na jih a po jazykové stránce složena byla už z týchž jazykových oblastí, z nichž se dnes skládá, ovšem ještě ne tak rozlišených, jak jsou dnes. Byla tu tehdy sice jakási jednota — jistě si ti Slované na vzájem všichni rozuměli, — ale ne ve smyslu Kopitarově nebo Miklosichově, nýbrž jen relativní jednota, oproti differencovanému stavu nynějšímu. Také Řekové a Římané balkánští pojímali vše jako jednotu, jak nám dosvědčuje společný název „Slovanů" (*Σκλαυηνοί — Sclaveni*), kterýmž označovali všechny Slovany od Alp až po dolní Dunaj. Teprve za dolním Dunajem znali nový komplex Slovanů, jenž byl patrně i jazykově i národopisně hlouběji odlišen a měl i jméno nové *Ἄνται*, ač jinak i příbuznost těchto Antů se Slovany byla jim známa. Všichni Slované, kteří od Antů na západ se rozsadili až po Benátsko a Alpy a odtud zaplavili Balkán, byli tehdy nepřetrženou vrstvou slovanskou, obsahující i budoucí Slovince i budoucí Srby a Chorvaty i budoucí Bulhary. Ale počátky differenciace na tyto větve již zde byly; přinášeli si ji Slované s sebou již ze severních sídel, jenže byla ještě v zárodku a teprve nové poměry, nové milieu a nové vlivy, jež do této differenciace na jihu zasáhly, způsobily další urychlený vývoj ve čtyři velké skupiny, v nichž se nám jižní Slované objevují v dalším svém historickém vývoji.

O tom však, jak se differenciace počala a do jakého stupně došla už v pravlasti slovanské, nelze dnes pověděti nic určitějšího, a tím méně mně, nefilologu. Podle domněnky a představy Jagićovy[1]) počala se v zakarpatské oblasti tvořiti dialektická centra budoucích slovanských řečí a národů už dávno před rozchodem Praslovanů a už tehdy stála místně proti sobě asi v témž poměru, v jakém se nalezají dnes jednotliví slovanští národové po svém rozchodu na polovině Evropy, schematicky vzato asi v tomto obrazci:

---

[1]) Archiv sl. Phil. XIX. 236, XXII. 27, 30. Srv. mé SS. I. 113, 121.

Polabané
Lužičané — Poláci — RUSOVÉ
Čechové

Slovinci — Bulhaři
Srbochorvati

Jazyky polský, polabský, lužický a československý tvořily se na západě pravlasti, ruský na východě a jihoslovanská skupina povstávala už v pravlasti mezi českopolskou na jedné a ruskou na druhé straně a to tak, že patrně ode dávna vedle českého bylo centrum praslovinské a vedle ruského prabulharské. Ale vždy nutno míti na paměti, že tam na severu nemohlo ještě jíti o nějaké hotové jednotky národní, jaké vystupují v pozdější historii a s kterými dnes operujeme, tedy o jednotku slovinskou, srbskou, chorvatskou a bulharskou, nýbrž jen o skupiny dialektů, které ještě nebyly mezi sebou vyhraněny tak a ani v příznacích nebyly tytéž, jak je dnes známe. Ale byly tu aspoň již hlavní rysy, jež spojovaly na jedné straně drobné místní hovory v oblast praslovinskou, jiné v oblast prasrbochorvatskou, jiné v oblast prabulharskou a tyto oblasti, tyto zárodky pozdějších národů byly v severní kolébce slovanské umístěny v jižní její části v témž poměru místním, v jakém jsou na jihu dnes, — soudil bych: kdesi na západě při horní Visle a Váhu oblast slovinská,[1]) dále od ní na sever a na východ za Karpaty srbochorvatská a kdesi ještě dále na východ nebo na severovýchod bulharská.[2]) To potvrzují především staré shody jazykové na jedné straně mezi češtinou a slovinčinou,[3]) na druhé mezi bulharštinou a ruštinou,[4]) dále

---

[1]) Šafařík kladl vlast Slovinců vedle Chorvatů do Haliče a Vladiměřska (SS. II. 363).

[2]) Srv. i tabulku k str. 128 I. dílu SS.

[3]) Jsou to: v severních dialektech slovinských hlásková skupina *dl*, předložka *vy* místo *iz* (*Oblak*, Archiv sl. Phil. XIX. 321 sl., 328) a zanikání hlásek *ł*, *l* a *l'* v středním *l* (*Jagić* tamže XX. 36). Srv. dále str. 356.

[4]) Jsou to: stejný přízvuk v bulharštině i ruštině, stejné střídnice za starosl. jery (*o* za *ъ* a *e* za *ь*), podobné střídnice za stsl. *tj* a *dj*, *-t* v koncovce 3. os. plur., *čer* za srboch. i slovin. *čr*, *cr*; podle domnění L. Miletiče (A. Sobolevského, P. Lavrova) i zjev pospositního členu v bulharštině je totožný s obdobnými zjevy všech okajících a části akajících hovorů velkoruských. Srv. *Conev B.*, Уводъ въ историята на българский езикъ. Сбор-

spojení jména Chorvatů a Karpat [1]) a pak i některé doklady historické, na něž jsem ukázal v předešlé kapitole při výkladu o příchodu Srbochorvatů a jež mne vedly k tomu, abych pravlast tohoto kmene položil kamsi k severním svahům Karpat od Visly na východ. [2])

Konečně bychom mohli na dotvrzení přikarpatské vlasti Jihoslovanů do jisté míry uvésti i to, že se nomenklatura slovanská v Podunají a na Balkáně zejména říční poměrně hojně shoduje s nomenklaturou krajin v okolí Karpat; můžeme si to snadno vysvětliti tím, že Slované karpatští, odcházejíce ze svých starých sídel na jih, nesli s sebou ve vzpomínce i jména řek, u nichž dříve seděli a dávali je opět řekám, při nichž se nově na Balkáně usazovali, i když přejímali stará označení domácí nebo římská. Takovými shodami jsou na př. tato jména: Dukla v Tatrách — Dukla na Černé Hoře (zde z lat. Dioclea), Cetynia, říčka v gub. siedlecké — Cetinë v Dalmacii, Lika v Přímoří — a analog. odvozeniny Licówka, Liczewka, *Λιτζίκη v Polsku (srv. výše str. 276), Sana v Bosně, San, přítok Savy — San, přítok Visly v Haliči, Styr na Rusi — Styr ve Štýrsku, Odra v Slezsku, — Odra, přítok Švarcavy, Odra, přítok Kulpy, Mlaha, přítok Sanu v Haliči, Mlava, osada v Plocké gubernii, — Mlava, řeka v Srbsku, Raba, přítok Visly — Rába v Uhrách, Rosava, dvojí přítok Moravy — Rosica, přítok Jantry, Svitava na Moravě — Svitava, selo v Bosně, Ilava na Váhu — Ilava, přítok Ukriny, přítoku Sávy, Ilova, přítok

никъ, XVIII. 10 (Sofia 1901), *Miletič L.*, O članu u bug. jeziku (Zagreb 1889), a Членътъ въ българъ. и русския езикъ. (Сборникъ 1901, XVIII., 43). Conev podobně dovozuje z jazyka, že bulharští Slované na severu seděli vedle Slovéno-Chorvatů, Slováků, Poláků a Rusů, ale ne vedle Srbů a Čechů. Ostatně už Šafařík postřehl bulharskoruské shody (ve jménech místních) a finská přejetí jazyková a hledal proto pravlast Bulharů kdesi u Ilmenu, na horní Dvině, Dněpru a Oce (SS. II. 250), ovšem namnoze nesprávně; po něm to opakoval ještě *Racki* (Arkiv IV. 250, Ocjena 24). Vedle toho zavedly Šafaříka domnělé shody mezi srbštinou, ruštinou a litevštinou k tomu, že pravlast srbskou (Velkou Srbii) posunul na sever až k Bugu a do gub. minské (SS. II. 262, 406) vedle Litevců, kdežto chorvatskou umístil jižněji k Visle a odtud přes Tatry do východní Haliče. Že však tyto filologické vývody Šafaříkovy jsou chybné, ukázal už *Perwolf* (Archiv sl. Phil. VIII. 4) a *Jagić* (ibid. VI. 149). Grot kladl opět Chorvaty do západní a Srby do východní Haliče na základě shod ruštiny se srbštinou (Изв. Конст. Багр. 73).

[1]) Srv. SS. I., II. 271.

[2]) Srv. výše str. 271, 275, 279.

Lonje (do Sávy), Desznica, přítok Visloky — Desna, Desnik v Bosně, Desnica, ř. v Makedonii, Desna, přítok Kereše, Torysa ř. v sev. Uhrách — Tolisa, přítok Sávy v Bosně, Turec v sev. Uhrách, Turava, přítok Lomnice (do Dněstru) — Turija, přítok Kolubary, Turja, přítok Spreči v Bosně, Turjanica, přítok Vrbasu, Dubrava, na Moravě (při Moravě) — Dubrava, přítok Drávy ve Štyrsku, Ibr, ř. na Volyni — Ibar v Bosně, Pšina, přítok Odry u Hlubčic — Pčina, přítok Vardaru pod Skoplem, Trzebunia, přítok Raby a Visly — Trebinja v Hercegovině. Shody ty se jistě rozmnoží. Na konec není ani shoda jména hlavních řek na Moravě a v Srbsku — *Morava* za těchto okolností bezvýznamnou. Ať je utvořili Slované z domácího kořene, či ne[1]) — na př. i když připustíme na obou místech původní tvar **Margos*, — přece je zajímavo, že na obou místech vytvořili Slované označení hlavní řeky v jméno „*Morava*". Jinak sluší dodati, že třetí Morava teče v Haliči do Visloky, že na Slovensku je více potoků zv. Moravy[2]) a že řada Morav existuje i v Chorvatsku a Krajině[3]) a patrně byly i v Albanii a Epiru.[4])

Z této severní přikarpatské oblasti a pravděpodobných pracenter brali se Slované, jak musíme souditi z vyložených historických zpráv o jejich výbojích, několika proudy na jih: předně od horní Visly a Odry údolím Moravy, pak přes Jablunkovský průsmyk a přes Duklu, údolím Váhu, pak přes další karpatské průsmyky a konečně nejvíce podél východních sklonů Karpat po březích Serethu a Prutu, — vesměs směrem k Dunaji a přes Dunaj. Hledisko jazykové these Jagićovy o přirozené kontinuitě jihoslovanských řečí vede nás dále k závěru, že ve velkém a v celku — jednotlivé odchylky ovšem byly vždy — zachováno bylo při tomto postupu položení vzájemné, které měli v kolébce a které je do dnes před námi. Proto asi předkové Slo-

---

[1]) O jménu Moravy psali nověji: *Kovář Fr.*, O původu jména Morava (Čes. Mus. Fil. 1895, 247, 1897. 329, 459), *Hošek Ign.*, K etymologii jména Morava (tamže VI. 186, srv. Čas. Mat. Mor. 1891. 218), *Koller O.*, Über den Namen Morawa (Progr. d. Realschule in Kremsier 1878).

[2]) Slov. Pohľady XII. 406, 1901, 737.

[3]) Жив. Старина, I. 170, *Kopitar*, Glagol. Cloz. LXX. (Srv. *Miklosich*, Denkschr. XXI, 77.)

[4]) Srv. i osady zv. *Morava* vedle jiných slov. jmen v Epiru v oblasti avlonské, u Devolu je planina *Morava* a říčka Dunavec (*Novaković*, Први основи 94).

vinců a Srbochorvatů šli proudem západním, nejspíše z větší části i přes Moravu,[1]) kdežto předkové Bulharů proudem východním přes Uhry a přes Multansko. Podotýkám to s důrazem proto, že byly pronášeny a dosud se opakují theorie, podle nichž prý Slovinci nepřišli do Alp přímo ze severu, ale od východu od dolního Dunaje, kamž dostihli ze severu proudem východním přes Halič a Multany, tedy v celku velkým obloukem. Pro tuto theorii, kterou jsem našel na př. už u Jordana r. 1745[2]) a kterou v nové době opakovali hlavně Miklosich a Roesler ve svých vlivných statích o příchodu Slovanů na Balkán[3]) — není však ani v historii ani v jazyku náležité opory. Theorie tato vznikla jednak z nesprávné historické představy, že všechny Slovany do Alp přivedli Avaři (srv. dále str. 340) a jednak z linguistické theorie Miklosichovy, že Slovinci jsou na západ posunutý oddíl dáckých Slovanů.

Když Slované přišli na Balkán, tu přirozeně differenciace, která se počala v pravlasti a z části zůstala latentní, dostala nové popudy a vývoj svůj uvolnila i urychlila. I když není správná these Stojanovićova, že Srbové počali se differencovati jazykově od ostatních Slovanů teprve zde na jihu,[4]) je přece jisto, že mnohé z příznaků, jež dnes odlišují srbské dialekty na jedné straně od bulharských a na druhé od slovinských, povstaly nebo ostřeji se vyvinuly teprve dole na Balkáně, že jsou tedy produktem pozdějším a to jednak pokračováním starých náběhů differenciač-

---

[1]) Zde zajisté padá na váhu zmíněná shoda jména Moravy pro velký přítok Dunaje na severu a na jihu. Zdá se mi, že asi týž kmen, který na severu vytvořil toto jméno (nebo cizí název upravil), po svém příchodu na jih přezval hlavní řeku opětně do Dunaje tekoucí také Moravou. Z toho by bylo možno souditi, že část srbských kmenů seděla po čas své pouti na jih na Moravě před tím, než sem přišli Slované čeští — což nijak nevylučuje ani historie ani hledisko geografické.

[2]) *Jordan*, Origines I. 64 sl., IV. 108, 126.

[3]) *Miklosich*, Vergl. Lautlehre (1879) 33, *Roesler*, Zeitpunct 92. Po nich ji opakovali ještě *Leskien*, Declination XIV, *K. Grot*, Изв. Конст. 64, *Šuman*, Slovenen 17, *Smičiklas*, Pov. Hrv. I. 96, nověji ještě *Dvořák*, Dějiny Moravy I. 17, *Bretholz*, Gesch. Mährens (Brünn 1893) I. 23 sl. a *Czambel*, Slováci a ich reč (Budapest 1903) 85, *Kos*, Izv. VIII. 155.

[4]) Приступна академска беседа. Глас. срп. акад. LII, a v článku „Јагић и Облак о прист. ак. беседи Л. Стојановића и његов одговор (Дело 1897, 347). Srv. Archiv sl. Phil. XIX. 270, 274 a výklad, který jsem podal v I. dílu Starožitností, str. 113.

ních, jednak produktem vlivu jazyků jiných, hlavně řeči zbylých praobyvatelů a vedle nich balkánské romanštiny.

Co vše lze přičítati těmto vlivům v slovníku i v tvarosloví, nelze dnes ještě pověděti a mínění filologů se tu častěji i v důležitých zjevech rozcházejí. Ljub. Stojanović měl všechny hlavní příznaky srbštiny za produkty vlivů illyrštiny, znaky bulharštiny za vliv thracký, podobně jako před ním B. P. Hasdeu.[1]) Jiní vlivy praobyvatelů uvádějí na míru mnohem menší — a právem, vždyť jsme viděli, že za příchodu Slovanů zbyly z nich (mimo oblast jihoillyrskou) jen menší zlomky — a za to tím větší důraz kladou na vlivy balkánské romanštiny,[2]) připisujíce jí, jak jsme už výše pověděli, právě nejdůležitější nověji vzniklé příznaky bulharštiny (pod. i albanštiny), ač zůstává opět nevysvětleno, proč neměly vliv i na oblast srbskou, kteráž byla stejně hojně prosycena zbylými romanskými Vlachy. To vše dokonale vysvětliti je teprve úlohou budoucích prací na poli balkánské filologie.

V celku lze krátce rozvoj a hlavní zjevy prvotní differenciace jižních slovanských jazyků takto nastíniti:

I. Společné znaky, které vytvořily skupinu jihoslovanskou, jsou:[3]) 1. ztvrdnutí samohlásek *e* a *i*, 2. zánik rozdílu mezi и a ы, 3. záměna *e* za ѧ, 4. slabikotvorné *r* a *l*, 5. záměna tvrdého *ł* středním *l*, 6. hláskové skupiny *trat* — *trêt* (za *tort* — *tert*) a *tlat* — *tlêt* (za *tolt* — *telt*), 7. funkce spojky *da* u vět předmětných a 8. vývoj praslov. *tj* — *dj* v *č* — *j* ve slovinštině, v *ć* a *j* v čakavštině, v ћ a ђ v štokavštině, к'—г' v dialektech resavskomoravských, v ч — џ v severozáp. bulharštině a v шт — жд v obecné bulharštině oproti *c* — *dz* (*z*) u západních a *č* — *dž* (*ž*) u východních Slovanů.

---

[1]) Genealogia popórelor balcanice. Intr. III. t. Etymologicum magnum Romaniae (Bukurešt 1892). Srv. Archiv sl. Phil. XVI. 311, nebo Сборникъ IX. 227 sl. *Miklosich* počítal se zřetelným vlivem illyrštiny, totiž prajazyka příbuzného dnešní albanštině (Vergl. Syntax. 1883, 127).

[2]) Tak *Jagić* (Archiv XVI. 283) vykládá ztrátu deklinace a postpositní člen; podobně *V. Ščepkin* tytéž zjevy spolu se ztrátou nosovek vykládá (Разсужденіе о языкѣ Саввиной книги. С.-Пб. 1899, str. XI.) assimillací živlů romanských ve XII.—XIII. stol., *A. Belić* (Дијалекти LXX sl., LXXIII) v době VII.—XIII. stol. *L. Miletić* a j. mají však postpositní člen v bulharštině za zjev původní a bulharské i části řeči ruské společný; srv. pozn. 4. na str. 329.

[3]) *Jagić* (Archiv f. sl. Phil. XX. 35 sl., *Vondrák*, Vrgl. slav. Gram. (Göttingen 1906) I. 2 sl.

II. Na tomto základě vytvořila se na západě *oblast dialektů slovinských*, v které 1. za stsl. *ą* nastoupilo *o*, 2. praslov. *ê* dostalo téměř pravidlem výslovnost *e* a 3. za *dj* a *tj* nastoupilo *j* a *č*.[1]) Dělí se na 3 skupiny dialektů: *jižní* a *západní*, kde pod dlouhým přízvukem ъ přešlo v *a*, a *východní*, kde přešlo v *e*. Mimo to se obě skupiny liší značně i v přízvukování. Mezi češtinou a vlastní slovinštinou byl kdysi pás přechodný (dosud jsou zbytky v slovinských dialektech na severu, srv. dále str. 356) a rovněž je *kajkavština* dialekt převádějící slovinštinu k chorvatštině, a proto také od jedněch filologů čítán byl a bývá mezi dialekty slovinské (Kopitar, Miklosich, Valjavec, Oblak, Belić), od druhých zase mezi srbochorvatské (Jagić, Rešetar, Vondrák, Polívka). Dnes není o tom pochyby, že kajkavce záp. Chorvatska[2]) národně dlužno čítati k Chorvatům, ale pro starou dobu není jisto, kam připojiti oblast kajkavštiny, která kdysi zaujímala i největší část Slavonie.[3])

III. Další oblast jihoslovanských dialektů sestává z *vlastní skupiny srbochorvatské*, u níž 1. polohlásky mají střídnici *a*, 2. stsl. *tj* — *dj* střídnice ћ — ђ (*ć* — *đ*, *gj* nebo i *j*). Ostavíme-li kajkavštinu, jako přechodný jazyk, stranou, rozpadá se srbochorvatština na dialekty *čakavské*, jež mají ještě praslov. přízvuk a za *dj* — *j* (jako v slovinštině) a *štokavské*, jež mají už přízvuk posunutý a za *dj* — ђ. Vedle toho rozpadá se ještě oblast na tři skupiny podle reflexů staroslov. *ê* — v *je* (*jekavci* na jihu, v Hercegovině), v *e* (*ekavci* na východě) a v *i* (*ikavci* na západě). Spisovným jazykem na západě slouží jekavština, na východě ekavština.[4]) Při tom sluší podotknouti, že nynější rozložení těchto dialektických oblastí nesrovnává se s minulostí, neboť na př. čakavština je na stálém ústupu jak na severní hranici proti kajkavštině, tak na jižní (a zde nejvíce) proti štokavštině, jíž postoupila během doby značná území v Dalmacii, Bosně i Slavonii.[5])

---

[1]) *Vondrák* l. c. 6.

[2]) O oblasti kajkavské srv. *Niederle*, Slov. Svět 130, *Lukjaněnko A.*, Кайкавское нарѣчіе (Кіев. Унив. Изв. 1905).

[3]) *Jagić* l. c. *Rešetar*, Štok. Dialekt 30.

[4]) *Vondrák* l. c. 5.

[5]) O tom více dále. O rozloze čakavštiny a štokavštiny srv. *Niederle*, Slov. svět 130 a hlavně práce *Milana Rešetara*, Die čakavština und deren einstige und jetzige Grenzen (Archiv f. sl. Phil. XIII. 93 sl.), Der štokavische Dialekt (Schriften der Balkankomm. I. IV. Wien 1907) a *Belićovy* práce: Дијалекти источне и јужне Србије (Bělehrad 1905, Српски дијал. зборник крал. Акад. I.), str. LXXXV. sl., stať Діалектологическая карта сербо-

Vznikly-li tyto dialektické skupiny srbochorvatské už v pravlasti nebo teprve zde, nelze bezpečně pověděti. Nově soudí Belić, že spíše dole na Balkáně.[1])

IV. Jako je na severu kajkavština přechodným dialektem k vlastní skupině slovinské, tak je i na jihu a na východě vlastní srbské oblasti pás dialektů z části přechodných, z části smíšených[2]) — které dosud až na výjimky nejsou dostatečně prozkoumány a tvoří pro svůj přechodní ráz opět sporný objekt mezi filology, hlavně srbskými a bulharskými. Tento pás běží od Prizrenu a Tetova na východ přes Prištinu, Kumanovo, Vranji, k Niši, Pirotu, Brezniku a dále na sever k Zaječaru, Vidinu a dostává od filologů různá jména, označující buď jeho celek, na př. *prizrensko-timocký* dialekt Belićův, *starosrbský* Rešetarův, nebo jednotlivé části (dial. *vranjsko-leskovacský*, *svrližský*, *pirotský*, *nišavský*, *torlacký*, *timocký*, *jihomoravský* a pod.). Má jisté znaky, jež jej spojují se srbštinou, jiné, jež má společné s bulharštinou (tvoření pádů pomocí předložek, postposit. člen, zdvojené osobní zájmeno.[3])

V. Rovněž v dialektech severní Makedonie od Skople na východ, v Kratovsku, Küstendilsku, Trnsku až k Sofii objevují se shody se srbštinou, ale celkovým svým rázem náleží dialekty tyto už k další skupině východní, stanovené pojmem jazyka *bulharského*, jejíž hlavním příznakem jest třídnice *št* — *žd* za prasl. *tj* — *dj*, k čemuž v starší době přistupovalo ještě zachování nosovek *ę* — *ą* a polohlásek ъ — ь.[4]) Makedonské dialekty patří

каго языка (Статн по славяновѣд. изд. Вл. Ламанскымъ II., Petrohrad 1906) 1—59, kde i podrobněji rozveden další historický vývoj jazyka (str. LXXXVIII.), О српском језику (Срп. Кн. Гласник 1901, III. 109), О српским или хрватским дијалектима (Глас 1908, LXXVIII. 60 sl.). Zde je připojena celá literatura všech srbochorv. dialektů.

[1]) *Belić*, Дијалекти LXXXVIII.

[2]) O tyto terminy bývá spor. Belić na př. opírá se zde významu přechodného dialektu, uznávaje jej za srbský a pouze pomíšený (Дијалекти LXVI. sl., LXX., LXXIX., LXXXIV., LXXXIX. Карта 20, 23.

[3]) *Belić*, Дијал. LXVII., LXX. Jak jsme sdělili, vykládá to jako ve vlastní bulharštině vlivem staré balkánské romanštiny. Vedle prací Belićových o těchto dialektech dlužno uvésti ještě *O. Brocha*, Die Dialekte des südl. Serbiens (Wien 1903, Schriften der Balkankomm. I. 3).

[4]) Dlužno však podotknouti, že ani pro starou dobu nebyly nosovky výhradně jen bulharské. Je řada dokladů v staré slovinštině, o nichž srv. str. 361, a také v srbochorvatštině. Srv. jméno knížete *Muntimira* (*Μουντιμῆρος* u Konstantina de imp. 32, jméno statku *Dumbrova* záhřebské diecése XI. stol. (*Rački*, Doc. 158) a jméno řeky *Ζέντινα*. Dr. *Aranza*

vůbec k bulharštině, hlavně pro ztrátu deklinace a užívání postpositního členu, z části i pro zachování nosovek. Viděti v nich zvláštní slovanský jazyk je neodůvodněno a theorie podobné vyvolány byly také více jen tendencemi politickými než vědeckými, zejména na podporu směru, který chtěl prostředkovati mezi srbskými a bulharskými aspiracemi na Makedonii.[1])

Bulharská oblast mimo Makedonii dělí se především na základě vývoje stsl. *ê* a bývalých nosovek na 2 skupiny: západních (*ê* = *e*) a východních (*ê* = *я*). Východní bulharština (jakavci) dělí se opět na dvě skupiny, severní a jižní (rodopské), podle toho zdali v jistých případech *я* přehlasují čili ne, nebo podle toho končí-li člen sing. masc. gen. na — *ò* nebo — *ъt*.[2])

K tomuto differencování jazyka přistoupily později i jiné odlišující momenty a podněty: tvoření samostatných politických celků na západě, ve středu a na východě, dvojí pramen křesťanského náboženství (Cařihrad — Řím) a spojená s tím i rozluka písma, a vůbec dvojí pramen kultury — západní a východní. To vše doplnilo differenciaci jazykovou a pomohlo vytvořiti čtyři národy jihoslovanské, dnes od sebe oddělené. Ale tento vývoj náleží teprve dobám mnohem pozdějším, tak že definitivní vznik hotových národů: Slovinců, Srbů, Chorvatů a Bulharů se nám zde vymyká. Důrazně musím vytknouti, že v VI.—VII. století, kdy okkupace nových sídel byla provedena, *nebylo ještě dnešních národů*; byly tu jenom počátky a tvořil se základ budoucí differenciace. Zejména dlužno vytknouti, že Srbové a Chorvaté netvořili ještě dvou odlišných celků v nynějším slova smyslu, jak dále ještě vyložím. Slovem stol. VI. a VII. — v němž se Jihoslované definitivně usídlili ve svých historických sídlech — nezná Slovinců, Srbů, Chorvatů a Bulharů ve smyslu našem. Ale poněvadž smíme předpokládati, že rozdělení, které je dnes jasně

---

našel ostatně *ę* ještě v okolí Šibenika: *Dumbrovnik*, *dumbok*, *dumbina* (Anz. Akad. Wien 1897. Nr. 23. Srv. *Jagić*, Archiv sl. Phil. XVII. 79).

[1]) Podobné theorie zastával *P. Draganov* (Этнограф. очеркъ слав. части Македоніи. Слав. Изв. С.-Пб. 1887—8, Македонскій Сборникъ. I. С.-Пб. 1894), na základě jehož na národopisné mapě Slovanstva vydané r. 1890 Zarjankem a Komarovem dostala Makedonie samostatnou barvu mezi slovanskými národy. Dnes se také *J. Cvijić* důsledně vyhýbá prohlásiti Makedonce jak za Srby tak i za Bulhary.

[2]) Srv. blíže u *B. Coneva*, Уводъ въ историята на българский езикъ (Сборникъ XVIII. 354 sl. Sofia 1901), Диалектни студии I. (Сборникъ XX.

před námi, bylo už tehdy v základech naznačeno a počato, neváhám, podobně jako činili jiní, přenésti tyto terminy i do staré doby a následující detailní probrání sídel Slovanů a kmenů, z nichž se skládali, když přišli na jih, probírati podle tří skupin, jež z pozdějších poměrů projektovati můžeme nazpět: totiž skupiny severozápadní, střední a východní, jinými slovy: pojednáme I. o Slovanech, kteří se usadili na sever a západ od Terstu, řeky Kulpy, a v nichž později povstal národ *Slovinců* (odkud též název I. *slovinské* skupiny), — II. o Slovanech mezi Kulpou, Drinem a Moravou, v nichž povstal národ *Chorvatů* a *Srbů* (odtud název II. *srbochorvatské* skupiny, — a III. o Slovanech na východ od Moravy, Drinu a jezera Ochridského, v nichž povstal národ *Bulharů* (odtud III. *bulharská* skupina). Ovšem uvedené zde hranice jsou pouze přibližné a slouží ku schematickému roztřídění. Ve skutečnosti jádra těchto národů dělena byla od sebe při hranicích uvedených pásy dialektů přechodních a kmeny slovanskými, o nichž je dnes — opakuji — leckdy těžký spor o to, byli-li více srbští než slovinští nebo více srbští než bulharští a naopak.

4 sl.), *Lj. Miletiče*, Das Ostbulgarische. Wien 1903 (Schriften des Balkankomm. I. Abth. II.) 6, 9, Източнитѣ български говори (Сборникъ XXI. 1905, 1—102). Srv. i Archiv f. sl. Phil. XX. 580. O rozloze dialektů srv. též *Niederle*, Slov. svět 153.

I. Slované severozápadní (Slovinci).

Slované, kteří obsadili končiny na západ od Istrie, Kulpy a na sever od dolní Drávy, objevili se, přicházejíce ze severu, na pravé straně Dunaje už v době Kristově, jak ukazuje staré slov. jméno Blatenského jezera *Pleso*, doložené už v I. stol. po Kr. u Plinia (srov. výše str. 148).

Později doloženi jsou zde ještě ve IV. stol. topografickým jménem *civitas Pistrensis*, odvozeným patrně od jména ř. *Pistra*, sl. *Bystra* (srv. i *Bustricius* — Bystrica u Anon. Ravennského), jehož bližšího umístění však neznáme (srv. str. 153). Ale se svým jménem historicky vystupují teprve po odchodu Langobardů do Italie r. 568. Zdali Slované, kteří r. 592 ohrožovali přímořské kraje na severní Adrii a r. 600 Istrii a severní Italii a r. 602 Istrii,[1]) náleželi větvi slovinské nebo chorvatské, nevíme a pro dobu, o níž běží, bylo by rozhodnutí vůbec nemožné. Stačí, že v tu dobu Slované v Istrii i na hranici Italie byli již usídleni a na rozkaz Avarů pomáhali r. 603 Langobardům i v bojích u v n i t ř Italie, u Kremony a Mantuy.[2]) Současně se však připomínají boje se Slovany, tentokráte patrně „slovinskými", dále na severozápadě v Alpách při hranicích starých Bavorů. R. 595 a 596 zmiňuje se Pavel Diacon o bojích Slovanů s vévodou Tassilem, jenž byl od franckého krále Childeberta ustanoven bavorským vladařem.[3])

---

[1]) Srv. výše str. 224.

[2]) Paul. Diac. Hist. Lang. IV. 28.

[3]) Paulus Diac. IV. 7: „His diebus Tassilo a Childeperto rege Francorum aput Baioariam rex ordinatus est. Qui mox cum exercitu in Sclaborum provinciam introiens, patrata victoria, ad solum proprium cum maxima praeda remeavit . . ." IV. 10: „Isdem ipsis diebus Baioarii usque ad duo milia virorum dum super Sclavos inruunt, superveniente cacano omnes interficiunt." V téže době zemřel, jak dále dí Paulus, král Childebert. Stalo se to tedy r. 596.

Zde kdesi při pramenech Drávy a Mury[1]) byla hranice bavorsko-slovanská (srv. dále str. 349 sl.) a z označení „provincie Slovanů" je zjevno, že zemi na jih od Bavorska měli Slované již cele obsazenou. Potom čteme, že po smrti vévody furlanského Gisulfa roku 610 obsadili jeho synové kraj Slovanů zv. Zellia (až po Medarii) a že od té doby asi do r. 740 platili tamější Slované vévodům furlanským daň.[2]) Kde byl kraj Zellia, je zase nejisto, ale podle všeho neoznačuje Celje štýrské, nýbrž nějaké menší území blíže hranice furlanské. Ostatně jména *Zellia* i *Medaria* zdají se býti silně porušena.[3]) Po smrti Tassilově, chtěli korutanští Slované ihned (asi r. 611) oplatiti porážky sobě dříve způsobené, ale vpád se jim přes vítězství u Aguonta (někde nad Lienzem na horní Drávě)

---

[1]) Ve zprávě Paulově o boji s Garibaldem r. 611 (viz dále) připomínají se „*Baioariorum termini*" někde na horní Drávě nedaleko Aguonta. Srv. také str. 349.

[2]) Paul. Diac. IV. 38: „Mortuo ut diximus, Gisulfo duce Foroiulensi, Taso et Cacco filii eius, eundem ducatum regendum susceperunt. Hi suo tempore Sclavorum regionem, quae Zellia appellatur usque ad locum qui Medaria dicitur possiderunt. Unde usque ad tempora Ratchis ducis Sclavi pensionem Foroiulanis ducibus persolverunt."

[3]) O tom, kde hledati Zelliu a Medarii, bylo mnoho psáno. Srv. přehled celé otázky u *Fr. Kosa* (Gradivo I. 188) s podrobnými odkazy literárními. Jedni hledali Zellii v štýrské Celji (Valvasor, Muchar, Dimitz, Bethmann, Waitz), druzí v Zillské dolině v Korutanech (Linhart, Šafařík, Pleteršnik, Ankershofen, Krones, Rutar, Wachowski), Perger a Hormayer u Asola na Sile, Strakosch-Grassmann v Cegli u Kormina. Také Medaria je naprosto sporná a hledána byla jednak ve vsi Materiju v Istrii (Linhart), v slovinské Matře v Tyrolsku (*Šafařík*, SS. II. 331, 351) nebo ve vsi Modrinji v Zilské dolině (Janull, Ankershofen, Rutar), v Medaně u Kormina (Strakosch-Grassmann). Že kraj Zellia byl na pravém břehu Drávy, dosvědčuje nám zřejmě listina Ludvíkova z r. 824, kterou se uděluje patriarchovi aquilejskému 20 kolonů v Cellii (*Kos*, Gradivo II. 68). A od r. 811 (nově potvrzeno r. 819) dělila Dráva území církve aquilejské od území arcibiskupství solnohradského (srv. doklady u *Kosa*, Gradivo II. 36, 54). Kdyby měl býti přijat některý z prvých dvou výkladů, značilo by to, že furlanští vévodové ovládli r. 610 celým rozsáhlým krajem slovanským od Italie až po jižní Štýrsko nebo Zilskou dolinu, ale proti tomu svědčí další zprávy o bojích Slovanů s Bavory a v Istrii r. 611 a také to, že Zellia značí podle textu kraj (*regio*). Kos sám se nerozhoduje v této otázce, kloně se pouze buď pro Zillskou dolinu s Modrinjí nebo více pro Cegle s Medanou (Gradivo I. str. XXXVII.) a správně při tom poukazuje na nejistotu, která vzniká ze jmen, podle všeho korrumpovaných. Majíť rukopisy Pavlovy vedle tvaru *Zellia* a *Medaria* ještě tvary *Azellia*, *Agellia*, *Cagellia*, — *Meclaria*, *Mecharia*, *Melaria*, *Neclaria* (srv. Script. r. g. Paulus 166).

nezdařil.[1]) Za to brzy koncem r. 611 nebo poč. r. 612 novým vpádem zpustošili Istrii.[2])

Po těchto událostech historie delší dobu o alpských Slovanech mlčí, a toliko znamenáme, že se mezi tím dostali pod nadvládu avarskou. Kdy se tak stalo, nevíme.[3]) R. 596 chakan avarský pomohl Slovanům proti Tassilovi, r. 603 poslal langobardskému Agilulfovi do severní Italie na pomoc houfy slovanské (srv. výše); je možno, že už tehdy byli alpští Slované pod jeho panstvím, a že proto jim jednou přispěl, podruhé jimi disponoval. Ale nutně nadvláda chakanova nad *alpskými* Slovany ani z prvé ani z druhé zprávy ještě nevyplývá a mohla také vzniknouti teprve po zmíněných již událostech r. 610—611.[4])

---

[1]) Paulus Diac. IV. 39: „His temporibus mortuo Tassilone duce Baiuariorum, filius eius Garibaldus in Agunto a Sclavis devictus est et Baioariorum termini depraedantur. Resumptis tamen Baioarii viribus et praedas ab hostibus excutiunt et hostes de suis finibus pepulerunt."

[2]) Paulus Diac. IV. 40: Rex vero Agilulf pacem cum imperatore in annum unum itemque in alterum faciens, cum Francis quoque iterato pacis concordiam renovavit. Hoc nihilominus anno Sclavi Histriam, interfectis militibus, lacrimabiliter depraedati sunt."

[3]) Zde bych se dotkl ještě jedné věci v poměru těchto Slovanů k Avarům. Čteme stále v monografiích i v učebnicích historie, že rozšíření Slovanů do zemí alpských (a podle některých i na Moravu, do Čech a na jihu na Balkán) provedli vlastně Avaři, kteří v době vylíčené buď násilně tlačili Slovany v před nebo přiváděli s sebou, držíce se sami v pozadí a usazujíce Slovany před sebe v okolí Pannonie do hor; měli jim tak býti jednak hradbou proti útokům z Italie a z Bavor, jednak hospodářskou oporou, vzdělávajíce půdu a odvádějíce z toho daň na výživu pánům, kterým podobné zaměstnání bylo cizí. Podle této dosud obvyklé theorie byla by slovanská okkupace západních zemí vlastně dílem avarským. Hlavním zastancem této theorie pro Jihoslovany byl *Rösler*, (srv. co jsem uvedl už výše, na str. 332; před ním už Pritz, Ankershofen, Thaler, Muchar, z části i Šafařík SS. II. 229), pro Čechy a Moravu soudili podobně *Loserth* (Mitth. Gesch. D. in B. XXI. 283), *Lippert*, Sozialgesch. B. I. 126, 127, *Bachmann*, Gesch. B. I. 61, *Bretholz*, Gesch. Mährens I. 23, 25 (srv. ČČHist. 1909. 345). Na základě toho, co jsem v kap. V. pověděl o postupu Slovanů přes Dunaj na Drávu a Sávu, mám všechny theorie takto proslovené za nesprávné. Pannonie a část zemí alpských byla Slovany osídlena už před příchodem avarským; nicméně není třeba odpírati domněnce, že Avarové další usazování Slovanů podporovali, — bylo ť to v jejich zájmu v zápasu s Němci, a že přicházejíce, ve vojště svém přiváděli také různé zástupy slovanské.

[4]) V té době totiž (c. 610) podle svědectví Pavlova (IV. 37) chakan avarský pobil Langobardy ve Furlansku, zmocnil se Čedadu a patrně ovládl Furlanskem.

Že zde však na počátku VII. stol. byla, vidíme ze zprávy, podle níž kolem r. 620 jakási žena slovanská v Alpách skrývala uprchlého Langobarda Lopichise ve svém domě, — patrně, aby Avaři se o něm nedověděli[1]) — a ovšem hlavně ze zprávy Fredegarovy, podle níž v 40. roku vlády Chlotarovy, t. j. r. 623, Samo postavil se v čelo Slovanům od Avarů tvrdě utiskovaným a je také nadvlády avarské řadou vítězných bojů zbavil.[2]) Z celého textu Fredegarových zpráv je vidno, že tu běží o Slovany na západě po obou stranách Dunaje, a to především o Čechy k nimž se později pod vládou Samovou přidružili i polabští Srbové

---

[1]) Paul. Diacon IV. 37 (*Kos*, Gradivo 194).

[2]) O tom, jakého druhu byl tento útisk a jak se provedlo vzbouření Slovanů poví nejlépe příslušný text Fredegarovy kroniky (kn. IV. kap. 48) sám: „Anno 40. regni Chlothariae homo nomen Samo natione Francos de pago Senonago plures secum negutiantes adcivit, exercendum negucium in Sclavos coinomento Winedos perrexit. Sclavi iam contra Avaris coinomento Chunis et regem eorum gagano ceperant revellare. Winidi befulci Chunis fuerant iam ab antiquito, ut, cum Chuni in exercitu contra gentem qualibet adgrediebant, Chuni pro castra adunatum illorum stabant exercitum, Winidi vero pugnabant: si ad vincendum prevalebant, tunc Chuni predas capiendum adgrediebant; sin autem Winidi superabantur, Chunorum auxilio fulti virebus resumebant. Ideo befulci vocabantur a Chunis, eo quod dublicem in congressione certamine vestila priliae facientes, ante Chunis precederint. Chuni aemandum annis singulis in Esclavos veniebant, uxores Sclavorum et filias eorum strato sumebant; tributa super alias oppressiones Sclavi Chunis solvebant. Filii Chunorum, quos in uxores Winodorum et filias generaverant, tandem non subferentes maliciam ferre et oppressione, Chunorum dominatione negantes, ut supra memine, ceperant revellare. Cum in exercito Winidi contra Chunus fuissent adgressi, Samo negucians, quo memoravi superius, cum ipsos in exercito perrexit; ibique tanta ei fuit utiletas de Chunis facta, ut mirum fuisset, et nimia multitudo ex eis Winidorum gladio trucidata fuisset. Winidi cernentes utilitatem Samones, eum super se eligunt regem, ubi 30 et 5 annos regnavit feliciter. Plures prilia contra Chunis suo regimini Winidi iniaerunt; suo consilio et utilitate Winidi semper Chunus superant." Jednotlivé detaily této zprávy pokud mají zajímavost pro kulturní poměry slovanské budou od nás vyloženy na jiných místech a otázka Samova původu při výkladu o Slovanech českých. Srv. také výše str. 322. Zde jen podotýkám, že při výše uvedeném datování Samovy vlády od r. 623—658 dlužno míti na mysli nejistotu chronologických udajů Fredegarovy kroniky, o níž srv. výklady *Schnürerovy*, Der Verfasser der sogenann. Fredegar-Chronik (v Collect. Friburg. IX. 113, Freiburg 1900), *Krusche* v N. Archiv f. ältere d. Geschichtskunde VII. 434 a *W. Wattenbacha* (E. Dümmlera), Deutschlands Geschichtsquellen im Mittelalter. 7. Aufl. I. 116 (1904).

s knížetem Drevanem.[1]) Poněvadž však podle věrohodné zprávy v Conversio Bag. et Carant. vládl Samo korutanským Slovanům,[2]) je na jevě, že svržení jha avarského týkalo se také ať už od r. 623 nebo teprve od některého boje pozdějšího i *alpských* Slovanů.[3]) Pod vrchní vládou Samovou zůstali však vladykové domácí; připomíná se aspoň kníže Valuk (Walluc, dux Winedorum in marca Vinedorum) r. 631.[4])

Ale znamenitá Samova říše slovanská netrvala dlouho a blahodárné účinky, které silná vláda Samova přinesla, brzy zanikly. Po smrti Samově r. 658 se sice bývalé panství avarské nad alpskými Slovany neobnovilo,[5]) ale za to podlehli v době nedlouhé nadvládě německé, francké, s níž je ohrožoval zánik, neboť s panstvím tím a ruku v ruce i se šířením křesťanství počala v ně působiti germanisace.

O historii alpských Slovanů v nejbližší době po Samovi víme velmi málo. Asi r. 664 pomahali korutanští Slované Arnefritovi k dobytí vlády ve Friaulsku,[6]) při čemž 5000 Slovanů pokusilo se, ale marně, dobýti Čedadu, když se byli rozložili táborem nedaleko města u vsi Briščů na řece Nadiži.[7]) Ze zprávy té vidno, že Slované korutanští byli ještě samostatni. Z legendy

---

[1]) Srv. Fredeg. Chron. IV. 68 o boji u Wogastisburku, IV. 74, 75, 77 o vpádech Samových Vinidů do Durinska r. 632, 633.

[2]) De conversione Bagoariorum et Carantanorum libellus (a. 871): 4. „Temporibus gloriosi regis Francorum Dagoberti Samo quidam nomine Sclavus *manens in Quarantanis fuit dux gentis illius.*" S tím souvisí, že Dagobert povolal na pomoc i Alemanny a Langobardy z Italie — patrně proti korutanským Slovanům (Fredegar IV. 68, srv. i Gesta Dagoberti 27, Auctarium Garst. ad a. 655, Vita s. Virgilii lect. III.; viz *Kos*, l. c. 206) a dále uvedená zpráva Fredegarova o Valukovi.

[3]) O mnohých bojích pozdějších s Avary zmiňuje se Fredegar 48.

[4]) Fredegar Chron. IV. 72. K tomuto Valukovi utekl se zbytek Bulharů, které dal Dagobert v Bavořích zrádně přepadnouti.

[5]) O Peiskerově domněnce, že povstal v Korutanech svobodný selský stát, viz spis „Die ält. Beziehungen der Slawen zu Turkotataren und Germanen". Berlin 1905, 219 a *P. Puntschart* „Die Herzogeinsetzung und Huldigung in Kärnten" (1899; znovu v Gött. Gel. Anz. 1907, 81). Srv. též *E. Goldmann* „Die Einführung d. d. Herzoggeschlechter Kärntens (Gierkes Unters. LXVIII. 1903).

[6]) Paulus Diac. V. 22.

[7]) Paulus V. 23: „Venientes castrametati sunt in loco qui Broxas dicitur, non longe a Foroiuli." Je to buď ves Brišče při Nadiži v zemi videmských Slovinců (srv. *Kos*, Gradivo I. 219) nebo o něco dále k východu položená ves Bročana (*Rutar*, Beneška Slovenija. Lubl. 1899, 104).

o mučednické smrti sv. Marina vidíme zase, že nějaká tlupa pohanských Slovanů v listopadu za vlády císaře Leontia, tedy mezi r. 695 a 698, přitrhla do Bavor,[1]) jiná do Solnohrad na počátku VIII. stol.[2]) a k r. 705 nám konečně Pavel Diakon podává zvěst o velkém vítězství Slovanů ve Furlansku v boji s vévodou Ferdulfem.[3])

Ale už r. 720 následoval těžký boj s vojvodou Pemmonem,[4]) kolem r. 738 vévoda Ratchis začal offensivu a pobil mnoho Slovanů v Krajině,[5]) r. 743 tito bez úspěchu bojovali s Odilonem proti Frankům[6]) a brzy po tom kolem r. 745 přihlásil se opět útok avarský. Proti němu Borut, kníže korutanský, cítě se slabým, vyprosil si pomoci bavorské,[7]) jíž se mu sice dostalo, a l e z a t o musili Slované korutanští i sousední (v Krajině) přiznati nadvládu franckou a té se již nezbavili. Po smrti Borutově ustanovili už Frankové následníkem Gorazda, po něm Hotimira r. 753,[8]) a když po smrti tohoto vznikla proti nim vzpoura, přemohl ji definitivně bavorský vévoda Tassilo r. 772.[9]) Od té doby nalézáme alpské Slovany v stálém područí Němců a také v účasti na válkách proti Avarům, které pomáhali Karlu Velikému r. 788, 790, 791, 795 porážeti a r. 796—799 konečně podrobiti a zničiti. Byloť zatím r. 788 přešlo Bavorsko a s ním i nadvláda nad alpskými Slovany pod moc franckou.[10])

---

[1]) Vita ss. Marini et Anniani (ed. *Sepp* 6), Legenda ss. Marini et Anniani (ed. *Sepp*. 12). Viz *Kos*, Gradivo I. 233.

[2]) Breves notitiae 3. *Kos* (Gradivo I. 249 klade událost k r. 725).

[3]) Paulus Diac. VI. 24. (*Kos*, Gradivo I. 241).

[4]) Paulus VI. 45 (*Kos* I. 243).

[5]) Paulus VI. 52 (*Kos* I. 260).

[6]) Ann. Mettenses ad a. 743.

[7]) Conversio Bag. et Car. 4: „Non multo post tempore coeperunt Huni eosdem Quarantanos hostili seditione graviter affligere. Fuitque tunc dux eorum Boruth nomine qui Hunorum exercitum contra eos iturum Bagoariis nunciari fecit rogavitque eos sibi in auxilium venire. Illi quoque festinando venientes expugnaverunt Hunos et obfirmaverunt Quarantanos, servitutique eos regum subiecerunt, similiter confines eorum.“ Srv. Vita s. Virgilii lect. III. (*Kos*, Gradivo I. 263).

[8]) Conversio 4., Vita s. Virgilii III. (*Kos*, l. c. 265, 266).

[9]) Conversio 5., Vita s. Virg. IV., Ann. s. Emmer. Ratisp. maiores ad a. 772, Auctarium Garstense ad a. 772, Ann. Admuntenses ad a. 772, Ann. s. Rudberti Salisb. ad a. 772 (*Kos*, Gradivo I. 279).

[10]) Znovu to bylo utvrzeno válkou r. 797. (Ann. Alam., Ann. Guelf. ad a. 797, Mon. Sangallensis de Car. Magno I. 27). *Kos* (Gradivo I., str. LXII a 349) myslí, že se boj ten týkal nepodrobených Slovanů, totiž Chorvatů mezi Drávou, Sávou a Liburnským zálivem, ne Slovinců.

Současně s nadvládou bavorskou a franckou počalo se mezi alpskými Slovany úsilovně šířiti i křesťanství,[1]) které, poněvadž vycházelo od kněží německých, přinášelo s sebou opět germanisaci. Už o sv. Kolumbanu čteme, že mezi r. 612 a 615 pomýšlel vyjíti z Bregence k Slovanům, ale nedošlo k tomu.[2]) Potom kolem r. 630 sv. Amand, doslechnuv, že alpští Slované jsou ještě pohani, odebral se z Utrechtu mezi ně, ale výsledek jeho byl nevalný.[3]) Většího úspěchu dosáhl, jak se zdá, sv. Rupert,[4]) ale největšího Virgilius, biskup Solnohradský,[5]) který na žádost pokřestěných již knížat Gorazda a Hotimíra vysílal po r. 750 mezi Slovany řadu německých věrozvěstů a přes trojnásobný pokus vzpoury proti novým řádům on a nástupce jeho Arno (od r. 798 arcibiskup) pokřestění provedli.[6]) Ovšem jen zhruba, neboť ještě na konci VIII. stol. zbylo zde dosti pohanů.[7]) První kostel založen byl ke cti Panny Marie při Gospě Svetě nedaleko Krnského hradu (Krnski grad) v Korutanech.

To jsou první data slovinské historie, pokud zapadají do rámce doby námi vymezené.[8]) Slované v nich nazýváni jsou

---

[1]) Před tím a zejména před IV. stoletím zachytilo se křesťanství v Pannonii jen málo. Srv. *W. Kubitschek*, Zur Frage der Ausbreitung des Christentums in Pannonien. (Blätter d. Ver. für Landeskunde von Niederösterr 1897, 168) a *Balics L.*, A kereszténység története hazank mai területén a magyarok letelepedéseig (Budapest 1902).

[2]) Vita s. Columbani 56 (*Mabillon*, Acta SS. saec. II. 27). Viz *Kos*, Gradivo I. 193.

[3]) Vita s. Amandi 14 (Acta S. Boll. 6 febr. I. 848) a Vita s. Am. auct. Milone III. 5 v. 150 sl. (M. G. Poetae aevi Carolini III. 591, 592). Viz *Kos*, Gradivo I. 203, 204.

[4]) Vita sti Ruperti (Acta SS. Boll. III. Martii 705) a Breves notitiae 3. (Srv. *Kos*, Gradivo I. 239, 250.)

[5]) Korutany přiděleny byly papežem Zachariem (741—752), Štěpánem II. a znovu Pavlem I. biskupství solnohradskému, jak víme z listiny císaře Karla ze dne 14. června 811 (*Kos*, Gradivo I. 265, 270, 273). Virgilius zemřel r. 784.

[6]) Srv. Convers. Bag. 5, 7, Vita s. Virgilii lect. IV. (*Kos*, Gradivo I. 268, 271, 272, 273, 280, 283, 292, 294, 295).

[7]) Convers. Bag. 7 (legenda o knížeti Inkovi), 8.

[8]) O těchto nejstarších a dalších dějinách slovinského národa srv. *Valvasor J. W.*, Ehre des Herzogthums Krain (Laibach u. Nürnb. 1689), *Linhart A.*, Versuch einer Geschichte von Krain (Laibach 1788—91), *Muchar A. A.*, Versuch einer Gesch. der slav. Völker an der Donau (Steiermärk. Zs. III. Graz 1824. Heft VI.—X.), *Forcher von Ainbach*, Wer war die Urbevölkerung des Murbodens und wie erfolgte die spätere Besiedelung

povšechným jménem *Sclavi* (*Sclabi*) — to je forma nejčastější, — řídčeji *Sclavani*,[1]) *Winedi*, *Winidi*, *Winades*,[2]) omylem i *Wandali*,[3]) speciálně pak ještě *Sclavi Carantani*, *Sclavi in Carantano* nebo prostě *Carantani*, *Quarantani*, *Carontani*, později *Carentani*, *Karentini*[4]) a vedle toho i *Carnii*, *Carniolenses*[5]) nebo *Pannonii*, *Πάνονες*, *Sclavi in Pannonia sedentes.*[6]) V ústech německých

---

(ibidem III. Heft 3—4); *Muchar A.*, Gesch. des Herzogthums Steiermark (Gräz 1844); *Bradaška F.*, O najstareji slovenski zgodovini (Letopis Mat. slov. 1870); *O. Kaemmel*, Die Anfänge deutschen Lebens in Oesterreich bis zum Ausgange der Karolingerzeit (Leipzig 1879 142 sl.); *Müllner*, Franken und Slaven in den Alpenländern (Argo 1900 Nr. 1—2). Nejlepším vodítkem jsou však práce prof. *Fr. Kosa* (srv. výčet *Gradivo* II. str. VII), hlavně: Kdaj so Slovenci prišli v svojo sedanjo domovino (Izv. muz. VI. 19 sl.), Iz zgodovine Jugoslovanov v VI. stol. po Kr. (tamže VIII. 77 sl.), O bojih med krščan. in pogan. Slovenci v VIII. stol. (tamže X. 1 sl.), Iz domače zgodovine 843—867 (tamže VII. 110 sl.) a zejména jeho výborná kniha: Gradivo za zgodovino Slovencev v srednjem veku I.—II. (Lublaň 1903—6) s historickým úvodem. Srv. i *S. Rutar*, Kakšno važnost imajo Pavla Dijakona knige za star. zgodovino Slovencev (Let. mat. slov. 1885, 288).

[1]) O těchto a jiných latinských formách jména Slovanů viz dále kap. VIII. Pro kraj Slovinců srv. formy u *Kosa*, Gradivo I. 406, II. 491.

[2]) Vita Columbani 56: *Venetii qui et Sclavi*; Fredegar IV. 48, 68: *Sclavi cognomento Winedi*, al. l. *Winidi* (pod. Gesta Dagoberti 27), IV. 72: *marca Vinedorum*; *Uuinades* (listina Ludvíka bav. 832); *Winidi*, Ann. Bert. 861.

[3]) Vita s. Marini (crudelissima gens Wandalorum idolatriam colens), Vita S. Ruperti (*Kos*, Gradivo I. 233, 239); pod. Annales Alam. ad a. 796—8 (MS. SS. I. 48).

[4]) Poprvé u kosmografa Ravennského IV. 37 (Carontani). Dále srv. Vita Sti Ruperti (*Kos*, Gradivo I. 239), Conv. Bag. et Car. ad 745, 4 (*Kos* I. 263, 265, 271, II. 171), Vita Virgilii (*Kos* I. 263, 268), Vita Gebhardi (*Kos* I. 269), Paulus Diacon V. 22 (Sclavorum gens in Carnuntum, quod corrupte vocitant Carantanum), Auct. Garst. ad a. 944, Ann. s. Stef. Frising. ad a. 950, v listině Otty III. z r. 989 (*Kos* II. 381). O jménu Korutan a Krajiny srv. *Kos*, Gradivo I. 390, 391, II. 451, 455 (Korutany — nynější Korutany, Tyroly a jižní Štýrsko, Krajina — kraj s obou stran Sávy mezi Korutany a Furlanskem). Schlözer, Thunmann a nověji Rutar jméno Krajiny vykládali ze slov. „krajina“; vzniklo však naopak přetvořením starého *Carnia* (*Miklosich* Vrgl. Gr. I. 317, *Oblak*, Archiv sl. Phil. XII. 513, *Maretić*, Slaveni 91).

[5]) Kosmograf Rav. IV. 37, Ann. Einhardi ad a. 820 (*Kos* I. 228, II. 56 Carniolenses, qui circa Savum fluvium habitant).

[6]) Ann. Fuld. ad a. 827, 884, Vita Clem. ep. 2, Regino Chron. ad a. 889 (*Kos* II. 77, 161, 204, 233).

utkvělo pro alpské Slovany jméno *Winedi* (*Winden*, *Windisch* —), kdežto Romani na jihu podrželi jméno *Sclavi*.

Postupem vyloženým Slované šířili se do zemí alpských od severu a od východu tím způsobem, že hleděli dostihnouti úrodných, za doby okkupace většinou opuštěných údolí na dolním toku větších řek Enže, Litavy, Ráby, zejména pak Mury, Drávy a Sávy; odtud postupovali krok za krokem k toku hornímu a vzhůru po různých přítocích. Osídlovali asi nejdříve širší, níže položená údolí, již před tím, než přišli, obydlená a teprve později vystupovali do poloh vyšších, zejména když ustupovali před vpády avarskými a později uherskými.[1]) S tím souvisela i hustota osídlení slovanského. Hustě seděli tedy jen při tocích řek, horské stráně a vysoko položené rokle u pramenů řek zůstávaly zprvu prázdné, nebo jen řídce osídlené. Také dlužno připomenouti, že slovanská okkupace koncentrovala se jednak na nížinu pannonskou, pokud tam bylo místa vedle sídel avarských (srv. výše str. 321), jednak na ty kraje, které dosud tvoří oblast slovinskou: dolní Štýrsko, Korutany, Krajinu a kraj při zálivu aquilejském. Dále k severu, jak ukazuje nejen relativní nedostatek slovanského názvosloví, nýbrž i celá pozdější historie, zejména rychlá germanisace krajin mezi Dunajem a Drávou, bylo osídlení poměrně řídké.[2]) Slovanské osídlení představovalo zde jenom řadu větších menších ostrovů (jednotlivé osady nebo sdružení několika osad) roztroušených po kraji z části předcházejícími válkami vylidněném, z části mezi osadami jinorodými. A mezi těmito bezesporně už od samého počátku doby slovanské byly osady germanské, i zbytky starých od severu přišlých kmenů (Markomannů Rugů), i vpřed posunuté předvoje pozdější okkupace bavorské. Bez tohoto obrazu nemohli bychom si dobře vysvětliti onen rychlý process germanisační, který se provedl v stol. X. až XIII.

Tento celkový obraz musíme míti také na zřeteli, chceme-li určiti hranice slovinské okkupace v VII.—VIII. stol., v době, kdy oblast jejich byla nejrozsáhlejší. Máme-li totiž zření k oblasti kompaktního, hustého osídlení, nelišilo se toto na severu a západě mnoho od hranic nynějších. Máme-li však na mysli kraj, v němž se vůbec třebas roztroušeny mezi Neslovany nalézaly tehdy osady slovanské, shledáváme, že se slovanská oblast v Alpách

---

[1]) K této otázce srv. vzadu přídavek I.

[2]) Tak soudí i *Kos*, Gradivo I., str. XXXV., *Kaemmel*, Anfänge 178.

rozkládala daleko za hranice dnešních Slovinců. Dnes národnostní hranice slovinská počínajíc okolím Terstu běží od Divina vedle Montfalcone, Gradišky na Kormin (Cormons), odtud přechází do Italie zabírajíc na Videmsku kraj na východ od Čedadu, Tarcenta, Resie běží dále po říšské hranici k Potablu (Pontebba) k Sv. Mohoru, k ústí Zily do Drávy u Běláku, dále mezi Osojským a Vrbským jezerem přes Kostanje, Blatograd, Dj kše, Grebinj, Labod, Arvež, Kaplji, Kljanec, Svečany, Plitvički Vrh k Radgoně na Muře. Odtud přechází do Uher k Sv. Gotthardu na Rabě a vrací se přes Berkevce k Lendvě, přechází u Bystrice Muru, běží po Drávě ku vtoku Pesnice, odtud po říšské hranici, po Sotle a horní Kulpě k Sněžníku, kde se odchyluje do Istrie a přes Jelšane, Podgrad, Sočergu směřuje k říčce Dragonji. Od ní nedaleko břehu vrací se k Terstu.[1])

Naproti tomu můžeme jednak na základě zpráv, jednak pomocí topografické nomenklatury, stanoviti pro VII.—VIII. stol. následující západní hranici slovanského osídlení mezi Adrií a Dunajem.[2])

Nemůže býti pochyby, že na jihu u moře, ač o tom podrobných zpráv nemáme, hranice se celkem nelišila od dnešní. Města Oglej (Aquileja), Kormin[3]) (Cormones), Čedad (Forum Julii), Nione (Nemas, Nimis), Rtin (Artenia), Gumin (Gemona) byla v rukou Langobardů. Kraj kolem vsi Lavariana (*locus qui dicitur Lauriana*) mezi Videmem a Palmanovou také nebyl na poč. VIII. stol. slovanský, čteme-li, že do něho r. 720 Slované výbojně vpadli.[4]) Ale na jižních svazích Julských Alp v zemi friaulské Slované už seděli aspoň k Čedadu a hranice hustého osídlení slovanského byla asi tam, kde je dnes. Roztroušeně v území furlanském sahaly však slovanské kolonie ještě dále na západ, jak vidíme z tamější hojné slovanské nomenklatury. Podle prací S. Rutara a zejména Fr. Musoniho slovanské osady táhly se hlavně

---

[1]) Srv. bližší údaje v knize *Niederle*, Slovanský Svět (Praha 1909), str. 103.

[2]) Podrobně, ač místy odchylně, obírali se touto hranicí hlavně *Kaemmel*, Anfänge 142 sl. a *Kos*, Izvestja VI. 55, 85.

[3]) V Korminu (dn. Cormons) měli kolem r. 757 sídlo aquilejští patriarchové (Paulus Diac. VI. 51, Chronicon patr. aquil. ed. *Rubeis* 8, 9, Danduli Chron. VII. 4). Jinak jsou v Istrii Slované doloženi jednáním rižanského sboru kolem r. 804 (*Kos*, Gradivo II. str. 19).

[4]) Paul. Diac. VI. 45.

od Gorice směrem k Tagliamentu, kde se rozvětvily a spojily opět na čáře S. Vito-Pordenone-Spilimbergo. Nejvíce jich bylo v okresu codroipském. Zde je řada jmen buď zjevně slovanského původu, nebo označená přívlastky „sclavonicco", „schiavonesco" (Pasian Schiavonesco, S. Maria Sclavonicco, Gradisca, Gradiscutta, Gorizzo, Gorizizza, Jutizzo, Lonca, Marizza, Lestizza, Cerneglons, Postonzicco, Jalmicco, Sela atd.). Nejstarší dokument mluvící určitě o těchto slovanských osadách je diplom patriarchy aquilejského z r. 1031, věnující kapitole své metropole „*villam de Melereto cum omnibus finibus et pertinentiis suis sitis in villa Sclauorum, quae similiter dicitur Meleretum* (t. j. dnešní Meretto di Capitollo u Palmanovy). Tito Slované v nížině usazení se však brzy odnárodnili, neboť nevidíme, ač tu bylo dosti osad, žádných hlubších rysů slovanských v bytu lidu a slovanský jazyk nevystupuje v zdejších listinách.[1])

Tyto části Furlanska zaujali Slované definitivně po boji Avarů s Gisulfem kolem r. 610, kterým celé Furlansko až na několik měst, v nichž se Langobardi udrželi (Kormin, Nieme, Osoppo, Rtin, Gemona, Iplis, Čedad), bylo vypleněno a silně vylidněno.[2])

---

[1]) *S. Rutar*, Slovenske naselbine na Furlanskem (Ljubl. Zvon 1883, srv. též jeho Beneška Slovenija 110 sl.), proti jehož přílišnému slavisování ozvali se však *Ascoli*, Saggi ladini (Archivio glott. ital. I.), *M. Leicht* (Confine orientale verso l'Austria slovena. Verona 1892) a hlavně *Fr. Musoni*, jehož práce je základní: I nomi locali e l' elemento slavo in Friuli. Firenze 1897 (Riv. ital. geogr. IV. 1—3). Německý výtah podal *U. Krusekopf*, Die Localnamen und das slaw. Element in Friaul. Beil. Allg. Zt. 1897. Nr. 224. Srv. i stať Fr. Musoniho „Le terre slovene nel IX. secolo" (Alto V.) — O dnešních Slovincích italských (je jich asi 35.000), srv. v četné literatuře hlavně spis *Rutara S.*, Beneška Slovenija (Lublaň 1899), kde uvedena úplná literatura a dále stať *Ad. Černého*, U italských Slovanů (Květy 1906 V.—VI.) rovněž s literaturou. Srv. ostatně i *Niederle*, Slov. svět 109. Hlavní badatel v jazyku těchto Slovanů *A. Baudouin de Courtenay* snaží se, roztřídiv oblast na čtyři dialektické skupiny, dokázati, že část jich a to v okresu gemonském, sv. petrském a tarcentském jsou Slovinci, pomíšení se živly srbo-chorvatskými; část a to vlastní Resjany má pak za směs nějaké zvláštní větve slovanské s pozůstatky Anarijců. Zde vhodno připomenouti, že G. Loschi a po něm Fligier pronesli domněnku, že tito resijští Slovinci jsou vlastně slavisovaní Turanci (Avarové podle Fligiera), což je však nesprávné. Ukázala to vedle výše uvedených prací Baudouina de Courtenay i antropologická analyse dra *Fr. Tappeinera* (Zur Anthropologie und Ethnographie der Resianer. Sitzb. Anthr. Ges. Wien 1895. 66).

[2]) Paul. Diac. IV. 37 (srv. *Kos*, Gradivo I. str. XLI, 186).

Že by se byli zde usadili bez boje, jak Musoni myslí, velice pochybuji.

Od Možnice (Moggio) a Caninu běžela hranice patrně přes Pontebbu a dále k západu po hřebenu Karnských Alp až na horní Drávu do dnešních Tyrol, tak že celé dnešní Zilské údolí (Gailthal) leželo v oblasti slovanské.[1]) Na horní Drávě, v dnešním tyrolském Pusterthalu, známe hranici určitě. Nalézala se v polovině vzdálenosti mezi Innichenem a Lienzem a tvořil ji potok Mühlbach od severu tekoucí při nynější dědině Anrasu; čtemeť v jedné listině z r. 770, že Tassilo daroval opatu církve sv. Petra v Scharnitzi kraj Innichen s celým okolím až do hranice Slovanů na potoce tekoucím z hory Anrasské (*usque ad te minos Sclauorum, id est ad riolum montis Anarasi — quia et ipsa loca ab antiquo tempore inanem atque inhabitabilem esse cognovimus, et propter incredulam generationem Sclauanorum ad tramitem ueritatis deducendum.*[2]) S tím souhlasí i zpráva Pavla Diacona z r. 611 o bavorské hranici nedaleko Aguonta, které leželo poblíže Lienzu,[3]) a řada slovanských jmen v nomenklatuře Pusterthalu.[4])

Dále k severu stará hranice není historicky doložena. Ale vzhledem k tomu, že Iselthal, Deffreggenthal, Kalserthal, a i horní Podraví hemží se slovanskými názvy,[5]) je na jevě, že celý tento

---

[1]) Je také naplněno slovanskými jmény i tam, kde dnes Němci sedí (*Kämmel*, Anfänge 150).

[2]) Srv. *Kos*, Gradivo I. 274.

[3]) Srv. citát výše na str. 340. Aguntum (neboli Aguontum) ztotožňovalo se dříve s městem Innichen, dnes se klade o něco dále k východu (srv. *Mommsen* CIL. III., str. 590).

[4]) *Kos* soudí (Gradivo I. 275), že i jméno Pusterthal vzniklo ze slov. *pusta dolina* (tak i *Kämmel*, Pol. anthr. Revue IV. 623). Šafařík lépe vyložil je od slov. *Bystra, Bystrica* (SS. II. 355, 359). Srv. „*comitatus qui vulgo vocatur Pustrussa*“ v listině Otty II. z r. 974 (*Kos* II. 346).

[5]) O tom je hojná literatura: *Biderman H.*, Slawenreste in Tirol (Lukšićovy Slaw. Blätter I. Wien 1865), Die Romanen und ihre Verbreitung in Oesterreich (Graz 1877, 73, 202); *týž*, Slavenreste in Tirol (Globus 1891 LIX. 292, 310); *Mitterrutzner J. C.*, Slavisches aus dem östlichen Pusterthale (Gymn.-Progr. Brixen 1879), totéž vydal M. Malovrh slovinsky: Slovani v iztočni Pustriški dolini na Tirolskem (Novomesto 1880); *Kaemmel*, Anfänge 146 sl.; *Grabow*, Slovenische Forschungen über Tirol (Globus 1891, 220); *Veselovskij A. N.*, Онѣмеченное слав. поселеніе въ Тиролѣ (ЖМНП 1879 XI.); *Schneller Chr.*, Beiträge zur Ortsnamenkunde Tirols. (Innsbruck I. 1893. II. 1894); *V. Hintner*, Beiträge zur tirol. Dialektforschung (Wien 1878); *Dav. Trstenjak*, Slovenske besede v Tirolskoj nemčini (Kres 1884); *J. Patigler*, Ethnographisches aus Tirol-Vorarlberg (Programm

kout dnešních Tyrol byl osazen Slovany a že rozhraní běželo patrně od Anrasu po hřebenu Defreggenských Alp k hoře Hochgallu a odtud k pramenům Iselu a hoře Třípanské (Dreiherrenspitz), Venedigeru a po hřebenu Vysokých Tur (Hohe Tauern) k Velkému Zvonu, jehož Slované dostihli, stoupajíce nahoru po ř. Bělé (Möll) a jejích přítocích. Ovšem slovanské osídlení v těchto vysokých horách bylo poměrně řídké. Centrem, z něhož se tato okkupace lovanská po Drávě nahoru provedla, bylo krásné okolí Vrbského a Osojského jezera a údolí Drávy. Do postranních údolí vnikli již řídčeji, na př. do údolí Labodnice (Lavant), Krky (Gurk), Bistrice (Mötnitz), Gliny (Glan), Vinice (Winnitz), Jezernice (Liser), Malty (Maltein), Bělé (Weissenbach); jen údolí druhé Bělé (Möll) a její přítoků bylo silněji osídleno.

Od Velkého Zvonu hranice běžela dále přirozeně po hřbetě Vysokých a Radstadtských Tur (Radstädter Tauern) tak, že dnešní solnohradský Lungau byl uvnitř slovanské oblasti.[1]) Svědčí tomu jednak nomenklatura na pramenech Mury, jednak zpráva z poč. VIII. století,[2]) v níž se dočítáme, že tehdy Slované překročili hory a rozbořili kostel v Bischofshofenu na Salici (v solnohradském Pongau, kterýž byl tedy už bavorský), a že kostel zůstal dlouhou dobu nevystavěn ze strachu před útoky „sousedních" Slovanů (*a vicinis Sclavis*). Přišli asi od horní Mury přes sedlo radstadtské, které patrně bylo v jejich rukou, když se v Bischofshofenu báli kostel opraviti „*propter imminentes Sclauos*". Při horní Enži jsou Slované doloženi i archaeologicky.[3])

Za Radstadtem přicházíme k hranici hornorakouské. Za Dachsteinem v Solné Komoře máme stopy Slovanů v nomenklatuře v okolí Hallstattského a Atterského jezera, na horním Štýru (v okolí obce Windisch-Garsten), na ř. Kremži a také v traunském kraji

---

Realsch. Budweis 1887); *A. Unterforscher*, Slav. Namenreste aus dem Osten des Pusterthales (Progr. Gymn. Leitmeritz 1889, Zur slav. Namenkunde aus Ost-Pusterthal (tamže 1890), Beiträge und Berichtigungen zur slav. Namenforschung aus Ost-Pusterthal und Rätoromanisches aus Tirol (Progr. Gymn. Eger 1890), Zur slav. Namenforschung in Tirol etci (tamže 1892). *Patigler* a *Unterforscher* soudí, že Slované v Tirolsku zanikl. v polovině XIV. století.

[1]) Sluje od XI. stol. *pagus Lungowe, Longow, mons Lungowe* (od stsl. лѫгъ). Srv. doklady u *Felicettiho von Liebenfels* v Beiträge zur Kunde Steierm. Gesch.-Quellen IX. 49 sl.

[2]) Breves notitiae 3 (*Kos*, Gradivo I. 250).

[3]) Nálezy u Hohenbergu a Krunglu (srv. kap. IX.).

je mnoho slovanských jmen, např. většina větších říček a potoků, některé hory a řada míst a krajů. Řidčí jsou už v kraji hausruckém, ač i zde zcela jasné, na př. Liubensperch, Zirwankenberg, Zlanbach, Bernsnicha, Poetschenwand, Pötschenhöhe, Kolowrat, Windischberg u Lince, Winden vých. od Vöcklabrucku, vsi Windischhub v okolí Riedu a jiné. Podle všeho oblast hojněji Slovany osídlená sahala po Travnu, ale i mezi Travnou a Innem byly jednotlivé osady.[1])

Že zdejší slovanské osídlení je staré, vidíme z přímých historických zpráv VIII. století, vztahujících se na kraj, který se severně od Solné Komory rozkládal mezi Travnou a Enží. V listině z r. 777, kterou vévoda Tassilo zakládal klášter na ř. Kremži a kterou mu uděloval pozemky ve vůkolí, mezi jiným čteme, že klášter dostal solivárnu na Sulzbachu (u Hallu), louky v Sipbachu, dále všechnu obdělanou i pustou zemi mezi oběma potoky Ipfy a dekanii Slovanů, které vedou Taliub a Sparuna a kteří sedí v území, jež na základě smlouvy vymezeno bylo a náleží županu, jehož jméno listina uvádí ve formě „Physso". Dále dáno bylo klášteru území sousedící s dekanií s 30 Slovany u říčky Dietachu (ves sev. od Štýru) a konečně ještě země, kterou bez svolení vévodova (jemuž lada náležela) Slované obdělali v lese mezi Dietachem a Sierningem (ves na západ od Štýru). Při ostatních darech nemluví se již o Slovanech.[2]) Druhá listina z r. 791

[1]) Výčet u *Milana Pajka*, Črtice o nekdanjih slovenskih naselbinah v Gorenji Austriji (Izv. mus. dr. VII. 177, 179). Srv. též stať *Kosovu*, Spomenica tisočletnice Met. smrti 93—96, a dále článek „Über Slawenreste im Salzburgischen Lungau" (Mitth. des österr. Alpenvereines II. 81. Wien 1864), *Kaemmel*, Anfänge 158, 162, *Šafařík* II. 356 sl.

[2]) Příslušný odstavec zní v originálu takto: „Tradimus autem et decaniam Sclauorum cum opere fiscali seu tributo iusto, quod nobis antea persolui consueuerant, hos omnes predictos Sclauos, quos sub illos actores sunt, qui uocantur Taliup et Sparuna, quos infra terminum manet, que coniuravit ille jopan, qui uocatur Physso, et conduxit per gyrum illos nominantes Fater abbatem et archipresbyter et Chunipreht judex et Hleodro comes et Kernpreht iussi a summo principe Tassilone definire decreuerunt et terminum posuerunt; totum et integrum ad eum tradimus locum et XXX Sclauos ad Todicha cum opere fiscali seu tributo iusto. Tradimus autem et terram, quam illi Sclaui cultam fecerant sine consensu nostro infra qui vocatur forst ad Todicha et ad Sirnicha . . ." Srv. *Kos*, Gradivo I. 289, úplný text listiny této a následujících na př. u *Hagna*, Urkundenbuch von Kremsmünster 1, Urkundenbuch des Landes ob der Enns (Wien 1856) II. 2, 6, 13, *Fr. Schumiho*, Archiv für Heimatskunde (Laibach 1882-3) I. 2.

(psaná sice v X. stol.[1]), ale na základě staré z r. 791) a jiná z r. 789 potvrzují Karlem Velikým tyto Tassilovy dary pro klášter kremžský.[2]) V jiné listině z IX. stol. praví se o vsi Granesdorfu u Enže (dnes Kronsdorf), že leží „*in parte Sclauanorum*".[3])

Z této zprávy je vidno, že sice kraj mezi Travnou a Enží byl koncem VIII. stol. většinou německý — (německých jmen je většina a to potvrzují i jiné listiny), — ale že tu byly i kolonie slovanské a to na východ od Kremže směrem k dnešnímu Štýru. A u Enže jich bylo hojně, neboť, jak jsme viděli, nazývá r. 834 darovací listina Ludvíka Pobožného kraj u Enže u města Štýru „*pars Sclauorum*". A ještě v XII. stol. se tu připomínají Slované jednak v okolí Kremže, jednak v okolí Sv. Floriana,[4]) u něhož jedna zpráva z r. 906 uvádí „*Bavări vel Sclavi istius patrie*"[5].) Za ústím Travny na druhé straně Dunaje pokračovala hranice od Buchenau (mezi Urfahrem a Ottensheimem) k severu [6]); ale o ní pojednáme více v III. díle STAROŽITNOSTÍ.

V celku vidíme, že hranice šla od Čedadu přes Kanin, po Karnských Alpách, přes Anras při horní Drávě na Regenspitze, Hochgall, Třípanský vrch, po hřbetě Velkých a Radstadtských Tur k Radstadtu, Dachsteinu, Hallstattu a po Travně dolů k Dunaji, po případě, přibereme-li i řídčeji osídlený kraj západní části Horních Rakous od Hallstattu přes Mondsee a Travnu pod Welsem ku Kremži, Sv. Florianu a Linci. Dosti bylo osad až po Inn, ale

---

[1]) Srv. *Kos*, l. c. 303.

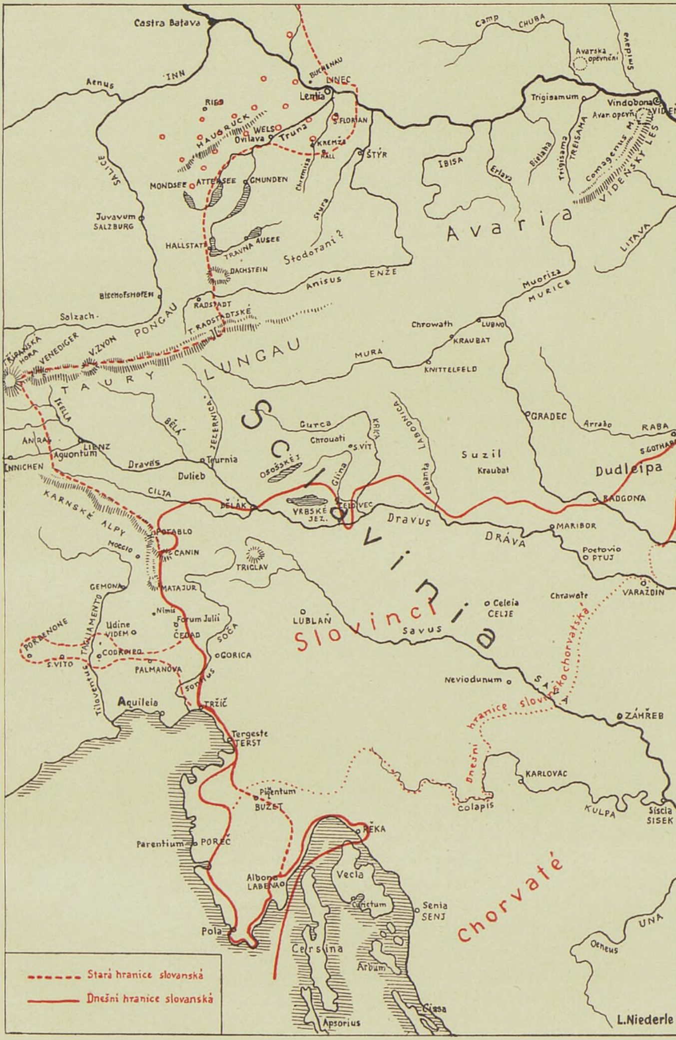
[2]) V listině z r. 791 zni text: „Id est Sulzibach et Sicbach, Liubilinbah et quidquid inter duo flumina que uocantur Ipphas esse cernitur nec non decania una de illis Sclauis, super quos fuerunt actores Taliup et Sparuna, nec non secus fluuium quod dicitur Thodicha, triginta Sclauos et terretorium sicut ad supra dictam decaniam pertinet uel Phisso coniuravit et Arno episcopus seu Fater abbas simul cum Hleodro comiti et Chuniberto iudici circumierunt, insuper etiam terram illam ad Thodicham et Sirnicam, quam illi Sclavi sine licentia Tassilonis ducis stirpauerunt." (*Kos*, Gradivo I. 306.)

[3]) *Kos*, Gradivo II. 44 (listina z r. 834: „villam iuris nostri prope fluvium Enisa, que dicitur Granesdorf, que sita est in parte Sclauorum." Granesdorf je dnešní ves Kronsdorf. Další doklad o existenci Slovanů na potoku Skalavě u Kremže přináší listina Arnulfova z r. 888. (Srv. *M. Pajk*, Črtice 153, 154.) R. 1110 připomínají se Slované v Aschachu (Urkundenbuch II. 134).

[4]) *Pajk*, l. c. 154.

[5]) *Pajk*, l. c. 184, Urkundenbuch II. 55.

[6]) *Pajk*, l. c. 156, *Kos*, Gradivo II. 82.

Západní hranice Slovinců v VII.—VIII. stol. po Kr.

co bylo slovanského před touto čarou k západu, bylo příliš řídké. Jména slovanská, jež tu a tam můžeme i zde sledovati,[1]) nebo jména připouštějící výklad ze slovanštiny jsou tak roztroušena, že o slov. oblasti nemůže býti již řeči.

K této západní hranici dostali se Jihoslované (Slovinci) tím způsobem, že přišedše ze severu z prarodiny přes Moravu nebo západní Slovensko uherské, přestupovali Dunaj mezi Vídní a Vácovem a brali se jednak do nížin pannonských, jednak, tlačeni jsouce stále novými proudy, podél levých přítoků dunajských, hlavně Litavy, Ráby, Mury s Drávou a Sávy nahoru. Hlavní proudy tohoto postupu byly čtyři: 1. proud po Sávě, který osídlil Krajinu a Přímoří, 2. po Drávě, jenž osídlil jižní Štýrsko, Korutany a tyrolský Pusterthal, 3. po Muře a Murici, jenž osídlil Štýrsko,[2]) 4. proud podél Dunaje, jenž osídlil část jeho přítoků v Dolních Rakousích (Ipusu, Erlavu, Traguši) a v Horních poříčí Enže a Travny.[3]) Stopy těchto proudů tvoří spousta topografických jmen slovanského původu na půdě jmenovaných zemí, částečně známá ze starých listin, částečně zachovaná po dnes. Sebrání

[1]) O dalších jihoněmeckých vsích s jménem *Windisch*, *Winnenden*, *Wineden* srv. *A. Bacmeister*, Alemanische Wanderungen (Stuttgart 1867) I. 150 sl., *S. Rieszler*, Gesch. Baierns (Gotha 1878) I. 60, *Sepp J.*, Ansiedelung der kriegsgefangenen Slawen in Altbayern (München 1897), *J. Majewski*, Ślady Wendów we Frankonii (Światowit II. 163) a *Ed. Bogusławski*, Ślady po Wendach czyli Windach w dzisiejszych Niemczech (Światowit VIII. 1908, 35). Šafařík uvádí ještě tyto dva starší spisy: *J. E. Koch-Sternfeld*, Beiträge zur teutschen Länder-, Völker-, Sitten- und Staatenkunde (Passau 1825) I. 161—254 a *K. H. Lang*, Baierns Gauen (Norimberk 1830). Jinak o této pozdější slov. kolonisaci v jižním a záp. Německu srv. více ve III. svazku Starožitností.

[2]) O osídlení Štýrska po Muře srv. speciálně *Kaemmel*, Anfänge 151 sl., k čemuž jako nutné doplňky (Kaemmel soudil, že údolí Mury, okolí Hradce a Lipnice bylo málo osídleno) práce *K. Štrekelja* v Čas. za zgodov. in narod. II. 70 a III. 41 (srv. *W. Šmid*, Zs. f. Gesch. Steierm. 1905).

[3]) Řídká jsou osadní slov. jména na horní Litavě a Rábě, ač přítoky mají téměř všechny názvy slovanské (*Kaemmel* 154). Hojnější jsou stará slovanská jména v poříčí ř. Ipusy, osadní i říční, na ř. Erlavě, Melku a ještě více na Bělé (Bielach), Traguši, Březnici (Brznici? — Perschling) a ve Vídeňském lese (*Kaemmel* 163—169); za to jich není na východ v rovině směrem k Litavě; zde bylo patrně místo otevřené a vysazené tak častým vpádům avarským, že tu trvalejších osad téměř nebylo. Slované se ostatně vůbec drželi opodál samého Dunaje, patrně z příčiny analogické (*Kaemmel* 170).

jich věnováno bylo od různých badatelů už dosti píle,[1]) ale dlužno podotknouti, že práce je ještě daleko vzdálena svého cíle. Systematického zpracování slovanské nomenklatury zemí alpských (pokud je dnes osídlena Němci) není, jsou jen jednotlivé kraje poněkud opracovány a to ne vždy šťastně. Zde více než kde jinde bylo by třeba, aby prací podobných podjímali se filologové obeznámení dobře se slovanskou i germanskou filologií; ale na místo toho setkáváme se pravidelně s pracemi laiků dobrý úkol a vděčný předmět ničících nedostatečnou filologickou erudicí. Proto nejen výsledky prací D. Trstenjaka, Kukuljeviče-Sakcinského a Žunkoviče, ale i vážnější práce potřebují zkušené revise, zejména v končinách pohraničních, kde se jedná o území sporná, tak na př. práce Pajkovy nebo Rutarovy.

Za severní hranici slovinské oblasti proti české možno míti Dunaj, ale jen jednostranně, poněvadž Čechové na jisto přešli na jižní břeh. Ba je pravděpodobno, že živel československý, neli v Pannonii, aspoň mezi Enží a Litavou po Murici a Muře vnikl až po Drávu.[2])

Že celá severní část pásu dunajského byla osídlena Čechy, je pravděpodobno nejen z celé geografické polohy severodunajského pásu, spojeného s krajem Čechy hustě osazeným, ale i z jiných důvodů. Čteme-li r 791, že část vojska Karlova (na výpravě proti Avarům vracela se z Pannonie zpět „*per Beehaimos*“,[3]) jsou tím patrně míněni Češi při severním břehu dunajském, neboť je průchod zemí Českou do Sas nebo Durinska nepravděpodobný a Němci přímo podle annálů vraceli se touž cestou, kterou přišli, tedy do Řezna, kde byl před tím Karel své vojsko sebral. Rovněž dále na východě sahali moravští Čechové jistě až k Dunaji, jak ukazuje stará nomenklatura na Dyji, Šajavě,

---

[1]) O osadách slov. ve vnitrozemí srv. mimo práce výše v poznámkách uvedené ještě studii *M. Žunkoviče,* Die Ortsnamen des oberen Pettauerfeldes (Marburg 1902), mající za cíl, dovoditi pomocí chybných etymologií, že tu Slovinci žili od pradávna, *A. Luschina,* Orts- und Personennamen in Krain (Mitth. anthr. Ges. Wien X. 47) a *Müllera R.*, Beiträge zur altkärntnischen Ortsnamenkunde (Carinthia, LXXXVI. 2). Sem možno přiřaditi i lepší výklady *J. Kunšiče* v Izv. muz. društva VI. 81, 109, 243 a stať *Vl. Levce* v práci „Pettauer Studien“, III, 191 sl. (Mitth. Anthr. Ges. Wien 1905). Srv. též *Šafařík,* SS. II. 354 sl.

[2]) Srv. o tom článek můj „Příspěvky k počátkům českých dějin“ I. „Jak daleko seděli Čechové na jih?“ ČČH. 1909, 76.

[3]) Ann. Einhardi ad a. 791.

Smidavě, Göllersbachu a passovská listina z r. 897, kde se mluví o hranicích Moravanů blíže osad Mochinle (Nöchling?) a Trebinse (Trübensee) v dolině naproti Tullnu.[1]) Seděli však Čechové i za Dunajem, na pravém jeho břehu?

Dosud bylo obecné mínění, a tak také M. Pajk i Fr. Kos soudí, že na pravém břehu Dunaje všechno bylo slovinské. Pajk patrně myslí, že všude, kde zprávy mluví o *Vinidech*, dlužno tím rozuměti Slovince,[2]) i když běží o levý břeh Dunaje.

Proti tomu lze říci, že význam Vinidi nelze nijak pro dobu VII —X. stol. vykládati v tomto smyslu. Neboť v díme, že se na jedné straně v pramenech i o lidu slovanském v Alpách a v Pannonii pravidelně užívá názvu *Sclavi*, *Sclauani*, *Sclauanii*, kdežto *Winidi* je řídké, a na druhé straně se současně i slovanskému lidu českých oblastí dává označení Vinidů, srv. *Boiowinidi*, *Beowinidi* (Chron. Goth. 2, 9), *Beu-Winides*, *Cichu-Windones* (Chron. Moiss. ad a. 805), *Beuwinitha* (Ann. Xant. ad a. 846); Fredegar v líčení vlády Samovy mluví sice o Slovanech-Vinidech (*Sclavi cognomento Winedi*), ale není z toho zjevno, že by myslil pouze na Slovince.

Že však vnikli Čechové na jih Dunaje, je doloženo i historicky i zachovanou nomenklaturou. Předně máme přímou a určitou zprávu, že seděli na pravém břehu dunajském při řece Perschlingu (st. Persnicha — Berznica nebo Brznica), a sice v známé listině passovské datované do r. 987, kde se praví: *postea Persnicha sicut Willihelmus in proprium possidebat, quod tempore presenti Boemani insidendo arabant.*[3]) Dalšími určitými doklady existence Čechů jsou jména osad, která přímo osadu za českou označují. Sem patří v Horních Rakousích nejen vsi *Böheimschlag* a *Böhmdorf* u Leonfeldenu (hejtm. Cáhlov) a samo předměstí cáhlovské *Böhmer Vorstadt*, ale i na jihu u Gmundenu *Böhming*, samota *Böhmmühle* u Peuerbachu a dále názvy *Peham* (u Gmundenu a u Mauerskirchenu). V Dolních Rakousích patří sem nejen na severu Dunaje statek *Böhmhof* a ves *Böhmsdorf* u Světlé, *Böhmzeil* u Cmuntu (snad i *Pehendorf* u Světlé) a *Böhmischkrut* u Pušdorfu, nýbrž i na jihu osada *Behamberg*, *Beheimberg* v okolí Haagu při dolní Enži, *Böheimkirchen* u Sv. Hipolytu, *Böhmerhof* u Neu-

[1]) *Boček*, Cod. dipl. I. č. 94, Niederösterr. Urkundenbuch I. 1, 4.
[2]) *Pajk M.*, Črtice o nekdanjih slovenskih naselbinah 152, 155, 182.
[3]) Viz nahoře pozn. 1.

lengbachu a *Peham* u Nabeggu. Při tom musí býti ovšem zůstaveno dalšímu zkoumání, jak jednotlivá z těchto jmen jsou stará a pokud je lze klásti už do prvních dob slovanského šíření. Pokud však vím, Beheimberg u Štýru a Böheimkirchen jsou doloženy už listinami z XII. století.[1])

Další vodítko poskytuje řada jmen, na nichž je zjevný český ráz. Je sice pravda, že severoslovinské dialekty mají (a ještě více měly v minulosti) pojítka s češtinou, na př. hláskovou skupinu *dl* nebo předložku *vy* místo *iz*, jak už Oblak konstatoval,[2]) ale vidíme-li podobných jmen větší řadu, nastává přece jen otázka, nemáme-li co dělati s jmény, resp. osadami českými. Uvedl jsem ve výše citovaném článku řadu takovýchto jmen, odvozených jednak od *jedla* (český tvar proti slov. *jel, jela*), jednak od č. tvaru *chłm, chlum* proti slovin. *holm* (*hom, holma, holmec, hołmje*), pokud jsou zachovány v poněmčených tvarech *Kulm, Kulmhof, Kum, Kumberg, Kulmitz* oproti *Kolm, Kollmitz, Cholmberg, Cholmunc* nebo v tvarech *Edla, Edlach, Edlitz, Jedlesee, Jedlesdorf, Edlaberg, Jedlonek,* — vesměs roztroušených po jihodunajské části dolních Rakous a po Štýrsku až ke Drávě.[2])

Zůstavuji otázku, smíme-li ve všech těchto dokladech viděti jen sklon k češtině u zdejších slovinských dialektů, či jsme-li spíše povinni přijmouti vniknutí českého živlu do Alp, dalšímu badání, ale podotýkám, že se a priori nic nestaví proti tomu, že živel západoslovanský, zde speciálně český, dostal se při původním šíření přes Dunaj i do Alp a zde se mísil s jihoslovanským (slovinským). Ovšem zde na jihu musili bychom si vždy představiti český živel jen v podobě rozptýlených českých osad mezi osadami slovinskými a mezi živlem německým, který obojí celkem slabé a roztroušené slovanské osídlení brzy potom ovládl. O nějaké kompaktní české oblasti v krajích alpských nechtěl bych mluviti. Na základě uvedených dokladů mohlo by se pouze říci, že klín českých osad (soudíc z rozložení jmen odvozených od *chlum*

---

[1]) Urkundenbuch des Landes ob der Enns I., 118, 126 (codex traditionum mon. Garstensis V.: predium et ecclesia ad Beheimberch c. a. 1110); Niederösterr. Urkundenbuch I., 1. 18, Behaimchirchen c. a. 1180.

[2]) Archiv f. sl. Phil. XIX., 321. Srv. též *Miklosich* (Denkschriften Akad. Wien. XXI. 105) a výše str. 334.

[3]) Viz výčet v uvedeném článku na str. 78. Dodatečně z Miklosichovy práce uvádím i jména korutanská *Zedl, Zedlach, Zedlich,* jež Miklosich spojuje se *sedlo.*

a *jedla*, která přestávají v Korutanech, Krajině a též v Horních Rakousích) sahal od dolnorakouského Dunaje mezi Enží a Litavou přes Vídeňské Město, po Murici a Muře až po Drávu.

Každým způsobem vyplývá z toho, co pověděno, aspoň tolik, že Čechové nejen sahali k Dunaji, nýbrž jej i překročili, což naopak o Slovincích, mimo jeden pochybný případ,[1]) doložiti nelze. Můžeme proto na dále pokládati rakouský Dunaj zhruba za hranici Slovinců proti Čechům a Moravanům a totéž platí i dále na východě pro severní Pannonii.

Nedávno S. Czambel přišel sice s theorií, podle níž s hlediska jazykového uherští Slováci vůbec nebyli větví české oblasti, nýbrž větví jihoslovanskou, nejbližší Srbům a Slovincům, která teprve během historické doby od XIII. st. podlehla silnému počeštění.[2]) Ale theorii takto vyslovenou dlužno po historické i jazykové stránce na dobro zamítnouti.[3]) Slováci nenáleželi skupině

---

[1]) Na severu Dunaje našel jsem pouze jedinou osadu se jménem slovin. tvaru *Kollmitz* u Raabu (*Miklosich*, Ortsnamen aus Apellat. II. Nr. 148.)

[2]) *Czambel S.*, Slováci a ich reč (Budapest 1903) a Slovenská reč (Turč. Sv. Martin 1906 I.). Srv. i jeho starší brožurku: A cseh tót — nemzetegység multja, jelene és jövője (Pešť 1902), česky od Ed. Gullera, ,,Minulost, přítomnost a budoucnost československé národní jednoty, (Praha 1904). Theorie tato není ostatně nová. Už před tím ti, kteří v pannonských Slovanech viděli zvláštní slov. větev (srv. dále str. 360), soudili, že tito pannonští Slované, totožní s Moravany rozprostírali se i na sever Dunaje po dnešní Moravě a uherském Slovensku. Tak soudil *Miklosich* (Altslov. Formenlehre. Wien 1874, str. III.—IV.), *A. Dümmler* (Die pannonische Legende vom hl. Methodius Wien 1854, 25), *Wattenbach* (Slaw. Liturgie in Böhmen 221) a nověji *T. Maretić* (Slaveni u davnini 143), podle něhož Slovensko vylidněné vpádem Maďarů počeštilo se kolonisací českou od XI. stol. Pod. i *Hodža*, Větín (Levoča 1848, 27 sl.), *Šuman*, Slowenen (Wien 1881) 51, *Ed. Bogusławski* (Historya I. 382), *Králíček* (Zs. Ver. f. Gesch. Mährens 1898, 42). Také maďarští historikové a filologové to rádi přijímali, poněvadž to podporovalo theorii, že ,,čeští" Slováci přistěhovali se teprve *po* příchodu Maďarů do Uher. Srv. mínění *P. Hunfálvyho* (Ethnographie von Ungarn 299, Magyarország ethnographiája. Budapest 1876, 271, 529, 530).

[3]) Učinili tak zejména *Jagić*, Archiv sl. Phil. XIX. 277, XX. 38. Kirchensl. Sprache 11 sl., *Pastrnek*, Slováci jsou-li Jihoslované? (Věstník Akad. XIII. Srv. už jeho Beiträge zur Lautlehre der slovak. Sprache, Wien 1888, 5 sl. a článek ,,Jazyk československý", Listy filologické 1898, 215), *Polívka* Изв. отд. р. языка 1907. III. 345 sl., *Škultéty*, Slov. Pohľady 1903, 709 a 1908, 380 (zde zejména ukazuje na přízvuk, který v slovenštině, jako v ostatních západních jazycích, je stálý, u Jihoslovanů pohyblivý. Také Maďaři mají stálý přízvuk na první slabice, ale s tím už

jihoslovanské, nýbrž k západní a pravděpodobně od pradávna vznikali differenciací v centru pračeském, kterážto differenciace sesílila v Uhrách od té doby, kdy horami karpatskými odděleni byli nejen od Čechů, ale i od části své vlastní krve na Moravě. Tak dlužno souditi z jazyka. Ale přes tento výklad zůstává faktem, že skutečně, ač ne vždy tam, kde Czambel hledá, — existují jisté znaky, které slovenštinu přibližují k jazykům jihoslovanským.[1]) Tyto shody vyložil bych však jinak a trojím způsobem. Jednak jsou to shody později nabyté, jednak přirozené tvary přechodní (praslovenské centrum leželo patrně vždy v úzkém styku s centry praslovinským a prasrbským), jednak pak, jak soudím, dlužno připustiti existenci skutečných jihoslovanských elementů na půdě slovenské, mezi Slováky. Neboť, když se Jihoslované posunovali na jih, šli z velké části podél řek Moravy, Váhu, Nitry, Hronu, Iplu k Dunaji — kudy a pokud Slovinci a pokud Srbové, nelze dobře říci, — a tu zůstaly snadno jednotlivé útržky seděti na severu Uher. Nesmíme si vůbec toto přesídlení Jihoslovanů na jih představovati tak, jakoby se byli nahoře na severu domluvili o odchodu všichni ti, u kterých se v řeči vyvíjely společné známky „jihoslovanštiny" — a jakoby všichni byli odešli na jih. Tak dopadla věc jen v hlavních rysech. V jednotlivých případech jistě leckteří příbuzní rodové tam zůstali, snad i větší celky, které se pak přenárodnily (tak myslím zejména na části Chorvatů a Srbů), naopak zase asi leckteří rodové sousední,

asi přišli). Srv. i můj referát v ČČas. Hist. 1903, 441. Jagić už r. 1876 (Archiv sl. Phil. I. 445) postavil se proti Miklosichově theorii o slovinském rázu dnešního Slovenska.

[1]) Podle Czambela jsou to: 1. slovesné tvary 1. osoby sg. na *-em* (ale podle Pastrnka tvar později povstalý asi ve XIV. stol.), 2. tvary neutr.. *dobrô, starô* (podle P. rovněž tvar pozdější), 3. shody v rozeznávání quantity a přízvuku slabik, 4. vsuté *a* v gen. pl. fem. a neuter, 5. nedostatek záp. slov. *ř*, 6. vysouvání *d* před *l* v lidové mluvě, a 7. řada místopisných názvů, na př. jména odvozená od *toplъ* (v č. teplý), — Toplá, Toplica, dále Hričov, Litava, Strečno, Piešťany, Lučatin, Lučenec, Krpeľany, Kleč, Hrmove (Hrmovo), Razpuče (srv. k tomu i Rastoka), Moštenica, Brdo, Breznica, Čremošno, Kalište, Hrochoť, Kremnica a pod., k nimž uvádí Czambel analogie z jihu, nevěda ovšem častěji, že jsou analogie i na západě. Před Czambelem ukázal ještě *J. Škultéty* na jiné vážné doklady: na vznik *ď* v maď. jménech Pokorágy, Privigye, Palugya, ač slovensky slují Paludza, Prividza, Pokoradz, a na jméno slovenské obce Grlica v Gemeru u Ratkové (maď. Gerlice), které má za jihoslovanské proto, že by slovensky musilo zníti Hrdlica (Slov. Pohľady 1898, 749).

totiž západní i východní skupiny, ztrženi byli spolu na jih a zde se poslovenštili, posrbštili a pobulharštili; dále na cestě najisto nedošli všichni homoglotti za Dunaj, ale zůstali seděti na různých místech, kde je později obklopili jiní Slované. Rovněž je možno, že část Slovinců pannonských, která, když Maďaři r. 894 přišli a do Pannonie vpadli, rozutekla se na různé strany,[1]) dostala se z části do Slovenska a zde později v Slovači zanikla. Na Slovensku jsou jednotlivé typy národní, při nichž bychom na možnost tohoto různého původu měli bráti zřetel. A jestliže Czambel a jiní našli a jistě najdou ještě řadu topografických jmen jihoslovanského rázu, řadu dokladů užšího styku jihoslovanských jazyků se slovenštinou — tu je na snadě souditi, že vedle příčiny zprvu uvedené (dávný styk slovenštiny s jihoslovanskou skupinou) tento zjev způsobily bezprostředně i různé zbytky slovinskosrbské,[2]) zanechané nebo ocitnuvší se na půdě severozápadních Uher, kterou již měli zaujatou Slováci, a ovšem i další styk na Dunaji před příchodem maďarským. Zejména pohraniční pás u Dunaje byl jistě velmi potrhaný a komplikovaný. A že Slovinci nebo Srbové sahali až k Pešti, svědčí mně Ptolemaiovo *Πέσσιον*, v němž shledávám původní slovinsko-srbskou formu jména *Peć*, na místo níž později vlivem bulharského panství a osídlení nastoupil bulh. tvar *Pešt*.[3])

Tak dopadá asi odpověď na svrchu položenou otázku, kde byla asi na severu hranice slovinskoslovenská v VII.—VIII. stol.,

---

[1]) Srv. Ann. Fuldenses ad a. 894: „Avari qui dicuntur Ungari, ultra Danubium peragrantes multa miserabilia perpetravere. Nam homines et vetulas matronas penitus occidendo, iuvenculas tantum ut iumenta pro libidine exercenda secum trahentes, totam Pannoniam usque ad internetionem deleverunt. Podobně v Žití sv. Nauma (srv. citát dále na str. 369, pozn. 3).

[2]) Tak správně soudil už *J. Škultéty*, l. c. Ale, pokud se týče jména *Grlica*, musím doložiti, že jména tohoto tvaru jsou nejen na jihu (Grlica v Bosně, Gъrlica v Dobrudži; srv. i osobní jméno Grъlica v Dalmacii, *Jireček*, Romanen II. 73), ale i dále na severu slovanském (Gorlica, osada na Sanu v Haliči, Garlica, říčka v radomském kraji, a osada v krakovském a miechowském okrese, Gorlice, vrch ve vých. Beskydách u doliny Ropy. Melich soudí na sídlení Slovinců v nitranské a prešpurské stolici na základě jména obce Lončary u Píšťan (srv. ref. Kadlcův 6, v pozn. 2 na str. 362). Bylo by však nutno zjistiti, jak je obec stará. V nitranské listině z r. 1113 máme Hrnčiarovce-Grincha (Čas. spol. mus. slov. VIII. 89).

[3]) Ptolem. III. 7, 2. Srv. výše str. 163.

a rovněž na otázku, kde byla východní hranice slovinské oblasti. Podle všeho sahali i Slováci ze severu i Bulhaři od východu až k samému Dunaji, ale na této straně, za Dunajem k severu, bylo asi v té době dosti výstřelků, resp. zbytků různých Jihoslovanů mezi Slováky. —

Pannonie v době té byla hlavním táborem Avarů (srv. výše str. 321), kteří se rozložili a soustředili především v severní Pannonii; jejich panství bylo v VIII. st. na západě vymezeno Enží. Vedle nich zde seděli ovšem také Slované, ač nevíme, v jakém počtu, neboť i Pannonie nese občas označení země slovanské (*Sclavinia, marcha Winedorum, Slouenzin*; srv. str. 367) a Slované se připomínají zde výslovně vedle Avarů mezi Rábou a Drávou po r. 796. „*Populus qui remansit de Hunis et Sclavis in illis partibus*" dí se v anonymním spisku o pokřestění Bavorů a Slovinců.

S jazykového hlediska můžeme dnes určitě zamítnouti jednu představu, která kdysi slovanské filology a historiky ovládala, — v Pannonii nežil nějaký zvláštní, jihoslovanský sice, ale od ostatních Jihoslovanů odlišený, samostatný kmen Slovanů „pannonských". To byla these, které na základě zpráv o působení slov. věrozvěstů v Pannonii hájil hlavně Miklosich,[2]) před ním už Kopitar, v posledních letech i Šafařík[3]) a po nich mnozí jiní, přičítajíce těmto Slovanům jazyk, kterým jsou psány prvé církevní knihy slovanské, tedy jazyk t. zv. církevně slovanský (též staroslovinský) evangelia Zografského, Marianského, Assemanova, Savviny knihy, řady homilií atd. Tato Miklosichova theorie po dlouhém boji, jejž zde sledovati a líčiti mi nenáleží, je dnes řadou prací překonána ve prospěch these bulharské,[4]) byť se stále ještě objevovali jednotliví její zastancové, v poslední době zejména J. Volf, jenž samostatný

---

[1]) Conv. Bag. et Carant. 6.

[2]) *Miklosich*, Vergl. Lautlehre (1879) 33, Altsl. Form. III. sl. X. sl. (1874). Srv. *Miletič* Фр. Миклосичъ и слав. филология (Сборникъ Мин. V. 1891). O následovnících srv. výše pozn. 2 na str. 357 (*Maretić*, Slaveni 82, 93, 98 sl.).

[3]) *Kopitar*, Glag. Cloz. LXX., *Šafařík*, Über den Ursprung und die Heimath des Glagolitismus (Prag 1858) 31.

[4]) Srv. hlavně souborný spis *V. Jagiće*, Zur Entstehungsgeschichte der kirchenslav. Sprache (Denkschr. Akad. Wien 1900. Bd. XLVII.)

národ obou stran, Slovenska i Pannonie, nazval *Marehany* na rozdíl od vlastních Slovinců.[1])

Miklosich učil, že hlavními příznaky řeči té byly ještě v IX. st. nosovky ѧ a ѫ, dále hláskové skupiny *št* a *žd*, epenth. *l* (tím se lišila od slovinčiny korutanské), jak prý nám ukazuje řada slov přejatých do maďarštiny po příchodu Maďarů do Pannonie; dále ukázal na společné maďarské jméno pro Slovince i Slováky — *tót*, pl. *tó tok*, ana to, že Slováci i Slovinci zachovali pro svůj jazyk označení: řeč „*slovenská*".

Dnes však víme naproti tomu, že jazyk nejstarších slovanských knih církevních souhlasí s dialektem, kterým v IX. stol. mluvili Slované okolí soluňského, a poněvadž slovanští věrozvěstové přišli ze Soluně, nesouce s sebou hotové knihy bohoslužebné, je na snadě, přirozeno a jedině správno souditi, že jazyk církevních knih je jazyk soluňských, tedy bulharských Slovanů. Proto nová these nahrazuje také názvy „pannonský", „staroslovinský" a i „církevně slovanský" jazyk — názvem „starobulharský".[2]) Nová theorie dále správně učí, že hlavní znaky, pro něž Miklosich pannonštinu spojoval s církevní slovinštinou, totiž nosovky *ą* a *ę* existovaly v té době ještě u celé řady slovanských jazyků,[3]) *št* a *žd* u Bulharů ve středních

[1]) *J. Volf*, Az egyházi szláv nyelv hazája és a magyar honfoglalás (Nyelvtud. Közl. XXVII. 1897) a něm. Die Heimat der kirchenslav. Sprache und die Landnahme der Magyaren (Ethn. Mitth. Ung. VI. 1897—8). Srv. odpověď *Križkovu* „Domov slov. církevnej reči." (Slov. Pohľady 1898, 452 sl., 1899, 39 sl.), *Škultétyho* Slov. slova v maďarčině (tamže 1898, 745), *Vondráka* (Věstník SS. II. 15), *J. Melicha* (Volf G., Szláv kutatásai a külföldön. Ethnographia X. Nr. 5). Jméno Marehanů (Merehani) vzal Volf z výčtu slov. kmenů geografa bavorského v IX. stol.

[2]) Srv. dále ve výkladu o Slovanech v okolí soluňském.

[3]) Uvádím československé: *Zwentibald*, *Σφεντόπληκτος*, *Venceslaus* (něm. Wenzel), jména vsí *Zumboe* (dn. Čabaj), *Dumba* (Dubová), *Krupá* — *Krumpa* (dnes maď. Alsó— Felso Korompa) zapsaná v listině nitranského opatství sv. Hippolyta z r. 1113 (srv. Čas. mus. spol. slov. VIII. 71) jméno české osady *Labut* u Přimdy, — jejíž staré německé jméno zní *Labant* — a dále řadu jmen slovinských (?) ze starých listin Horních a Dolních Rakous a Pannonie: *Dombra*, *Chumbenza*, dn. Kobenz, *Zuento*, *Uuento*, *Wysencz*, *Lungau*, *Lang*, *Lungitz*, *Labanta* — *Laventa*, dn. Laboda, Labodnica, *Luonsniza*, dn. Laznica (ještě v listinách XI. století), *Lonca* ve Friaulu. Srv. *Pajk*, Izv. muz. Kranj. VII. 155 sl., *Kos*, Gradivo II. 134, 214, 215, 225, 226, 367, 368, 377, 391, *Felicetti* von Liebenfels Beiträge zur Kunde steierm. Gesch. Quellen IX. 25, 49, 73, *Miklosich*, Denkschriften

Uhrách,[1]) a dále že Maďaři, přejímajíce v IX.—X. stol. pojmy a slova slovanská, přejali je i od Slovinců v Pannonii i od Bulharů v nížině tiské, z části i od Slováků na severu, ba docela již od Rusů a bulharských Slovanů na pochodu stepí pontskou a krajem dolnodunajským.[2])

Slovem nic nás dnes nevede a nenutí k tomu, abychom pro Pannonii uznávali nějaký samostatný kmen zvláštním jazykem hovořící, odlišený od Slováků na severu, vlastních Slovinců na západě, Srbochorvatů na jihu a Bulharů na východě, který by byl po příchodu Maďarů zmizel. Zbývá proto jediné otázka, byla-li

---

XXI. 105, *Zahn*, Urkundenbuch 66. — O udržení nosovek v srbochorvatštině srv. výše na str. 335.

[1]) Ostatně Maďaři zřejmě přejali (patrně od Slovinců) i tvary se střídnicí *č* na př. *szerencse*, st. bulh. *sъręšta*, *láncsa*, stb. *lęšta*, *lencse*, stb. *lęsta*.

[2]) O otázce, kdy a kde přijali Maďaři do své řeči slova slovanská, existuje dnes už velká, z části silně polemická literatura, v níž se zbytečně různí účastníci sporu omezovali na jednotlivá menší území. Miklosich z důvodů výše uvedených soudil na Pannonii (Die slav. Elemente im Magyarischen. Denkschriften Akad. Wien XXI., II. ed. Těšín 1884), což po něm přejali a hájili ještě *J. Volf*, l. c. a nově *J. Melich*, „Szláv jövevényszavaink" (I.—II. Nyelvtud. Közl. 1902, 1905; srv. Akadem. Ert. 1903. III.; a referát *K. Kadlce*, „O počátku kulturních vlivů slovanských na Maďary," Osvěta 1908), jenž ukazuje zejména z církevní terminologie, že slov. slova v maďarštině mohla býti přejata pouze v Pannonii a ne v Zadunají, jež bylo ještě pohanské. Jen v Pannonii byla římská církev latinského obřadu silně zachycena. Ovšem na rozdíl od Volfa Melich přijímá, že církevní slovanština byl dialekt makedonský. *B. Munkácsi* hledal silný styk už na cestě Maďarů jižním Ruskem a Valašskem (A magyarszláv ethnikai érintkezés kez detei. Ethnogr. 1897. VIII. 1 sl., Die Anfänge der ungarisch-slav. ethn. Berührung. Ethn. Mitth. Ung. V. 193. Srv. Donauländer. Wien 1899. I. 249 sl., ref. Věstník SS. III. 71), *O. Ásbóth* proti tomu hlavně ve středních Uhrách, v Pannonii a v středouherských Bulharech (A szláv szók a mayar nyelvben. Budapest 1893; A magyar nyelvbe került szláv szók átvételének helye és kora. Nyelvtud. Közl. XXX. 74. Akad. Ert. 1900, 126. Srv. ref. Škultétyho ve Věstníku SS. IV. 50; Die Anfänge der ung.-slavischen Berührung. Arch. sl. Phil. XXII. 433, kritika Munkácsiho; srv. dále i jeho statě v Статьи по славяновѣдѣнію II. Спб. 1906. 227, a v Изв. отд. р. языка 1903. 73 sl.). Ostatně ani Melich nevylučuje zcela vlivů starších od různých Slovanů přejatých, zejména od Čechoslováků (*Kadlec* 7). K celé otázce srv. též stať *V. Vondráka*, Z oboru slavistiky (ČMus. Č. 1900 18 sl.) a referát *J. Škultétyho* o pracích Melichových v Slov. Pohľadech 1905, str. 638 sl. Podle Asbótha Maďaři nepřijali křesťanství od Slovanů, nýbrž od sousedů romanských.

Pannonie slovinská a celá slovinská, či žila-li tam vedle nich ještě jiná z právě jmenovaných slovanských větví okolních. Otázka tato týká se zejména severních končin až po jezero Blatenské, kde vzniklo v IX. stol. knížectví, o němž máme řadu historických zpráv; kraj tento pokládala totiž řada historiků za český resp. slovenský.

Hypothesu o československém rázu severní Pannonie opírali její zastanci, v čele Šafařík ve Starožitnostech, potom Roesler, Grot, Maretić[1]) a jiní menší čeští i slovenští spisovatelé — hlavně o tyto doklady: o český ráz jmen Slovanů, kteří r. 850 byli účastni vysvěcení kostela na hradě Pribinově nad Sálou u Blatna,[2]) o skupinu hlásek *dl* ve jméně kmene Dúdlebů při dolní Muře, o duál „vyšní Moravě" v jednom životopisu Methodiově, ukazující, že se jméno Moravy dávalo oběma krajům, Moravě i Pannonii, a konečně o to, že v obou krajích panovala knížata moravská Pribina, syn jeho Kocel i na konec Svatopluk a že oba kraje zahrnovány byly pod pojem Velké Moravy (*Μοραβία ἡ μεγάλη*). Také se nesmí pustiti se zřetele, že sv. Cyrill a Methoděj kázali celému prostranství, Pannonii a Moravě, jedním jazykem. Tím vším se došlo k představě, že na obou stranách seděl jeden lid jednoho jazyka.

Ale jeden z právě uvedených důvodů dlužno ostaviti stranou, totiž předpoklad duálu „vyšní Moravě",[3]) jiné zase nemají dostatečné síly průkazné, na př. hlásková skupina *dl* a to, že knížata moravská panovala na obou místech a že pojem říše velkomoravské rozšířen byl i na Pannonii. To je vše s politického hlediska na snadě

---

[1]) *Šafařík*, SS. II., 228, 469, 471, 507 (později od toho upustil), *Roesler*, Zeitpunct 93, *Grot*, Моравія и Мадяри 64, 102, *Maretić*, Slaveni 144.

[2]) Conv. Bag. 11.

[3]) V krátkém životě sv. apoštolů, pocházejícím asi z XIII.—XIV. stol. čteme: Ты блаж нғы оүбо и преподобнꙑ отецъ нашь Меѳодіе, архіепископь вꙑшнюю Моравоу. Obě poslední slova vykládal Dobrovský, a po něm Šafařík za genitiv duálu. Ale jak ukázal nyní *Jagić* (Kirchensl. Spr. II., 10), je to jen srbská transkripce středobulharského tvaru, který jest genitivem singuláru. V jiných slovanských pramenech, na př. v legendě o sv. Methodiovi, mluví se také vždy jen o jedné Moravě (*Pastrnek*, Dějiny sv. apoštolů 226, Slováci jsou-li Jihoslované? Otisk z Věstníku Akad. XIII., str. 3). Zove-li Conversio Bag. 10. Mojmíra „Moimarus dux Maravorum supra Danuvium", nemusí předpokládati toto označení ještě Moravy „infra Danuvium" v Pannonii. Vážný je jen výrok životopisce sv. Klimenta, učedníka Methodiova, jenž napsal o sv. Methodiovi, že byl biskupem pannonské Moravy: *ἐπίσκοπος Μοράβου τῆς Πανονίας* (Prameny děj. č. I. 77.).

a nijak nedokazuje, že lid na obou místech mluviti musil týmž dialektem. Rovněž věrozvěstům přišlým ze Soluně rozuměli tehdy asi stejně v Pannonii jako na Moravě, i když dialekt obou zemí byl jiný. Vizme na př., jak podle staré legendy z X. stol. sv. Kliment nebo sv. Naum, učedníci Methodiovi, kázali víru s úspěchem na různých místech: v Ochridě, v Mysii, v Pannonii, v Travunii i na Moravě.[1]) Ostatně není pochyby, že co zůstávalo nesrozumitelné, pomohli vykládati domorodí učedníci a pomocníci. Z toho všeho vyplývá, že určitých a přesvědčujících důvodů pro to, že severní polovina Pannonie náležela v IX. stol. živlu československému, nikterak nemáme.

Nicméně netřeba na dobro živel tento vylučovati. Faktum je, že rovněž nemáme žádného positivního přímého důkazu pro úplnou slovinskost. A zůstává vždy pravděpodobno, že sem ze severu živel český zasáhl, *ale asi teprve v IX. stol.*

Po skončených válkách Karlových s Avary r. 796 čteme totiž výslovně u Einharda, že celá Pannonie zůstala liduprázdná.[2]) Ale na druhé straně vidíme zase z historie IX. stol., že je znovu hustě Slovany a Němci naplněna,[3]) a to právě za Pribiny, vidíme dále, že severní knížata nitranská a moravská snaží se zmocniti severní Pannonie a také ji dostanou, čteme o Methodiovi, že je biskupem pannonské Moravy, v Žití sv. Nauma termin země moravské zřejmě se vztahuje i na západní Uhry,[4]) a konečně i jeden filologický důvod, kterého se dovolával Šafařík, totiž český ráz jmen uvedených v Conversi k r. 850, zůstává aspoň

---

[1]) *P. Lavrov*, Житія св. Наума Спб. 1907, 26, 51.

[2]) Einhardi Vita Caroli M. 13 (mluví se o skončené válce s Avary): Quot proelia in eo gesta, quantum sanguinis effusum sit, testatur vacua omni habitatore Pannonia et locus, in quo regia Kagani erat, ita desertus, ut ne vestigium quidem in eo humanae habitationis appareat.

[3]) Conv. Bagoar. 10: Postquam ergo Carolus imperator Hunis reiectis episcopatus dignitatem Juvavensis ecclesiae rectori commendavit . . ., coeperunt populi sive Sclavi vel Bagoarii inhabitare terram unde illi expulsi sunt Huni et multiplicari. Srv. dále Conv. Bag. 6: „Tunc vero Sclavi post Hunos inde expulsos *venientes coeperunt* istis partibus Danubii diversas regiones habitare. Sed nunc qualiter Huni inde expulsi sunt et Sclavi inhabitare coeperunt et illa pars Pannoniae ad dioecesim Juvavensem conversa est, edicendum putamus.“ K tomu srv. dále c. 11. o Pribinovi: „Tunc coepit ibi ille habitare et munimen aedificare in quodam nemore et palude Salae fluminis et circumquaque populos congregare ac multum ampliari in terra illa.“

[4]) Ed. *Lavrov* 5.

z části platný.[1]) To vše jsou ne sice zřejmé a rozhodné, ale přece doklady, které podporují domněnku, že patrně po skončení válek avarských a po vylidnění Pannonie byla země znovu kolonisována nejen od západu Slovinci a Němci, nýbrž i od severu Slováky, zv. tehdy Moravany. Nemohu dnes říci, jak staré jsou jednotlivé slovenské ostrovy, které dosud nalézáme na pravé straně Dunaje v stolici peštské, ostřihomské, komárenské, tolňanské, vesprímské, bělehradské, nemluvíc ani o těch, které zanikly, ale z úvahy jich také vyloučiti nemůžeme.[2]) Slovem, i když v původním osídlení Pannonii přivtěluji k větvi jihoslovanské (slovinské), myslím, že nelze od IX. stol. počínajíc zamítnouti i částečnou okkupaci slovenskou v polovině severní. Ovšem poměrnou její sílu při tom odhadnouti nelze a nepochybuji, že jinak většina a jádro slovanského lidu v Pannonii i pro IX. století byli Slovinci, resp. kajkavci, kteří sem znovu přišli po zpustošení země koncem VIII. stol. Celá zeměpisná poloha a celé politické dějiny kraje, souvisící těsně se západem, k tomu poukazují. A co dále: dnešní kompaktní zbytek Slovinců v počtu 90.000 duší v stolici železné a zálaďské představuje nám zajisté zbytek starých pannonských obyvatelů ovšem dialektu kajkavského, rozdílného od dialektů štýrských a korutanských.[3])

Můžeme tedy i zde míti Dunaj za hranici. Za ním seděli před příchodem Maďarů Slované bulharští (viz dále v stati o Bulharech).

Na j i h u se konečně rozkládal přechodný pás kajkavského dialektu, v základech svých blízký slovinčině, na ploše větší nežli dnes, kdy přibližnou hranicí jeho v Chorvatsku je čára běžící od Virovitice při Drávě, na sever kolem Belováru, dále velmi

---

[1]) Pastrnek sice (Jsou-li Slováci Jihoslovany 3) tento doklad v celku zamítl, ale přece ne zcela správně. Je sice pravda, co vykládá proti Šafaříkovi o výkladu koncovky *-ic* ve jménech *Siliz*, *Trebiz*. Šafařík tu viděl českou koncovku *-ic*, jež by srbsky zněla *-ič*, bulh. *-išt*, kdežto podle Pastrnka běží tu jen o koncovku -ьcъ- (č. *-ec*), která má ve všech slovanských jazycích *c*. Ale přes to sám Jagić v rozboru jmen často vytýká jejich severoslovanský ráz a na konec uzavírá (l. c. 85), že *téměř polovina jich má severozápadoslovanský ráz*. A to bez váhy není. Tak soudí i *J. Melich* ve spisu „Szláv jövevényszavaink" (Budapest I., 1902, II., 1905) podle výše citovaného referátu Kadlcova.

[2]) O těchto koloniích srv. *Niederle*, Národopisná mapa uher. Slováků (Praha 1903) 108 sl. Z části jsou to ovšem kolonie novější (na př. Torvaj a Taba v šomoďské stolici).

[3]) *Jagić*, Kirchensl. Spr. II., 23, 27, 35, 39.

spletitou linií k Jasenovci na Sávě a odtud podél břehu Sávy a Kulpy ke Karlovci a k jihu na Gackopole.[1]) Neboť celé téměř území Slavonie bylo dříve kajkavské až asi po čáru Osek, — Vinkovce — ústí Bosny a kolonisováno štokavci z Balkánu teprve v dobách rakousko-tureckých válek.[2]) Kajkavci ustoupili na západ, a i za hranici výše naznačenou vnikly už silné štokavské kolonie. Za to postupoval kajkavský živel od hranic Krajiny úspěšně na jih proti čakavcům v Istrii a Přímoří,[3]) jenže zase nejsme s to říci, jaký byl zde poměr kajkavců a čakavců před 1000 lety a kde byla tehdy hranice. V celku však nechybíme, uznáme-li za jižní hranici slovinské oblasti přechodný pás kajkavský mezi Drávou, Sávou a Kulpou.[4]) Srěm sám byl asi štokavský, ale pro geografické jeho položení není divu, že býval čítán k Pannonii.[5]) Kde byla hranice v Istrii, nevíme, ale čára od Karlovce přes Buzet k Terstu nebude asi daleko pravdy. Okolí Labína bylo už odedávna chorvatské.

Oblasti těmito slovinskými Slovany osídlené dostalo se obecného názvu *Sclavinia* (také *partes Sclavorum, provincia, terra, regio, tellus Sclavorum, fines Sclaviniae, partes sclavinienses,*[6]) při čemž vidíme zřejmě ze zpráv VIII. stol., že zahrnovala nejen dnešní Korutany a Krajinu s okolím — země ty byly však nejhustěji

---

[1]) *Rešetar M.*, Der štokavische Dialekt (Schriften der Balkankomm. d. k. Akad. in Wien. Ling. Abth. VIII. Wien 1907 str. 42, Karte II. Srv. i *Niederle*, Slov. svět 130.

[2]) *Rešetar*, l. c. 30, 33; *Jagić*, Archiv f. sl. Phil. XX. 35, Cultur der Gegenwart I. IX. 24. Dlužno ovšem míti na mysli, že dialekty tyto před 1000 lety byly si mnohem bližší.

[3]) *Rešetar M.*, Die čakavština und deren einstige und jetzige Grenzen. Arch. sl. Phil. XIII. 93. sl., *Lukjaněnko A. M.*, Кайкавское нарѣчіе. Унив. Изв. Кіевъ. 1904—5, 3.

[4]) Tato oblast kajkavců udržela, jako Slovinci, jméno „slovenski jezik" a jméno Slavonie až do XVII. st., kdy teprve se zde ujal název Hrvatů.

[5]) Srv. na př. darovací listinu Ludvíkovu Pribinovi z r. 846 (*Kos*, Gradivo II. 109), v níž ovšem jméno *fluvius Valchau* vykládám na Vuku (srv. výše str. 149). S tím souvisí i to, že po dobytí Pannonie na Avarech právě v Srěmu soustředila se větší moc francká proti Bulharům a Srěm dostal název země francké (srv. dále str. 376).

[6]) Srv. sbírku těchto povšechných terminů u *Kosa*, Gradivo II. 491, 492. Že termin Sclavinia byl officiální, úřední a pod. jako Francia, Burgundia, Septimania, Italia, Retia, Tuscia, Baioaria, vidno z přiřadění jeho k jmenovaným názvům v listině cís. Ludvíka z r. 828 (*Kos*, Gradivo II. 89).

obydleným jádrem celé oblasti[1]) — nýbrž i dolní Pannonii při Muře a Drávě až po ústí této řeky do Dunaje,[2]) kde se i později udrželo jméno Slavonie. Město Celje (*Zellia*) bylo v Sklavinii,[3]) rovněž župa dudlebská při dolní Muře[4]) a Lurnsko pole (*Lurna, Liburna*) na západě.[5]) V IX. stol. vyskytuje se i pro část severní Pannonie v pramenech název *Sclavinia* a to pro kraj mezi Enží a Litavou,[6]) jenž jinak slul dříve *Avaria* (srv. výše str. 321).

Mimo to zde vystupuje v VII. stol. název *marca Winedorum*,[7]) později *Oriens, marcha in Oriente, marchia orientalis*,[8]) *marcha contra Sclavos*[9]) a také *Slougenzin marcha* pro kraj u Blatna.[10]) Slovanský název Krajina (*Kranjsko*) vyskytuje se nejdříve v listinách Otty II. z r. 973 a Otty III. z r. 989 ve formě *Creina, Chreine marcha*.[11]) Slovinci tu staré jméno *Carnia* pomocí lidové etymologie přeměnili v „Krajina", kterýžto název v Slovanstvu často nacházíme. Srv. na Rusi Ukrajinu nebo Krajinu v Srbsku u Negotina a v Uhrách u Mehadie, Krajinu v Bosně při chorvatské hranici, Krajinu na pobřeží Dalmacie a jinou na Černé Hoře.[12])

---

[1]) Pavel Diacon označuje jednou Krajinu jako vlast Slovanů (*Carniola patria Sclavorum*, VI. 52).

[2]) Conversio Bag. 7: in Sclaviniam, in partes vidélicet Quarantanas atque inferioris Pannoniae; 8: perducentes in Sclaviniam, dederunt in manus principum, commendantes illi episcopo regionem Carantanorum et confines eorum occidentali parte Dravi fluminis usque dum Dravus fluit in amnem Danubii. Listina Karlomanova z r. 878: in partibus Carantaniae Sclauiniaeque regionis (*Kos*, Gradivo II. 184).

[3]) In finibus Sclaviniae in loco qui dicitur Zellia (listina Ludvíka z r. 824; *Kos*, II. 68).

[4]) Srv. dále pozn. 5 na str. 369.

[5]) Srv. listiny krále Arnulfa z r. 891 (*Kos*, II. 227, 228).

[6]) Srv. listiny Ludvíkovy z r. 814 (*Kos* II. 44), z r. 837 (*Kos* II. 100), Arnulfovu z r. 893 (*Kos* II. 232) a na před na str. 352 výklad o hranici slovanské v Rakousích.

[7]) Fredegar IV. 72 k r. 631.

[8]) Viz index u *Kosa*, Gradivo II. 506.

[9]) Francorum reg. hist. ad a. 865 (*Kos* II. 153).

[10]) V listině Ludvíkově Pribinovi z r. 860: in orientem ultra Salam fluviolum usque in Slougenzin marcham (*Kos* II. 132).

[11]) Comitatus . . . quod Carniola vocatur et quod vulgo Creina marcha appellatur (*Kos*, Gradivo II. 338); proprietatem in regione vulgari vocabulo Chreine et in marcha et in comitatu Paponis comitis sitam (*Kos* II. 340); proprietatis partem in regioni vulgari vocabulo Chreine (*Kos* II. 490). Od toho v téže listině „via Chreinariorum".

[12]) Karadžić, Рјечник 308. *Crnčić*, Popa Dukl. letopis, str. III. sl.

Pravili jsme už napřed, že současně s příchodem nadvlády německé a s příchodem křesťanství hlásaného ústy německých kněží salcburských[1]) počala se uplatňovati v celém území slovinském germanisace, hlavně ovšem od r. 796, když nejhorší dosud nepřítel — Avaři, byl pokořen a zničen. Německá organisace politická a organisace církevní šly na dále ruku v ruce proti Slovanům, a kde Slovanů bylo řídko, kde vedle nových kolonií seděli už starší osadníci bavorští nebo zbytky jiných Němců před sta lety od severu přišlých, dařilo se germanisaci v té míře, že slovanský živel brzy valem hynul. To však musíme míti k správnému posouzení celého processu na mysli: kde Slované seděli kompaktně a hustě, a tak bylo na jihu v končinách, kde dosud sedí, tam germanisace se nedodělala úspěchu, aspoň ne takového, aby zadržela pozdější znovuzrození národa. Jen tam, kde Slované řídko seděli a po ostrovech, nová kolonisace germanská a spolu s ní germanisace se provedla tak, že na př. v Rakousích už ve XIII. stol. mizely poslední zbytky slovanské.[2]) Také v Pannonii nebyly pro Slovany od počátku poměry příznivé. Slyšeli jsme, že byla úplně vylidněna válkami avarskými; po nich byla sice znovu osídlena, ale jistě ne už v té míře jako před tím, a potom není pochyby, že na této nové kolonisaci silnou účast měli Němci, tak že už v knížectví Pribinově německý živel byl silný. Máme o tom spolehlivé zprávy staré. Když r. 850 solnohradský arcibiskup Liufram světil Pribinovi první křesťanský chrám, uvádí zpráva v *Conversio Bagoaiorum* zároveň jména 30 vynikajících mužů z knížectví, kteří vysvěcení byli přítomni a z nich je polovina slovanských, *polovina německých*.[3]) Mimo to

---

[1]) Účast aquilejské církve, za jejíž hranici proti salcburské stanovena byla r. 811 a 819 Dráva (srv. výše str. 339). byla relativně nepatrná a působení slovanských věrozvěstů krátké a bez následků pro znárodnění církve.

[2]) Srv. bližší výklad u *Kämmela* 189 sl. a v knize *F. Kronesa*, Die deutsche Besiedelung der östlichen Alpenländer, insbesondere Steiermarks, Kärntens und Krains nach ihren geschichtlichen und örtlichen Verhältnissen (Forschungen zur deut. Landeskunde III. Bd. Stuttgart 1889), *Fr. Kosa*, Iz domače zgodovine. Doba od 843—867 (Izv. Muz. Kranj. VII. 110 sl. 1897). V listinách rakouských a korutanských setkáváme se už v IX. stol. nejen se spoustou německých jmen, ale i se Slovany, kteří mají jména německá. Srv. *Schleinigg*, Slovenska osebna imena v starih listinah (Izv. muz. Krnj. III. 9), *Pajk*, Črtice 154.

[3]) Conversio Bag. 11. Srv. filologický výklad jmen u *Jagiće*, Kirchensl. Sprache I. 85 sl. a *Pastrnka*, Dějiny sl. apošt. 67, 270. Srv. též výše uve-

se setkáváme v témže důležitém prameni s celou řadou topografických jmen z tehdejší dolní Pannonie, která jsou zřejmě německá.[1])

Není proto pochyby, že by také Pannonie byla propadla germanisaci, kdyby r. 894 nebyli přišli Maďaři, jí neokupovali, a tím nepostavili germanisační záplavě silnou hráz.[2]) Ovšem Slované, kteří zde zbyli silně oslabení, — odešlať jich část, jak víme, k sousedním Bulharům,[3]) část asi ustoupila na západ do hor, část snad na sever do Slovenska, — místo germanisace podlehli časem pomaďarštění, až na malý zbytek výše vzpomenutý (str. 365) na hranicích stolice železné a zalaďské s malým ostrůvkem v Tarani jižně od Kaniže.[4])

Zbývá mi ještě podotknouti, že se na oblasti starých Slovinců setkáváme (ovšem až v pramenech o něco pozdějších) s několika jmény, která dosvědčují existenci menších kmenových, resp. rodových jednotek, zajímavých tím, že mají jména, s nimiž se setkáváme i u kmenových názvů jiných Slovanů, severních a východních.

Sem náleží především jméno kraje dolnopannonského *Dudleipa, Dudleipin*,[5]) nacházejícího se kdesi mezi Blatnem a řekou

---

denou zprávu z téhož pramene 10: Hunis reiectis .... coeperunt populi sive Sclavi vel Bagoarii inhabitare terram, unde illi expulsi sunt Huni et multiplicari.

[1]) Conv. 11: ad Stepiliperc, ad Lindolveschirichun, ad Keisi, ad Wiedhereschirichun, ad Isangrimeschirichun, ad Beatuseschirichun, ad Otachareschirichun, ad Paldmunteschirichun — vedle 3 slovanských: in Dudleipin, in Ussitin (slov.?), ad Businiza. Podobně spoustu německých jmen uvádějí zde různé listiny z IX. a X. stol. Srv. na př. u *Kose*, Gradivo II., str. 65, 66 (823), 85 (828) atd.

[2]) Srv. výše str. 326.

[3]) Житіе св. Наума (ed. *Lavrov* 5): то къ блъгары бѣжаше и оста землю ихъ поуста оугромъ въ власть. Srv. Ann. Fuld. ad. a. 894 (cit. výše na str. 359).

[4]) Srv. *Niederle*, Slov. svět.

[5]) Conv. Bag. 11 *in Dudleipin*; *ad Tudleipin* v darovací listině krále Ludvíka arcib. solnohradskému z r. 860 (*Kos*, Gradivo II. 134); v listině Arnulfově, ale zhotovené v X. stol. (*Kos*, l. c. 225), v jiné z r. 891: *in partibus Sclaviniensibus vero in comitatu Dudleipa vocato in Ruginesveld sicut Chocil dux quondam inibi ad opus suum habere visus est* (*Kos*, l. c. 227); v listině Otty II. z r. 977 *ad Tudleipin* (*Kos*, l. c. 356); v jiné listině téhož z r. 982 *ad Tudleipin* (*Kos*, l. c. 367); v listině Otty III. z r. 984 *ad Tudeleipin* (*Kos*, l. c. 377). *Felicetti von Liebenfels* kladl kraj pod Sulpu k Muře (Steiermark im Zeitraume vom VIII.—XII. Jahrh. Beiträge zur Kunde steierm. Geschichtsquellen IX. 24).

Murou blíže Radgony, jehož název shoduje se úplně s jménem českého kmene Dúdlebů (novoč. Doudleby) a ruských Dulěbů.[1]) Jiní Dudlěbi seděli mimo to v Korutanech na horní Drávě u Spitalu.[2]) Šafařík se dále domníval, že údolí Štýru na hranici štýrskorakouské zv. dnes „Vorder- und Hinter-Stoderthal" a rovněž jiné údolí „Stoder" zvané nedaleko Triglavu mají jméno kmene *Stodoranů*, k němuž analogii máme na severu v slov. Stodoranech dnešního Braniborska.[3]) Šafařík rovněž v jménu lesa na př. ř. Laznici v jižním Štýrsku: *forestum Susel*, *nemus Suzil*, dn. Sausal[4]) shledával ohlas kmenového názvu *Suzelců*, Suslů, Suselů, známých z historie ruských a polabských Slovanů.[5]) Obojí však zůstává pouhou domněnkou. Dále bych připomněl, že v jedné listině z r. 1230 vyskytuje se jméno Poljané — *Polan* pro jakýsi kraj na blízku Penkingu u Enže.[6]) O jiných kmenových názvech Slovinců nevím,[7]) neboť bych rody a osady Chorvatů (*pagus Crauuati*, *Chrouat*, *Croudi*) připomínané v X.—XI. století v Korutanech na západ od Sv. Víta, pak ve Štýrsku na Muře

---

[1]) Srv. jihočeské Dúdleby, *Erben*, Regesta s. v., ruské Дулѣбы letopisu Kijevského, kmen *Dúlába* Mass'údího (*Marquardt*, Osteur. Strefzüge 103). *Šafařík* vůbec měl slovinské Dulěby za část severních, Avary urvanou a přivedenou (SS. II. 364).

[2]) Srv. tradiční knihy kláštera brixenského, v nichž mezi r. 1060 a 1070 uvádí se slovanský lán v kraji Dulěbů „una Sclauensis hoba in loco Dulieb" (Acta Tiroliensia ed. *Redlich*, Innsbruck 1886. I. Nr. 170). Zde je zajímava jihoslovanská forma bez vsutého *d*.

[3]) *Šafařík*, SS. II. 353; sev. Stodorany připomíná Tietmar IV. 29, Quedlingb. annály ad a. 997, Adam Bremský II. 11, Helmold I., 2 atd. Kosmas připomíná kraj *Stodor* v zemi Luticů (I. 15. provincia nomine Stodor).

[4]) Jméno to vystupuje v listinách z r. 890, 970, 977, 982, 984 (viz u *Kosa*, Gradivo II. str. 225, 332, 354, 367, 377).

[5]) Srv. *Šafařík* SS. II. 123, 353, 622. Za zvláštní slovinské kmeny přijal oba i *Krek* (Einleitung 321), umísťuje Stodory na ř. Štýru. *Kaemmel* v ně nevěří (160).

[6]) Urkundenbuch II. 693, srv. *Pajk*, Črtice 178.

[7]) Na kmen slovanský v Dolní Pannonii, mezi Drávou a Sávou hodilo by se sice jméno kmene *Manábin* u Mas'údího (*Panonci?*) podle pořadí, které mu Mas'údí dává a podle toho, že knížetem jejich uvádí Ratimíra, neboť se zde r. 838 připomíná kníže Ratimír, Auct. Garst. a. a. 838, Conv. Bag. 10 (*Marquart*, Streifzüge 102, *Rački*, Doc. 337) ale může to býti také korruptela jména Moravanů (Morávín?). Ostatně Marquartovo čtení jména knížecího je naprosto nejisté. Harkavi čte *Zanbir* (Сказанія 136, 165).

mezi Lubnem a Knittelfeldem a později i jinde[1]) neměl s Krekem za zvláštní slovinský kmen Chorvatů,[2]) nýbrž, jak už Šafařík a po něm Rački a Kaemmel vykládali,[3]) za osady a kolonie jižních Chorvatů, které se během doby částečně poslovinštily a nakonec poněmčily. Za to lze ještě uvésti, že se už v časných pramenech setkáváme, jak jsme viděli, i s rozlišováním Krajinců a Korutanců (dnes Kranjci — Korošci), na př. u kosmografa Ravennského nebo v annálech Einhardových[4]) a později i s odlišováním Pannonců.[5]) Středisko korutanských Slovanů bylo na gosposvetském poli (*Gosposvetsko polje*) na dolní Krce, tedy při Celovci.[6])

Ostatně, že se zdejší Slované skládali z několika kmenů, vidíme — i když jinak kmenových jmen neznáme — z toho, že tu v dějinách VII.—IX. století vystupuje řada knížat zvaných v pramenech *ἄρχων*, *dux*, *princeps*, též *rex*, sl. кънѧзь, kteří zajisté stáli v čele ne nějakým umělým, nýbrž přirozeným, tedy kmenovým jednotkám slovanským, obdobným těm, jaké nám současné prameny ukáží u sousedních Srbochorvatů a Slovanů bulharských. Vedle nich připomínají se v pramenech ještě jiní velmoži nebo starostové slovanští — *primi*, *primores*, *priores*,[1]) jednou ve výše

---

[1]) Srv. bližší doklady dále v stati o Chorvatech. Pagus značí zde malé území administrativní (původně *pagus* — *Gau* označoval celý administrativní okres hraběte). Srv. *V. Hasenöhrl*, Deutschlands südöstl. Marken im X.—XII. Jahrh. (Archiv f. oesterr. Gesch. XLII. 1895, 441).

[2]) *Krek*, l. c.

[3]) *Šafařík* SS. II. 322, 354, 364; *Kaemmel*, Anfänge 144, 156; *Fr. Rački*, Odlomci iz drž. prava hrv. (Vídeň 1861) 9; *Maretić* se nerozhodl (Slaveni '92).

[4]) Cosm. Bav. IV. 37: inter Carontanos et Italiam, inter patriam Carnium et Italiam; quod iugum Carnium dicebatur ab antiquis Alpis Julia.

[5]) *Pannonii* v Ann. Fuld. ad a. 884, *Πάνονες* v životě sv. Klimenta 2. Srv. výše str. 345.

[6]) *Klaić V.*, Slava na Gosposvetskom polju (Vienac 1889, 28, 1890, 424).

[7]) Srv. doklady o slovinských a jiných bulharských knížatech: *duces Priwizlauga, Cemicas, Ztoimar, Etgar* (Conveřs. Bag. 10), *dux Ingo* (ibid. 7), *aliqui* (*Sclauorum*), *qui comitibus subditi fuerunt* (ibid. 10); *principes Sclauorum* (ibid. 8); *Walluc, dux Winedorum* (Fredegar IV. 72); *Boruth, Cheitmar dux Quarantanorum* (Conv. Bag. 4, 5, Vita S. Virgil. III.); *Valtunc, dux eorum* (Conv. 5); *dux Domogoi* (Joannis Chron. Venetum, *Kos*, Gradivo II. 81); *Liudewit, dux Pannoniae, Borna, dux Dalmatiae* (Ann. regni Franc. ad a. 818, 819, 821), *duces Soraborum* (ibid. ad a. 822), *Dalmatiae princeps* (Vita Hlud. c. 35), *principes Sclauorum omnes primoresque* (ibid. c. 25),

uvedené listině Tassilově z r. 777 i *župan — jopan Physso.*[1]) Bližší výklad o významu moci knížecí a těchto dalších vyšších tříd (zejména též o županech alpských urbářů ze XIII. stol.) náleží však do oddílu starožitností kulturních. —

Sclavorum primores (Ann. Einh. ad 789), *primores ac duces Sclauorum* (Ann. regni Fr. ad a. 811, 815), *priores* (Ann. Maxim. ad a. 811), *Brazlow dux* (Ann. Fuld. V. ad a. 884), *Chocil dux* (list Arnulfův z r. 891), Коцьлъ кънѧзь Паноньскъи (leg. o Konstantinovi XV.). Maurikiovo strategikon připomíná u Slovanů *πολλοὶ ῥῆγες* (*Šafařík* SS. II. 695). Jinak v prvé době pouze Samo sluje *rex* (*eum eligunt regem* Fredegar IV. 48). Později čteme i *comes Chazul* t. j. Kocel, *comes Cozil* v listech papeže Jana VIII. (*Kos*, Gradivo II. 137, 166), *dux et comes Chroatorum* (*Rački*, Docum. 1 sl. 7). Knížata, která podle Leonovy taktiky ustanovil balkánským Slovanům císař Basilios, slují *ἄρχοντες* (Tactica XVIII. 101 a Konst. de adm. 50). V tom smyslu možno rozuměti zprávě Konstantina Porfyrog. de adm. 29, že Slované adriatičtí mají sice starešiny-župany, ale nemají archontů (*ἄρχοντας δὲ, ὥς φασι, ταῦτα τὰ ἔθνη μὴ ἔχει, πλὴν ζουπάνους γέροντας, καθὼς καὶ αἱ λοιπαὶ Σκλαβίνιαι ἔχουσι τύπον.* Ostatně připomínám, že Jordanis také u Antů připomíná (Get. 246) vedle krále (*rex*) Boza 70 vladyk (*primates*) a Menander mluví zase o několika knížatech (*ἄρχοντες* c. 3).

[1]) Srv. výše str. 351.

II. Skupina střední (Chorvati a Srbové).

Pověděli jsme už výše, že Jihoslované nevstupovali na Balkán vojensky a jednotně zorganisováni, nýbrž jen jako řetěz volných vzájemně neodvislých plemen, někdy ad hoc k nějaké výpravě (na př. proti Soluni) spojených, jindy úplně na sobě nezávislých, ba i proti sobě stojících. Nemáme v dějinách V.—VII. stol. žádné velké bitvy zorganisovaných Slovanů s Byzancí a dějiny neuvádějí jména žádného společného knížete nebo vojevůdce, nýbrž jen několik drobných knížat nebo vladyk, stojících v čele jednotlivým plemenům. Byzantské a latinské prameny je zovou, jak jsme právě slyšeli, *ἀρχοντες*, *ῥῆγες* nebo *duces*, *principes*. Slovem, nebylo zde ještě žádné velké koncentrace ani politické ani kulturní ani velkého svazku příbuzenského. Jen tak pochopíme, proč takovou massu Slovanů mohli na jedné straně snadno ovládnouti Avaři a na druhé straně Bulhaři — dva národové menší, ale s kmeny vojensky sorganisovanými a politicky spojenými.[1])

Slované přišedše na Balkán a osadivše jej od Adrie k Pontu, zůstali zprvu i zde roztříštěni na řadu volně s sebou souvisících nebo vůbec nesouvisících rodů a plemen pod svými vladykami, každé se svou sociální i vojenskou organisací a každé se svým jménem. Pouze na západě byly jakési počátky (srv. dále), ale i tu teprve od IX. století vidíme vedle založené na východě státní organisace bulharské podobné větší koncentrace na západě Balkánu. Z jakých příčin, za jakých podmínek se to zde stalo, dobře nevíme, ale zdá se, že jednak větší fysická početnost a zdatnost, výhodnější položení geografické[2]) a patrně i schopnější, aktivnější vladykové dvou plemenných skupin, na západě usazených, daly základ k organisacím, jež se staly protiváhou státu bulhar-

---

[1]) *Stanojević*, Ист. срп. нар. (Bělehrad 1908) 42, *Grot.* Моравія 61 sl.

[2]) *Stanojević* l. c. 48, *Grot*, О Сербахъ 86.

ského, k organisaci budoucích národů a států chorvatského a srbského.

Kdy a jak se skupina kmenů, sdružená pod jménem Chorvatů a Srbů, dostala do svých historických sídel, vylíčili jsme podrobně již v kap. V., kde jsme podrobili rozboru zprávu, zanechanou Konstantinem Porfyrogennetem. Srbští a chorvatští Slované přišli sice ze Zakarpatí, odkudsi od Visly, kde byla jejich pravlast zvaná v tradici Velkou Chorvacií, snad i Velkou Serbií, — potud asi zpráva Konstantinova[1]) spočívá na skutečné, mu sdělené tradici národní; ale příchod sám nestal se teprve v VII. stol. za císaře Herakleia a na vyzvání jeho, poněvadž o tom současné prameny nemají nižádné stopy a poněvadž to s celým rázem okkupace je v odporu. Přišli patrně už v celkovém proudu slovanském, jehož předvoje přešly Dunaj v prvních stoletích po Kr. — srv. slov. jména při Drávě a Sávě a zejména osadu Servitii na Sávě, — a jenž potom en masse v průběhu VI.—VII. st. zaujal kraj mezi Drávou a Sávou, starověkou Dalmacii, Horní Moesii až k Nové Dacii, vnikaje i do Dardanie a Praevalidy. Celý tento kraj byl v rukou Slovanů už od počátku VII. století (srv. str. 224.).

Na počátku gotské války dobyl sice r. 535 Mundo císaři Justinianovi Salony a brzy potom po opětné ztrátě dobyta zase Konstantianem r. 536 Salona i Dalmacie a Liburnie,[2]) ale klid zemím nenastal. Netrvalo to dlouho a slyšíme o prvním výboji slovanském, jenž dostihl r. 547—8 Dyrrhachia, potom se opětovala řada vpádů r. 550, 551, 586/7, 592, 598, 600 (srv. výše str. 197, 198, 223), až konečně za slabé vlády Fokovy padla celá Liburnie s Dalmacií — o vnitřních illyrských zemích ani nemluvíc — do rukou Slovanů. Říši byzantské zůstaly jen některé ostrovy, okolí Zadru a některá města přímořská bez Salony, která byla Slovany a Avary dobyta už na počátku VII. století. (srv výše str. 224). Mimo data právě uvedená víme však o počátcích dějin slovanských v severozápadním koutě Balkánského poloostrova jen málo.

Pro VII. století neznáme téměř ničeho, nemůžeme-li, jak svrchu vylíčeno, operovati se zprávou Konstantina Porfyrogenneta o událostech z let 630—640. Tato zpráva, kombinovaná z různých pramenů, nasvědčuje pouze, že v těch letech krátce po tom, když Samo r. 623 osvobodil severodunajské Slovany ze jha avarského,

[1]) A rovněž opakovaná už tradice u Tomáše Splitského (Hist. Sal. c. VII.) a Laonika Chalkondyla (*Migne* P. G. CLIX. I. 17; srv. SS. I. 11).

[2]) Prokopios B. Goth. I. 5—7.

podařilo se totéž Slovanům na jih od Sávy, rovněž jako Slovanům na východě ve Valašsku, zde pomocí bulharského Kuvrata (srv. výše str. 232, 277), a že počali Chorvaté přijímati křesťanství. Zároveň však následkem úpadku moci avarské podařilo se Herakleiovi po zakončení perské války r. 629 restituovati aspoň z části římské panství v Dalmacii (srv. str. 278) a vůbec zde opět pozdvihnouti prestiž byzantskou.[1]) Vidímeť už r. 677, když byl Konstantinos Pogonatos přinutil Araby k pokoji, jak posílají k němu prosbu za mír i Avarové a jiná knížata „skythská" na západě.[2]) A těmito skythskými knížaty nemohou býti míněni jiní, nežli Slované na západě říše, patrně srbochorvatští pod svými knížaty.[2]) Při tom však není pochyby, že byzantská nadvláda existovala jen jménem.

Ale jinak zůstávají dějiny srbochorvatských Slovanů v první době jejich pobytu na Balkáně úplně temny. Teprve od konce VIII. a počátku IX. stol. počínají se hojněji objevovati francké zprávy o kmenech v dnešním Chorvatsku a v Dalmacii. Staliť se v tu dobu Frankové přímými sousedy Chorvatů.

R. 788 dobyli Frankové Istrie (srv. výše str. 343) a r. 803 dostali pod svou moc nejen severní Pannonii, nýbrž i sousední slovanské

---

[1]) Srv. Konst. Porfyr. 29, 31 a výklad *Grotův* Изв. Конст. 113.

[2]) Nikeforos Brev. ed *Boor* 33, Theofanes ed. *Boor* 356, Anastasios 224, Leo Gramm. ed. Bonn 160. (Theofanes: *ταῦτα μαθόντες οἱ τὰ ἑσπέρια οἰκοῦντες μέρη, ὅτε Χαγάνος τῶν Ἀβάρων καὶ οἱ ἐπέκεινα ῥῆγες ἐξ ρχοί τι και κάσταλδοι καὶ οἱ ἐξοχώτατοι τῶν πρὸς τὴν δύσιν ἐθνων . . . διὰ πρεσβευτῶν δῶρα τῷ βασιλεῖ στείλαντες εἰρενικὴν πρὸς αὐτόυς ἀγάπην κυρωθῆναι ἠτήσαντο* Podobně Nikeforos. Srv. *Rački* Documenta 284, *St. Stojanović* Ист. срп. нар. I. 48. Že se v době pozdější dávalo hojně Srbům a Chorvatům jméno Skythů svědčí: Theof. cont. ed. Bonn 288 *Σκυθῶν Κρώβατοι φημὶ καὶ Σέρβλοι*, Leon Gram. (ed Bonn 160) *τὰ ἑσπέρια οἰκοῦντες Σκύθαι* (srv. Anast. 224), Konst. Porf. vita Basil. 52 *τῶν ἐν Παννονίᾳ καὶ Δαλματίᾳ καί τῶν ἐπέκεινα τούτων διακειμένων Σκυθῶν, Κροβάτοι φημὶ καὶ Σέρβλοι καὶ Ζαχλουμοὶ Τερβουνιῶταί τε καὶ Καναλῖται* etc . . . (srv. de themat. II. 3), Jan Kameniates c. 6, 9 (ed Bonn 496) atd. Zde bych podotkl, že Srbům dávalo se později hojně jméno starých Triballů, jak čteme na př. u Nikety Choniata (ed. Bonn str. 23: *κατὰ τοῦτων Τριβαλλῶν ἐθνους, — εἴποι δ'ἄν τις ἕτερος Σέρβων*, 119—122, 178), u Laonika Chalkokondyla (ed. *Migne* I. 17, 34), v Žití sv. Petka (*Jordan* Бълг. стар. 135, 141). Srv. *Tafel* De themat. XIV. Lev Diakon (a jiní) zovou zase Slovany v střední části poloostrova *Μυσοι* (ed. Bonn 171, Chalkokond. 34). Také jméno Myrmidonů — obyčejně Bulhaři — dostalo se někdy Slovincům a Srbům (srv. *Rački* Doc. 438 a *Vasiljevskij* ЖМНП. Nr. 189, 59, 176; 1871).

kraje na jihu[1]) až po Srěm, kde vzniklo také území francké (*Φραγγοχώριον*) s hradem Francavillou (dn. Mangjelos) a kde zbyla po nich podnes památka ve jménu Frušky Gory.[2]) Po těchto událostech slyšíme o bojích friaulského vévody Ericha v Liburnii o hrad Trsat (*Tarsatica*, *Tharsaticum*), dále o bojích jeho nástupce Kadolacha a o sporech Karla s říší byzantskou o hranice říšské. R. 818 vystupuje Ljudevít „dux Pannoniae", jako slovinské kníže pod vrchní mocí franckou a s ním současně Chorvat Borna (*Πορίνος*) „dux Dalmatiae atque Liburniae", a dosti hojné zprávy vykládají nám pak o velkém odboji Ljudevítově v letech 819—823, v němž časem na straně jeho stáli i západní Slovinci i Slované ze Srbska a Bosny a jenž po mnohých výpravách skončen byl r. 823 násilnou smrtí knížete Ljudevíta.[3])

Tou dobou počíná se už slavná historie Chorvatska, v níž v popředí stojí vlastní kmen Chorvatů. Kolem něho soustředí se nová sjednocená říše „regnum Chroatorum", jejíž prvním vynikajícím představitelem stal se kníže Trpimir (850—865) a skutečným králem Tomislav (904—928), vládce Posáví, Bosny, Přímoří i Dalmacie. Ale historii tu zde více sledovati nemůžeme.[4]) A ještě

---

[1]) Ann. Lobienses ad. a. 803 (M. G. SS. II. 195, *Kos*, Gradivo II. 17): Eo anno Pannonia cum finitimis regnis sub ditione imperatoris redacta est. Einhardi Vita Karoli c. 15. post quam utramque Pannoniam et adpositam in altera Danubii ripa Datiam, Histriam quoque et Liburniam atque Dalmatiam, exceptis maritimis civitatibus. Poeta Saxo V. 197: Arva Liburnorum vel quae vocitantur ab Histro, nec non Dalmatiam subdidit et Daciam, Sclauorum populos censum sibi solvere fecit plures . . . srv. i Danduli Chron. VII. c. 15 p. 7 a Ann. regni Franc. ad 811, Ann. Maxim. ad 811 (viz *Kos* Gradivo II. 18, 40). R. 795 Chorvati nebyli ještě poddáni Frankům (*Kos* l. c. I. 325), 799 už ano (*Rački*, Mon. 302). O bojích, které předcházely, srv. Konst. Porf. de adm. imp. 30., a o sporech, do které doby klásti francké vítězství, viz *Grot* Изв. 112 sl.

[2]) Niketas Choniates ed. Bonn 25, 122, Ansbertus, Historia de exped. Friederici imp. ed. *Dobrovský* 28 (*Rački*, Rad 56, 107). V srb. památkách Фроугь — Francus, Фроужьскыи, *Фроужьската гора, *Daničić*, Рјечник s. v. O vzniku slov. jména *Srěm* (Срѣмъ градъ) srv. *Jireček*, Christl. Elem. 94, *Gelzer*, Byz. Zs. I., 256.

[3]) Ann. reg. Franc. ad a. 818—823, Vita Hludow. imp. 31—36, Ann. Fuld. ad a. 819 sq., Thegani Vita Hlud. 27, Ann. s. Emmer. Ratisp. mai. ad a. 820 sq., Konst. Porfyr. de adm. imp. 30. (Srv. *Kos* Gradivo II. str. 48 sl., *Rački* Doc. 320 sl.). O době pokřestění Chorvatů (Konst. de adm. 30) viz *Grot* Изв. 108 sl.

[4]) O těchto a dalších počátcích chorvatské historie viz hlavně *Dümmler E.*, Über die südöstlichen Marken des fränk. Reichs unter den Ka-

méně než to, co víme o kmenech západních, lze pověděti o současné historii kmenů usazených dále na jih a na východ, ve vnitrozemí, kteří byli později zvány Srby. O nich víme jen, že v tu dobu seděli zapadlí v horách Dinarských Alp, uznávajíce aspoň de nomine panství byzantské,[1]) že při tom stále postupovali k moři a na jih proti zbytkům Romanů a Illyrů, — ale nic více. Vlastní srbská historie počíná teprve v IX. století vítězným bojem Srbů s Bulhary (útočícími pod Presjamem a Borisem), o němž se opět zmiňuje první Konstantin.[2]) Pokřestění Srbů, počavší v VII. století, dokonáno bylo v IX.[3])

Přišla-li do západní části Balkánu řada drobných, nikterak nesloučených kmenů slovanských, mezi nimiž teprve později v VII. nebo VIII. století vynikl a okolní plemena podmanil kmen Chorvatů v severní Dalmacii a kmen Srbů ve vnitrozemí, či zdali sem přišla už větší združení pod vedením Chorvatů na jedné a Srbů na druhé straně, je otázka, na niž je nesnadno odpověděti. Sám bych se však klonil spíše pro druhé mínění, a to proto, že podle všeho dlužno už na severu, v Zakarpatí, předpokládati vznik většího politického celku, aspoň chorvatského,[4]) tak že se pod jménem Chorvatů dala na pochod buď velká část mohutného kmene nebo spíše řada kmenů mocí sdružených a vedených vlastními Chorvaty, a dále proto, že prameny, které nám přece o Slovanech přišlých do Dalmacie poměrně brzy podávají zprávy, neznají mimo Guduskany mezi Kulpou, Unou a Cetiní jiného kmene, tedy na území dosti velkém, a konečně proto, že i tradice X. století, u Konstantina zachovaná a v jádru správná, témuž nasvědčuje. I tradice, která vedle Chorvata zná jiná jména knížecích praotců (srv. výše

lingern (Arch. f. österr. Geschichtsquellen, Wien 1853), Über die älteste Geschichte der Slawen in Dalmatien (Sitzungsber. Akad. Wiss. Wien. XX. 1856, 353), *Rački Fr.*, Ocjena starijih izvora za hrvatsku i srbsku povjest srednjega vjeka (Književnik I.—II. Zvl. otisk Záhřeb 1865 sl.), Scriptores rerum chroat. pred XII. stol. (Rad LI. 1880), Hrvatska prije XII. vieka (Rad LVI.—LVII.), *Ljubić S.*, Pregled hrv. poviesti (Riečki 1864) 6 sl., *Smičiklas T.*, Poviest Hrvatska I. (Zagreb 1882) 158 sl., *Klaić*, Pov. Hrv. I. 41 sl., *Grot*, Изв. Конст. 104 sl. Mnoho sebraného materiálu, ale výklady nesprávné, vedené panchorvatskou myšlénkou má ve své knize *Ivan Ruži[illegible]* Stara i nova postojbina Hrvata (Zagreb 1903).

[1]) *Stanojević St.*, Ист. срп. народа I. 44 sl., 48, *Grot*, Изв. Константь 178 sl.

[2]) Konst. Porf. de adm. imp. 29, 32 (*Grot* 177 sl.).

[3]) *Grot* l. c. 179.

[4]) Srv. výše str. 271.

str. 245) i zpráva Konstantinova o jiné části Chorvatů, která zaujala Illyrii a Pannonii pod neodvislým knížetem (srv. dále str. 387), vše to nasvědčuje, že Chorvaté, když přišli, nebyli jedním kmenem, nýbrž větším sdružením kmenů se společným jménem Chorvatů.[1]) Podobně sedí Srbové hned od počátku na území dosti velikém mezi Savou, Neretvou a Ibrem, a podobným sdružením byli současně na východě Antové, čteme-li u Menandra, že měli několik vládců (srv. výše str. 372).

Tím však nechci říci, že sem přišli Chorvaté jako úplně sjednocený a hotový národ, tak, jak se nám pak objevují v IX.—X. století. K tomu ještě mnoho scházelo. Ale to se mi zdá býti pravděpodobné, že přišel sem značný počet rodů a kmenů, který nesl společné jméno Chorvatů a zaujal už od počátku celé území mezi Istrií, Kulpou, Unou a Cetiní, tedy vše, co později bylo zváno vlastním Chorvatskem. Ostatní okolní území slovanské na severu, na východě a na jihu, pokud později patřilo k Chorvatsku, měl bych spíše původně za kraj zaujatý kmeny nechorvatskými, kteří byli ovšem jinak velmi příbuzni a snadno později splynuli v jeden větší národ jednak s Chorvaty, jednak se Srby. Neboť totéž vice versa platí o Srbech. I ti přišli patrně už jako komplex větší, kmen mohutnější u porovnání na př. se sousedními kmeny mezi Cetyní a Duklou nebo se sousedními kmeny makedonskými, ale velký, z pozdější historie známý národ srbský vytvořil se z nich teprve později přibráním a assimilováním těchto kmenů sousedních, kteří se dostávali pod jich vrchní politickou moc, nejdříve kmenové na západě při moři pak kmenové v dnešním Srbsku, v Metochii a na Kosově poli. Proto pravím napřed, že politická koncentrace ve větší celky nastala teprve od IX. stol., ač jistý starší svazek, totiž sdružení několika kmenů a plemen pod jménem Chorvatů a Srbů, uznávám už od doby příchodu jejich na Balkán.

Vymeziti blíže objem a hranice původní oblasti chorvatské a srbské je nesnadno. Neboť hranice naznačené v X. stol. císařem Konstantinem jsou především hranice tehdejší politické moci

---

[1]) Nemohu, jak znovu opakuji, souhlasiti s novými theoriemi *L. Gumplowicze*, podle nichž vlastní Chorvaté a Srbové byla jen kasta šlechticů („drużyny rycerskie“, „rycerze“) původu gotského (Gotů v Zakarpatí poslovaněných). Srv. o tom výše na str. 261, a znovu v článku „Le origini storiche dei Serbi e dei Croati (Rivista ital. di sccial Roma 1902) a v referatu „Słowiańszczyzna południowa“ v Przegl. hist. VIII. 1. 1909.

chorvatské a rovněž srbské. Hranice ty byly sice do značné míry zároveň i národní, neboť, co v té době obsahovala říše chorvatská a co srbská, to se už assimilovalo a slučovalo v budoucí dva velké národy, ale přece neodpovídalo na př. původnímu Srbsku. Slovanští kmenové mezi Cetyní a Bojanou na př. byli sice velice blízci jak Chorvatům tak i Srbům, ale, myslím, nebyli zprvu částí ani jednoho ani druhého centra, rovněž jako i slovanští kmenové v Srbsku z části snad i v Bosně. Nerečany, Duklany, Zachlumce atd. mám za kmeny zprvu zcela samostatně přišlé, oddělené, kteří zprvu nepatřili ani pod svazek chorvatský ani pod srbský;[1]) i později zůstalo na vahách, s kým který kmen jich se sloučí. Ale konečně je to vše vždy jen domněnka, proti níž mnozí stavěli mínění zcela jiná, slučujíce hned od počátku větší komplexy v celek chorvatský nebo srbský[2]), a rozhodnouti definitivně dnes, kde je pravda, je dosud nemožné. Proto každé určování území, zejména vymezování původních hranic Chorvatů proti Srbům, jež způsobilo tolik sporů, je stále úkolem nad míru nesnadným a nevděčným. Se svého stanoviska vyslovil bych pouze domněnku, že Konstantinovo vymezení vlastní Chorvatie (bez Illyrika a Pannonie) od Labína k Cetini, do vnitrozemí k župě chlebenské (Livno) a k řece Plivě odpovídá už původním

[1]) Upozorňuji, že na př. Albánci na jihu Černé Hory přejali kdysi od Slovanů tvary jako ograja a ne dnešní štokavské ograђa (podle sdělení *J. Erdeljanoviće* Насела срп. зем. IV. 263).

[2]) Běželo tu předně o Bosnu, v níž vedli někteří východní hranici chorvatskou jen ke předělu mezi Unou a Vrbasem (*Grot*, Изв. Конст. 93, *Novaković*, Срп. области 89, *Rački*, Rad LVI. 80, 109), jiní k Vrbasu (*Šafařík* SS. II. 296, *Maretić*, Slaveni 78, *Kallay*, Gesch. der Serben I. 21), jiní opět k Drině nebo Bosně, tak že z větší části byla Bosna chorvatská (*Dümmler*, Aelt. Gesch. 372, *Ljubić*, Rad XLIII., 113, *Hilferding*, Письма I. 18, *Klaić*, Pov. Hrv. I. 33, *Ružić*, Postojb. Hrv. 56, *Smičiklas*, Pov. Hrv. I. 109, *Gruber*, Vjesnik zem. ark. 1908, 235, *Srkulj*, Zemjlovid 4). Dále běželo o východní Srbsko, neboť jedni hledali východní hranici srbskou jen na Kolubaře (*Golubinskij*, Очеркъ 422, *Drinov*, Засел. 157, *Hilferding*, Письма I. 16, *Jireček*, Handelstrassen 32), jiní u Dolní Moravy (*Šafařík* II., 276, *Grot*, Изв. 153), jiní až na Timoku, prohlašujíce Braničevce a Timočany za Srby (*Zeuss*, Deutschen 614, *Dümmler* l. c. 376, *Nikolajević*, Ист. sv. 105, 47, *Smičiklas*, Pov. Hrv. I. 176). Rovněž na jihu byl spor o to, zdali přímořský kraj mezi Cetiní, Zetou a Bojanou byl původně srbský (Konstantin Porfyr. l. c., *Ljubić*, Pregled 8 sl.,, *Maretić*, Slaveni 80, *Grot*, Изв. 94) či chorvatský (*Rački*, Odlomci 13 l., *Klaić*, Pov. Hrv. I. 33, srv. Vienac 1890 442 sl. a téhož Historički zemljovid Hrvatske etc. Zagreb 1900, *Srkulj* l. c., *Gruber* l. c., *Ružić*, Postojbina Hrv. 36, 52), a o Makedonii rovněž, jak ihned vyložím.

sídlům Chorvatů, a že se naproti tomu vlastní stará sídla Srbů rozkládala od nich odděleně na jihovýchod, soustředěna jsouce na řekách Limu, Ibru a Taře a zasahujíce při tom na sever až k dolní Sávě, jak nasvědčují zmínky o Sorabech doby Ljudevítovy (srv. více na str. 391).

Kraj mezi Kulpou, Sávou a Drávou vypouštím proto, že byl původně kajkavský, podle Rešetara až po čáru od ústí Bosny přes Vinkovce k Osěku.[1])

Rovněž byly zase na východě Srbsko a na jihu Kosovsko, Prizrensko a Metochia teprve pozdějšími vlivy připojeny k Srbům a lid jich sloučen v národ srbský. Z původní hranice na východě známe jediný bod na jihu při oblasti vlastních Srbů. Dočítáme se, že v IX. stol. byl pohraničným hradem říše srbské a bulharské hrad Ras (Rasa) na řece Rašce, přítoku Ibru (srv. dále str. 392). Je to tedy opět bod hranice politické, — ale pravděpodobně byl Ras zároveň hranicí vlastních Srbů, toho původního jádra, které k sobě připoutalo a assimilovalo později i část Slovanů východnějších. Jinak však původní hranice vlastních Srbů na východě a jihu vůbec neznáme, rovněž nevíme, jak vymeziti oblasti těch kmenů Srbům blízkých a sourodých, kteří později splynuli s nimi v jeden velký národ srbský.

A vůbec, než přihlédneme k dalším historickým zprávám o poměrech středního Balkánu, musíme předem stále míti na mysli jednu věc.

Dnes vidíme, že srbské, štokavské nářečí (zetskobosenské a šumadijské), tvoří oblast ohraničenou na jihu a východě čarou, běžící od Ulcína podél Prokleté planiny k Peći, Mitrovici, podél Ibru ke Kraljevu a přes Kragujevac, Palanku k Smederevu poblíže ústí Moravy; připojíme-li k ní ještě kosovskoresavský dialekt, posune se hranice štokavštiny od Prokleté planiny přes Đakovici k Prizrenu, Prištině, Prokupli, Kruševci, Stalači na Moravě, pak podle hřbetů Bukoviku, Rtani a Tupižnice k Zaječaru a po dolním Timoku k ústí této řeky do Dunaje. To je hranice čisté oblasti srbské podle Rešetara i podle Belice.[2]) K této

---

[1]) *Rešetar*, Štok. dialekt 30 (mapa). V Srěmu má ekavce za původní, kdežto do západní Slavonie přišli štokavci teprve od doby tureckých invasí. Za původní hranici štokavského dialektu má proto Sávu-Dunaj-Srěm. Podobně V. Jagić.

[2]) *Rešetar*, Štok. Dialekt 20, Karte 1. *A. Belić*, Дијалекти источне и јужне Србије. (Bělehrad 1905). Прилог II., Опытъ діалектол. карты сербскаго языка (srv. výše str. 334).

oblasti srbské připojují dnes Srbové ještě pás dialektů, jejž zove Belič prizrenskotimockým, Rešetar starosrbským (o jiných lokálních jménech srv. str. 335) a jenž obemyká čistě srbskou oblast na jihu a východu tak, že jeho vnější hranice běží od stoku obou Drinů přes Tetovo, Skople, Kratovo na východ až k hranici bulharské u Küstendilu a zaujímá celou jihovýchodní část dnešního Srbska od čáry Krš—Stalač—Zaječar, tedy celý tok Bulharské Moravy s Vranjskem i Nišavsko s Pirotem, přecházejíc i za hranici bulharskou do kotliny sofijské. Dialekt tohoto pásu pokládají Srbové za srbský,[1]) netajíce ovšem, že má znaky s bulharštinou společné, které jsme už výše uvedli (tvoření pádů místo předložek, postpositní člen, futurum pomocí slova хтети a zdvojené osobní zájmeno). Bulhaři naproti tomu právě pro tyto znaky prohlašují jej za bulharský,[2]) jiní prostě za dialekt přechodný[3]) a Novaković viděl v tom konečně zvláštní třetí proud přistěhovalců slovanských, přišlý z Erdelských hor a odchylný od proudu západního i východního.[4]) Jsou-li tedy spory o hranici srbského a bulharského živlu dnes, bylo by přirozeně tím obtížnější a spornější, kdybychom chtěli říci, kde běžela tato hranice před více než 1000 lety, v VII.—VIII. století.

Uvedený široký pás přechodní prizrenskotimockého dialektu, k němuž do jisté míry ještě lze připojiti i pás kosovskoresavský,

---

[1]) *Belić* l. c. LXVII., LX., LXII., LXVII., LXX. sl. *Rešetar* l. c. 7, (podle Beliće nevzniklo to však vlivem bulharštiny, nýbrž zde i v bulharštině společným vlivem hojných zbytků románských; srv. str. 306, 335). Belić má prizrensko-timocké nářečí za dialekt srbský, oddělený už před XIII. stol. k samostatnému životu tím, že přijal uvedené znaky (Карта 20).

[2]) *Miletić*, Das Ostbulgarische 5 sl., *Conev*, Уводъ 53—55, *St. Mladenov*, Къмъ вопроса за сзика и националната принадлежностъ на Ново-Село. Сборникъ XVIII. 471 sl.), *A. Teodorov*, Западнитѣ бълг. говори (Псп. XIX—XX. 146), *J. Ivanov*, Сѣверна Македония (Sofia 1906) 36. Že pirotský okruh je čistě bulharský, dovozoval hlavně *S. Christov*, Пиротскиятъ окр. и неговото население (Сборникъ XI. Sep. otisk. Sofia 1894). *Misirkov K.* (Значението на моравското или ресавското наречие за съвременната и истор. етнография на Балк. полуостровъ, Бълг. Пр. 1898, V. 1, 121) jde ještě dále a i nářečí moravsko-resavské prohlašuje za bulharské. Srv. dále str. 401.

[3]) *Jagić*, passim na př. Archiv f. sl. Phil. XIX. 276, XX. 13 sl., XXII. 11, 23 sl.

[4]) *St. Novaković*, ћ и ђ у macед нaрод. дијалектима. Глас XII. (1889) 50. Srv. i jeho Први основи слов. књижевности 120. Něco podobného mají na mysli ti, kteří jako P. Draganov, J. Cvijić v Makedoncích chtěli viděti zvláštní slovanský národ (viz výše str. 336).

neutvořil se teprve ex post dotykem dvou vzdálenějších dialektů, nýbrž beze vší pochyby už jako původní přechodný dialekt existoval zde od počátku. Povstal-li více z podkladu východního, sofijského, či západního,[1]) je zatím vedlejší; rozhodující je jeho přechodný ráz mezi srbskou a bulharskou skupinou a je vidno, že teprve jiné faktory než jazyk pomohly vytvořiti v něm určitější příslušnost národní. Byly to vskutku hlavně vlivy politických celků, bezprostřední hospodářský a kulturní styk se Srbskem nebo Bulharskem a různé migrace z těchto území,[2]) které vytvořily během doby z obyvatelstva tohoto pásu z části skutečné nebo aspoň nastávající Srby, z části Bulhary. Ale tento stav, vytvořený pozdními vlivy, nesmíme nijak přenášeti do doby staré. V době VII. a VIII. stol. na jisto nebylo v tomto pásu ani Bulharů ani Srbů v dnešním smyslu. Byla tu prostě skupina slovanských kmenů na Drinu, na horní Moravě, Jablanici, Nišavě a Timoku, které pro tuto starou dobu nemůžeme určitěji přiřaditi ani k Srbům ani k Bulharům; národní pojem Srbska a Bulharska počínal se teprve tvořiti vznikáním jich politických států a jednotliví zde sedící kmenové mohli se klidně a bez násilí připínati na jednu nebo druhou stranu. Bylo by proto možno ponechati je in suspenso jako samostatnou skupinu. Ale přece vidíme, že už v prvé době sem působily vlivy bulharské — politicky, církevně, i kulturně — ve větší míře nežli srbské, zejména první politické koncentrace připoutaly celý pás hned k Bulharům,[3]) a teprve

---

[1]) Tak *Vuk Karadžić* (dopis Šafaříkovi z r. 1827. Osvěta 1895, 877), *Belić*, LI. sl. LXXXIV. sl. a *Ščepkin V.*, Разсужденіе о языкѣ Савинной книги (str. XI.).

[2]) O těchto migracích srv. *Cvijić*, Антр. проблемы CLXV, CLXXXVIII, *Belić* l. c.

[3]) Už v IX. stol., jak právě uvedeno, vidíme hranici bulharskou na západě poblíže Rašky, v X. a XI. stol. vidíme, jak oblast bulharských biskupství, jež známe z potvrzovacích listin císaře Basilia II. z r. 1020, rozkládá se od Bělehradu přes Ras k Peči, tak že Niš, Braničevo, Bělehrad, Ras, Lipljan a Prizren s Chvostnem u Peće měly bulharská biskupství (Ras se stal srbským až r. 1120). A ještě později mapy z konce středověku a počátku novověku rozhraničují hojně Serbii a Bulgarii Moravou. Srv. doklady u *Iširkova*, Приносъ къмъ етнографията на макед. Славѣни (II. vyd. Sofia 1907, 15, 21, 40 pozn.), ve franc. vydání „Etude éthn. sur les Slaves de Macédoine (Paris 1908) 38. Důležité chrysobuly císaře Basilia (zach. v listině Michala VIII. z r. 1272) otiskl *J. Golubinskij* v spise Краткій очеркъ исторіи православ. церквей болгар., серб. и румынской (Moskva 1871) str. 51 sl., 259 a podle něho nověji s výkladem *H. Gelzer* v Byz. Zs. II.

později a jen z části k Srbům a je lépe, jednáme-li o poměrech starých, odděliti tuto skupinu od západní, srbské a připojiti ji k východní, bulharské. Proto připojuji staré Timočany nebo Moravany rovněž jako kmeny makedonské k Bulharům. První dva kmeny ostatně i historie sama k nim čítá, jak dále uvidíme. Jen s Abodrity-Braničevci v Banátě a v Braničevu má se to poněkud jinak, ale i ty konec konců bude lépe připojiti k skupině východní než srbské. Posrbení Moravy událo se teprve v pozdním středověku[1]) a posrbení Timoku připadá do XIX. stol. Nesdílím sice stanovisko G. Zanetova, jenž už pro tuto starou dobu Slovany v Metochii, Kosovsku i v srbském království zove předčasně „bulharskými“ Slovany,[2]) ale tím méně možno souhlasiti s B. Prokićem, jenž zase dovozuje, že staří centrální kmenové byli srbští.[3]) Opakuji nebyli to tehdy, s moderního národnostního hlediska vzato, ani Srbové ani Bulhaři, nýbrž jen řada kmenů jazykově i kulturně rázu přechodního, indifferentního, příbuzných úzce na obě strany, jež připojuji k východní skupině jen na základě toho, že je nejbližší politická a kulturní historie spojila úže s Bulhary než se Srby, a že pravděpodobně i jazykově byli o něco málo bližší Slovanům vých. Balkánu, — tak jako jsou dnes.[4])

(1893) 42—46, v překladu pak *M. Drinov* v Пси. bulh. spol. v Braile VII. První chrysobul obsahuje diecese z doby Samuela a násl. (976—1014), a patrně už z doby Symeonovy (zemř. 927). Je jich celkem 39, pro Srby je jediné biskupství v Rasu (*Ῥάσον, Ῥάσος*) odvislé od arcibiskupů bulharských. Srv. i *Jireček*, Heerstrasse 76 sl., *Golubinskii* 77.

[1]) *Jireček*, Handelsstrassen 78.

[2]) *Zanetov G.*, Българското население въ срѣднитѣ вѣковѣ (Ruščuk 1902) 22, 32, 37. Podobně jako Zanetov psal i *Šafařík* SS. II. 276.

[3]) *Bož. Prokić* dovozuje pro konec I. tisíciletí, že Slované balkánští byli rozděleni na dvě oblasti, západní, srbskou, k níž patřili i kmenové v Makedonii, a východní, bulharskou. Uznává ovšem základní srodnost všech těch Slovanů, ale domnívá se, že východní od západních oddělili se kulturně hlavně vlivem asijských Bulharů, kteří sice jazykově v nich zanikli, ale kteří zase působili silně na změnu staré domácí kultury slovanské, kdežto západní a makedonští Slované zůstali jednak kulturně více svoji, jednak se přiklonili více a společně kultuře byzantské; srv. společný zvyk slaviti *slavu* (Глас LXXVI. 229, 291 sl.). Podobně jako Prokić staré makedonské Slovany měli za Srby *P. Srećković* (Ист. 62) a *I. Ivanić*, Маћедонија и Маћедонци (Bělehrad 1906 I. 215 sl.).

[4]) Po stránce jazykové mohlo by se uvésti ve prospěch bulharismu hojné udržení praslovanských nosovek v starých jménech topografických, na př. v uvedeném chrysobulu Basiliově čteme *Ὄμτζός, Γρόντζος, Γλαβεντῖνος, Σφεντέρομος* v dn. Srbsku, dále v horách *Σουνδέασκος* (Сутѣскъ), Zvečan

Rovněž nemusím široce vykládati, že i do oblasti západní, srbochorvatské, nelze pro dobu VII.—VIII. stol. přenášeti dnešní hranici — jinak posud pramálo známou[1]) — oddělující Srby od Chorvatů, poněvadž dnešní pojem národa chorvatského a srbského, resp. rozdíl mezi oběma, je teprve produktem pozdější historie. Původní hranice obou kmenů, o níž víme jen tolik, že část její běžela od řeky Plivy přes Livno (srv. dále str. 387), je nejen místně, ale i věcně zcela něco jiného než dnešní hranice srbochorvatská. Tehdáž byli oba kmenové fysicky,[2]) jazykově[3]) a také ještě kulturně totožní a rozdíl spočíval hlavně jen v základu rodného příbuzenství: byla tu skupina jedněch rodů sdružená v jeden celek, proti obdobnému příbuzenskému celku druhému. Jiného rozdílu, myslím, nebylo. Vše se vytvořilo později: i ostrý rozpor ideí politických i rozpory kulturní (jazykové zůstaly až po dnes nepatrné,

---

u Anny Komneny zní *Σφεντζάνιον* (ed. Bonn I. 436), Lugomira (přítok Moravy blíže Ćuprije u Kinnama *Λογγόμιρος* (k r. 1154). Ale tyto a podobné doklady oslabeny jsou na své váze tím, že se v té době udržovaly ještě nosovky i v dialektech srbochorvatských. Srv. doklady uvedené výše na str. 335. Jinak však čteme v srbských pramenech IX. a X. stol.: *Vekemir*, *Vekenega*, *Lusiz*, *Rugota*, *Putalo*, *Dubrovici*, *Môtmar*, *Môtnica*, *ôdol* (*Rački*, Rad LVII. 104). Patrně zde na západě nosovky zanikaly, kdežto v bulharštině a v dialektech středobalkánských byly ještě běžné; smíme proto relativní hojnost nosovek přece míti za doklad sklonu k bulharštině.

[1]) O této hranici srv. *Niederle* Slov. Svět 121.

[2]) *N. Županić* chce sice nověji rozdělovati Srby i Chorvaty na dvě antropologické jednotky (Систем 73, 88) domnívaje se při tom, že nepřišli současně s ostatními Slovany na Balkán, nýbrž později ve smyslu Konstantinově a Miklosichově (l. c. 88), ale jiní anthropologové, kteří se dosud obírali zkoumáním tělesného rázu obou národů, nenašli tohoto rozdílu a přední z nich *Weissbach* napsal r. 1905, že jsou fysicky totožni (Die Serbokroaten Kroatiens und Slawoniens. Mitth. anthr. Ges. Wien. 1905 XXXV. str. 99). O knize N. Županiče sw. výše na str. 313.

[3]) *Jagić*, Ein Kapitel 65 sl., 85. Podobného mínění o naprosté blízkosti ne-li totožnosti jazykové byl i *Daničić* (Rad XX. a v slovníku akademickém), *Vuk* (Срби сви и свуда. Ковчежић 1849), *Belić*, (Глас LXXVIII. 65) a původně i *Miklosich*, který r. 1852 (Lautlehre VIII.—IX.) ještě oba dnešní jazyky, srbský a chorvatský, v jedno spojoval a teprve později ve dva rozlišil (Lautlehre 302²). „Mám celou tuto theorii Miklosichovu za nesprávnou" dí *Jagić* (l. c. 68), a *Belićovi* l. c. je srbský a chorvatský jazyk „од увек један". *D. Gruber* má sice pravdu, když proti dru *Mil. Prelogovi* (Študije iz bosanske povijesti. XXII. izv. gimmn. u Sarajevu 1907/8) dovozujícímu, že pro VII. stol. je marná práce rozlišovati Chorvaty a Srby, hájí možnosti rozlišení na základě dvojí místní koncentrace, ale nemá

srv. výše str. 334). Nejdříve Chorvaté, sedíce při moři v sousedství bohatého a kulturně vyspělého obyvatelstva římského, vzchopili se k utvoření většího a samostatného politického celku, hlavně tím, že už v letech 630—40 svrhli se sebe nadvládu avarskou,[1]) a nová říše jejich rychle se rozmohla, rozšířila, při čemž, což jest nejdůležitější: kulturně, zejména nábožensky, připojila se k Italii a Římu. Naproti tomu Srbové, oddálení a zastrčení ve vnitrozemských horách v podmínkách méně příznivých, počali sice koncentrovati okolní kmeny už asi od bojů s Bulhary v IX. stol., ale vzmohli se a vynikli teprve později od stol. XII. a vytvořili politický stát na odchylných základech geografických, hospodářských a také kulturních tím, že se oddělili od západní Evropy a zůstali ve spojení s Cařihradem. Toho všeho však nebylo v staré době, ba ani počátky tohoto rozdělení nelze ještě klásti do VII. nebo VIII. století. A že i později, přes politické rozdvojení, viděli Řekové v Srbech i Chorvatech jeden národ, vidíme z toho, že je ještě byzantští historikové XI.—XII. stol., na př. Jan Skylitzes a Zonaras, navzájem ztotožňují.[2])

Vše, co ještě víme o národnostních poměrech pozdějšího srbochorvatského území VII.—VIII. stol., spočívá na několika zprávách o topografii a řadě slovanských kmenů, rodů a žup, které připadají z části do původního území srbochorvatského, z části do oblastí okolních, později posrbených a pochorvatštělých. Probereme je v následujícím přehledu:

Chorvaté.

Kdyby mělo přece býti správné spojení starých Karpů a Chorvatů, byla by prvotným centrem jejich na jihu Karpat část Dolní Pannonie v okolí Sopian, dn. Pětikostelí, kam caesarové Galerius a Maximianus přesadili a umístili zbytky Karpů poražené po mnohých bojích s Římem.[3]) Umístění to, vzpomeneme-li, že se současně níže na Sávě připomíná i velká obec Servitiů, shodovalo by se dobře s celkovými poměry slov. osídlení. Při dalším tlaku

---

pravdu, dovolává-li se vedle toho i differenciace jazykové (Vjesnik zemalj. ark. 1908, 231).

[1]) Srv. výše str. 375.

[2]) Jan Skylitzes ed. Bonn u Kedrena II. 714: *Σέρβων ἔθνος οὓς δὴ καὶ Χρωβάτας καλοῦσι*, Zonaras XVIII. 17. (ed *Dindorf* IV. 223): *τὸ τῶν Χρωβάτων ἔθνος, οὓς δὴ καὶ Σέρβους τινὲς καλοῦσι.* Srv. *Rački*, Script. rer. chr. Rad LI. 168).

[3]) Srv. str. 108.

a postupu dostali by se přirozeně tito Karpové — o nichž historie na dále podivně mlčí — níže a více k západu, tedy do území pozdějšího Chorvatska, kdežto Servitii — Srbové dále na jih do Bosny a Hercegoviny.

Leč přes tyto lákavé shody, podporované Braunovým výkladem jména Chorvatů a jména Karpat a Karpů, není totožnost těchto názvů tak zjevná a přesvědčivá, aby odstranila všechny pochybnosti. Vyložil jsem o tom už v I. díle Starožitností[1]) a opakuji, že shodu tu mohli bychom přijmouti jen tehdy, kdyby spojení jména Karpat a Chorvat bylo přijatelné; ale to právě naráží na odpor slovanských filologů.[2])

Odmyslíme-li si proto hypothetické spojení Karpů s Chorvaty a přidržíme-li se přesných historických zpráv, máme o prvních sídlech Chorvatů teprve zprávu Konstantinovu (de adm. imp. 30), podle níž za jeho doby sahala chorvatská země od řeky Cetině (*Ζεντίνα*) podél moře k hradu Labínu (*κάστρον Ἀλβούνον*, *Albona*), skládajíc se při tom ze 14 žup.[3]) To je politická rozloha Chorvatska z počátku X. nebo z konce IX. století — ale myslím, že Chorvaté seděli v této části římské Dalmacie od Istrie k Cetini už od svého příchodu.[4]) Centrum jejich byl kraj mezi Zrmanjí a Cetiní a ten byl zván později vlastním, Bílým Chorvatskem.[5]) O hranici východní

---

[1]) SS. I. 428 a zde výše na str. 122.

[2]) Srv. výše str. 122 pozn. 1 a *Al. Brücknera* (Kwart. hist. XIX. 113).

[3]) Konst. Porf. de adm. imp. 30. *ἀπὸ δὲ τῆς Ζεντίνας τοῦ ποταμοῦ ἄρχεται ἡ χώρα τῆς Χροβατίας καὶ παρεκτείνεται πρὸς μὲν τὴν παραθαλασσίαν μέχρι τῶν συνόρων Ἰστρίας ἤγουν τοῦ κάστρου Ἀλβούνου πρὸς δὲ τὰ ὀρεινὰ καὶ ὑπέρκειται μέχρι τινὸς τῷ θέματι Ἰστρίας, πλησιάζει δὲ πρὸς τὴν Τζέντινα καὶ τὴν Χλέβενα τῇ χώρᾳ Σερβλίας . . . . . Διεμερίσθη οὖν ἡ χώρα αὐτῶν εἰς ζουπανίας ιά, ἤγουν ἡ Χλεβιάνα, ἡ Τζέντζηνα, τὰ Ἥμοτα, ἡ Πλέβα, ἡ Πεσέντα, ἡ Παραθαλασσία, ἡ Βρεβέρα, ἡ Νόνα, ἡ Τνήνα, ἡ Σίδραγα, ἡ Νίνα; καὶ ὁ βοάνος αὐτῶν κρατεῖ τὴν Κρίβασαν, τὴν Λίτζαν, καὶ τὴν Γουτζηκᾶ.* O umístění žup, někdy sporném, srv. více u *Šafaříka* SS. II. 275 sl., 310 sl., *Račkého* Hrvatska prije XII. vieka I. Rad LVI. 67 sl., srv. i Rad LVII. 127 sl., Rad XXV. 31., Documenta 413, u *Grota* Изв. Конст. 99 sl., *Zlatoviće Fr.*, Topografičke crtice o starohrvat. županijama u Dalmaciji (Starohrv. Prosvjeta. Knin 1896. 217, 1897. 9, 60, 110).

[4]) Konst. Porf. 30. (*Χρωβάτοι*) *μετὰ τοῦ λαοῦ ἦλθον εἰς Δελματίαν καὶ εὗρον τοὺς Ἀβάρεις κατέχοντας τὴν τοιαύτην γῆν. Ἐπὶ τινας οὖν χρόνους πολεμοῦντες ἀλλήλοις ὑπερίσχυσαν οἱ Χρωβάτοι . . . . ἔκτοτε οὖν κατεκρατήθη ἡ τοιαύτη χώρα παρὰ τῶν Χρωβάτων.* *Šafařík* (SS. II. 317) a *Grot* (Изв. Конст. 91, 95) se domnívají, že původně sahali na sever jen k Senji.

[5]) U kněze Duklanského oblast na sever od Duvanského pole až po Vinodol slula *Biela Hrvatska* (*Croatia Alba, quae et inferior Dalmatia*);

víme z Konstantina pouze, že za jeho doby hraničila oblast chorvatská se srbskou při župách Cetini a Chlebeně (Livnu) — tedy při Livnu, Glamoči a Plivě (i župa plivská byla chorvatskou). Na jihu Cetině domácí původní obyvatelstvo slovanské nebylo asi chorvatské.[1])

Pobřeží bylo celé chorvatské mimo ostrovy Rab, Krk, Osero a města Zader, Split a Trogir. Kraj slul *Χρoβατία*, *Chroatia* (v pramenech od X. století), *regnum Chroatorum* už na Trpimirově listině z r. 852,[2]) ale vedle toho označován byl také častěji názvem *Sclavenia*, *Sclauonia*, jak svědčí staré benátské kroniky, cestopisy, mapy a dubrovnické listiny až do doby turecké.[3])

Chorvaté byli kmen neobyčejně silný a křepký. Už za pobytu jich na severu vznikla o tom pověst a udržela se do dob historických; zde na jihu se to opakuje. Tato přirozená síla a čilost, pak výhodné položení, do něhož se dostali na Quarnerském zálivu a jež jim umožnilo styk se starou antickou kulturou Italie i Byzance, se všemi vymoženostmi jejími, časný styk s nimi a brzké zbavení se jha avarského, — to vše způsobilo, že vzmohli se rychleji a utěšeněji než jiní a že se velmi brzy politicky rozšířili a ovládli slovanské kmeny nejbližší na východě i na severu, v Istrii jižní, v Pannonii (kajkavce) a v záp. Bosně.[4]) Tak pocho-

---

na jih od toho do Drače slula *Crvena Hrvatska* (*Croatia Rubea, quae et superior Dalmatia*). Ed. Crnčić 17. Srv. *Klaić*, Vienac 1890, 440.

[1]) Starší oblast čakavštiny byla sice větší než právě vymezená oblast Chorvatska, neboť čakavci sahali původně na jih, myslím, za Neretvu — a na východě do Bosny (*Rešetar*, Die čakavština 93 sl., Der štokav. Dialekt 33 sl.). Ale předně nelze ztotožňovati čakavce jen s Chorvaty a štokavce jen se Srby, jak kdysi činili Vuk a Miklosich (Ковчежић 1849, Vrgl. Gram. I.² 391, 392) a dále nevíme, smíme-li ty poměry přenášeti do VII.—VIII. stol., když v X. sám Konstantin kraj na jihu Neretvy prohlašuje za srbský a když nevíme, kdy vlastně vznikla čakavština a štokavština (srv. výše str. 335).

[2]) *Rački*, Docum. 4., Rad LVI. 64.

[3]) Srv. už v benátské kronice Janově k r. 817 a 839 (*Rački*, Doc. 318, 335), Epist. Nicet. in chron. salern. 107 (*Rački*, 362) k r. 871 atd. Srv. i *Rački* 366. O ostatních dokladech viz *Jireček*, Handelsstrassen 19, Bedeutung von Ragusa 12, *Bartoli*, Das Dalmatische 129 sl. V XIII.—XV. stol. Sclauonia označovala kraj od Istrie do Bojany i s Černou Horou, Srbií, Hercegovinou a Bosnou. Už v listu papeže Jana VIII. zove se i srbský Muntimir „dux Sclauiniae" (*Rački* Doc. 367). O vzniku jména Slavonie srv. *Šafařík* SS II. 323 sl.

[4]) Srv. Konst. Porf. l. c. 30: *ἀπὸ δὲ Χρωβάτων τῶν ἐλθόντων ἐν Δελματίᾳ διεχωρίσθη μέρος τι, καὶ ἐκράτησε τὸ Ἰλλυρικὸν καὶ τὴν Παννονίαν.*

píme obraz, zanechaný Konstantinem Porfyrogennetem, u něhož termin Chorvaté má zřejmý význam politický.

Mimo tuto oblast a novou vlast Chorvatů existovaly ještě dávno roztroušené kolonie chorvatské a to ve Štýrsku a v Korutanech, kde se na několika místech setkáváme se jmény *pagus Crouuati*, *Chrouuat*, *Croudi*, *Chrowata*, *Chrowath* a pod. už v listinách IX. a XI. stol., a později i na jiných místech.[1]) Konečně bych

---

Je to stará sporná otázka chorvatské historie, jak dlužno této zprávě rozuměti a o které kraje tu běží, zejména, co je to *'Ιλλυρικὸν*. *Lucić* to vztahoval na sev. Dalmacii (De regno Dalm. I. 12), *Farlatti* na horní Moesii (Illyr. sacr. III.), *Mikózci* (Otior. Croat. 112 sl.), *Šafařík* (SS. II. 295, 316) a nově *Ružić* (Postojbina 31, 35) na Noricum (Štýrsko), *Dümmler* na Bosnu a Srěm (Aelt. Gesch. 373 sl.); *Rački* hledal původně Illyrikum na makedonském Vardaru (Ocjena star. izv., Knjiž. I. 62), později v severní Bosně (Documenta 271, Rad LVI. 80, 109 na dolním toku Uny a Vrbasu), *Ljubić* v celé Bosně (Pregled 6, O posavskej Hrvatskoj, Rad XLIII., 113 sl.), *Grot* v severní Dalmacii a západní Bosně (Изв. Конст. 97), *Gruber* v sev. západní Bosně (Vjesnik zem. ark. 1908, 233), — což je zajisté mínění pravdě nejpodobnější. Pannonií rozumí se u Konstantina zřejmě ovládnutí posavské Pannonie mezi Drávou a Sávou, kde Chorvaté později pochorvatštili kajkavce (*Rački*, Rad l. c. 105). Kdy se toto ovládnutí stalo a o domněnkách zde pronesených srv. *Grot*, Изв. 112. Též srv. *Klaiče* a *Bojničiće* Slawonien vom V.—XIII. Jahrh. (Agram 1883). *Šafařík* (l. c. 317) za severozápadní hranici posávského Chorvatska měl Kulpu až k oklice u Metliky, dále čáru k Sávě u vtoku Sotly, Sotlu a čáru k Ptuji.

[1]) V listině krále Otty I. z r. 954: in loco Zuric ac in pago *Crouuati*. (*Kos* l. c. II. 311); v jiné téhož krále z r. 961: predium inter duos montes Curoztou et Coziae a vertice montis Zuuedlobrudo usque ad villam Bulesisc in proprietatem concessimus in pago *Crauuati* (*Kos* 316); v listině Otty II. z r. 979: in villis Lebeniah et Glanadorf et Malmosic ac Buissindorf et Bodpechah . . . . in pago *Chrouuat* sitas (*Kos* 361); v listině Otty III. z r. 993: cuidam Sclauo Zebegoi nominato dedimus duos mansos in villis Suarzdorf, Podinauuiz, Duchumuzlidorf, Gumulachi et Donplachi nominatis sitos et in pago *Croudi* vocato (*Kos* 397). Tyto nejstarší zprávy dlužno vztahovati na osadu Chorvatů umístěnou na západ od Sv. Víta v Korutanech mezi Krkou a Glinou a ne, jak Šafařík chtěl (SS. II. 261), do Štýrska k Lubnu. Svědčí pro to zřejmě stará jména obcí, jež do župy chorvatské podle listin patří. Srv. *Kos*, Gradivo II. l. c. Kraj *Zuric* podle Kosa je dnešní obec Sörg západně od Sv. Víta, *Bulesisc* je obec *Pulst* na jih od Sörgu, *Lebeniah* — Lebmach, *Glanadorf*—Glandorf, *Malmosic*—Mailsberg, *Buissindorf*—Beissendorf, *Bodpechah* — Podpeč, něm. Puppitsch, *Duchumuzlidorf* — Tauchendorf, *Gumulachi* — Gomile, *Donplachi* — Deblach, vše v tomtéž kraji. (Srv. i *Klaić*, Vienac 1890, 424). Vedle toho jsou osady něm. *Krobathen* zvané, slovinsky *Krobace*, v Korutanech ještě v okresu feldkiršském a celoveckém, připomínané už r. c. 1125 a 1161 v listinách arcib. salcburských

uvedl, že i v Makedonii u Dolní Přespy a pak v Řecku nedaleko Myken a v Attice setkáváme se s dědinami jménem Хърватн, *Χαρβάτι*, jež nemohly býti nic jiného, nežli osady slovanských Chorvatů, zanesených sem proudem okkupace v stol. VI. a VII. a vzniklé právě tak jako město *Σερβία* v Thessalii a řada jiných osad, jež nám zase potvrzují zde existenci kolonií srbských už před dobou Herakleiovou.[1])

Pod pojem Chorvatů už v VIII. století spadali nejen vlastní Chorvaté, kteří se podle staré tradice skládali ze sedmi rodů[2]), nýbrž i jiní kmenové. Jmen všech neznáme, jen župy Konstantinem a

---

(*Werinhere* de *Chrouuat* — *villa qui dicitur Crowat*). Štýrská osada *Kraubat* u Lubna na Muře připomíná se r. 1050 pod jménem *Chrowata*, později *Chrowath* (c. 1080, 1140; další doklady do XV. stol. srv. u *Zahna*, Ortsnamenbuch der Steiermark); (Wien 1893, 113) a Urkundenbuch des Herzogthums Steiermark (1875, I, Index), u *Klaiče* (l. c.), *Felicettiho von Lieben fels M.* Über die Lage des ,,pagus Chrouat" (Beiträge zur Kunde steiermärk. Geschichtsquellen V. Graz 1868, 103), a *Kronesa*, Deutsche Besiedelung 339 Jiné osady chorvatské v jižním Štýrsku jsou ještě *Kraubat* u Sv. Floriana (v XV. stol. *Krawbaten*, *Krabat*, *Krabod*, *Krabattenperg*), dn. *Kraubath*, dále *Chrawate curia in Laaz dicta* u Mareinu (r. 1288) a kraj *Chrawate* u Gonovic r. 1432 (*Zahn* l. c.).

[1]) Viz dále str. 397 a stať o Slovanech v Řecku. Za to bych měl jméno Chorvatů, Lavrovem (ЖМНП 1901, Nr. 336, str. 487) uvedené z písní makedonských, za doklad z doby pozdější. *Kančovem* (Македония 88, 241) uvedená dědina v haniji přešpanské je dnes arnautskobulharská.

[2]) Chorvati a Srbové, když osídlili novou jižní vlast, nezměnili svého starého plemenného ústroje. Plemeno vedle plemene se usadilo, každé soustředěno kolem opevněného hradiště, kterému se obyčejně dostalo jména podle názvu plemene. Každé plémě utvořeno bylo skupinou příbuzných rodů, žijících v dědinách a v zádruhách, a v čele plemene stál vladyka. Slovem, byly to asi podobné poměry, jaké se udržely dosud na Černé Hoře, kde vidíme řadu plemen, skládajících se z bratstev. Je-li správna tradice, zachovaná nám z X. stol. Konstantinem (de adm. 30), původní Chorvati tvořili plémě vzniklé ze sedmi rodů a rozpadali se na řadu malých žup. Srv. *Rački*, Hrvatska prije XII. v., II. 131 sl. Na malém prostoru mezi řekami Zrmanjí a Cetiní shledáváme později v pramenech X. a XI. století 12 žup, a mezi Cetiní a Neretvou v X. stol. 3 župy, na území mezi Velebitem a Gackem známe 4, mezi Gvozdem a Neretvou — 20 žup. *Rački*, l. c. 134, Documenta 482, 486. Při smlouvě s Kolomanem r. 1102 připomíná Tomáš Splitský 12 plemen chorvatských (ed. *Rački* 59), jejichž jména jsou: Kačići, Kukari, Šubići, Čudomerići, Svačići, Mogorovići, Gusići, Karinjani, Lapčani, Poletčići, Lesnićići, Jamometi, Tugomiri. O nich a dalších plemenech srv. hlavně studii *Vj. Klaiće*, Hrvatska plemena od XII. do XVI. stoljeća (Rad CXXX. 1—85).

pozdějšími prameny uvedené[1]) označují, resp. nahrazují nám jména kmenová. Jedno jediné z nich nabylo i pověsti historické, totiž lid župy Gutziky, — dn. župy Gacké, na severu Liky.[2]) Jedině na něj lze totiž důvodně vztahovati zprávy o kmeni *Guduskanů*, t. j. Gadčanů, uváděném na sever od vlastních Chorvatů ve zprávách o bojích Ljudevítových.[3]) Jejich kníže Borna sluje zároveň *dux Dalmatiae atque Liburniae*, u Konstantina *ἄρχων τῶν Χρωβάτων*.[4]) Podle téhož pramene župy lická, krbavská a gacká spravovány byly společně jedním bánem (*βοάνος*), kteréžto jméno zůstalo Chorvatům od styků s Avary.[5])

Srbové.

Výkladem o Chorvatech probrali jsme z části i to, co lze pověděti o počátcích Srbů.

Kmen Srbů šel bez pochyby od Visly přes Moravu nebo Považím k střednímu Dunaji a přešel na střední Sávu, kde se už v II. stol. připomíná osada Servitii, Serbinum (viz napřed str. 152). Odtud tlakem a postupem jiných kmenů dostal se později hlouběji na jih, — Chorvati usídlili se více k severu a stranou, — kde zmohutněv, položil základ k povstání velkého národa srbského. Původně však — to dlužno míti stále na mysli — nebyli Srbové tím, čím se stali později svým politickým rozvojem, nebyli velkým, jednotným národem, jenž se usadil hned od moře Jaderského až po řeku Moravu a od Sávy k Prištině — nýbrž

---

[1]) Později vystupuje též župa *Buçani* — *Bužani* (*Buška* župa), jejíž jméno odvozovala tradice od kněžny Bugy (srv. *Klaič*, Povj. Hrv. I. 32 a Rad. CXXX. 15.) a župy *Boçachi* — *Bočaci*, *Peçani* — *Pečani* atd. (*Rački* Rad LVII. 133, Doc. 87 v listině Kresimíra z r. 1070).

[2]) Nazvána tak od ř. Gadsky, Gacky, kterou dělí Gvozd (Kapela) od Kupy (*Rački* Rad LVI. 108, Docum. 321), odtud Gacko pole; *Guduskani* vzniklo z *Gadъskani*. Jiné Gacko pole nachází se jižněji v Hercegovině.

[3]) Ann. regni Franc. ad a. 818, 819, Vita Hludowici 32. Sem náleží beze vší pochyby i Mas'údím uvedený kmen *Gušánín* (z *Gučъcanín*), o němž srv. hlavně *Marquart* Streifzüge 141 sl. S Gackou župou spojují se obvykle (na př. *Drinov* Засел. 156, *Dümmler*, Sitzungsber. Akad. Wien XX. 388, *Rački* l. c., Doc. 321, *Smičiklas*, Pov. Hrv. I. 158, 171, *Jireček*, Gesch. Bulg. 119, *Fr. Kurze*, Ann. regni Franc. 149). Jiní jméno Guduskanů spojovali nevhodně s Kučaj planinou (Kučevo, Kučajevo) u Braničeva v Srbsku (*Šafařík* SS. II. 227, *Píč*, Abstammung der Rumaenen 43 a *Hilferding* I. 41.)

[4]) *Konst.* De adm. imp. 30.

[5]) Vzniklo přejetím jména avarského chakana Bajana (*Maretič*, Slaveni 67 a *Šafařík* II. 274).

byli jen jedním kmenem, ovšem nad jiné silným, v řadě ostatních, kteří celou tuto oblast vedle sebe, samostatně a parallelně zaujali. Ještě v X. stol. Konstantin užívá terminu Srbů v užším slova smyslu rovnoprávně s názvy kmene Zachlumců, Tervuniatů, Dukljanů a Neretčanů.[1]) Teprve později vynikající svojí silou a jinými příznivými okolnostmi vedeni a podporováni zmohutněli vlastní Srbové, ovládli kolkolem, připoutali k sobě úzce kmeny ostatní, a poněvadž vlastně všichni byli z krve jedné, jazyka i mravů téměř stejných, snadno je spojili v jedno nové těleso a převahou svou docílili, že se i jméno Srbů rozšířilo na celou tuto oblast a tak nově utvořenou jednotu navenek dokumentovalo.

O původních sídlech vlastních Srbů na Balkáně máme ze století IX. jen neurčité zprávy, předvádějící nám kmen Sorabů (*Sorabi*) za Guduskany, kdesi na východě staré Dalmacie; k nim utekl se pannonský kníže Ljudevít r. 822 ze sídla svého v Sisku, netroufaje si odolati vojskům franckým.[2]) Tito Sorabi seděli patrně nedaleko Sávy, tedy v dnešní Bosně na východě Vrbasu.[3]) Ale více

---

[1]) Srv. de adm. imp. c. 29: *πᾶσα ἡ Δελματία καὶ τὰ περὶ αὐτὴν ἔθνη, οἷον Χρωβάτοι, Σέρβλοι, Ζαχλοῦμοι, Τερβουνιῶται, Καναλεῖται, Διοκλητιανοὶ καὶ Ἀρεντάνοι* . . . . Vita Basilii imp. c. 52: *Κροβάτοι καὶ Σέρβλοι καὶ Ζαχλοῦμοι, Τερβουνιῶταί τε καὶ Καναλῖται* etc. . . . (*Rački*, Doc. 338, 339). Také ze zprávy v kap. 34 o knížeti tervuňském vysvítá tato původní národnostní samostatnost přímořských Slovanů proti Srbům.

[2]) Ann. regni Franc. ad a. 822: Exercitus de Italia propter Liudewiticum bellum conficiendum in Pannoniam missus est, ad cuius adventum Liudewitus Siscia civitate relicta ad Sorabos, quae natio magnam Dalmatiae partem optinere dicitur, fugiendo se contulit et uno ex ducibus eorum, a quo receptus est, per dolum interfecto, civitatem eius in suam redegit dicionem. Totéž stručněji opakují Ann. Fuld. ad a. 823 (*Kos*, Gradivo II. 63). Zdali hned rok potom mezi posly všech východních Slovanů (k císaři do Frankfurtu) v týchž annálech franckých jmenovaní poslové Srbů vztahují se na tyto Srby, či na severní polabské, je nesnadno říci; ale kontext celý, v němž Sorabi jsou uvedeni mezi severními kmeny (omnium orientalium Sclavorum, id est Abodritorum, Soraborum, Wilzorum, Beheimorum, Marvanorum, Praedenecentorum et in Pannonia residentium Avarum legationes audivit) a pak i to, že Srbové balkánští byli svobodní a vůbec neodvislí, nasvědčují, že se to těchto netýká. Za to se zase na jižní vztahuje zpráva o útěku Ljudevítově od Srbů ke Guduskanům do Dalmacie a o jeho smrti zde (Ann. regni Franc. ad a. 823: adlatum est de interitu Liudewiti, quod relictis Sorabis, cum Dalmatiam ad Liudemuhslum avunculum Bornae ducis pervenisset, dolo ipsius esset interfectus).

[3]) Později vznikl na základě nových poměrů pro Srby bosenské zvláštní název *Bosenců*, jemuž občas dáván byl i zvláštní význam národopisný vedle

pro tu dobu nevíme. Teprve v X. století Konstantin Porfyrogennetos, vykládaje o národnostních poměrech západního Balkánu, uvádí vedle jiných kmenů, kteří později také vstoupili v soustavu Srbstva, vlastní Srby těmito slovy; Serbia nalézá se v čele (s hlediska cařihradského, t. j. od východu) všech druhých (slovanských) zemí a hraničí na severozápadu s pohraničnými horami duklanských, tervuňských a zachlumských Slovanů, u Cetině, Chlebeny a na severu s Chorvatskem, na jihu pak s Bulharskem.[1]) O něco dále uvádí v zemi Srbů a v Bosně 8 župních hradů blíže neznámých[2]) a v téže kapitole označuje ještě pro IX. století za hranici srbské země hrad *Rasu* neboli *Ras* (*ἡ Ράση, τὸ Ῥάσον, Ῥάσος*, slov. **Рась**) u Novipazaru na řece Rašce, přítoku Ibru.[3]) Je to sice označení politické hranice bulharského panství

politického, na př. už ve stol. XII. u Jana Kinnama (III. 7 p. 104 ed. Bonn): *ἔστι δὲ ἡ Βοσθνα οὐ τῷ Σερβίων ἀρχιζουπάνῳ καὶ αὐτὴ εἴκουσα, ἀλλ' ἔθνος ἰδίᾳ παρὰ ταύτῃ* (t. j. *Σερβικῇ*) *καὶ ζῶν καὶ ἀρχόμενον.* Později se častěji odlišují *Bosnii, Bosnenses, Bosnesi* od Srbů. Srv. na př. *Fr. Šišić* Herceg-Bosna prigodem aneksije (Zagreb 1908) 19 sl. Jméno Bosny (*χωρίον Βόσωνα* u Konstantina 32, sl. Босна, Босана, Босьна) náleželo původně jen území na horním toku ř. Bosny, Vrbasu a na ř. Usoře, a vzniklo slavisací starověkého jména *Basanius*.

[1]) Konst. Porfyr. de adm. imp. 30. (*Χρωβατία*) *πλησιάζει δὲ πρὸς τὴν Τζέντινα καὶ τὴν Χλέβενα τῇ χώρᾳ Σερβλίας. ἡ γὰρ χώρα Σερβλίας εἰς κεφαλὴν μέν ἐστι πασῶν τῶν λοιπῶν χωρῶν, πρὸς ἄρκτον δὲ πλησιάζει τῇ Χρωβατίᾳ, πρὸς μεσημβρίαν δὲ τῇ Βουλγαρίᾳ.* Zmínky o styku s Duklou, Tervunii a Zachlumím viz dále na str. 395.

[2]) l. c. 32: *ὅτι ἐν τῇ βαπτισμένῃ Σερβλίᾳ εἰσὶ κάστρα οἰκούμενα τὸ Δεστινίκον, τὸ Τζερναβουσκεή, τὸ Μεγυρέτους, τὸ Δρεσνείκ, τὸ Λεσνὴκ, τὸ Σαληνές, καὶ εἰς τὸ χωρίον Βόσωνα τὸ Κάτερα καὶ τὸ Δεσνήκ.* Až na Salines (dn. Soli v Bosně) lze hrady ty nesnadno určiti. Srv. *Jireček*, Handelsstrassen 33 sl., *Grot*, Изв. Конст. 154 sl., *St. Novaković*, Српске области X.—XII. века пре владе Немањине, Гласник срп. учен. друштва XLVIII. (Bělehrad 1880) 137 sl., *Šafařík* SS. II. 277 sl.

[3]) Konst. Porf. de adm. imp. 32: *Βορίσης μέλλων δὲ ὑποστρέφειν ἐν Βουλγαρίᾳ καὶ φοβηθεὶς μήποτε ἐνεδρεύσωσιν αὐτὸν οἱ Σέρβλοι καθ' ὁδοῦ, ἐπεζήτησεν εἰς διάσωσιν αὐτοῦ τὰ τοῦ ἄρχοντος Μουντιμήρου παιδία τὸν Βόρενα καὶ τὸν Στέφανον. οἳ καὶ διέσωσαν αὐτὸν ἀβλαβῆ μέχρι τῶν συνόρων ἕως τῆς Ῥάσης.* O župě Rase srv. *Daničić*, Rječnik iz kniž. izvora s. v., *Šafařík* SS. II. 278, *Hilferding*, Путешествіе по Старой Сербіи 100, *Grot*, Изв. Конст. 153, *Jireček*, Handelsstrassen 32. Od tohoto později vynikajícího střediska svého dostali Srbové jméno *Rašanů*, lat. *Rasciani*, maď. *Rácz-ok*, srb. рашкани, рашьсканъ. Za doby kněze duklanského Srbsko prostíralo se o něco dále *ad Lapiam et Lab* (ed. *Crnčić*, 18), což podle Novakoviće zřejmě znamená řeku Lab, vtékající do Sitnice, přítoku Ibru, (srv. i osadu Lablan, Lable) a Lipljan (*Novaković*, Српске области 111 sl., *Grot*, Изв. 153). U Jana Skylitza

proti srbskému, ale beze vší pochyby zároveň i bod národnostní meze, ovšem jen oblasti vlastních Srbů.

Z těchto údajů smíme souditi, že vlastní Srbové byli hned od počátku kmenem velice mohutným a zaujímali rozsáhlý kraj na východ od Chorvatů, resp. na jih od posávské Chorvatie (*magnam Dalmatiae partem obtinere dicitur*). Oblast srbská rozložena byla od Sávy přes dnešní Bosnu do Hercegoviny až po Plivu, Livno, Konjici, horní Neretvu, Pivu k hornímu toku Tary,[1]) při čemž podle všeho hlavní jádro kmene sedělo na jihu na Taře, Limu a Ibru — Stará Raška zvána byla i později speciálně Srbií[2]) — a zde také zůstalo seděti, šíříc se k jihu do Metochie a na Kosovo až do válek tureckých, které je teprve zatlačily zpět.[3]) Hranice severní není blíže známa, ale byla jí přibližně dolní Sáva, při níž hraničili s posávským Chorvatskem, a rovněž nemůžeme určitěji říci, jak daleko vlastní Srbové sahali původně k východu. Že nebyli na horní, bulharské Moravě, souditi lze ze soluňské legendy a jiných dokladů, které dále o kmeni Moravanů uvedu, a také nemáme důvodu, abychom Slovany, kteří seděli od západu při dolní Moravě, musili hned od první doby míti za část vlastních Srbů, ač to vylučovati nechci.[4])

Vedle Chorvatů s Guduskany a vedle Srbů vystupují v událostech, jež se poutají k svrchu vylíčeným bojům císaře Ludvíka s pannonským Ljudevítem, ještě jiní kmenové slovanští, v annalech zvaní *Timociani*, *Marvani*, *Abodriti* a *Praedenecenti*. První dva

---

(ed. Bonn 715) a Anny Komneny běžela hranice vedle Prištiny (τὰ Πρισδιάνα); Lipljan a Zvečan (Λιπένιον, Σφεντζάνιον) na stoku Ibru a Sitnice byly pohraniční hrady (ed. Bonn I. 436). Srv. *Šafařík* II. 276.

[1]) Srbské země sluly zde později Záhořím (Загорје) u kněze duklanského: „*Surbia quae et Transmontana*“ (ed. *Crnčić* 17).

[2]) Srv. doklady sebrané nově St. Stanojevićem z pramenů XIII. a XIV. století (Срп. Кн. Гласник 1904, XI. 541).

[3]) Po bitvě na Kosovu poli r. 1389 setkáváme se s neustálou emigrací srbskou z Kosovska, Metochie atd., která způsobila, že se sem od jihu počal tlačiti vzmahající se živel albanský, a to do té míry, že na př. Kosovo, kraj kdysi čistě srbský, naplněn je dnes Arbanasy, ač ještě množství dědin nese stará jména srbská. Srv. *Br. Nušić* Косово (Nový Sad 1902—3) I., 70 sl. 75 a *Niederle*, Slov. Svět 114.

[4]) O sporech, týkajících se této hranice, viz výše na str. 379 a dále na str. 401. Pro srbskost kraje mezi Kolubarou a Moravou uváděli Šafařík a Grot jméno Konstantinova hradu Међуречје — Μεγυρέτους poblíže dolní Moravy v jagodinském kraji. (*Šafařík* SS. II. 275, Grot 153, 155). Ale to nepostačuje. Srv. *Novaković*, Срп. области 140 sl. a *Jireček*, Handelsstrassen l. c.

kmenové, jeden na Timoku, druhý při jižní Moravě, náleželi v době té zřejmě do sféry bulharské a proto o nich pojednáme v odstavci následujícím. Poněkud obtížněji se má věc s Abodrity a Praedenecenty, ale i o těch bude lépe pojednati při skupině následující. Za to patří, ne sice k Srbům v užším slova smyslu, ale přece mezi lid, který brzy potom vešel v soustavu srbského národa, kmenové, které v X. století uvádí Konstantin v jižní části Dalmacie, připomínaje ostatně sám, že jsou srbští,[1]) ač jinak kmen Srbů od nich vždycky odděluje. K tomu se připojuje u Konstantina l. c. kap. 32, 33 ještě řada zpráv o původu a počátcích dějin, o hradech (*κάστρα*) jednotlivých těchto národů a o původu jména Zachlumců, Tervuňanů, Konavljanů, Dukljanů a Nerečanů, z nichž uvádíme některé významnější v poznámce.[2])

Patří sem tito kmenové, jdeme-li od území chorvatského směrem k jihu:[3])

---

[1]) De adm. imp. 33: *οἱ δὲ νῦν ἐκεῖσε οἰκοῦντες Ζαχλοῦμοι Σέρβλοι τυγχάνουσι.* 34. *Ὅτι ἡ τῶν Τερβουνιατῶν καὶ τῶν Καναλιτῶν χώρα μία ὑπάρχει. ἀπὸ δὲ τῶν ἀβαπτίστων Σέρβλων οἱ ἐκεῖσε κατάγονται.* 36. *οἱ δὲ αὐτοὶ Παγανοὶ ἀπὸ τῶν ἀβαπτίστων Σέρβλων κατάγονται.* Jen o Dukljanech toho nepřipomíná. Srv. i *Τριβούνιος ὁ Σέρβος* u Kekaumena (ЖМНП 1881, CCXV. 265).

[2]) Tyto zprávy nalézáme u Konstantina v spisu de adm. imp. kap. 30 až 36 (srv. *Rački* Doc. 405 sl.). V kap. 30 zmiňuje se nejdříve povšechnž o poloze Dioklie (*Διόκλῃα*) v sousedství Serbie, dále o knížectví Tervuňském (*ἀρχοντία Τερβουνίας*) rovněž v sousedství Serbie, potom o knížectví Zachlumském (*ἀρχοντία τῶν Ζαχλούμων*) mezi Serbií a Orontiem, a na konec o Paganii (*ἡ Παγανία*), k níž náležely i ostrovy Mljet, Korčula, Brač a Hvar. V kap. 33 vykládá podrobněji o Záchlumí, o tom, že zemi jejich drželi zprvu Římané, potom Avaři a že Zachlumci jméno mají od hory Chlumu (*Χλοῦμος*), t. j. za Chlumem bydlící. V kap. 34. vykládá o Travuňanech a Kanalitech, o jejich původu srbském a prvních knížatech, i o původu jména. Tervunia značí prý v slov. jazyku místo opevněné (*ἰσχυρὸς τόπος*); Kanale odvozuje takto: *τὸ δε Καναλὴ ἑρμενεύεται τῇ τῶν Σκλάβων διαλέκτῳ ἁμαξία, ἐπειδὴ, διὰ τὸ εἶναι τὸν τόπον ἐπίπεδον, πάσας αὐτῶν τὰς δουλείας διὰ ἁμαξῶν ἐκτελοῦσιν.* V kap. 35. vykládá o Dukljanech, jejichž zemi zprvu měli Římané a po nich Avaři; jejich jméno pochází od starého hradu Diokley. V kap. 36. vykládá o Pohanech čili Nerečanech (*Παγανοὶ καὶ Ἀρεντάνοι καλούμενοι*), jejichž zemi rovněž zprvu drželi Římané a Avaři, dále o původu slov. jména Pohanů (Římanům sluli *Ἀρέντα, Ἀρεντάνοι*) i o hradech a ostrovech, jež jim patřily.

[3]) O těchto srbských kmenech srv. zejména studii *K. Jirečka*, Die Handelsstrassen und Bergwerke von Serbien und Bosnien während des Mittelalters (Abh. d. kgl. Ges. d. Wiss. Phil. Cl. VI. 10. str. 19 sl. Praha

1. *Nerečané* (u Konst. *Ἀρεντάνοι*, místo správného *Ναρεντάνοι*, *Narentani*, *Narentini* Jana benátského a kroniky Dandulovy, vedle toho i *Παγανοί* u Konstantina). Jejich kraj sahal od ř. Cetině do Neretvy (*Naro*, *Ὀρόντιος*, *Narenta*), sestávaje ze 3 žup, a odtud přešli i na ostrovy Mljet, Korčulu, Brač, Hvar, Vis, Lastovo a snad i Cazu.[2]) Ovládali moře Jaderské a stali se pověstnými námořníky a piráty.[3]) Později kraj jejich slul *Krajina*, lid *Krajinjané*, — *Craynenses*, *Cherenania* u kněze duklanského.[4])

2. *Zachlumci* (u Konst. *Ζαχλοῦμοι*, ř. *Ζαχλούμα*, v listině z roku 924 *dux Chulmorum*; země slula sl. Захльмнꙗ, хльмь, хльмьска земльꙗ). Seděli od Neretvy do Dubrovníku, který ležel na hranici Záchlumí a Tervunie a dále směrem do vnitrozemí, tedy v celé nynější Hercegovině až po Horní Neretvu a Konjici, kde hraničili se Srby; mezi Livnem a Konjicí dotýkali se Chorvatska. Patřila k nim i Nevesinje. Od kterého Chlumu dostali své jméno, Konstantin, jenž v kap. 33. správně vykládá jméno, neudává, ale soudí se na Blagaj.[5])

3. *Tervuňané*, *Travuňané* (u Konst. *Τερβουνιῶται*, *Τερβουνιάται*, *Τερβουνιάτοι*, *Τραβούνοι*, země *Τερβουνία*, lat., *Travunia*, *Tribunia*, *Tribigna*, sl. Травоунꙗ).[6]) Seděli od Dubrovníka a Kotoru směrem do vnitrozemí (mimo pás pobřežní) a hraničili ve vnitrozemí mezi Bilčem a Pivou se Srbií. Severní

1881), *Rački*, Documenta 413 sl., Hrvatska prije XII. v. I. Rad LVI. 67 sl., *Novaković*, Српске области 19 sl., *Grot*, Изв. Конст. 156 sl. a *Šafařík*, SS. II. 280 sl.

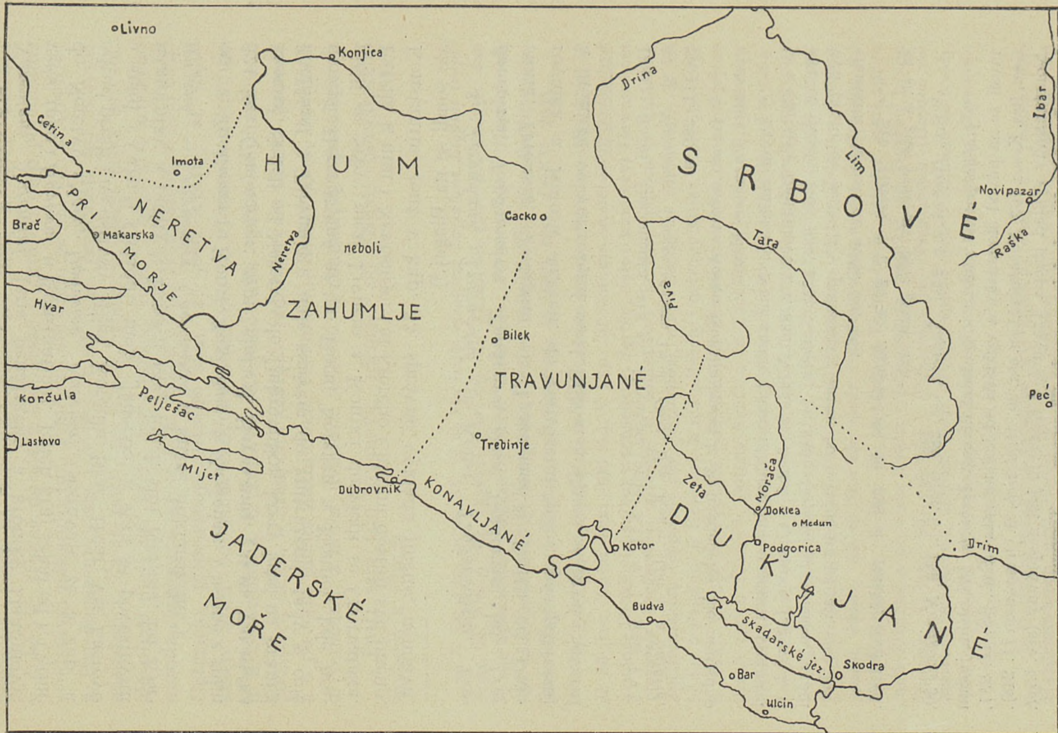
[2]) Jméno ostrova *Χόαρα* Konstantinem k. 36 uvedeného lze nesnadno vysvětliti (Caza? — Hvar?).

[3]) První zmínka o Nerečanech (Sclavi Narentini) a jejich pirátství je v Chronice Dandulově k r. 830 (VIII. 3), druhá v Chronice Janově k r. 834—5 (*Rački*, Doc. 334, 335; *Šafařík*, II. 285). *Παγανοί* (sl. поганинь) zváni byli proto, že setrvali v pohanství, zatím co ostatní už přijali víru křesťanskou (Konst. de adm. 29, 36).

[4]) Srv. *Jireček*, l. c. 27 sl., *Šafařík*, SS. II. 282 sl., *Rački*, Rad LVI. 84 sl. a zde výše str. 367. pozn. 12).

[5]) Srv. *Jireč ek*, l. c. 25sl., *Šafařík*, l. c. 280, *Grot*, l. c. 159, *Novaković* 30.

[6]) Jméno patrně souvisí s dnešním herceg. *Trebinje*. Při obém jménu myslí se na původ slovanský a vykládá od kořene трѣб- (Šaf., SS. II. 287, *Grot*, Изв. Конст. 163, *Novaković*, Срп. обл. 20, *Miklosich*, Sl. Ortsnamen II. 248). Konstantinův výklad jména Travunie i Konavlů jest nesprávný (srv. *Grot*. l. c.). I v Arkadii nalezl jsem osadu *Τέρμπουνι* — Tervuny.

Slovanští kmenové v jižní Dalmacii.

břeh Boky Kotorské byl travuňský, jižní dukljanský. Severní hranici Travunie tvořila asi čára z Dubrovníka na Gacko.[1])

4. *Konavljané* (*Καναλεῖται*, *Καναλῖται*, země *Καναλή*, *Canale*, sl. Конавлю, Конавли, plurál). Seděli u moře vedle předešlých na úzkém pruhu asi 4 míle širokém, od Dubrovníka do Boky Kotorské. Jméno kraje vzalo původ od epidaurského kanálu (vodovodu), od něhož okolí Dubrovníka slulo *Canale*, ital. Canali.[2])

5. *Dukljané* (*Διοκλητιανοί*, země *Διόκλητα*, *Διοκλήας χώρα*, *Dioclia*, *Dioclitia*, sl. Диоклитиꙗ). Hraničili s Dyrrhachiem (Drač), Helissem (Lješ), Helkiniem (Ulcín) a Antibarem (Bar) na jedné, s Kotorem na druhé straně, uvnitř země pak se Srbií, zaujímajíce celou dnešní Černou Horu s přilehlou částí severní Albanie. Jméno měli od Docley (později *Dioclia*, srv. CIL. III. 1, 283, 1026, 1476), střediska bývalé římské provincie Praevalidy (srv. výše str. 56), vystavěné na stoku Zety a Morače nedaleko Podgorice, kterou vystavěli Turci v XV. století. Později byl starý název Diokleje zatlačen názvem Зета, lat. *Zenta*, *Genta*, vzatým od přítoku řeky Morače.[3])

Tyto kmeny podobně jako na východě mezi Drinou a Moravou a na jihu v Metochii, Kosovu, Starém Srbsku dovedli vlastní Srbové z části už před X. stol., z části později, po vzniku říše Nemanjovců přidružiti k sobě nejen politicky, nýbrž je i národnostně spojiti v jeden celek tak, že z původního obmezeného území Srbie vznikal postupně celek stále větší, při čemž lid této rostoucí oblasti ztrácel nejen svá stará kmenová jména, přijímaje jméno Srbů, nýbrž zajisté i kulturně a jazykově přizpůsoboval se a zceloval v jeden veliký národ srbský. Tak vznikla během doby historické oblast srbského národa, prostírající se od Kulpy a Drávy až po Bojanu, Drin, Prizren, Prištinu, Skople, Nišavu a Timok, ač na hranicích srbskobulharských dlouho zůstával a vlastně, jak jsme výše slyšeli, podnes zůstal pás osad, jejichž národní příslušenství nebylo dostatečně vyvinuté a kolísalo stále mezi srbstvím a bulharstvím, podle toho, s které strany vlivy

---

[1]) *Jireček*, l. c. 22 (i o Konavljanech), *Šafařík*, l. c., *Grot*, l. c. 161 sl., *Rački*, Rad LVI. 70.

[2]) Zde bych připomněl, že Konstantin ve spisu de adm. imp. l. c. mluví o Travunii a Konavlech pohromadě, ale ve spisu de ceremoniis II. 48 uvádí se i *ἄρχων τοῦ Κανάλη* i *ἄρχων τῶν Τραβούνων*.

[3]) *Jireček*, l. c. 19, Romanen 11, *Šafařík* l. c. 291, *Novaković* 11.

a interessy převažovaly. Celý tento velký rozvoj Srbstva a rozšíření srbského jména na kmeny západní, východní i pronikání jeho na jih nespadá však již do obsahu této knihy, a odkazuji proto pouze v poznámce na novější o tom studie.[1]) Pokud se týče Makedonie, tu se sice, když si ji v XIII. stol. Srbové osvojili, začalo i tam šířiti jméno srbské — jako politicum — jak svědčí řada historických dokladů, sebraná V. Gjerićem a J. Cvijićem, zejména zákony a listiny Dušanovy, kde se v říši od Dunaje do Thessalie jmenují Řekové, Vlaši, Albanci a Srbové, ale ne Bulhaři. Nicméně později úpadkem vlády srbské a zejména porobou tureckou termin ten z Makedonie pomalu vymizel a oživl opět starý název Bulharů, jenž podnes úplně převládá, živen jsa politickou a církevní propagandou bulharskou. —

Zbývá mi ještě sděliti, že tak jako u Chorvatů ocitly se i útržky Srbů daleko od domácího kraje, a to hned v prvních dobách po příchodu na Balkán. Shledáváme se s nimi v jižní Makedonii, po různu i v Řecku a konečně vidíme srbskou osadu i v Malé Asii.

Na hranici Makedonie a Thessalie připomínají prameny (ovšem teprve pozdější) osadu zv. *τὰ Σέρβλια, τὰ Σέρβια,* dnešní Serfidže (Selfidže), nedaleko ř. Bystrice a řada dalších zpráv i zvláštní thema srbské se samostatným biskupstvím, jak s vědčí třetí chrysobul císaře Basilia z r. 1020.[2]) V proudu různých výbojů a stěhování dostal se sem patrně větší zástup Srbů, který tu zůstal seděti podobně jako jiné houfce v Řecku, kde je dosvědčuje ještě několik názvů dědin, jako **Σέρβου** v Arkadii, **Σούρπι** a **Σερβόχια** v Thessalii, **Σερβιάνικα** u Korintu, **Σερέβιανι** u Beratu, **Σερβιανά** u Joaniny, **Σύρμπανι** u Kalavrie, **Σερβοτὰ** v Messenii, **Σέρβεικα**

---

[1]) *V. Gjerić,* О срп. имену по запад. краевима нашега народа. (Наставник XI.—XII. Bělehrad 1900), О срп. имену у Старој Срби и и у Маћедонији (Bělehrad 1904). Srv. i *J. Cvijić,* Неколика проматрања 18 sl., *Karić V.*, Србија (Bělehrad 1887) 475 sl., *St. Stanojević,* Српско име у западнимъ српскимъ крајевима. Срп. К. Гласник č. 39, 39—77 (na základě *Gjeriće*), a *V. Klaić,* Vienac 1890, 472 sl.

[2]) Srv. Konst. Porfyr. de adm. imp. 32 *τὰ Σέρβλια* (srv. citát výše na str. 248), Kantakuzenos, III. 58, IV. 19 (*Σερβία . . . περὶ τὰ μεθόρια Θετταλίας κειμένη πόλις*), Synopis Sathas 527: *τὰ Σέρβια πόλις Μακεδονίας*, Hierokles *Σερ ία,* Zonaras *Σερβία* atd. Překlad Zonary ze XIV. stol. má Сръбище. O thematu srbském srv. *Leunclavii* Jus graecorom. I. 242 (*Tafel* Thessal. 41, 59), o biskupství Srbů v listině Basilia z r. 1020 (*τὰ Σέρβια*) srv. *Golubinskij,* Очеркъ правосл. церкв. 71, *Gelzer,* v Byz. Zs. II. 43, 55.

v Lakedaemonu a snad i *Ζερπίσια* a *Ζαρμπίτσα* v Messenii a Lakonii.[2]) To vše svědčí zároveň o relativní mohutnosti kmene srbského při příchodu Slovanů na Balkán.

Že byli Srbové v Makedonii už v VII. století, soudím dále z toho, že se už v té době objevuje v Malé Asii v thematu opsikijském, kam bylo přivedeno mnoho Slovanů makedonských, osada a biskupství zv. *Γορδόσερβα* na cestě z Malaginy k Doryleiu[3]), patrně totožná se slov. osadou *Servochoria* zpráv pozdějších.[4]) I zde, máme-li na mysli celý ráz slovanského stěhování na Balkán a odtud zase další kolonisace v Orientu, nic nepřekáží, abychom v Gordoserbech a Servochoriích uznali starou osadu srbskou.[5])

---

[2]) Srv. dále stať o Slovanech v Makedonii a v Řecku. Proti existenci Srbů zde na jihu postavil se hlavně M. *Drinov* v stati „Les Serbes ont-ils eu des colonies ou une autorité quelconque en Macédoine avant le XIII. siècle?“ v knize Ofejkova „La Macédoine au point de vue éthn.“ Philippopole 1887. Nověji i *Laskin* (Конст. Порф. 127) a také *Maretić* (Slaveni 66) jsou nakloněni v Srbech u Soluně shledávati nějaký kmen „bulharský“.

[3]) Notitiae episcopatuum od sv. Epifania ze VII. stol. a později v Not. ep. z doby císaře Leona (886—911). Srv. *Gelzer*, Abh. d. bayr. Akad. I. Cl. Bd. XXI. 529, 545, 558. *Ἐπαρχία τῆς αὐτῆς Μητρόπολις Νικαίας ἔχει ὑπ' αὐτὴν πόλεις ἤτοι ἐπισκοπὰς τρεῖς, οἷον τὸν Μοδρινῆς ἤτοι Μελίτου, τὸν Λινώης, τὸν Γορδοσέρβων.* Další viz u *Pančenka*, Изв. р. арх. инст. въ Конст. VIII. 58. Srv. dále stať o Slovanech maloasijských, kde více o poloze Gordoserby.

[4]) Partitio regni graeci ad a. 1204 (Fontes rer. austr. XII. 475, cum Seruochoriis, 491, *σὺν Σερβοχωρίοις*, 494 con Suochoriis). Urkunden zur ält. Handels- und Staatsgesch. von Venedig. Wien 1856.

[5]) Tak i *Stanojević*, l. c. II. 215, 216, *Pančenko*, l. c. 58.

III. Skupina východní (bulharská).

Podle svrchu podaného obšírného výkladu o výbojích slovanských na Balkán počali se Slované v druhé polovině poloostrova od Moravy na východ usazovati už koncem V. a VI. století, jak nasvědčují některá místa ve vypravování Prokopia Theofylakta, Menandra a legend soluňských (srv. výše 186, 233). Jistě bylo těch osídlení už v VI. stol. dosti a to jednak v severní části staré Thrakie mezi Haemem a Dunajem, jednak ve staré Makedonii a v okolí Soluně, která byla vítaným cílem slovansko-avarských výprav. Nemáme sice o tom ze VI. stol. určitých, přímých zpráv, ale jinak bychom si přece jen těžko mohli vysvětliti záplavu pevně usídlených Slovanů, která se objevuje na poloostrově v VII. století. Také výpravy do Řecka na konci VI. věku skončily patrně usazením jednotlivých zástupů slovanských výbojníků (srv. výše str. 210, 215).

Na těchto výpravách účastnily se dvě velké větve zadunajských Slovanů. Jednak řada kmenů, shrnovaných od byzantských historiků pod jméno *Slovanů*, jednak skupina východnější, označovaná jménem *Antů*.

Antové účastnili se výprav v letech 518—545 (srv. str. 196 sl.), a k r. 545 máme i zprávu, že je Justinian chtěl kolonisovati, a to snad v okolí dnešního Pirotu, staré pevnosti *Turres* zvané.[1]) Že by se však byli usadili někde v Thrakii, nemáme zpráv; nepřipomínají se zde nikde a vzhledem k stálému a jasnému způsobu, kterým je Byzantinci odlišovali od ostatních Slovanů, nezbývá než souditi, že zadunajský kmen Antů, o němž pozdější historie nepochopitelně mlčí, nepřešel na Balkán, nýbrž že zůstal seděti v Zadunají, a nejspíše útoky avarskými i chazarskými donucen byl ustoupiti zpět do jižní Rusi.[2]) Na Balkáně zůstaly z jeho výprav

---

[1]) Prokop. III. 14. Srv. výše str. 15 a Č. Čas. Hist. XI. 146.

[2]) Zcela jinou představu o totožnosti Antů s Bulhary, o usídlení Antů na východ od Tisy a v celé Thrakii vyslovil *Stojan Novaković* (Први основи 91, 97), ale ovšem beze všeho odůvodnění. O celé historii kmene Antů srv. ostatně moji studii „Antové“ vydanou právě ve Věstníku král. české učenné spol. r. 1909.

nanejvýše jen zlomky — to vůbec platí o eventuálním příchodu východních Slovanů na Balkán, — které se nedovedly uplatniti, udržeti a v záplavě „Slovanů" brzy zanikly. Tak bylo i s kolonií pirotskou, uskutečnila-li se vůbec.

Není tedy pochyby, že slovanské osídlení celého Balkánu, mimo končiny výše probrané, náleželo vesměs t. zv. *Slovanům* v užším slova smyslu, téže skupině, k níž náleželi dále na západě předkové Slovinců, Srbů a Chorvatů. Ale jako tam, nevyskytuje se zprvu ani na východě poloostrova nějaké zvláštní jméno pro celou oblast. Slyšíme jen o vpádech a sídlech buď anonymních kmenů „slovanských", jichž geografie Mojžíše Chorenského připomíná na př. v Dakii a Thrakii 25, Theofanes 7, nebo vystupují jednotliví drobní kmenové pod svými jmény domácími, rodovými nebo místními, — jak dále uvidíme. Že však všichni tito kmenové usedlí na území od Ochridy a Dibry, bulh. Moravy a Timoku na východ byli jazykově i národopisně úzce příbuzni, můžeme souditi podle známek jazykových; neboť ještě dnes všechny slovanské dialekty této oblasti pojí se více méně určitě v jedinou oblast jazyka bulharského, vyznačujíce se, jak jsme pověděli (str. 335.), hlavně střídnicemi *št* a *žd* za stsl. tj dj, postpositním členem a ztrátou deklinace a relativním zachováním nosovek. Tato charakteristika nevystupují sice všude stejně, zejména v západních dialektech, ale celkem je to vše dnes „bulharské" a tak tomu bylo podle všeho i v době po prvním osídlení. I Slované vlastní Thrakie i Slované zbylí v staré Dakii i Slované v Makedonii a v okolí Soluně i konečně Slované, kteří na čas osídlili Řecko a archipelag — byli, až na malé výjimky srbochorvatských nebo vůbec jinoslovanských kolonií sem zapadlých a později zaniklých,[1]) té národnosti, která dostala později název bulharské. My nemáme aspoň příčiny vzhledem k celému následujícímu vývoji přijímati něco jiného, na př. nějaký srbismus nebo docela chorvatism soluňských a řeckých Slovanů.[2]) Potvrzuje to i jazyk

---

[1]) Ale příliš daleko zašel *Drinov* (Заселеніе 145), když předpokládal, že Slované, kteří přišli na Balkán, náleželi vůbec různým plemenům i západní a východní větve.

[2]) Takový srbismus zastávali někteří Srbové, na př. P. *Srećković*, nové *Prokić B.* a *J. Ivanic* (srv. výše str. 381, 382), nejdemeli docela k pansrbistům rázu *Milojevićova* (Одломци 100 sl.) nebo k panchorvatistům, jako je *Iv. Ružić* (Postojbina Hrv. 26 sl.).

nejstarších památek, které tam vznikly, potvrzuje to i ráz slovanské nomenklatury v Makedonii i v Řecku (srv. dále).

Smíme-li však říci se Ščepkinem, že zde byla už v VII. stol. jazyková *jednota* bulharská,[1]) je otázka, na niž odpověděti náleží především filologům. Z povahy celého stěhování a celé okkupace slovanské, tedy s historického hlediska, soudil bych sám, že o nějaké jednotě jazykové na východ od Ochridy a bulharské Moravy sotva může býti řeč. Na západě v Starém Srbsku od Prizrenu k Vranji a dále od Moravy na východ běžel pás dialektů, které asi tehdy podobně jako dnes tvořily přechod od čistě srbských nářečí k čistě bulharským. Od něho na jih a na východ rozložena byla tehdy řada kmenů úzce příbuzných i geneticky i jazykově, — pravda — ale o jednotě jazykové lze pro VII. a VIII. stol. přece jen těžko mluviti, vidíme-li, že je dnes v bulharské oblasti za prizrensko-timockým pásem dosti lokálních rozdílů, vidíme-li, že západní bulharský dialekt od čáry Vid— Plěven — Ichtiman — Elidere — Melnik — Kukuš — Soluň[2]) je do značné míry opět přechodným útvarem k srbštině,[3]) a konečně víme-li, že na sjednocení bulharštiny mělo značný podíl i několik základních znaků, které vznikly teprve později na Balkáně působením romanštiny (ev. i thračtiny), na př. úpadek flexe jmenné a vytvoření postpositního členu (srv. výše str. 306, 333). Proto zde sotva byla v VII. století jazyková jednota „bulharská"; tato tvořila se teprve se *vznikem a trváním sjednocení politického,* které mělo pro vývoj bulharského národa převeliký význam.

Je na snadě, že by se byl během doby i u těchto Slovanů vzmohl také některý domácí, rodný kmen, který by byl ostatní ovládl a že by byl povstal analogicky tomu, co se stalo na západě u Chorvatů nebo Srbů, a tomu, co bylo na severu u Čechů nebo Poláků, také zde větší celek, jazykově jednotný a původu čistě slovanského. Ale tento přirozený vývoj předstižen byl ve východním Balkánu událostí, která sice vykonala totéž: sjednotila totiž slovanské kmeny východního Balkánu v jednotu politickou

---

[1]) Разсужденіе о языкѣ Савиной книги. (Petrohrad 1899), str. XIV: „Въ VII. вѣкѣ, когда вся современная область болг. племени была занята сплошнымъ слав. населеніемъ, уже существовало общеболгарское единство."

[2]) *Miletić*, Източ. бълг. говори 18. Srv. i *Conev*, Уводъ 53 sl.

[3]) Proto také Srbové občas vedou hranici srbského jazyka až k Sof a do Macedonie (*Belić*, Карта, *Vukčević M.* Rad CXLV, *M. Veselinović*, Гранични дијалекат међу србима и бугарима. Bělehrad 1890.) Srv. výše str. 335 a 381.

i národní, ale na rozdíl od zmíněných analogií západních nevyšla z lůna domácího, nevyšla od některého nad jiné sesíleného kmene slovanského, nýbrž byla přivoděna živlem cizím: národem tureckých volžských Bulharů, kteří vstoupili mezi tyto Slovany a je ovládli.

Příchod Bulharů a počátek této nové jednoty, jež se na východě pod jménem slovanského národa bulharského vytvořila, spadá ještě do rámce naší knihy. Stalo se to na samém závěru slovanské kolonisace na Balkáně.

Bulhaři, kmen z Asie pošlý, o jehož původ a ethnickou příslušnost dlouho se vedl spor, rozhodnutý nyní ve prospěch původu turkotatarského,[1]) přišli od Volhy k Dunaji, jak jsme už výše pověděli (str. 118), v druhé polovině V. století, a má-li Marquart pravdu, ještě o něco dříve[2]). Následovali tedy po Hunnech a před Avary. R. 482 objevují se první zástupové Bulharů v říši římské, zavolaní na pomoc Zenonem proti Gotům, krátce potom bojoval s nimi vítězně Theodorich[3]) a v r. 499 doložen je Marcelinem první nepřátelský vpád Bulharů do severní Thrakie, jenž skončil bitvou na řece Tzurtě, pro Římany nešťastnou.[4]) Od počátku

---

[1]) O historii tohoto sporu spolu s definitivním rozřešením otázky ve smyslu vzpomenutém viz podrobný výklad v pečlivě sestavené knize dra *Iv. Šišmanova*, Критиченъ прѣгледъ на въпроса за произхода на прабългаритѣ отъ езиково гледище. (Сборникъ нар. умотв. XVI—XVII. 505—753, též o sobě, Sofia 1900). Starší přehled této otázky podal *Marin Drinov*, Погледъ връхъ произхождането на българский народъ и началото на българска история (Vídeň 1869). Více viz v *přídavku II.* na základě pojednání Šišmanova. Šišmanov v hlavě I. (str. 518 sl.) podává zároveň přehled všech pramenů k otázce původu a počátků vlastních Bulharů.

[2]) Srv. str. 118 pozn. 6. Marquart totiž ztotožňuje syna Attilova Ernaka (Priscus fr. 8, Jordanis Get. 266) s Irnikem knížecího bulh. rodokmene, jenž prvá knížata bulharská uvádí v tomto pořadí podle Marquarta:

Avitochol,	rod	*Dulo*	164—463
Irnik,	rod	*Dulo*	464—613
Gostun,	rod	*Ermi*	614—615
Bezměr,	rod	*Dulo*	616—618
Kur't,	rod	*Dulo*	619—678.

Marquart (Chronologie der alttürk. Inschr., Leipzig 1898) 75. Ernak se po porážce Hunnů r. 453 usadil se svým kmenem v Malé Skythii (srv. výše str. 114). Chronologii *V. Zlatarského* viz v Пер. 1902, 331.

[3]) *Marquart* (l. c.) klade to k r. 485, *Martin* (Theoderich d. Gr. 67) popírá vůbec existenci tohoto boje.

[4]) Srv. doklady na str. 118 sl.

VI. století počaly následovati vpády jeden za druhým a při nich vidíme po boku Bulharů častěji i Hunny a Slovany. Vpádů bylo jistě mnoho, známeť celou řadu bojů, v nichž se připomínají Bulhaři[1]) a ještě r. 626 táhli proti Cařihradu pod vrchním velením avarského chána. Do doby posledního nezdařeného útoku avarského na Cařihrad byli Bulhaři více méně závislí na Avarech, ale potom se věc obrátila. Někdy v letech 635—641 bulharský kníže Kuvrat odepřel Avarům poslušenství[2]) a dovedl také svobody své uhájiti několika porážkami Avarů, oslabených současnými odboji slovanskými, zejména vítězstvím Samovým. Při tom není pochyby, že se tak stalo z návodu a za přispění byzantského, a je také zajímavo, že se už tehdy objevuje u Bulharů křesťanství, ovšem jen na chvíli. Kuvrat sám se dal pokřtíti.[3])

Krátce po smrti Kuvratově, jejíž datum je sporné,[4]) rozpadla se říše na pět částí — Bulhaři se tehdy skládali z několika plemen[5]), — z nichž jedné v čele stál syn jeho Asparuch neboli Isperich.[6]) Byla-li říše ohrožována už za živobytí Kuvratova od východu Chazary, zvýšilo se přirozeně nebezpečí, když byla oslabena rozdělením. A tu buďto toto oslabení nebo (soudíc podle armenského geografa) nějaké nové přímé útočení Chazarů přimělo Asparucha, že krátce po smrti otcově sebral svou ordu a obklopen družinou vynikajících rodů bulharských, jejichž význam v bulharském zřízení není ostatně jasný a jež jsou známy hlavně ze zachovaného rodokmenu knížecího a několika nápisů,[7])

---

[1]) Od r. 502. Srv. doklady výše na str. 118, 119, 189, 194, 196, 199, 231. Srv. i *instantia cottidiana Bulgarorum, Antium et Sclavinorum*, jež dosvědčuje na známém místě Jordanis (Rom. 388). Viz výše str. 191.

[2]) Srv. výše str. 232.

[3]) O těchto počátcích křesťanství u Bulharů viz *Zlatarski*, Нови извѣстия 153.

[4]) *Zlatarski* klade smrt Kuvratovu asi do r. 667 (Исп. 1902, 331), *Marquart* mezi r. 668—685, k r. 678 (Chronologie 75).

[5]) Srv. Nikeforos Brev. ed. *Boor* 33.

[6]) Forma jména je v řeckých pramenech Ἀσπαρούχ, v bulharském knížecím rodokmenu *Isperich* (Исперихъ).

[7]) O rodokmenu bulharském srv. *Popov A.*, Обзоръ хронографовъ русской редакціи (Moskva 1886, I. 20), *Hilferding*, Собр. соч. I. 20, (Petrohrad 1868), *Kunik* a *Rozen*, Извѣстія ал-Бекри I. 126 sl. (Petrohrad 1878), *Géza Kuun*, Relationum Hungarorum cum gentibus orientalibus historia antiquissima II. 11, *J. Marquart*, Chronologie 72. O nápisech srv. *Uspenski* Изв. Конст. VI. 1, 2, 232, *Zlatarski*, Исп. 1902, 98.

hledal bezpečnější sídla u dolního Dunaje.[1]) Tímto pochodem Asparuchovým dán byl podnět k nejdůležitější té doby události na Balkáně. Činilť sice Bulhaři už dříve častěji vpády do byzantské říše, ať sami, ať ve spojení s jinými, ale žádný z těchto vpádů neměl ještě za cíl a za následek přestěhování Bulharů na poloostrov. To se stalo teprve r. 679.

O příchodu Asparucha k Dunaji a jeho vstupu na Balkán referují nám hlavně dva prameny, Theofanes a Nikeforos,[2]) jež oba vypovídají sice shodně (jen Nikeforos mnohem stručněji), ale přece tak, že Nikeforos patrně neopsal Theofana, nýbrž oba čerpali z jednoho, nám neznámého pramene, událostem současného.[3]) Vypravování jejich dlužno pokládati za věrohodné, ne za legendu, a podle něho, doplníme-li je dalšími drobnými zprávami,[4]) stala se tato významná událost takto:

---

[1]) Jest sporno a nejisto, zdali Asparuch přišel se svým lidem z Bulgarie u Donu a Azovského moře, jak soudí na př. Zlatarski, či zdali už před tím seděli tito Bulhaři poblíže Dunaje, na př. v dnešní Bessarabii, jak nově Marquart (l. c. 75) a Balasčev (Бѣлѣжки върху веществената култура на старобългарското ханство и основа нието му въ Европа. Sofia 1902, 13 sl.) přijímají. Některé starší zprávy o prvních bulharských výbojích a zejména historie vlády Kuvratovy nasvědčují tomu, že středisko těchto Bulharů VI.—VII. století nebylo vzdáleno na východě Evropy, nýbrž bylo někde blíže Dunaje. Nicméně je věc nejistá a zasluhovala by vůbec předhistorie Asparuchových Bulharů zvláštního zpracování. Srv. i ref. *J. Trifonova* v Пер. Сп. 1903, LXIV., 3—4, 302 sl. Trifonov v tomto referátu obrací se proti existenci nějaké bulharské državy v Bessarabii před příchodem Asparuchovým.

[2]) Theofanes ed. Boor 356, 358; Nikeforos Brev. ed. Boor. 33 sl. Událost klade Theofanes k r. 6171, t. j. 679 po Kr. a také Nikeforos krátce před synodu cařihradskou, jež zasedala r. 680.

[3]) Srv. o tom hlavně stať *V. N. Zlatarského*, Основанието на българското царство, Пер. Сп. 1902, 315 sl., kde je rozbor obou pramenů. Stať je vložena i do knihy Студии по българската история (Sofia 1903). Jinak srv. i *Sokolov M.*, Изъ древней исторіи Болгаръ (Petrohrad 1879), *Jireček*, Dějiny národa bulharského (Praha 1876, 102), *Šafařík*, SS. II. 172 sl.

[4]) Sem náleží armenská geografie VII. stol. (*Patkanov*, ЖМНП. 1883 č. 226, str. 26), Anastasios 225 (k IX. roku vlády Konstantinovy), Leo Gramm. ed. Bonn 161, Konstantin Porfyr. de them. II. th. 1, Kedrenos ed. Bonn 770, Georg. Hamartolos ed. *Boor*, 728, Symeon Metafrastes a Logothet, slov. př. ed. *Sreznevskij* 71 (srv. *Zlatarski* Извѣстията за българитѣ въ хрон. на Симеона Метафраста и Логотета. Сборн. XXIV. 17 sl.). Další pramen je kronika Michala Syrského (ed. *Chabot* 378), která má zprávu o příchodu Bulharů, sice zmatenou a omylem připojenou k době Maurikiově (k r. 587),

Asparuch, unikaje chazarskému nátisku, přitáhl počátkem 70 let[1]) s plemenem sobě podřízeným a patrně ne příliš četným k Dunaji, kde zaujal kout, utvořený ústím Dunaje i mořem, od okolních Slovanů zvaný ѫнглъ (u Theofana 358 *Ὄγκλος*, *Ὄγγλος* *Ὄχλος*, u Nikefora *Ὄγλος*, u Anastasia 225 *Onglon*[2]) a usadil se v deltě dunajském.[3]) Císař Konstantin VI. Pogonat, který byl právě v devátém roku své vlády, nařídil všemu vojsku, jež leželo v Thrakii, aby vytáhlo proti novému sousedovi, ale výprava tato nepořídila. Bulhaři se skrývali v bařinách a neodvážili se otevřeného boje, tak že bylo na konec císařské vojsko donuceno bez pořízení se vrátiti. Ale Asparuch nespokojil se tímto s úspěchem, nýbrž přestoupil Dunaj a nenaleznuv odporu, přitáhl až k Varně.

---

ale přece zajímavou. Z ní ji přejal ve výtahu i Barhebraeus (ed. *Bruns* 95). Srv. rozbor u *Marquarta*, Osteur. Streifzüge 479, 484, 488, Chronologie 82. Za to je bájkou vypravování Nikeforovo (II. 2, 2) o starých sídlech Bulharů v Makedonii a Illyrii, odkudž je prý císař Basilius II. převedl do Moesie. Vzniklo tím, že si Řekové později nedovedli dobře vysvětliti vznik a spojení Bulharska podunajského s Bulharskem ochridským. (Srv. Byz. Zs. XIII. 193.) Jinou zmatenou tradici shledáváme v bulharském Vidění sv. Isaia (srv. *Jireček*, Christl. Elem. 86).

[1]) Srv. výklad *Zlatarského*, l. c. 332.

[2]) Je nejisto, zdali dlužno vycházeti se Šafaříkem od formy zaručenější Theofanovy (*Ὄγκλος*, *Ὄγγλος*, u Anastasia *Onglon*; srv. také *Angisciri* recte *Anglisciri* Jordanovi, viz výše str. 114 a pozdější ruské *Ugliče*) či s Boorem a Zlatarským od formy Nikeforovy. V prvém případě, jemuž dávám přednost proti Boorovi a Zlatarskému (l. c. 326), vracíme se opět k výkladu Šafaříkovu (Slov. Star. II. 173), který po něm přijali i Hilferding, Sokolov, Drinov a Jireček. Ovšem nesmí se to vykládati na jméno řeky, nýbrž patrně celý jižní kout dnešní Bessarabie mezi mořem a Dunajem zván byl od Slovanů ѫнглъ (pozd. tur. Budžak), a Asparuch v něm, v tomto „úhlu", usadil se patrně, jak Zlatarski dobře s odkazem na ostrov Peuku (*Niederle*, Star. zpr. 27) armenské geografie vykládá, na některém bahnitém a vodou oblitém místě severního delta dunajského, kde se ještě zásekami a valy upevnil. Zlatarski sám pomýšlí na ostrov sv. Jiří, ale jméno *Ὄγλος* vykládá za slovo turkobulharské, srovnávaje tur. kavk. *agl* — dvůr, ohrada (l. c. 330). Podobně vykládá i *T. Balasčev* (Бѣлѣжки 19). Při tomto výkladu — kdyby *agl* znamenal jen opevněný tábor — zůstává však obtížno vyložiti, jak vzniklo jméno Ugliči a dále to, jak vzniklo starší **Anglisciri*. Ostatně je tu možná, ba pravděpodobná kontaminace turkotat. *ogl* se slovanským názvem kraje ѫнглъ (o němž srv. i *Miklosich*, Ortsnamen II. 141). Dodal bych ještě, že *K. Škorpil* hledá Isperichův agl u vsi Nikolicelu při deltě dunajském, kde je starý okop. (Абоба-Плиска 558).

[3]) Jiná část Bulharů přešla zatím do Pannonie, kde se poddala Avarům (Theofanes, l. c., Nikeforos 33).

Jistě však i jiné příčiny přiměly jej k tomuto postupu: tak poznání, že místo dříve zvolené na ústí dunajském není příhodné k trvalému pobytu, kdežto rovina mezi Dunajem a Varnou je mnohem vhodnější a bezpečnější; dále zde působila, jak se zdá, i úmluva se Slovany moesskými, ne-li přímé jejich vyzvání.[1])

Bulhaři, táhnouce k Varně, nenarazili na odpor ani císařského vojska ani Slovanů, kteří tam ve značném počtu seděli. Naopak, jak jsme právě řekli, Slované podle všeho uvítali nové příchozí, kteří jim přinášeli pomoc k odporu proti vládě císařské. Nedovídáme se aspoň ani z Theofana ani z Nikefora o boji Slovanů s Bulhary; naopak vidíme, že Bulhaři, sotva přišli a počali vládnouti nad kmeny slovanskými, hned jeden z nich (Sěvery) přemístili od průsmyku veregabského, t. j. dnešního čalykavackého nebo rišského[2]) k východu a ostatních sedm blíže nejmenovaných slovanských kmenů rozsadili dále k jihu a na západ až k hranicím panství avarského a sice *na základě úmluvy s nimi* — *ὑπὸ πάκτον*, dí Theofanes.[3]) Patrně byl kmen Sěverů posunut od Asparucha jako přední stráž proti Byzanci k východnějším přechodům přes Balkán (k lopušněnskému a guličskému) a ostatní Slované postaveni na západ zase proti Avarům; a poněvadž pak záda Bul-

---

[1]) Srv. *Zlatarski*, l. c. 336.

[2]) Průsmyk Veregabů znám je ještě porážkou, kterou zde r. 759 utrpěl Konstantin Kopronymos od Bulharů (*ἐλθὼν εἰς Βερέγαβαν εἰς τὴν κλεισοῦραν*, Theofanes ed. *Boor* 431). R. 766 připomíná se tento průsmyk (*ἐμβολὴ Βεριγάβου*) na hranici Bulharů a rovněž r. 823 (Nikef. ed. *Boor* 73). O Veregabském průsmyku srv. *Jireček*, Heerstrasse 149 a Arch. Ep. Mitth. X. 156, 158. Druhým důležitým průsmykem pohraničním stal se o něco západnější průsmyk, vedoucí z Osmanpazaru do Kotlu (kazanský, kotlenský, srv. výše str. 22), kde povstala pevnost *Μαρκέλλαι*, častěji v pozdějších bojích jmenovaná, na př. už r. 756 (Nikefor ed. *Boor* 66), kterou hledá Zlatarski na vrchu Bakadžiku u Vojnika (*Jireček*, Heerstrasse 150, Arch. Ep. M. X. 156, 158, *Zlatarski*, Исп. 1902 489, 633). Další data k hranicím Bulharů v IX. století poskytuje nápis nal. v Sulejmankjöi (Arch. Ep. M. XIX. 245). Centrální Balkán už sem nepatřil, poněvadž císařové činí potom výpravy do Sklavinie neodvisle od Bulharska. O Sklavinii srv. dále str. 421 a výše str. 237.

[3]) *Theoph. 359.* ed *Boor* . . . *κυριευσάντων δὲ αὐτῶν (τῶν Βουλγάρων) καὶ τῶν παρακειμένων Σκλαυινῶν ἐθνῶν τὰς λεγομένας ἑπτὰ γενεάς, τοὺς μὲν Σέβερεις κατῴκισαν ἀπὸ τῆς ἔμπροσθεν κλεισούρας Βερεγάβων ἐπὶ τὰ πρὸς ἀνατολὴν μέρη, εἰς δὲ τὰ πρὸς μεσημβρίαν καὶ δύσιν μέχρις Ἀβαρίας τὰς ὑπολοίπους ἑπτὰ γενεὰς ὑπὸ πάκτον ὄντας.* — *Nikef. 35:* *κρατοῦσι δὲ (οἱ Βούλγαροι) καὶ τῶν ἐγγιζόντων παρῳκημένων Σκλαβηνῶν ἐθνῶν, καὶ οὓς μὲν τὰ πρὸς Ἀβάρους πλησιάζοντα φρουρεῖν, οὓς δὲ τὰ πρὸς Ῥωμαίους ἐγγίζοντα τηρεῖν ἐπιτάττουσιν.*

harů kryl Dunaj a levý bok moře Černé, ocitl se Asparuch, soustřediv svou družinu na Kamčiji při průsmyku rišském — vrbickém nedaleko dnešního Šumna a v hringu plochy 20 km^2 obehnaném valem,[1]) v postavení velmi pevném a bezpečném, z něhož se nový stát mohl dobře dále vyvíjeti, šířiti a síliti. A císaři vskutku nezbylo, než brzy, ještě r. 679, uzavříti mír, kterým formálně byla země mezi Dunajem a Haemem odstoupena Bulharům.

Už tato první organisace státu bulharského svědčí o znamenité strategické a organisační schopnosti Asparuchově. Při tom dlužno opětně a s důrazem vytknouti, že Bulhaři se Slovany uzavřeli spolek na základě vzájemné dohody. Slované nebyli od Asparucha podrobeni násilím a přinuceni vziti na sebe jho bulharské. Naopak Asparuch přišel do Dobrudže patrně za jejich souhlasu, přišel jako pomocník v boji proti Avarům na jedné a císaři na druhé straně. Prameny výše uvedené mluví sice o ovládnutí Slovanů, ale toto podrobení nevzniklo násilím, nýbrž, jak se podobá, volným uznáním nadvlády bulharské. Soudíme tak jednak z toho, že nemáme zmínky o nějakém boji Asparuchově se Slovany ani při okkupaci, ani v době nejbližší; a jednak z toho, že přesídlení slovanských kmenů událo se, jak výslovně dí Theofanes, na základě úmluvy. Podkladem nově utvořené organisace byla patrně spojenecká smlouva proti společnému nepříteli a následkem toho i mírné spolužití obou národů při uznávání nadvlády bulharského knížete od vladyk slovanských, neboť Bulhaři

[1]) Zde u dnešní Aboby (mezi Novipazarem a Šumnem) vznikla první bulharská stolice knížecí, obehnaná rozsáhlými okopy a vyzdobená brzy kamennými paláci a chrámy. Hradiště bylo u Aboby už v VIII. stol., kamenný stolec centrální postavil Omortag, velká církev vznikla v stol. X. Stolice tato slula až do doby Omortagovy Pliska (*Πλισκᾶ, Πλίσκοβα*), přenesení její do Preslavi (dn. Presláv, st. Прѣславь, *ἡ Πρεσθλάβον, Πραισθλάβα, Πρισθλάβα*, u Idrísího *Berisklâfa*) nad Tyčí stalo se r. 822. Malou Preslav na Dunaji kladou obvykle k m. Tulči nebo k Černé Vodě, Škorpil (Абоба 558) k dědině Nicolicelu. Srv. nové výkopy bratrů Škorpilů, Pančenka, Ainalova, Uspenského a j. popsané v díle „Абоба-Плиска. Изв. русскаго арх. инст. въ Константинополѣ X. (Sofia 1905). Srv. i *K. Jireček* v Archiv f. sl. Phil. XXI. 612 a Arch. Ep. M. X. 194, 201. *Škorpil K.* a *Ch.*, Първата българска столица до Абоба. Отч. на Варненска м. гимназия (Varna 1901). Česky obšírně referoval o Abobě, srovnávaje ji s moravským Velehradem, prof. *Jan Nevěřil* (Velehrad IV., Čas. mus. spol. Olom. 1909, 49 sl.). Ostatně Bulhaři opevnili celou říši zásekami a trnitým plotem, jak dosvědčuje Mas'údí (*Harkavi*, Сказанія 126; srv. *Jireček*, Arch. Ep. Mitth. X. 139).

dobývajíce země, ponechávali jim starou slovanskou organisaci. V pramenech na dále vystupují *ἄρχοντες* Slovanů, kdežto vládce bulharský nese do doby Krumovy obyčejně titul *κύριος, ἀρχηγός*, též *βασιλεύς*.[1])

Takovým způsobem utvořil se na východě staré Moesie na ráz nový stát, vedený sice turkotatarskými Bulhary, ale v jádru a převalnou většinou slovanský, jenž sahal na jihu k Haemu, na západě od průlivu Iskru k hranicím panství avarského na Dunaji.[2]) Byl-li Dunaj sám severní hranicí, nevíme a rovněž při východní, již z hruba tvořilo Černé moře, nevíme, zdali města Konstancia, Balčik a Varna dostala se hned do rukou bulharských. Později se pohraniční pevností objevuje Deultos neboli Deulton (dn. Jakasly) v Burgaském zálivu. Stát tento, postavený na výbornou geografickou basi, uvnitř silný a konsolidovaný, podporován byl i zevně řadou příznivých okolností: oslabením Avarů, roztříštěností slovanských kmenů na ostatním poloostrově a hlavně úplnou desorganisací říše římské, do jejíchž osudů knížata bulharská počala ihned úspěšně zasahovati. I vzmáhal se tak rychle,[3]) že už

---

[1]) Srv. *Σεβέρων ἄρχων Σκλαβοῦνος* (Theofanes ed. *Boor* I. 436), *Σκλαυινῶν ἄρχοντες* za Kruma (Theofanes 491, 497); jinak samostatná knížata slovanská dostávala zde titul *ἔξαρχος* nebo *ῥήξ*. O těchto titulech v říši bulharské srv. *Zlatarski*, Сборникъ XV. 22.

[2]) Kde byla tato západní hranice proti Avarům, je ovšem těžko říci. Soudil bych, že sahala aspoň k Timoku (*Golubinskij*, Очеркъ 4 a *Šafařík*, SS. II. 175, ji vedli až k srbskému Bělehradu) přes to, že Serdiku drželi Římané až do r. 809 (*Jireček*, Romanen I. 30), neboť už před r. 822 byli Timočané pod panstvím bulharským a koncem VII. století nesmíme avarskou hranici hledati hluboko ve vnitrozemí. Ale jisté to není. Srv. o tom dále na str. 417. O jižní hranici srv. výše na str. 406. pozn. 2. Podle *Zlatarského* (Исп. 1902, 474) běžela jižní hranice říše Asparuchovy podél Staré planiny k Iskerskému průlivu a dále zprvu po Vračanské planině k ř. Ogostu při dědině Chajredinu a podél starého okopu, který se táhne na pravo k severu až k Dunaji mezi osadami Kozlodujem a Cibrem. Později, když podle svědectví armenského geografa (srv. *Patkanov* v ЖМНП. č. 226, 26) Asparuch zatlačil Avary k západu, hranice od Vračanské planiny běžela prý po Berkovské planině na sever k ř. Cibru k selu Dъlgodělcům a zde spadala v jedno s okopem, který se táhne na sever k Dunaji při městě Lomu. *Balasčev* (Бѣлѣжки 19) uznává už za Asparucha zadunajské Bulharsko, kde vládl Asparuchův náměstník.

[3]) O této nejbližší historii bulharských knížat, mezi nimiž po smrti Asparuchově (701) vynikají hlavně Tervel (do r. 722), Telerig (do r. 777), Krum (c. 803—814), Omortag (814—831/2), Malamir (do 836/7), Presjam (do 843/5) a Boris (843/5—884/5), srv. hlavně nové studie *Zlatarského* Българскитѣ

za Teleriga, po r. 773, spatřujeme snahu po sjednocování, zejména po připojení Berzitů,[1]) za Kruma vidíme, že stát zaujímá i kraj na severu Dunaje asi k Dněstru,[2]) že za Presjama a Borisa zaujímá střední a severní Makedonii až po Ochridu[3]) a sahá na severozápadě až po Rašku, jak víme ze zprávy Konstantinovy o bojích mezi Borisem a Srbskem[4]). Koncem IX. a poč. X. stol. za Symeona (893—927), jak víme zase z chrysobulů, kterými Basilios II. r. 1020 potvrdil territoriální rozsah bulharských diecésí, obsahovala říše biskupství v Srěmu, Bělehradě, Braničevu, Niši, Rase, Lipljanu, Prištině, Prizrenu (s Chvostnem u Peće), Ochridě, Kosturu, Dibře, Devolu, Moglenu, Bitolji, Serbiích (Serfidže v jižní Makedonii), Glavinici (na Akrokeraunském zálivu pod Avlonou), Černiku, Chimaře, Adrianopoli, Kozile, Joanině (vesměs v Albanii), Petru, Verreji (v Thessalii) atd., tak že zaujímala nejen celou Makedonii, ale i Albanii, Thessalii a část západního Srbska se Srěmem.[5])

князе отъ рода Дуло (Исп 1902, 473 sl.), България прѣзъ VIII. вѣкъ (tamža 628 sl.; obě studie tvoří část knihy Студии по българската история. Sofia 1902 Приемницитѣ на Омортага (Исп., 1896, 755) a starší knihu *Jirečkovu* Dějiny nár. bulh. 113 sl., nebo *J. Balasčeva* Бѣлѣжки 26 sl.

[1]) Theofanes 447.

[2]) Odváděltʼ tam za Dunaj do Bessarabie — tam byla *ἡ Βουλγαρία ἐκεῖθεν τοῦ Ἴστρου ποταμοῦ* (srv. dále o Slovanech dáckých) — Krum r. 813 množství zajatců z kraje adrianopolského; patrně mu tedy země zde náležela, a to nejspíše až po Dněstr. Srv. *Zlatarski*, Исп. 1902, 103, 105. Za Omortaga (814—831/2) svědčí o bulharských výpravách za Dněpr náhrobní nápis vojvody Akorsa (Исп. 1902, 95, 102).

[3]) Podle svědectví Žití sv. Klimenta ed. *Miklosich* 23 sl., jež uvádí Makedonii, Thessalii a Illyrikon osídlené od Slovanů-Bulharů, a ibn-Rosta (*Rosen*, Über Jahja 145—6). Srv. *Jireček*, Archiv sl. Phil. XXI. 609, *Rački* Hrvatska prije XII. v. I. Rad LVI. 82, *Zlatarski*, Сборникъ XXIV. 39, 50. Ostatně z toho, že Justinian II. Rinothmetos r. 688 vedl válku proti Bulharům a Sklavinii — pod kterouž rozuměti dlužno Slovany mimo říši bulharskou v Makedonii — možno souditi, že vliv, ne-li spojenství Bulharů s Makedonií, počal koncem VII. století. Patrně se počínala shoda a sjednocování a Justinian podle všeho toto spojování dvou nepřátel a rozšiřování moci bulharské chtěl překazit válečnou výpravou, — jenže se mu nepodařila (*Zlatarski*, Пер. Сп. 1902, 475). Dále srv. výpravu Konstantina Kopronyma r. 758 a po míru r. 773 snahy knížete Teleriga po připojení Berzitů (*Zlatarski*, l. c. 634, 653).

[4]) Srv. výše str. 377.

[5]) *Gelzer*, Byz. Zs. II. 42 sl., *Golubinskij*, Очеркъ 51 sl. (srv. o chrysobulech výše na str. 382). Zlatarski koncem století IX. vede jižní hranici od hradu Midie u Strandži planiny do střední Rhodopy a odtud na

Tím byla postupně v jedno vnější těleso spojena největší část balkánských Slovanů a souběžně s tím slučovali se slovanští kmenové i uvnitř v jeden národní celek, jak se zbytky starých jinorodců, tak i s nově přišlými výbojníky Asparuchovými, assimilujíce je sobě. Toto splynutí Slovanů s jinorodci, speciálně s přišlými Turkotatary, v nový národ, jemuž sice zůstalo jméno Bulharů, ale jenž byl a zůstal v jádru slovanský, stalo se poměrně brzy. V legendě o sv. Dimitriji rozlišuje se ještě jazyk bulharský a slovanský a ve zprávách o bojích VIII. stol. za Tervela a Teleca rovněž se rozlišují Bulhaři a Slované.[1]) Ale od té doby, co se Sklavinia dostala pod moc bulharskou a hranice říše rozšířily se přes celý Balkán, počalo se ztráceti jméno Slované a na místo něho nastupuje název Bulharů i pro Slovany. Tak čteme už v řeckém Životě sv. Kyrilla a Methoda, v legendě soluňské, v Žití sv. Klimenta[2]); také v chrysobulu Romana II. uvádějí se r. 960 ***Σκλάβοι-Βουλγάροι*** a později Slované na Chalkidice nazýváni jsou Bulhary.[3]) Při tom však o nějakém poturečtění,

---

západ po planině Bělasické přes Vardar (při Demirkapu), kolem Pelagonijského pole a jezer Přespanského a Ochridského tak, že vně zůstávali ještě Smolenci, Rynchini, Sagudati a Druguviči. Na poč. X. stol. běžela už hranice od Rhodopy k Sěru, jenž zůstal byzantský, a k Narši na řece Galiku (srv. dále str. 423), dále přes Vardar na planinu Pajackou, kolem Vodenu, po planině Karatašské a Něgušské k byzantské Vereji. Odtud běžela mezi Kajlarem a Kožany k vrchu Šinjaku, přešla horní Bystrici jižně Kosturu, směřovala ke Grammosu a obcházejíc oblast Kolonie běžela k Chimaře, míjejíc Argyrokastro (*Zlatarski*, Сборникъ XXIV. 146, 151, 159).

[1]) *Tougard* 190 ***καὶ τὴν καθ' ἡμᾶς ἐπιστάμενον γλῶσσαν καὶ τὴν Ῥωμαίων, Σκλάβων καὶ Βουλγάρων.*** Srv. i str. 130: ***ἅμα τε τῶν πάντων Σκλαβίνων καὶ Βουλγάρων.*** Když táhl na pomoc Justinianovi II., vytáhl se vším lidem „Bulhary i Slovany" (Theofanes ed. *Boor* 374: ***συγκινεῖ πάντα τὸν ὑποκείμενον αὐτῷ λάον τῶν Βουλγάρων καὶ Σκλάβων***); totéž rozlišení objevuje se ve zprávě o boji Telecově r. 762 (Nikeforos 69). Také *Bordžané* arabských pramenů IX. a X. stol. jsou dunajští Bulhaři na rozdíl od Slovanů.

[2]) Žití sv. Kyrilla a Meth.: ***τὸ τῶν Σθλοβενῶν γένος εἴτ' οὖν Βουλγάρων.*** (Prameny děj. čes. I. 77), leg. soluňská: ѥзики словинскыѥ се рекше Блъгаре (*Ivanov*, Сѣв. Македония 63), Žití sv. Klimenta: ***ἐξευρίσκουσι μὲν τὰ Σθλοβενικὰ γράμματα, ἑρμηνεύουσι δὲ τὰς θεοπνεύστους γραφὰς ἐκ τῆς Ἑλλάδος γλώσσης εἰς τὴν Βουλγαρικὴν*** (ed. Miklosich str. 3) a rovněž: ***ἐμεὶ δὲ τὸ τῶν Σθλοβενῶν γένος εἴτ' οὖν Βουλγάρων*** str. 2.

[3]) *Drinov*, Заселенiе 166, *Ivanov*, Бълг. стар. изъ Македонии (Sofia 1908) 18, 22; Изв. арх. общ. V. 17. Je zajímavo, že termin „slověnský" udržoval

potatarštění Slovanů nebo ztrátě slovanské krve a slovanského typu u pozdějších a nynějších Bulharů nemůže býti řeči. Jméno Bulharů rozšířilo se sice svým politickým významem brzy na ohromný okrsek Slovanů mezi Dunajem, Řeckem, Bílým a Černým mořem, ale při tom bylo vlastních tureckých Bulharů jen poměrně málo[1]) a seděli jen na nepatrném, omezeném místě na Kamčiji a v Dobrudži. Křížení jich se Slovany, podobně jako křížení, která byla ještě častěji v pozdější historii opakována po nových turkotatarských invasích, měla vždy jen lokální význam, pozměnila jen místy typ slovanský a vůbec nešla, abych tak řekl, přes hranice Dobrudži, Deliormanu a Gerilova. Slované zůstávali stranou. Vždyť se už první Bulhaři od nich isolovali, vystěhovavše Slovany těch končin vně své oblasti. Proto ostatní ohromné pole Slovanů „bulharských" zůstávalo této cizí setby prosto, zejména zůstali čisti Slované v centru poloostrova. Slovem, ti Bulhaři, kteří přišli s Asparuchem, nezbavili východní polovinu balkánských Slovanů slovanství; silná, vojensky organisovaná družina, která dovedla vládnouti a která jakožto panující třída všemu politickému celku předala své jméno, — byla počtem příliš slabá, aby mohla způsobiti nějakou hlubší změnu v národnosti slovanské a zůstala patrně isolována. Proto dnešní Bulhaři nejsou v menší míře Slovany, nežli Srbové

---

se stále až do poč. XIX. věku, kdy konečně na dobro vytlačen slovem „bulharský" (*Gjerič* 38, 42). Ale i při tom našel ještě na počátku XX. století *V. Kačanovskij*, že v jižní Makedonii selský lid udržel zhusta tento termín a dosud zval se prostě „*Словене*" (Изв. отд. русс. яз. VIII./II. 1903. 187—8, *Gjerić* 38), což potvrzuje z vlastní zkušenosti i *I. Cvijić* (Нск. проматрања 15). Je to zachováno tradicí a nevniklo v lid novým vlivem knižným nebo politickým, jak zřejmo z toho, že i Albanci nezvou makedonské Slovany Bulhary, ač se dnes tito šmahem sami tak nazývají, — nýbrž *Škjeji*, což vzniklo ze *Sklavi*, *Schiavi* (Cvijić, l. c.). Albanci zde tedy uchovali původní název. Na západě u Černé Hory jmenují Albanci zase Srby *Skja*, *Škja* (*Erdeljanović*, Кучи. Насела срп. зем. IV. 263). Ostatně se také v Rumunsku a v rumunštině udrželo *Scheia*, *Schéu*, *Schei* speciálně ve významu Bulharů a bulh. osad (srv. dále stať o Slovanech v Dacii).

[1]) *Zlatarski* (Исп. 1902, 325, 330) odhaduje počet Asparuchových Bulharů na 20—25.000, ovšem pouze na základě toho, že umístil tábor Asparuchův na ostrov sv. Jiří. Také *Drinov* (Погледъ 62, 92), *Jireček* (Dějiny 105) a nově *Ad. Bloch* (Bull. d'anthr. Paris 1906, 537 sl.) nepředstavují si Bulharů mnoho. Za to *Balasčev* soudí, že Asparuch přivedl celý národ, ale proti tomu správně se ozval *I. Trifonov* v Исп. 1903, LXIV. 305. Michal Syrský odhaduje průvod Asparuchův na 10.000 duší (*Marquart*, Streifzüge 484).

nebo Čechové a myslím, že na variace fysického typu, s nimiž se u Bulharů setkáváme,[1]) tak jako i na variaci jazykovou[2]) u mnohem větší míře působili zbytkové starých obyvatelů, s nimiž se Slované po celém poloostrově stýkali a mísili (rovněž jako i různé pozdější vlivy historické), nežli samotný kmen Asparuchových Bulharů, kterých jistě bylo proti Slovanům nepatrné množství a kteří byli z části už před tím proniknuti slovanstvím za svého pobytu v Zadunají.[3]) Zapadla tu jenom krůpěj krve cizí do krve slovanské.

Jak jsem právě naznačil, soudím, že Bulhaři vlastní nezanikli rázem a docela v Slovanstvu (dvůr se ovšem brzy poslovanil), nýbrž zůstali déle seděti v severovýchodním cípu dnešního Bulharska, mísíce se tam spíše s novými sourodými živly, jež později přicházely z jižní Rusi (Oguzy, Kumány, Pečeněgy, Tatary), nežli se Slovany, kteří zůstávali stranou. Ovšem, zdali se při tom zachovaly zbytky podnes, a zdali v některých kmenech a typech dnešního národopisného obrazu Bulharska smíme shledávati ještě přímé potomky starých Bulharů, je otázka, na niž si kladně odpověděti netroufám.

Před krátkou dobou prof. K. Škorpil vyslovil domněnku,[4]) že staří Bulhaři se zachovali mezi Silistrií, Šumnem, Varnou a Ruščukem v dnešních Turcích deliormanských (t. zv. Gadžalech), a také Zanetov shledává pozůstatky starých Bulharů ještě dnes v Gagauzech, Kyzylbaších, Gadžalech i Torlacích různých

---

[1]) O tom, že dnes typ Bulharů východních končin liší se značně od západních a makedonských, srv. hlavně předběžné studie Dra *Vateva*, uveřejněné v Bull. et Mém. de la soc. d'anthr. Paris. 1904, 437 se vší starší literaturou (srv. *Zlatarski* Пеп. 1905, 281).

[2]) Srv. výše 308, 312. Naproti tomu není téměř stop jazyka starých Bulharů v dnešní bulharštině (*Jagić*, Archiv sl. Phil. XIX. 271, *Miklosich*, Vergl. Wortbildungslehre, 1876, Einleit., Vergl. Gramm. IV. 127).

[3]) Už v starém knížecím rodokmenu VII. století objevují se jména zřejmě slovanská *Gostun* a *Bezměr*. Srv. napřed str. 402.

[4]) Отчетъ на варненската гимназия (Varna 1898). Proti Škorpilovi vystoupil však *V. A. Moškov* (Турецкія племена на Балканскомъ полуостровѣ. (Изв. р. геогр. общ. XI. 3. str. 406. Спб. 1904). Srv. i ref. *L. Miletiče* v Пер. Сп. 1905, 256, který se o Škorpilově domněnce skepticky vyslovil i ve spisu „Старото българско население въ сѣверопзточна България“ (Sofia 1902), str. 7, 20. Moškov sám má Gadžaly a Surguče v Odrinsku za zbytek Pečeněgů, Gagauze proti Jirečkovi, jenž v nich shledával Kumány XIII. a XIV. stol., za zbytek Černých Klobuků ruských letopisů (Turků-Uzů).

končin Bulharska.[1]) Theorie tyto nebyly však dosud dostatečně odůvodněny.

Původní oblast Slovanů, kteří se dalším vývojem vyvinuli v národ bulharský, zaujímala rozsáhlé prostranství mezi hranicí srbské oblasti na západě při Moravě, Ibru a Drinu, Adriatickým mořem od Drače k jihu a Černým mořem na východě. K ní přistupují i rozsáhlé slovanské končiny Valašska, Sedmihrad a východní poloviny Uher až po Dunaj a části Řecka, pokud byly Slovany osazeny, jak dále blíže poznáme. Byla to tedy nejrozsáhlejší slovanská oblast na jihu, ovšem ne všude stejnoměrně Slovany osídlená. Zbývaly v ní větší menší plochy prázdné, vylidněné, nebo kraje, kde se udrželo ve větší míře obyvatelstvo staré, buď ještě čisté (na př. Illyrové), nebo romanisovaní a graecisovaní Thrakové, nebo konečně. a to hlavně v městech, zbytky čistých Romanů a čistých Řeků.

Pohlédneme-li pak na celek těchto Slovanů, vidíme, že nám v něm vystupuje na počátku několik skupin kmenů, na něž se celkové osídlení rozpadává. Je to 1. skupina severní, moesská v staré Moesii (horní i dolní a Dakii balkánské) od Moravy mezi Dunajem a Haemem na východ k Černému moři; 2. skupina makedonská soustředěná v střední a jižní Makedonii, na Vardaru, Strumě a v okolí Soluně; 3. skupina zadunajská v staré Trajanově Dakii od středního Dunaje na východ, na jihu ohraničená Dunajem. K těmto třem skupinám na Balkáně přistupuje na konec 4. souvislejší skupina Slovanů v Řecku

---

[1]) *Zanetov*, Българ. население 64 sl., 75, 109. Poukaz na rozdíl černých a bílých Bulharů (черни — бѣли Българи) je snad správný (71), svědče pro odlišování světlých Slovanů od brunetních jinorodců, ale při spoustě pozdějších asijských elementů, které se dostaly do vých. Bulharska, neukazuje nutně na Bulhary VII. století. Důležitější by byl doklad jazykový (v mluvě Gagauzů jsou prý zachována stará slova řecká, kde bychom čekali slovanská), ale ten třeba teprve ověřiti. O Gagauzech, žijících v Bessarabii, v Deliormanu, Tuzluku a Gerilovu (mluví turecky, ale při tom jsou vyznání křesťanského), srv. *Niederle*, Slov. Svět. 157 (na str. 190 literatura). Podobně franc. anthropolog *Ad. Bloch* (l. c.) domnívá se shledávati v typu Bulharů (na př. ve formě nosu) stopy původních tureckých Bulharů, ale stáří tohoto znaku nedoložil. Týž o bílých a černých Bulharech psal v stati „De la transformation d'une race de couleur en une race blanche“, čtené v anthrop. spol. pařížské r. 1901 (Bull. 1901, 240.)

usídlených. Ovšem není pochyby a máme toho také doklady, že i mimo tyto oblasti byli slovanští kmenové, tak na př. v centru poloostrova v staré Dardanii, v Dakii středozemní, v horní a západní Makedonii, ve vlastní Thrakii na jih od Staré planiny, dále na západě v Albanii, — ale tam jich bylo buď méně nebo nemáme zatím bližších zpráv, jak o tom dále vyložím. Podle těchto skupin probereme nyní bulharské Slovany a kmeny, kteří zde v VII.—VIII. st. vystupují. Geografie Mojžíše armenského ze VII. stol. odhadla jich v Dakii, Makedonii a Thrakii 25[1]) a není třeba číslu tomu nevěřiti, máme-li celý Balkán na mysli, třebas nebylo a nemohlo býti přesné.

1. Slované s e v e r n í (m o e s š t í).

Tato skupina, tvořící jádro pozdějších Bulharů a zprvu také Bulharsko v užším slova smyslu, neboť sousední makedonští byli rozlišováni a zváni oproti ní **Σκλαυινία, Σκλαυινίαι** (srv. dále str. 421), skládala se z kmenů usazených mezi Dunajem a Haemem od Timoku do Černého moře. Do ní náležely:

1. kmen S ě v e r ů,[2]) jenž při příchodu Bulharů seděl kdesi blíže Dunaje, snad v Deliormanu a v okolí Šumna, ale odsud hned,

---

[1]) Srv. ruský překlad této geografie od *K. Patkanova* v ЖМНП. 1883, Nr. 226, 25. V dříve známých rukopisech čtlo se pouze: Θракія . . . въ которой живутъ 25 славянскихъ (Sklavajin) народовъ. V jiném l e p š í m textu Sucrim odkrytém čteme: „Великая страна Дакія; въ которой живутъ Склавы — 25 народовъ. Мѣста ихъ войной заняли Готы, прибывшіе изъ острова Сканіи, называемой Германскимъ Геміусомъ. Но Склавы перейдя рѣку Дунай, заняли себѣ другую область въ Θракіи и Македоніи и прошли въ Ахаію и Далмацію . . . Srv. Archiv f. sl. Phil. XXV. 313.

[2]) Forma jména zní u Theofana **Σέβερεις**, u Anastasia *Severes*, u geografa bav. *Sebbirozi*. Podoba, resp. shoda jména jednak s asijským kmenem *Sauriah*, uvedeným Said-ibn Batrikem ve válkách Herakleiových proti Peršanům, dále s uralskými Sabiry (**Σάβειροι**) a konečně a hlavně s ruskými Sěverjany na Desně, Sejmu a Sule, přiměla mnohé badatele ku genetickému spojování těchto balkánských Sěverů s některým z jmenovaných; s prvým na př. *Thunmanna* (Untersuch. 108), s druhým *Šafaříka* (II. 174, 220) a *Roeslera* (Rom. Studien 236). Nejvíce pravděpodobnosti by mělo spojení se Sěverci letopisu, neboť jméno je totožné, a nelze vyloučiti možnost toho, že část nějakého kmene východní skupiny byla proudem jižního stěhování stržena k přechodu přes Dunaj. Ale samo jméno přece nestačí, abychom z možnosti této utvořili jistotu. Za to je pravděpodobno, že v Sebbirozích geografa bavorského (*Sebbirozi* habent civitates XC) skrývají se podunajští Sěverci, jak by nasvědčovalo to, že následují za nimi ve výčtu hned Ugliči (*Unlizi*). Srv. *Králíček*, Der s. g. bair. Geogr. 8. (Zs. d. Ver. Gesch. Mährens 1898).

poněvadž kraj deliormanský zaujali sami výbojníci, přestěhován byl na jih k Malému Balkánu od průsmyku čalykavackého na východ k lopušněnskému a guličskému (viz str. 407) a zůstal zde na dále pohraničným kmenem, jehož úkolem bylo hájiti východních průsmyků balkánských proti Řekům. Část těchto Sěverů nepřešla však, jak se zdá, vůbec Dunaj a zůstala seděti v jižních Uhrách a Valašsku, kde se udržela v kraji mezi Temešem a Černou památka na ně, ve jménu stolice severínské. Jiný útržek dostal se snad do Řecka, značí-li slov. jméno epirské osady *Sevrani* (*Σεβράνη*, okr. skraparijský) Sěverjany.

2. s e d m k m e n ů (*ἑπτὰ γενεαί Σκλαυινῶν*, septem generationes Sclavinorum), jež uvádí v Dolní Moesii Theofanes a po něm Anastasios (srv. celý citát výše str. 407). Jmen těchto sedmi kmenů mimo právě uvedené Sěvery byzantské prameny neuvádějí.[1])

Neznáme-li jich však z řeckých, známe aspoň něco k tomu ze západních pramenů, neboť část těchto Slovanů, totiž Timočané a Moravané patří nejspíše mezi ně. Viděli jsme už dříve při výkladu zprávy Theofanovy o příchodu Bulharů, že Asparuch rozsadil těchto sedm slovanských kmenů na jižní hranici nově povstalého státu bulharského, tedy při Staré planině a na zá-

---

[1]) Nanejvýš bychom mohli říci, že se na ně vztahuje povšechný název P o d u n a v c ů, který v řeckém překladě *Δανούβιοι* zachoval autor traktátu připisovaného Caesariovi Naziančkému (Dialogi 110, srv. citát výše na str. 121), a který v starém bulharském překladu přeložen je slovem Доунавьне. (*Gorskij* a *Nevostrujev*, Описаніе слав. рукописей Моск. синод. библ. III. Srv. *Pogodin* Слав. пер. 50.) Na to poukazují i Дунайци Kijevského letopisu c. VI. (rk. troj, radz., Akad.) i jména osady *Podunavci* v Srbsku, nebo *Dunavce* v Staré Planině (*Jireček*, Cesty 158). Jsou-li *Sebbirozi* geografa Bavorského Sěverci, pak je rovněž pravděpodobno, že kmen, ve výčtu sice dále posunutý, označený podivným jménem *Eptaradici*, není než jméno uměle a zkomoleně utvořené Bavorským geografem nebo některým z jeho zpravodajů, ze zpráv o 7 kmenech (*ἑπτὰ γενεαί*) podunajských Slovanů, jak ostatně připomněl i *Králíček* (l. c., 8, 15), neboť jinak o nějakém kmenu Eptaradiců slovanských žádný pramen nic neví. Celé místo zní takto: *Sebbirozi . . . Unlizi . . . Neruiani . . . Attorozi . . . Eptaradici habent civitates CCCLXIII, Uuillerozi . . . Zabrozi . . . Zabrozi . . . Znetalici . . . Aturezani* atd. Jenže bych nevykládal jména jako Králíček za hybridum z *ἑπτα* + slov. *rodiči* od *rod* (tedy za částečný překlad slov. *Sedmirodcu* — nýbrž spíše za latinisovaný tvar z řeckého pramene, který mluvil o sedmi kmenech Slovanů, užívaje místo Theofanova *γενεά* slova *ῥάδιξ* — větev, tedy místo *ἑπτὰ γενεαί* — měl *ἑπτὰ ῥάδικες* — z čehož pak povstalo lat. Eptaradici. Slovo *ῥάδιξ* je doloženo v pozdější řečtině. Srv. *Pape* s. v.

padní, kde se stýkal nový stát s panstvím Avarů v Uhrách, a kde měli býti tito Slované první hradbou proti útoku avarskému. Je tedy pravděpodobno, že nejen kmen Moravanů, totiž Slovanů, sedících při horní (bulharské) Moravě, doložený určitě arcibiskupem Moravanů, účastnícím se Fotiova soboru r. 879,[1]) dále archontem Moravie u Konstantina[2]) a konečně slovanským textem legendy soluňské, kde je kníže moravský zároveň čítán mezi knížata bulharská,[3]) nehledíc k pramenům méně jistým,[4]) ale i sousední Timočané náležejí k sedmi kmenům Theofanovým, kterými obsadil Asparuch hranici jižní a západní. Neboť jako Moravané, tak i Timočané (*Timociani*) byli už velmi brzy ve svazku bulharském; připomínáť o nich annalista výslovně, že před r. 818 z něho odpadli, hledajíce pomoci u Franků, kteří zatím ovládli Pannonii a stali se jich mocnými sousedy (Timociani, qui nuper a Bulgarorum societate desciverant et ad nostros

---

[1]) *Ἀγαθὼν Μωράβων Assemani* Kalend. III. 138 (*Šafařík* SS. II. 229).

[2]) U Konstantina Porfyr. (de ceremon. II 48), ed. Bonn II. 691) připomíná se *ἄρχων Μωραβίας*, podobně jako archon Serbie, Dukly, Travunie a Zachlumska atd. (srv. i tamže 601), nebo u Theofana archon Berzitie (ed. *Boor* I. 473). Srv. k tomu správný výklad Šafaříkův (SS. II. 230 sl.).

[3]) и чѹхь Бльгаре ѡ мнѣ говорѣ. Великїи кнѧзъ Десімиръ Моравски и Радивои кнѧзъ Прѣславски и ини кнѧзи Блъгарски собраша се около Солѹна и ратоваху Солѹна за 3 лѣта. (*Ivanov*, Сѣверна Македония 64).

[4]) Mám na mysli řadu dokladů, u nichž může vzniknouti pochybnost, zdali běží o tyto Moravany balkánské či o severní Moravany české. Sem patří zpráva annalisty franckého (srv. stranu násl.), podle níž r. 822 přišla k císaři Ludvíkovi poselství Praedenecentů, Avarů, Abodritů a Moravanů (*Marvani*), dále Masʿúdí, jenž píše, že se v kraji Moravanů usídlili nedávno mnozí Bulhaři (*Marquart*, Streifzüge 105, *Harkavi*, Сказанія 136). Rovněž není jisto, zdali *Merehani* geografa bavorského, ač jsou uvedeni po *Marhariech*, t. j. Moravanech českých a vedle Bulharů, jsou na jisto Moravani balkánští, jak soudil *Šafařík* (II. 229) a *Drinov* (Заселеніе 155). (Marharii habent civitates XI., Uulgarii regio immensa et populus multus, habent civitates V, eo quod multitudo magna ex eis sit et non sit eis opus civitates habere. Est populus quem vocant Merehanos, ipsi habent civitates XXX. Istae sunt regiones, quae terminant in finibus nostris.) Umístění geografovo svědčí ovšem na jižní. *Králíček* má je za severní (Zs. f. Gesch. Mährens 1898. c. III.), ale nesmíme zapomenouti, že se patrně od severodunajské Moravy rozeznávala i pannonská Morava (srv. výše str. 363). O Volfově výkladu Marehanů srv. výše na str. 361. Konečně bych dodal, že nesprávně *Šafařík* (Sebr. spisy III. 76) a po něm *Geitler* (Poetické tradice 14) ve jméně dnešních makedonských *Mrvaků* (Мърваци), sedících mezi Demirhissarem, Nevrokopem a Sěrem (*Niederle*, Slov. svět 154), viděli zkažený název ze starého **Moravaci*.

fines se contulerant.[1]) Proto také čítám i Moravany i Timočany hned od počátku dějin mezi kmeny bulharské a mezi sedm kmenů Theofanem blíže neoznačených.

Poněkud jinak se to má se sousedními Abodrity a Braničevci.

V průběhu událostí, které se poutají k letům 818—822 a zejména k odboji knížete Ljudevíta proti Frankům, vystupují jednak v bojích, jednak v jednáních s císařem Ludvíkem různí kmenové slovanští.[2]) Z nich někteří nemají s Balkánem co činiti, a vystupují-li vedle kmenů balkánských, je to náhoda. Náhodou měli patrně též s císařem různá jednání, sešli se současně jich poslové s posly Jihoslovanů a annalista, nerozlišuje přesně, shrnoval je všechny v pojem „východních“ Slovanů a akce jejich neoddělil. Vidíme na př. ve Frankfurtě r. 822 jednati císaře s Čechy, Lutici a Srby polabskými. U těchto Slovanů nemůže býti pochyby, že na Balkán nepatří; hůře je však s Moravany, o nichž jsme právě jednali, a ještě hůře s Abodrity. Abodrity známe jako silný pomořský kmen na severu při ústí Labe, a z textu nevyplývá, že by nemohlo běžeti o nějakou smlouvu s Abodrity severními, současnou jednání s Guduskany a Timočany v Herstallu r. 818, i ve Frankfurtě r. 822. Neváhal bych také Abodrity těchto zpráv míti za severní, kdyby nebylo jedné pozdější poznámky téhož annalisty franckého: *Abodriti, qui vulgo Praedenecenti vocantur et contermini Bulgaris Daciam Danubio adiacentem incolunt.*[3])

Nechceme-li v tom uznati nějaký omyl letopisců, nezbývá po této poznámce, které ztotožňuje Abodrity s Praedenecenty a umísťuje je do bývalé Dacie, než uznati ještě zvláštní Abodrity

[1]) Ann. regni Franc. ad 818. Totéž se opakuje při r. 819. Z Converse Bag. 10, kde se líčí útěk Pribinův z Pannonie do Bulharska a návrat přes Sávu, vidíme, že bulharské panství sahalo v 30 letech IX. stol. k Sávě; od r. 829 ovládli i Srěm (srv. výše str. 410).

[2]) Ann. regni Franc. ad a. 818: Erant ibi (Heristallii) et aliarum nationum legati, Abodritorum videlicet ac Bornae, ducis Guduscanorum et Timocianorum, qui nuper a Bulgarorum societate desciverant et ad nostros fines se contulerant simul et Liudewiti ducis Pannoniae inferioris. ad a. 819: Timocianorum populum, qui dimissa Bulgarorum societate ad imperatorum venire ac dicioni eius se permittere gestiebat, ne hoc efficeret, ita intercepit. Ad a. 822: in quo conventu omnium orientalium Sclavorum, id est Abodritorum, Soraborum, Wilzorum, Beheimorum, Marvanorum, Praedenecentorum et in Pannonia residentium Abarum legationes audivit (Hludowicus).

[3]) Ann. Franc. ad a. 824.

jižní a pokusiti se o bližší výklad jména a sídel jejich, jakož i o výklad zřejmě zkomoleného jména *Praedenecenti*.

Kdybychom mohli jméno severních Abodritů, jež v annalech VIII. a IX. století a u Dětmara zní obyčejně *Abotriti*, u Helmolda a Adama *Obodriti*, vyložiti ze složky *ob* + *Odra*,[1]) měli bychom snadný výklad jména a snadné umístění i pro Abodrity jižní. Neboť známe i na jihu Odru, přítok Kulpy, a to už v pramenech IX. století.[2]) Obodriti jižní byli by kmen bydlící na této řece a tudíž podle svého položení kmen srbochorvatský. Ale uvedený výklad jména má při vší své svůdnosti jeden velký nedostatek. Abodriti severní neseděli při Odře, nýbrž v Meklenbursku mezi dolním Labem, Varnavou a Stepenicí, na západ od Luticů.[3]) Také mi chybějí slovanské analogie pro ethnikon, odvozené z předložky *ob* a jména řeky. Za třetí působí text dojem, že letopisec, jenž psal současně stále o s e v e r n í c h Abodritech, uslyšev, že r. 822 nějaký kmen podobného jména vystupuje a žije dole vedle Braničevců a Bulharů, utvořil si stejný latinský tvar *Abodriti* i pro ně, ač ve skutečnosti jméno kmene jižního a jméno severních Abodritů asi nebylo totéž.

Za těchto okolností nezbývá než upustiti od uvedeného výkladu a spojené s tím lokalisace Abodritů na jižní Odře a vzhledem na ztotožnění s Praedenecenty, v nichž nejspíše smíme hledati staré *Braničevce* kraje požarevackého,[4]) umístíme nejlépe oba kmeny k východnímu Srbsku, kdesi k ř. Mlavě, tak jak ostatně naznačuje i letopisec, když je klade k Dunaji do Dacie[5]) vedle Bulharů.[6])

---

[1]) Tak vyložil *A. Brückner* (Bibl. Warsz. 1900 Luty. 207). Uvádím k tomu galské analogie ethn. jmen Ambisontes, Ambidravi, Ambilici (*D'Arbois de Jubainville* Celtes 129, *Dottin* Rev. des études anc. VII. 1905 1. 58).

[2]) Ann. Fuld. ad a. 892: per fluvium Odagra usque ad Gulpam.

[3]) Srv. *Šafařík* SS. II. 607 sl.

[4]) Stará osada *Braničevo*, v pramenech *Brandiz*, *Brandiez* u Arnolda (ed. Leibniz II. 631, 678, 684), Ansberta, Historia de exped. Frieder. 23, 28, 29, 35, 40, *Βρανίτζοβα* u Jana Kinnama (III. 17, 19) a Nikety Choniata (24, 166, 347), *Βράνιτζα* v listině Basilia II. z r. 1020, v srb. památkách Браничево (*Daničić*, Рјечник s. v.) ležela při ústí Mlavy do Dunaje a biskupství braničevské v XI. stol. obsahovalo osady *Μορόβισκος* (*Μοράβος*, Morava při ústí Moravy), *Σφεντέρομος* (Smederevo), *Γρόντσος*, *Διβίσκος*, *Ἰστααγλάγγα*, *Βροδάρισκος* (*Gelzer*, Byz. Zs. II, 52).

[5]) Že tato Dacie sousedila s Pannonií, dosvědčuje Einhardova vita Karoli M. 15.

[6]) Spojení Praedenecentů s Braničevem přijal už *Šafařík* (SS. II. 227) a *Zeuss* (Deutschen 614), po nich *Rački* (Documenta 327, 331 Rad. LVI.

Část byla při Braničevu (Braničevci) a Abodriti byla patrně část, sedící v jejich nejbližším sousedství, nejspíše za Dunajem na řece Bodrogu,[1]) kde jim zřejmě odpovídají i *Osterabtrezi* ve výčtu slovanských národů z IX. stol. od geografa Bavorského.[2]) Zdali sem patří i *Ostotrána* Mas'údího, nelze říci, při nejistotě správného čtení tohoto jména a geografického umístění.[3]) Tím, že oba kmeny, Braničevce i Abodrity, umístíme těsně vedle sebe, vysvětlíme také záměnu, resp. představu, že si byli totožni. Byl to asi jeden a týž kmen, jehož část seděla na levém břehu Dunaje při Bodrogu — odtud vzniklo *Abodriti*, — druhá na pravém při Braničevu — odtud *Praedenecenti*.

Už výše jsem naznačil (str. 394), že je lépe Braničevce a Abodrity podobně jako Moravany a Timočany vyloučiti z oblasti srbské[4])

---

111), *Píč* (Üb. die Abst. d. Rum. 43), *Roesler* (Rom. Stud. 202), *Grot* (Моравія 91, Изв. Конст. 153), *Kos* (Gradivo II. 48), *Marquart* (Streifzüge, 116, 140). Za to (*Drinov*, Заселеніе 156) byl proti tomu mínění. Drinov hledal severodunajské Praedenecenty v Dacii a Szaraniewicz docela na Prutu (Krit. Blicke 88). Sám vykládám jméno Praedenecentů za zkomoleninu Braničeva také na základě toho, že i Mas'údí uvádí vedle jiných slovanských kmenů, spec. vedle Guduskanů (*Guššánin*) i kmen *Braničábin*, předpokládajíc, že čtení Marquartovo je správné (Streifzüge 102, 140). Harkavi čte *Chašánin*, *Barandžábin*, Charmoy *Chasábin*, *Brandžlábín* (Сказанія 136, 167). Nasvědčuje tomu i to, že Mas'údí zná řeku Mlavu, kterou ovšem mate s tokem Dunaje (*Marquart*, Streifzüge 115 sl.). V Ptolemaiově Pannonii setkali jsme se s kmenem Πρηδαυήνσιοι (Ptol. III. 8, 3), jež mnozí spojovali s těmito Praedenecenty. Srv. však, co jsem pověděl o tom výše na str. 162.

[1]) Odtud jméno, jež letopisec zmátl se jménem severních Abodritů. Řeku *Bodrog*, přítok dolní Tisy, uvádí Anonymus Belae regis (ed. *Endlicher*) k. 14: „missi vero Salani ducis venientes ad castrum Zemlin et transito fluvio Budrug secunda die ad ducem Arpadium pervenerunt"; k. 17; „ubi Budrug descendit ad Thisciam." Spojení Abodritů s Bodrogem přijal už *Šafařík* (SS. II. 225) a po něm mnozí, i *Rački* (Rad LVI. 111 sl.), *Píč* (Věstník král. spol. 1888, 245).

[2]) Tak Osterabtreze vykládal už *Zeuss* l. c. *Šafařík* l. c., *Rački* l. c. a nověji *Králíček* (Der bair. Geograph, Zs. f. Gesch. Mährens 1898 l. c.).

[3]) Tak čte *Marquart*, Streifzüge 101; *Harkavi* četl *Astabrána* (Сказанія 136). Prvý je však ztotožňuje se Stodorany na Havole. *Charmoy* četl Abatrána (*Harkavi* 164).

[4]) Za srbské kmeny prohlásili je *Zeuss*, Deutschen 614, *Dümmler*, Alt. Gesch. 376, nověji na př. *Píč* (Věstník král. spol. 1888, 245, 246, Obodrity i Timočany) *Smičiklas*, Pov. hrv. I. 176 (i Timočany), *Nikolajević*, Ист. срп. 105, 47.; k Bulharům je připojili *Šafařík*, po něm *Grot*, *Drinov-Jireček* (l. c.) a mnozí jiní.

a připojiti sem k Bulharům. Vzhledem k tomu, že Abodriti s těmito Praedenecenty-Braničevci jsou pokládáni za jeden kmen, dále na základě umístění Praedenecentů-Braničevců na Mlavu, tedy do kraje, který původně nenáležel k oblasti srbské, nýbrž k oblasti rázu přechodného, kteráž však v prvých politických koncentracích připoutána byla k Bulharsku, neboť bulharská biskupství vznikla v Bělehradě, Moravě, Braničevu, Niši[1]) — je rozhodně lépe, vyloučíme-li nejen Timočany, ale i Braničevce a sousedící s nimi Abodrity[2]) z oblasti srbské. Tím však nijak netvrdím, že tito kmenové při dolní Moravě byli už od počátku ve všem bližší Bulharům, než Srbům. Jazykové nebo genetické příbuzenství jejich je nám jinak naprosto neznámé.

2. Slované s t ř e d n í (m a k e d o n š t í).

Druhým územím, kde byli slovanští kmenové hustěji soustředěni, byla stará Makedonie,[3]) tak naplněná Slovany, že její vnitro dostalo od poloviny VII. stol. speciálně název země slovanské: *ἡ Σκλαυινία, αἱ Σκλαυινίαι, Sclaviniae.*[4]) Tato Sklavinie byla zprvu nezávislá od nové říše bulharské, neboť první výpravy císařů směřují proti ní samostatně, nezávisle na Bulharech.[5]) V těchto

---

[1]) Srv. výše str. 382 pozn. 3, a str. 410.

[2]) Země bodrožská byla ovšem r. 824 ještě svobodna, neodvislá od Bulharska, když kmen letopisec (l. c.) zove *contermini Bulgaris.* Také Anonymus krále Bely stolici bodrožskou doby Arpádovy vylučuje z panství bulharského (terram quae iacet inter Danubium et inter Thisciam usque ad confinia Bulgarorum. Ed. *Endlicher* kap. 17).

[3]) Nové thema makedonské nalézalo se však mimo starou Makedonii v Thrakii a jižní část staré Makedonie dělila se na thema strymonské a thessalské.

[4]) Srv. citáty v poznámce následující a Barhebraeus II. 118, Etym. magn. (*Σκλαβηνίαι*).

[5]) Tak r. 657 podnikl císař Konstans výpravu proti Sklavinii a zajav mnoho barbarů, tuto provincii podrobil (Theofanes ed. *Boor* 347, Anast. ed. *Boor* 218, Kedrenos ed. Bonn 761). R. 687 Justinian II. pojal plán zmocniti se znovu Bulharska i země slovanské (*τοὺς Βουλγάρους καὶ τὰς Σκλαβινίας αἰχμαλωτίσαι βουλόμενος* dí Theofanes ed. *Boor* 364; srv. Anast. 231, Nikefor. Brev. ed. *Boor* 36, Kedrenos ed. Bonn 771, Zonaras XIV. 22, 9, Georg. Mon. ed. *Boor* 729, Ephraim v. 1472, Hist. misc. 1059 sl.) Roku 688 výprava ta skončena, aspoň pokud Sklavinie se týče, se zdarem. Slované byli podrobeni a mnozí přesazeni do M. Asie. Porážky však, kterých doznala brzy říše od Bulharů, zbavily asi Sklavinii nadvlády byzantské, neboť r. 758 Konstantin V. Kopronymos opětně podnikal výpravu proti Slovanům makedonským (*τὰς κατὰ τὴν Μακεδονίαν Σκλαυινίας ᾐχμαλώτευσε καὶ τοὺς λοιποὺς ὑποχειρίους ἐποίησεν.* Theof. ed. *Boor* 430). Další osudy už sem nepatří.

končinách podobně jako na severu v Zadunají, udrželo se také jméno Slovan jako ethnikon nejdéle v ústech balkánských obyvatelů. Stopy toho slyšeti lze ještě dnes a sousední kmenové albanští dosud zovou makedonské Slovany, ač si tito sami dávají jméno Bulharů — *škjeji* (vzniklo z ital. Schiavi), t. j. Slované.[1])

Příčinu tohoto naplnění Makedonie Slovany naznačili jsme už dříve při líčení historie vpádů barbarských. Byly to jednak přirozené poměry topografické, které výbojníky, hrnoucí se do severního Balkánu sváděly prostými podmínkami territoria do údolí Vardaru i Strumy; vedle toho však byla to ještě pověst o zámožnosti Soluně, která sem stále lákala barbary (srv. výše str. 225). Tím se stalo, že v VII. století bylo okolí soluňské široko daleko naplněno Slovany, o nichž nám šťastnou náhodou domácí prameny soluňské, totiž známé legendy o divech sv. Demetria, podaly řadu zpráv podrobných a zajímavých, jakých nemáme z té doby o žádné jiné skupině slovanské. Zejména vyniká druhá legenda, vyličující boje v VII. století. Z této legendy vidíme zároveň, že část Slovanů z nejbližšího okolí Soluně leckdy se chovala přátelsky k městu, a je velmi pravděpodobno, že do ní už velmi brzy vnikalo křesťanství,[2]) zatím co vzdálenější kmenové zůstávali pohany.

Také v samotné Soluni usazovali se Slované, kteří jistě rychle přejímali novou víru. Čtemeť v I. legendě, že se r. 597 uteklo množství přeběhlých Slovanů do Soluně a tam zůstalo.[3]) Že se Slované v Soluni už v IX. století velice rozmnožili, vidíme nejlépe ze slov. životopisu slovanských věrozvěstů, kterými císař Michael, posílaje je k severním Slovanům kázati víru křesťanskou, provázel Konstantina:

ва бо ѥста Солоунıанина, да Солоунıане вьси чисто словѣньски бесѣдоуѭтъ.[4])

Připomněl bych, že výpravu Konstantovu, kterou jsem v I. svazku (str. 237) datoval k r. 657, St. Stanojević v knize, vyšlé po mém díle, klade k r. 649 (Виз. и Срби II. 41, 215). Důvody jím uvedené mne však nepřesvědčily.

[1]) Srv. výše str. 412.

[2]) Srv. *Tougard* 143, *Tafel*, Thessal. XCII. Rosteh má zprávu, že Slované v okolí Soluně žijící v hustých lesích a dřevěných domech přijali křesťanství za cara *B-sûsa* (?) (*Rozen*, Зап. Акад. Petr. 1883. T. 44. Прил. 146.).

[3]) Kap. XIV. § 123, 130, 145.

[4]) *Pastrnek*, Dějiny sv. apoštolů (Praha 1902) 225.

A zde v Soluni a v sousedství města byla také podle dosavadních výsledků slov. filologie vskutku vlast toho jazyka, kterému se v mládí naučili, jímž později kázali slovanští věrozvěstové Konstantin i Methoděj a do kterého přeloženy byly jimi jejich učeníky nejstarší slovanské knihy církevní. Starou Kopitarovu i Miklosichovu theorii o zvláštní „staroslovenské“ oblasti v Pannonii, jíž náležeti měl jazyk těchto knih, nelze více udržeti (srv. výše str. 361). Veškerá pozornost obrací se dnes k okolí Soluně, odkudž svatí bratří pocházeli a první zastance theorie makedonské, prof. Jagić, domnívá se, že jazykem církevních knih mluvilo se jakožto zvláštním dialektem slovanským v území mezi Solunί a Cařihradem.[1]) Řada slov přejatých do něho z řečtiny (na př. **сѫбота** — *σάμβατον* a j.) ukazuje také, že byla přejata z jazyka živého a ne cestou knižní.[2])

V okolí samé Soluně sedělo několik slovanských kmenů tak blízko, že konečně v majetku města zůstal jen neširoký pruh země kolkolem, asi 20 *km*. Vidíme to z hranic panství,[3]) které byly stanoveny mezi carem Symeonem a císařem Leonem r. 904, když tito slovanští kmenové dostali se pod moc bulharskou, zatím co Sěr, Voden a Verreja zůstaly císařskými. Známe je podle tří kdysi vytýčených sloupů, něco přes 1 *m* vysokých a nedávno náhodou nalezených. Jeden sloup nalezen byl v dědině Vardarovcích (Вардаровци) u Vardaru a dva u dědiny Narъši (Наръшъ), ležící 20 *km* severně od Soluně. Běžela tedy hranice patrně od Sěru přes Langadinské jezero po hřebenu gradoborské výšiny a mezníky stály jednak tam,

---

[1]) *Jagič*, Kirchensl. Sprache II. 81. Srv. i *Ščepkin V.*, Разс. Сав. кн. XI. Zde bych jen připomenul, že podle *Budiloviče* byla to sice bulharština makedonská, ale Konstantin nenaučil se prý jí v Soluni, nýbrž v Cařihradě od opsikijských, maloasijských Slovanů (Къ вопросу о зарожденіи церковнослав. языка. Труды VIII. арх. съѣзда IV. 73). Proti tomu se hned vyslovil *Korš* (tamže 74). *Novakovič* hledá opět vlast jazyka v západní Makedonii a Epiru (Први основи 89—98).

[2]) *Vasmer*, Грекославян. этюды. (Изв. отд. р. яз. 1908. 388).

[3]) Srv. *Miletič*, Бълг. Пр. 1898. XI. 142, *G. Balasčev*, Новонайденниятъ надписъ отъ врѣмето на царь Симеона (Бълг. П. 1898, XII. 61), *F. Uspenskij*, Пограничный столбъ между Византіей и Болгаріей при Симеонѣ (Изв. р. арх. Инст. Konstantinopol III, 184 sl.), *J. Ivanov*, Българ. старини 7 sl., *Zlatarski* (Сборн. ум. XXIV. 158, XV. 30). Vardarský sloup nese nápis: „*Ἔτο(υς ἀ)πὸ κτ(ίσεως) κ(όσμου) ἰν(δικτιῶνος) 7 ὅρος Ῥωμαίων κ(αὶ) Βουλγάρ(ων) ἐπὶ Συμεὼν ἐκ θεοῦ ἄρχ(οντος) Βουλγάρ(ων) ἐπὶ Θεοδώρου ὀλγου τρακανοῦ, ἐπὶ Δρίστρου κομίτου*“. Uvedený rok je 904, Theodor a Dristr jsou boljaři bulharští. Nápis druhého sloupu je silně porušen, takže zbývá jen několik slov.

kde Galik proráží výšinu,[1]) jednak při Vardarovcích na Vardaru. Na sever za touto hranicí seděli už samostatní slovanští kmenové. Ovšem i uvnitř území, jež městu zůstalo, byli Slované, neboť čteme u Jana Kameniaty, že r. 904 platili Druguviči a Sagudati na západě Vardaru městu daň a podobně zůstali v odvislosti města Rynchini, soudíc podle umístění (srv. dále).

V celku známi jsou v staré jižní Makedonii tito slovanští kmenové:

D r u g u v i č i, D r a g u v i č i.[2]) Seděli nedaleko Soluně a sice na západě mezi Verrejou a Solunί. Dosvědčuje to jednak II. legenda dimitrovská, jednak zpráva Jana Kameniaty z X. stol., podle níž Druguviči spolu se Sagudaty byli poplatni Soluňanům,[3]) i konečně zprávy pozdější o zdějším druguvičském biskupství (*ἐπ. Δρουγουβιτίας*) podřízeném metropolitovi soluňskému.[4]) Vedle

---

[1]) O podrobnějším běhu celé bulharskobyzantské hranice v Makedonii této doby viz studii *Zlatarského* (l. c.). Podle něho tato hranice od Rhodopy běžela k Sěru (byzantskému), odtud k Narši na Galiku, dále přes Vardar na plan. Pajackou, kolem Vodenu přes plan. Karatašskou, Něgušskou k Vereji, k vrchu Šinjaku, přes horní Bystrici jižně od Kosturu, k plan. Grammoské, a dále k Chimaře sev. nad Argyrokastrem (srv. výše str. 411).

[2]) Jméno zní v legendě *Δρουγουβῖται*, Jan Kameniates píše *Δρουγουβῖται* (c. 6). Jméno je totožné s ruskými Dregoviči mezi Pripetí a Dvinou, jež u Konstantina Porfyr. zní *Δρουγουβῖται*, (de adm. imp. 9), v Kijevském letopise Дреговичи, v radzivill. rukopise Дрегвичи. Ruská forma vykládá se obyčejně od byliny, převládající v blatitých lesích дрыгва, драгва, дрегва (od koř. дрьг-), ač koncovka by spíše ukazovala na patronymikon od *Drag* (*Karskij* Бѣлоруссы. I. 68, *Drinov* Заселенie 168). Bylo i v Polabanech selo *Draguviz*, *Drogaviz*, *Drogavizi* (*Šaf*. II. 123). Šafařík ze shody těchto jmen soudil (SS. II. 239, 252), že všichni Dregoviči jsou jednoho původu ruského. Jakkoliv nelze podobnou domněnku samu o sobě zamítnouti, přece pro ni v tomto případě pouhá shoda jména nestačí. Zamítl ji *Drinov* (l. c.), vykládaje jméno jižních za patronymikon od *Drago* (srv. Dragan, Dragul).

[3]) *Tougard*, Hist. prof. 119, 167, Jan Kameniates (Theofanes cont. (ed. Bonn 496): *ἔνθε καὶ πόλις τις Βέρροια καλουμένη κατῴκισται καὶ αὐτὴ περιφανεστάτη τοῖς οἰκήτορσι . . . ἐμπεριέχει δὲ τῷ διὰ μέσον χώρῳ τὸ πεδίον τοῦτο καὶ ἀμφιμίκτους τινὰς κώμας, ὧν αἱ μὲν πρὸς τῇ πόλει τελοῦσι, Δρουγουβῖταί τινες καὶ Σαγουδάτοι τὴν κλῆσιν ὀνομαζόμενοι, αἱ δὲ τῷ συνομοροῦντι τῶν Σκυθῶν ἔθνει οὐ μακρὰν ὄντι τοὺς φόρους ἀποδιδόασι* (Srv. i k. 20). Jan Kameniates popsal v X. stol. dobytí Soluně od kretských pirátů r. 904 (*ἅλωσις τῆς Θεσσαλονίκης*).

[4]) Leonis index eccl. (*Tafel*, Const. Porfyr. 47, Thessalon. 56, 59). Notitiae episc. ed. Parthey 100, 109, 208, 250 Srv. i *Tafel*, Symbol. geographiam Byz. spect. II. 55.

toho připomíná se však totéž jméno ještě v severozáp. koutě Thrakie, kde se hory rhodopské stýkají s Balkánem. Aspoň plovdivští metropolité mají od dob tureckých i titul exarchů thracké Dragovitie (ἔξαρχος Θράκης Δραγοβιτίας) a tam také teče říčka Dragovica nebo Dragovec s Karlovou do Marice, a jiná Dragovištica vpadá do horní Strumy.[1]) Ale existovali-li zde v Thrakii v VII. stol. zvláštní Draguviči, rozdílní od soluňských, je přes to velmi pochybné, jak ukázal už K. Jireček.[2]) Spíše se zdá, že část jižních Druguvičů uvázla v Prilepsku na středním Vardaru.[3])

S a g u d a t é[4]) seděli také na západu Soluně vedle Draguvičů, jak dosvědčuje výše uvedená zpráva Jana Kameniaty k r. 904, kdy Sagudati spolu s jinými Slovany pomahali hájiti Soluně proti Saracenům. Konstantin Porfyrogennetos mluví ve spisu *De ceremoniis* o slovanském kraji Subdelitii (Σουβδελιτία).[5]) Šafařík ztotožnil jej se Sagudatií soluňskou, což po něm i jiní přijali;[6]) ale zůstává to jenom domněnkou, ačkoliv je zjevno z textu Konstantinova, že běží o Slovany soluňské. O kolonii Sagudatů v Bithynii maloasijské viz dále v stati o Slovanech v Asii.

R y n c h i n i[7]) seděli podle II. legendy demetriovské také blízko Soluně a z celého textu, jenž líčí, jak se slovanští kmenové

---

[1]) *Jireček*, Cesty po Bulharsku 288, 360, 376, 392, 664. Jiná Dragovica je vrch u Ablanice sev. od Sofie, Dragovitska planina je v horách trnských, Dragovina v Rhodopě.

[2]) *Jireček*, Cesty 287 sl.

[3]) Podle Demetria Chomatiana: *τῆς τοῦ Πολόγου χώρας ἡ Δρουγουβιτικὴ κατεχόρευσεν ἐξουσία.* (*Tomaschek*, Zur Kunde der Haemus-Halbinsel, Wien 1887, II., 80. *Jireček* l. c., *Zlatarski*, Сборникъ XXIV. 40.)

[4]) Jméno zní v životě sv. Demetria *Σαγουδάται*, u Anny Komneny, která je připomíná v Malé Asii, *Σαγουδάοι* (Alex. XV. 2), u Jana Kameniata l. c. *Σαγουδάτοι*. Výklad zůstává nejasný. Šafařík na základě jména сакоулатинѣ v bulhar. popisu národů, pocházejícím z konce XII. nebo poč. XIII. st. (viz text u *Šafaříka* II. 732) a několika topografických názvů ze slovanských zemí dával přednost názvu *Sakulati* (II. 238).

[5]) De cerem II. 37. text: *Χρὴ εἰδέναι, ὅπως ἐδέξατο Μιχαὴλ ὁ βασιλεὺς Σκλάβους τοὺς ἀνακτήσαντας ἐν χώρᾳ τῇ Σουβδελιτίᾳ καὶ ἀνελθόντας εἰς τὰ ὄρη και πάλιν καταφυγόντας τῇ αὐτοκρατορικῇ βασιλείᾳ.*

[6]) Šafařík SS. II. 238, tak i *Drinov* Заселеніе 167. *Prokič* (Глас LXXVI., 295) klade Druguviče na západ od Vardaru k Vereji, Sagudaty na východ od dolního toku.

[7]) Tvar jména v legendě je jednou *Ῥυγχίνοι*, jinak vždy *Σκλαβῖνοι οἱ ἀπὸ τοῦ Ῥυγχίνου.* Dále uvedený zápis kastamonitského kláštera má tvar *Ῥηχῖνοι*. Původ jména kmene i řeky je nejasný. *Tafel* (Thessalon. XCI., 68) spojil je s přístavem Rentinou v zálivu Orfanském, *Hilferding* odvozoval

podělili o obléhání města — Strumenci obléhají od východu a severu, Rynchini a Sagudati od západu a od moře — lze souditi, že byla sídla jejich podobně kolkolem rozložena: Strumenci na východě při Strumě, Rynchini a Sagudati na západě.[1])

Dále lze viděti z téže legendy,[2]) že bylo jméno Rynchinů odvozeno od jména řeky; neboť se dí, že všichni tito Slované, jimž tehdy vládl kníže Pervund (srv. str. 235), dělili se na dvě části, na část od Strymonu (*οἱ ἀπὸ τοῦ Στρυμῶνος*) a na část od Rynchinu (*οἱ ἀπὸ τοῦ Ῥυγχίνου*). Tekla tedy někde na západě Soluně řeka Rynchinos zvaná. Jméno to se však nikde více nevyskytuje. Pouze Prokopios (de aed. IV, 3) uvádí u Soluně řeku jménem *Ῥήχιος* patrně totožnou (srv. dále i tvar *Ῥηχῖνοι*), ale ani ze slov jeho není viděti, která řeka to je, zdali Galik či Vardar nebo některý jeho dolní přítok.[3]) Touto nejistotou vedeni, kladli někteří Rynchiny a ř. Rynchinos na východ Soluně k zálivu orfanskému, čehož však sdíleti nemohu.[4])

Tito Rynchini spolu se Sagudaty osadili také v VIII. stol. Athonskou horu podle řecké zprávy, chované v knihovně kastamonitského kláštera a vydané biskupem P. Uspenským. V ní se vykládá, že za doby císařů ikonoborců národy od dunajských končin a to Rechini, Vlachorechini a Sagudati, použivše doby vhodné, ovládli Makedonii a na konec došli do Athonské hory se vší čeledí; a poněvadž nebylo odporu, zůstali tam a byli po nějaké době od mnichů pokřestěni.[5]) Jmenovaní zde Vlachorechini jsou patrně románští Vlaši s Rynchiny smíšení. Rovněž z chrysobulu císaře Romana II. z r. 960 víme, že na Athonské hoře žili

---

od stsl. ржджь (Собр. соч. I. 25), *Tougard* od jména řeky zv. u Strabona Rhiginia (*Ῥιγινία* VII. fr. 48), dnes Erkene, *P. de Bye* od thracké osady Rusia (*Tougard* l. c. 262, *Tafel* l. c.).

[1]) *Tougard*, Hist. prof. 148, 156.

[2]) k. 67, *Tougard* 150, 156, 168.

[3]) Srv. výše str. 32. Prokopios líčí Rechios jako řeku velikou, u jejíhož ústí byla tvrz Artemision.

[4]) Tak *Tafel* l. c. *Drinov* Заселеніе 166, *Jireček* Děj bulh. 96, *Prokić* Глас LXXVI. 295, *Zanetov* Население 99, *Maretić* Slaveni 55. *Zlatarski* místuje je neurčitě mezi dolní Strumu a Vardar (Сборн. ум. XXIV. 151), *Šafařík* na nějaký přítok Strumy (II. 240).

[5]) *P. Uspenskij*, Исторія Аѳона I.—III. (Kijev-Petrohr. 1877-1892) III. 311, *J. Ivanov* Сѣв. Македония 67, Българ. старини 18. Příslušný text zní: *τότε δὴ τότε οἱ λεγόμενοι ῥηχῖνοι καὶ ἀπλούστερον βλαχορηχῖνοι καὶ σαγουδάτοι ἐξουσιάσαντες τὴν Βουλγαρίαν καὶ ἁπλώσαντες ἀπὸ ὀλίγον κατ' ὀλίγον εἰς διάφορα μέρη ἐκυρίευσαν καὶ τὴν Μακεδονίαν, τέλος ἦλθον καὶ εἰς τὸ ἅγιον Ὄρος μὲ ὅλα*

Slované[1]) a v jedné listině svatohorského kláštera z r. 1068 mluví se o hranici osad bulharských.[2]) Totéž potvrzuje několik porečtělých jmen topografických, původu zřejmě slovanského: Nizvoro, Cholomon, Ravana, Ravanikia, Lagerovo,[3]) dále v zografské listině řecké z r. 980 promíchaná slova slovanská a v jiné z r. 943 řada slovanských jmen mnišských.[4])

Strumenci.[5]) Z jasných zpráv demetriovské legendy je zřejmo, že sídla Strumenců byla někde na střední a dolní Strumě.[6]) Jako sousedi Soluně jsou připomenuti ještě Janem Kameniatem na dvou místech[7]) a později Konstantin Porfyrogennetos praví, že v thematu strymonském žijí Skythové (t. j. Slované) na místě Makedonců, od té doby, co císař Justinian Rhinotmetos přesídlil je do hor strymonských s této strany průsmyku.[8]) Drinov je bezdůvodně umísťuje pouze na Strumici,[9]) ač ovšem na ni také sahali. Na jihu byli patrně až u popsané hranice, jdoucí od Vardarovců přes Narъš k jezeru Langandinskému.

τοὺς τὰ γυναικόπαιδα. διότι δὲν ἦτο τινᾶς νὰ τοὺς ἀντισταθῇ καὶ νὰ τοὺς πολεμήσῃ. Οἵτινες μὲ τὸν καιρὸν ἐπειδὴ ἐκατηχήθησαν ἀπὸ τοὺς ἁγίους πατέρας, ἐπίστευσαν καὶ ἔγιναν τέλειοι χριστιανοί.

1) *Drinov* Зас. 166, *Ivanov* Бълг. стар. 18, 22.

2) *τὰ σύνορα τῶν Βουλγάρων* (*Ivanov* Бълг. стар. 18).

3) *Drinov* l. c. K nim přistupují na Chalkidice ze XIV. stol. ještě jména Gradec, Lužьca čili Lužьcko, Kamenica a Konьdogrica (*Uspenskij*, Матер. для ист. землевладѣнія въ XIV. вѣкѣ. Odessa 1883, 2, 3).

4) *Ivanov* l. c. 14, 18.

5) V legendě *Σκλαβῖνοι οἱ ἀπὸ τοῦ Στρυμῶνος*, u Jana Kameniaty též *Στρυμονῖται* (c. 41).

6) *Tougard*, Hist. prof. 150, 156, 168, 182, 184.

7) Jan Kameniates c. 20. *τῶν πλησιοχώρων Σκλαβήνων, τῶν τε ὑφ' ἡμᾶς τελούντων καὶ τῶν ὑπὸ τὸν στρατηγὸν Στρυμόνος.* c. 41. *πρὸς ὑποδοχὴν δὲ μᾶλλον τῶν Στρυμονιτῶν συμμάχων.*

8) Konst. Porf. de them. II. 3. *θέμα τοῦ Στρυμόνος .... καὶ Σκύθαι αὐτὸ ἀντὶ Μακεδόνων διανέμονται, Ἰουστινιανοῦ τοῦ Ῥινοτμήτου ἐν τοῖς ὄρεσι τοῦ Στρυμόνος καὶ ταῖς διαβάθραις τῶν κλεισουρῶν τούτους ἐγκατοικίσαντος.* Drinov pochybuje o této zprávě (Заселенie, 164), vykládaje, že císař Slovany přemístil do hor, ač kontext může se vztahovati na domácí obyvatele řecké. Konstantin chtěl snad říci, že se Slované v thematu celém rozšířili od té doby, co řeckým obyvatelstvem odsud obsadil Justinian horské průsmyky. Ale zpráva jasná a bez podezření není.

9) *Drinov* l. c.

S m o l ě n é, S m o l j a n é.[1]) Smolěné jsou jediný kmen makedonský, kterého legenda o sv. Demetriu nevzpomíná. Ale jinak jsou doloženi dostatečně. Předně je uvádí nápis, bohužel porušený, který byl nalezen v rozvalinách starých Filipp severozáp. od Kavaly a který pochází z konce VIII. nebo počátku IX. stol.[2]) Potom se o nich zmiňuje Niketas Akominatos ve svých Dějinách z doby 1180—1206, uváděje úřední oblast Smolěnů — *θέμα τῶν Σμολένων* — kraj to nepřístupný, ale s mnohými městy a hrady.[3]) Později se jmenuje zde i biskupství smolenské, patřící pod metropolity filippské v Makedonii,[4]) a na konec v dnešním Smiljanu (tur. Ismilan) na pramenu Ardy smíme viděti právem vzpomínku na thema Smolěnů.[5]) Všechny tyto zprávy ukazují, že Smolěné sídleli na střední a horní Mestě a sahali až na horní tok Ardy. Drinov bezdůvodně kladl smolenský kraj na dolní tok Mesty a do dnešního kraje dramského.[6])

B r z j a c i, B r s j a c i.[7]) Mimo zprávu v II. legendě demetriovské, kde vystupují hned na počátku (ale pouze jednou) v řadě

[1]) *Σμολεάνοι* nápisu filippského, *Σμολένοι* pozdějších pramenů dále uvedených. Jméno je patrně téhož původu jako ruské Смоляне Kijevského letopisu. Ale právě pro tuto rozšířenost nelze ze shody této nijak usuzovati na společný původ, speciálně makedonské odvozovati od ruských, jako učinil *Šafařík* (SS. II. 251).

[2]) CIGr. IV. 318, Nr. 8691, *Ivanov*, Бълг. стар. 1., *Zlatarski*, Сборн. умотв. XXIV. 49. Nápis silně porušený zmiňuje se o výpravě bulh. kauchana proti Smolěnům, konče . . . *ὁ καυχάνος (ἐπὶ) τοὺς Σμολεάνου(ς)*. Zlatarski jej klade do IX. stol (l. c.).

[3]) Nik. Akom. ed. Bonn, 680, 708.

[4]) *Jireček*, Cesty 284, *Drinov*, Заселеніе 165, *Le Quien*, Oriens christ. I. 1., *Gelzer*, Abh. bayr. Akad. I. Cl. XXI. Bd. III. Abth. 558. (*ὁ Σμολαίων*).

[5]) *Jireček*, Monatsber. Akad. Berlin 1881, 468, Archiv f. sl. Phil. VIII. 97, Cesty, 285. Tak i *Zlatarski*, l. c. 159. Později zde vystupuje jméno *Μερόπη* u Joana Kantakuzena (ed. Bonn. II. 402, 403, 421, 530), vlastně hora s řadou opevněných dědin, pastýři obývaných. Území meropské sahalo na východ k Morze, na jih ke Xanthii. Srv. výše str. 309.

[6]) *Drinov* l. c.

[7]) V legendě k. 37 *Βερζῆται*, kraj u Theofana *Βερζιτία*, v některých rukopisech *Βερζητία*, u Kedrena a Leona *ἡ Βερζητία*. Jméno vykládal Šafařík zprvu od *brěza* nebo od *brěgъ*, tedy *Breziči*, *Brěžiči* (SS. II. 237), později transkriboval podle moderního jména *Brsjaci*, odpíraje výklad (ČČM. 1847, II. Sebr. spisy III. 76). *Krek* (Einleit. 311) dává přednost formě Brъziti před Brzjaci. Jedná se tu však nejspíše o kořen, který vězí i v jménech říčních Brzina, Brzava, Brzaja, Brznik — totiž kořen *bьrz*, stsl. *бръзъ* — rychlý (бръзати — rychle běžeti). Srv. srb. брзац, rychlý člověk, брзак, брзица, slap vodní (Karadžič Lex.). Srv. též výše str. 157.

kmenů slovanských, útočících na Makedonii, Thessalii a Řecko, zmiňuje se Theofanes o tom, že bulharský vládce Telerig zamýšlel r. 773 napadnouti kraj Brzjaků a jej okkupovati,[1]) k čemuž však zakročením císaře zatím nedošlo. Berzitii připomíná potom ještě Kedren a Leon Grammatikos.[2]) Kde tito Slované seděli, není v těchto zprávách blíže označeno; jen tolik je viděti, že nebyli daleko od hranic říše bulharské, chtěl-li je Telerig připojiti, tedy někde v severnější části východní Makedonie. A poněvadž se dosud udrželo jméno *Brsjaci* (Бърсяцитѣ) pro lid, jenž seděl kdysi v okolí Bitolje, Ochridy, Prilěpu i Velesu a dnes je soustředěn hlavně v kotlině Kičevské, pak v Kruševu, Horní Přespě, Prilěpu[3]) a Velesu, je pravděpodobno, že dnešní Brsjaci jsou staří Berzité a že stará Berzitie ležela asi v týchž končinách při středním Vardaru. Brsjaci byli velmi silný kmen, a Prokić se domnívá, že se stal střediskem a jádrem říše bulharské, která zde vznikla r. 976 po smrti Petrově (r. 969) a největšího rozsahu nabyla za Samuila r. 990.[4])

Mimo zprávy uvedené však máme ještě zprávu, že se kdesi v severním Řecku (podle obvyklého výkladu) nalézal v VIII. století kraj Slovany osídlený a zvaný *Βελζητία*.[5]) Ač by bylo na snadě souditi, že ve jménu omylem přepsáno *λ* za *ρ* a že tu máme před sebou oddělenou část Brzjaků,[6]) přece bych dal přednost výkladu, který shledává v Belzitii pozměněný přepis thessalské

---

[1]) Theofanes (ed. *Boor* 447): *ἐδέξατο μανδάτον ὁ βασιλεὺς ἀπὸ Βουλγαρίας ιβ' χιλιάδας λ ὸν καὶ βοιλάδας πρὸς τὸ αἰχμαλωτίσαι τὴν Βερζιτίαν καὶ μετοστῆσαι αὐτοὺς εἰς Βουλγαρίαν.* Srv. o tom *Zlatarski*, Пер. Сп. 1902. 653. *Balasčev* tuto Berzitii hledá však kdesi v Thrakii v nějaké pevnosti byzantské (Бѣлѣжки 37).

[2]) Kedren ed. Bonn. II. 17. , Leo Gram. ed. Bonn 188; u Theofana ed. *Boor*, I. 473 připomíná se archon Berzitie.

[3]) *V. Kъnčov*, Македония 30, Кичево и Прѣчиста (Библиотска III. 95), *Cvijić*, Проматрања 13, Антр. проблемы 26, 31. Srv. též *V. Grigorovič*, Очеркъ пут. по европ. Турціи. Kazaň 1848. 195, *Št. Verković*, Описаніе быта мак. Болгаръ. Moskva 1868. 17 sl., Изв. слав. семинара. Sofia II. 204.

[4]) Theofanes ed *Boor*, 473 k r. 799: *Ἀκάμηρος ὁ τῶν Σκλαυινῶν τῆς Βελζητίας ἄρχων* (jedná se o r. 799). Tak i *Tafel*, Thessalon. LXXVIII.

[5]) *Prokić*, Глас LXXVI. 236 sl., 286.

[6]) Tak *Hopf*, Gesch. Griech. 94. *Tafel* Berzity položil do Thessalie tam, kde zbylo po nich jméno městu Farsalu (Thessalonica LXXIX). *Drinov* přesně odděluje makedonské od thessalských (Засел. 163). Obé spojil *Šafařík* (SS. II. 237). Zanetov soudí (Българ. населеніе 97), že přišli Brsjaci ze Sedmihrad, kde u Brašova dosud jedno místo sluje Bъrsa (Сборникъ IX. 280—94).

Velegezitie (o těchto slovanských Velegezičích v Thessalii viz dále str. 439), ovšem tehdy, běží-li tu vůbec o Řecko; neboť zpráva nezní konečně tak, aby se nemohlo mysliti i na Brzjaky makedonské.

Mimo tuto skupinu kmenů, jmény doložených, seděli v severní Makedonii a v staré jižní Dardanii a Dacii Mediterranejské jistě jiní kmenové slovanští, o nichž však zatím bližších zpráv nemáme; dosud na př. lid na Küstendilsku, Dupnicku, Džumajsku, Pijanecku, Kočansku a Štipsku representuje nám jazykově i tělesně skupinu zvláštní, jaksi samostatnou,[1]) a tak tomu bylo asi už dříve. Ale o těchto Slovanech v VII. a VIII. století nic nevíme. Pouze existenci Slovanů na Brěgalnici, přítoku Vardaru, a u hradu Ravna máme dostatečně doloženou aspoň pro IX. a X. stol. zprávami o pokřestění, které bylo zde provedeno, třebas jinak původ pramene je sporný.[2]) Zde bych také znovu připomněl, že jméno Pijanců na pramenech Brěgalnice doloženo je už ve XII. století v seznamu I. chrysobulu Basiliova (*Πιάνιτζα*, později *Πίαντζος*) v diecési morovisdské.[3]) Řecký život sv. Klimenta z X. stol. dokládá nám dále Slovany v Kutmičivici (*Κουτμιτ.ιβίτζα*), v kraji blíže neznámém, o němž víme jen, že do něho patřily Ochrida, Devol a Glavinica a že tam sv. Kliment učil od r. 898-9, — potom známe Slovany v kraji drembickém (*Δρεμβίτζα*) a velickém (*Βελίτζα*), majícím jméno patrně od řeky

---

[1]) *Ivanov*, Сѣв. Мак. 35, 36.

[2]) Slovany na Brěgalnici (Брѣгалница) a u hradu Ravna (Равьнь) uvádí t. zv. Soluňská legenda (Слово Кырила философа), vydaná, ale špatně, v Glasniku VIII. 146, odtud u *Bilbasova*, Кириллъ и Меѳодій II. Спб. 1871. 217, u *Voronova*, Главн. источники для ист. св. Кир. и Меѳод. Kijev 1877. 222 sl., *P. Uspenského*, Ист. Аѳона II. 1. 103 sl. a jinde ještě, nově a lépe *J. Ivanovem*, Сѣв. Македония 63. — O sporu, který se víže k původu této legendy a k osobě Kyrillově, viz *Ivanov* l. c., *Voronov* l. c. a hlavně *Jagić*, Arch. f. sl. Phil. IV. 297 sl. Ale tyto spory nemají pro nás významu, neboť nám stačí, že byla věrohodná tradice, podle níž seděli Slované okolo hradu Brěgalnice, vzdáleného asi 5 hodin od Strumice a že tam byli pokřestěni jedním z Kyrillových učedníků (podle Sobolevského Konstantinem biskupem brěgalnickým. Сборникъ нар. умотв. XVIII. 71). Slované na řece Brěgalnici jsou ještě doloženi v t. zv. Uspění sv. Kyrilla (*Bilbasov* II. 238, *Ivanov* l. c. 71). Na řeku tuto vůbec stará bulharská tradice kladla jedno z prvních středisk křesťanství. Srv. *Jireček*, Christl. Elem. 88.

[3]) *Gelzer*, Byz. Zs. II. 51, *Golubinskij*, Очеркъ 63, 259, *Jireček*, Christl. Elem. 85, Исп. LV.—LVI., 260. Srv. zde výše str. 310, kde dlužno zároveň doplniti v pozn. 5 doklad z chrysobulu Basiliova.

Velice (přítok Vardaru pod Velesem), a nějaké Drěnovice, dnes neznámé.[1]) Jména jako Drěn, Drěnovo, Drěnovci, Drěnok, Drjanovo jsou však velmi častá v Makedonii.[2]) Dalších jmen starých kmenů v Makedonii neznám, ale nepochybuji, že i jiné jednotlivé lidové skupiny nebo osady, jež se tam dnes rozeznávají, mohou původ svůj a svého jména vésti už z prvých dob osídlení.[3])

Na západ od Makedonie v dnešní Albanii nevíme o slovanském osídlení z prvých dob. Později ovšem objevují se i zde Slované a hojně, zejména v nomenklatuře,[4]) ale zdali sem přišli hned či teprve v dobách, kdy se k Drači rozšířilo panství bulharské —

---

[1]) Vita Clementis ed. *Miklosich* 19, 23, 26. Srv. o tom blíže u *Jagiće* Kirchensl. Sprache 60 sl. a *Pastrnka* Dějiny sl. apostolů 147, 149. Jagić spojuje ř. Βελίτζα s řekou Velikou, tekoucí blíže Ochridu, ale na Flemmingově mapě Makedonie nalezl jsem přítok Vardaru Velitza u Velesu a vedle zápis Velitza planina. Notitia episcopatuum z doby císaře Leona (886—911) připomíná biskupy: ὁ Δραμίτζης, ὁ Βελικίας v metropoli filippopolské v Thrakii a biskupa ὁ Βελικείας v metropoli filippské (*Gelzer*, Abh. bayr. Akad. I. Cl. XXI. Bd. III. Abth. 558). *Jireček* toto velické biskupství hledá ve vých. Rhodopě (Christl. Element. 70). Srv. i *Zlatarski*, Сборникъ умотв. XXIV. 146, *Kъnčov*, Македония 311, *Balasčev*, Климентъ, еп. словѣнски (Sofia 1898), *Novaković*, Први основи 67, 71, 81. O Glavinici srv. dále na str. 000.

[2]) *Kъnčov*, Македония 311. Známe též Drěnovčany jižně od Tirnova (lid zvláštního dialektu, zvaný po dědině Drěnovu) a v Albanii u moře (v kraji Musakia) je osada Drěnovice.

[3]) Takové jsou názvy Mijaci, Torbeši, Kopanovci, Mrvaci, Turjaci, Kekovci, Rekanci, Esti nebo všeslov. ethikon Poljani (osada sev. od Vodenu) atd. Srv. *Niederle*, Slov. svět 153 sl. a *Zanetov*, Насел. 94 sl.

[4]) Srv. *Hahn*, Albanesische Studien (1854) I. 310 sl., 334; *Makušev V.*, Историческая разысканія о Славянахъ въ Албаніи въ срѣдніе вѣка (Varšava 1871). Končina za Drinem slula vůbec Ζαγορία (*Hahn* l. c. 310). Dále srv. *Novaković*, Први основи 40 sl., *Hilferding*, Соч. I. 283 sl., *Zanetov*, Българ. насел., 35 sl. Makušev uvádí v okolí Skadru z cestopisu Petra de Sancto Odorico r. 1416 jméno Schiava, via Schiavonesca, Schiavoci, Berdiza. V celém skadarském okruhu byla třetina Slovanů a čistě slovanské osady byly: Caldiron, Copenicho, Podegora, Liusta, Chagneva, Bodissa, Saol, Pesiugla, Logoa, Burdi, Crvetio, Cusmaci, Monte del oro; ale už tehdy měli vsi se slovanskými jmény Albanci: Lugi, Gradeza, Stoici, Vira, Chameniza, Schiovina. V střední Albanii známe málo. Ze starších cestopisů uvádí *Makušev* (str. 152): Bulgari, Seliza, Rassia, Rada, Malecuci, Bubileza, Prieka, Cermenica, Villa di Schiavi, Berrezi, Vrericha, Babugni, — a ještě dnes jsou tu jména slovanská: Struga, Baštovo, Gorica, Gradište, Nivica, Staraja, Ljaskoviči, Gormovo, Ljabovo. Z počátku XVI. stol. máme zprávu o Slovanech v kraji Opori u Elbassanu (*Cvijić*, Проматр 15.). V Korčanské eparchii žijí prý dosud (*Zanetov* 35) a *Novaković* mezi 72 dědinami této eparchie našel polovinu se jmény slovanskými (Први основи 43). Týž uvádí

r. 861 a 920,[1]) nedovedu pověděti. Po řadě slovanských osad zbyly dnes jen jména, lid sám podlehl Albancům.[2]) Při tom se ovšem osady středobalkánských Slovanů bulharských mísily se srbskými od severu. Jinak o slovanském osídlení Epiru viz dále na str. 438.

Za to nám II. demetriovská legenda dokládá Slovany ještě dále na východě Thrakie, někde poblíže města Bizye (*Βιζύη*) na severu Astiky (srv. mapu ke str. 56) a provincie Europy.[3]) Také bych připomněl, že kraj mezi Slivnem a Mesembrií už u Mojžíše Chorenského a později má jméno slovanské: — Z á h o ř í.[4]) Ovšem tito Slované, oddělení od ostatních, severních i makedonských, horami a bez opory proti Byzanci podlehli brzy byzantské nadvládě, z části i kultuře. Proto také máme o nich málo zpráv, jak dobře podotýká Drinov.[5]) Ale ještě dnes sahají Slované místy blízko k moři, na př. při ústí Marice.

Jak staré jsou tyto osady, resp. udržely-li se ze VII.—VIII. stol., nedovedu říci. Najisto však Slované pronikli už tehdy až k pobřeží, ba dobyli i některých měst, na př. Toperu.[6]) Podle Kantakuzena sídlili ve XIV. stol. Bulhaři v celé Rhodopě, v okolí Enosu při ústí Marice, v okolí Fere a Ksantije a rovněž máme zprávu z XIII. stol. o domácích Bulharech v okolí Kavaly.[7]) Bulharské osady mezi Cařihradem, Derkosem, Vizou a Čorlu jsou ovšem z velké části data nového.[8])

---

z Musakie slovanská jména Drěnovice, Slanica, Strum, Jagodina, Bitovo, Župan; hojná jsou i v okolí Beratu a v Malakastře (ač tu nikde již Slovanů dnes není). Zejména je slovanská dolina Špatská při řece Strěmnu, vlévajícím se do Devola. Celá jižní Albanie od řeky Škumbi na jih byla silně pobulharštěna až do Epiru, o němž dále více. *Šafařík* připomíná r. 1837, že při zálivu Artském v okolí Vojnice do té doby byly vsi slovanské (SS. II. 247). Je-li tomu podnes, nedovedu říci.

[1]) Leon Gramm. 235, 310, Kedrenos II. 312 sl. 529 (ed. Bonn).

[2]) Srv. výše str. 311.

[3]) *Tougard*, Hist. prof. 154: (*πόλις τῶν Βιζυτανῶν τόπον . . . ἀλλὰ καὶ πλησίον τυγχάνοντα ἑτέρων Σκλαβίνων ἐθνῶν.*

[4]) *Patkanov*, ЖМНП 1881. 26. Srv. i *Westberg*, Beiträge 304, 312. Srv. dále byzantské *Ζάγορα*, *Ζαγόρια*, *Ζαγορά* (Theofanes cont. ed. Bonn 164 sl., Kedrenos II. 153, Sym. Magister 666, Niketas Chon. 679, Zonaras XVI. 2). O Zagoře srv. *Zlatarski*, Сборникъ XXIV. 65, 70, *Jireček*, Cesty 95.

[5]) Заселенiе 171.

[6]) Srv. výše str. 198.

[7]) *Jireček*, Cesty 289.

[8]) Srv. *Drinov*, Засел. 171 sl., *Ofejkov*, Българитѣ подъ стѣнитѣ на Цариградъ. Псп. XXI—XXII., Статистика на населението въ Енидже-Скечсиската и Гюмурджинската каази. Псп. XXXI. *Zanetov*, Българ. насел. 33.

Slovanské kmeny v staré Makedonii a Epiru můžeme jak na základě historie, tak i na základě dnešního jazyka míti za kmeny, jejichž nářečí byla sice mezi západními a východními přechodného rázu, ale patrně už tehdy více skloněna k východním, tedy k jazykové skupině bulharské. Starou bulharštinu z okolí Soluně známe dobře — je to známý jazyk starých církevních knih slovanských, a že i dále v Makedonii a v Albanii měli Slované v jazyku svém příznaky „bulharské", vidíme na př. z toho, že se v staré nomenklatuře vyskytují *hojně* nosovky, ba i bulh. *št*.[1] Totéž bude platiti o Slovanech níže v Řecku, které bylo odtud osídleno, — jak dále nesporně uvidíme (str. 445). Nemohu proto sdíleti mínění ani těch, kteří staré makedonské Slovany prohlašují za příslušníky srbské,[2] ani těch, kteří hledají jiné východisko v tom, že je prohlašují za zvláštní větev, od Srbů i od vlastních Bulharů rozdílnou.[3] Tím však nechci vylučovati možnosti, že se i sem dostaly části Srbů, jak by bylo ostatně při celém postupu

---

[1]) Srv. osady *Lungare*, *Longos* v eparchii drinopolské (Albanie), *Krongi* poblíže Delvina, *Lungarica*, přítok horní Vojuše. V Makedonii vypisuji ze soupisu *V. Kъnčova* (Македония, Sof. 1900, 301 sl.) tato jména osad: *Dumbija*, *Dumblen*, *Dumbovo*, *Dumbnica*, *Dumbovjani*, *Lunka*, *Lunki* (častěji), *Lunga*, *Lung*, *Glomboča*, *Glombočani*, *Rombi* (dvakráte), *Sumbotsko* (dvakráte), *Lunč* (stsl. лѫчниѥ). V jednom aktu iverského svatohorského monastýru z r. 980 čteme slovanské jméno *Ρωγχκαβηνα* (t. j. Ржкавина) a na témže poloostrově setkáváme se i se jménem *Λόγγος* (*Ivanov*, Българ. стар. 21). V Albanii u Janice máme dále osadu *Peštijani* (*Peštani* je i hora v drinopolské eparchii), jiné *Peštani* jsou v albanské Zagorii (srv. *Novakovič*, Први основи 42—46, 106—111); v Makedonii znám dvojí osadu *Peštani* u Prilěpu a Ochridu, *Peštalevo*, *Pešterica* u Prilěpu, *Pešternica* u Tikveše (*Kъnčov*, 327).

[2]) Srv. výše str. 383, 400. Rovněž *Lavrov* (ЖМНП. 1901, VIII., str. 485). Také *Bož. Prokić*, Постанак једне словенске царевине у Маћедонији у X. веку (Глас LXXVI. 1908, 229) se domnívá, že i kulturně tito makedonští Slované byli odlišeni od Slovanů v podunajském Bulharsku (zde více podlehli vlivu řeckému) a že zejména zvyk světiti *slavu* náležel pouze jim (srv. i *Prokić*, Војвода Ивац, најстарији истор. спомен о слави у Маћедонији Братство IX.—X. 5 sl. 1902). Ale to vše není dostatečným průkazem srbismu starých Makedonců.

[3]) Sem patří hlavně *Stojan Novaković*, jenž si vytvořil představu, že celý západní Balkán od Tisy a Moravy obsazen byl od větve *Slověnů* (větev, jíž náleží církevněslov. jazyk), kdežto východní od kmene *Antů* (t. j. pozdějších Bulharů). Srbové nejsou však částí Slověnů, nýbrž přišli po nich, později (Први основи 89—98; srv. též stať *Novakovićovu* „ћ и ђ у македон. народн. дијалектама" Глас XII. 1889). Srv. výše str. 381 pozn. 4 a 336 pozn. 1.

Slovanů na Balkán v kap. IV. vylíčeném, při všech těch výbojích vedených Avary z části od dolního toku Sávy — zcela přirozené. Při Bystrici setkáváme se, jak jsme už viděli (str. 397) se zřejmou starou osadou srbskou *Σέρβια*, dn. Serfidže, odtud vyšli Srbové maloasijské osady Gordoserby, srbské stopy shledali jsme i v nomenklatuře Řecka (srv. str. 398), jsou i v Bulharsku[1]) a není nemožno, že jednotlivý starý kmen, na př. Druguviči, byli více „srbští“ než „bulharští“, jak soudí P. Lavrov.[2]) Vždyť se ostatně srbská kolonie Serbia nalézala v jeho blízkém sousedství. Proto nesouhlasím s těmi, kteří odsud živel srbský vůbec vylučovali, ale ovšem živel ten během doby nadobro zanikl v bulharském.

3. Slované v Řecku.

Otázku, kdy Slované přišli do Řecka a tam se usadili, rozřešili jsme si již v kap. IV. při líčení vpádů slovanských na Balkán. Viděli jsme, že velké vpády spojené nepopíratelně s okkupací trvalou možno datovati už od r. 578, — před tím byly nanejvýše jen náběhy (str. 205 sl.) — a že od počátku vlády Herakleiovy Řecko bylo nejen na dobro ztraceno, nýbrž i veřejně za ztracené uznáváno. Tak dlužno vyložiti zejména zprávu Isidorovu: „*cuius initio* (imperii Heraclii) *Sclavi Graeciam Romanis tulerunt*“ (srv. 212, 215, 230).

Zbývá nám zde ještě vyložiti, jak vypadalo blíže toto osídlení a spojená s ním slavisace řeckých krajů.

Vpády do Řecka byly hojné, Slované přicházeli často a v ohromném množství, jak dosvědčují přímé zprávy, a proto není divu, že jich tam také dosti zůstalo, že osídlili jednotlivé kraje hustě a při tom celé Řecko na čas ovládli.

Srovnejme jen znovu, jak si r. 581—5 Jan Efeský stěžuje, že po 4 léta celou Helladu i s Thessalií pálili a pustošili, zůstávajíce v zemi jako doma a jak ještě r. 585 „bydlili tam, rozsazeni a odpočívajíce“, — což potvrzuje také Jan Biclarský slovy:

---

[1]) Podle *Mladenova* (Исп. 1902, 289) je v Bulharsku dnes ještě řada osadních jmen odvozených od jména *Srb*: Сърбе u Sevlijeva, Сърбсница u Rachova, Сърбляница u Berkovice, Сърбье v Trěvněnsku, Сърбиново u Panagjurište, Сърболашка u Sevlijeva. Mladenov má však za absurdní, mysliti při tom na kolonie srbské, s čímž nesouhlasím.

[2]) *Lavrov*, l. c. soudí tak na základě koncovky *-iči*. Ovšem koncovka *-iči* zde nutně z řeckého tvaru nevyplývá, poněvadž řeckým *-ῆται* mohl býti označen zvuk vzniklý z *tj* dříve, než se ustálily pozdější střídnice, na př. dnešní srb. *ć*. Srv. formy *Βερζῆται, Βελεγεζῆται, Βαιουνῆται, Ἐζερῖται*.

„*(Sclaveni) partes Graeciae atque Pannoniae occupant*“.[1]) Srovnejme dále zprávu Euagriovu o pokoření celé Hellady, počínajíc r. 586—7 a souhlasné s tím zvěsti kroniky monembasijské a listu patriarchy Nikolaa, dále zprávy Michala Syrského, Barhebraea a Konst. Porfyrogenneta[2]) o tom, že se Slované usadili v Řecku a měli obsazený Peloponnes po 218 let v takové síle, že žádný Říman nesměl se tam objeviti. Srovnejme dále zprávy Michala Syrského o hospodaření slovanského knížete v Korintě v letech 587—9[3]) atd., až po výše citovanou zprávu Isidorovu, — a to zajisté stačí, abychom uznali, že se Slované počali v Řecku usazovati koncem VI. století a ne teprve v VII., jak se dříve soudilo.

K tomu potom přistupuje řada historických zpráv z doby pozdější, které dosvědčují, že Slované v Řecku vskutku zůstali dlouho seděti a svobodni, nežli se podařilo moci římské postupně je opět podrobiti, — nejdříve v severní Helladě, potom na Peloponnesu.

Když v letech 723—728 biskup Vilibald putoval ze Syrakus do Svaté země a zastavil se na Morei, leželo přístavní město Monembasia (na východním břehu Malijského poloostrova) podle jeho slov „v zemi slovanské“.[4]) Rovněž Slovany (zv. Avary) v okolí Dyrrhachia a Athen dosvědčuje současně apokryfické Žití sv. Pankracia, biskupa taorminského.[5]) R. 783 poslala císařovna Irena logotheta Staurakia proti Slovanům, který je také v okolí Soluně a v Helladě podrobil a přinutil k poplatku. Při tom vnikl i do Peloponnesu a přivedl nazpět tolik zajatých a tak mnoho kořisti, že mu při návratu v lednu r. 784 vystrojili v Caři-

---

[1]) Srv. citáty výše na str. 203, 206, 207.

[2]) Srv. citáty výše na str. 210 a násl.

[3]) Srv. str. 215.

[4]) Vita Wilibaldi ep. (MG. SS. XV. 93): venerunt Saracusam urbem . . . et inde navigantes venerunt ultra mare Adria ad urbem Manafasiam in Slawinia terra. Ještě v XIV. a XV. století zvaly se některé kraje na Morei *Sclavinia* (*V. Vasiljev*, Славяне въ Греціи. Виз. Вр. 1898 V. 436 sl., *Kъnčov*, Македония 69; zprávy turecké). Srv. též *H. Gelzer*, Die kirchliche Geographie Griechenlands vor dem Slaweneinbruche (Zs. f. wiss. Theologie 1902, 430 sl., o Monembasii 432).

[5]) Srv. edici *A. Veselovského* (Сборникъ отд. р. яз. T. XL. Nr. 2. II. Эпизодъ о Таврѣ и Менiи въ апокр. житiи св. Панкратiя 65 sl.). V starém textu mluví se o Avarech ale v novořeckém překladu Žití Pankraciova čteme: *ἤφεραν δὲ καὶ σκλάβους πολλοὺς Ἀβάρους ἀπὸ τὸν πόλεμον* (cit. *Vasiljev* 416—417). Ještě v XI. stol. patriarcha Nikolaos ve svém posláni k Alexiovi Komnenu nazývá slovanské oblehatele Patrasu Avary.

hradě slavný triumf.[1]) Nicméně Slované peloponnešti nebyli tím ještě definitivně podrobeni, nýbrž teprve později. O dobývání Patrasu víme již, událo se r. 805 nebo 807.[2]) Tu byla pokořena Achaia. Ostatní Slované na Morei byli pokořeni na dobro teprve strategem Theoktistem za panování Michala III. (r. 847—9) až na Milingy a Jezerity v Taygetu, kteří se poddali Romanovi teprve r. 940.[3]) Ale přes tuto restituci římského panství praví v X. stol. Konstantin Porfyrogennetos, mluvě o Řecku: „*ἐσθλαβώθη πᾶσα ἡ χώρα καὶ γέγονε βάρβαρος*" — tedy „poslovanila se celá země"[4]) a anonymní epitomator Strabonův na konci téhož století podobně si stěžuje: „*καὶ νῦν δὲ πᾶσαν Ἤπειρον καὶ Ἑλλάδα σχεδὸν καὶ Πελοπόννησον καὶ Μακεδονίαν Σκύθαι Σκλάβοι νέμονται*", — a dodává, připomínaje, že po starověkých jménech je už veta: „*ἅπαντα γὰρ ταῦτα Σκύθαι νέμονται*".[5]) Na změnu obyvatelstva svědčí ostatně i záměna jména

---

[1]) Theofanes (ed. *Boor*, 456): *Τούτῳ τῷ ἔτει εἰρηνεύσασα Εἰρήνη μετὰ τῶν Ἀράβων καὶ ἄδειαν εὑροῦσα ἀποστέλλει Σταυράκιον τὸν πατρίκιον καὶ λογοθέτην τοῦ ὀξέος δρόμου μετὰ δυνάμεως πολλῆς κατὰ τῶν Σκλαυινῶν ἐθνῶν. καὶ κατελθὼν ἐπὶ Θεσσαλονίκην καὶ Ἑλλάδα ὑπέταξε πάντας καὶ ὑποφόρους ἐποίησε τῇ βασιλείᾳ. εἰσῆλθε δὲ καὶ ἐν Πελοποννήσῳ καὶ πολλὴν αἰχμαλωσίαν καὶ λάφυρα ἤγαγε τῇ τῶν Ῥωμαίων βασιλείᾳ.* Srv. Kedrenos ed. Bonn. II. 21.

[2]) V synodálním listu patr. Nikolaa II. k Alexiovi I. Komnenu a u Konst. Porf. De adm. imp. 49. Srv. citáty úplné výše na str. 210 a 211, kde je i ostatní literatura a u *Vasiljeva*, l. c. 419—422.

[3]) Konst. Porfyr. l. c. 49. Zde se potvrzuje trvalé přebývání Slovanů v okolí Patrasu a jejich příslušnost a povinnosti k patraské metropolii. V c. 50 vykládá obšírně o ostatních Slovanech na Morei, o vítězství Theoktistově a definitivním pokoření vzbouřených Jezeritů a Milingů od stratega Krinita Arotrasa. O celých těchto pozdějších bojích srv. hlavně uvedenou výbornou práci *V. Vasiljeva*, str. 423 sl. Konstantin dále (c. 50) připomíná ještě, že místodržitelé pokořeným Slovanům v Řecku dávali v čelo knížata — *ἄρχοντες*. (Srv. Leonis Tactica XVIII. 101.)

[4]) Konst. Porf. de them. II. 6. Zde též uveden jamb grammatika Euthymia „*γαρασδοειδὴς ὄψις ἐσθλαβωμένη*" obsahující, ač jinak těžko přeložitelnou, zřejmou narážku na odchylnost typu slovanského. (Srv. *Laskin*, Соч. Конст. Багр. 54 a hlavně výklad *P. Kretschmera* v Arch. sl. Phil. XXV. 233 a *Vasiljeva*, l. c. 418.)

[5]) *Müller*, Geogr. gr. min. II. 574, 583 (Kn. VII. kap. 47 a VIII. k. 21). Novaković myslí, že pod terminem Skythů-Slovanů dlužno rozuměti různé národy turanské vedle Slovanů (Први основи 39). O stáří epitomatora srv. dissertaci *Dodwellovu* „De Strabonis Excerptore et aetate, quo vixerit" (Geogr. Vet. scriptores gr. min. II. Oxoniae 1703, 168). *Sathas* klade jej do poč. stol. IX. Documents inédits. V. 1. Préface XV. (*Vasiljev*, 430 pozn. 5).

Ελληνες v *Ἑλλαδικοί.*[1]) Tito Slované seděli v Morei ještě v XIII. stol., neboť čteme v staré kronice, že vévoda Vilém II. (1246—1277) vystavěl v Lakonii pevné tvrze Mizitru, Leutron a Mainu, aby jimi ovládal Slovany v okolí usazené.[2]) A ještě v XV. stol. dosvědčuje Mazaris,[3]) současník Manuela Palaeologa (1391—1425) a rovněž Laonikos Chalkokondyles, že žili na Peloponnesu Slované.[4])

Ve zprávách právě uvedených připomínají se mimo všeobecné narážky na okkupaci slovanskou i jednotliví slovanští kmenové jménem. Jsou to, připojíme-li k Řecku i Thessalii a Epirus, na severu Vajuniči a Velegeziči, známí nám již z Žití sv. Demetria, a na Peloponnesu Milingové a Jezerité.

V a j u n i č i[5]) uvádějí se v II. demetriovské legendě pouze jednou ve zprávě, která povšechně vykládá, že mezi Slovany, vzbouřenými proti říši v Řecku a v Illyrii, byli i Velegeziči a Vajuniči.[6])

---

[1]) *Vasiljev,* l. c. 415, 419. Mnoho domácího obyvatelstva zničil také velký mor r. 746 (Theofanes ed. *Boor,* I. 422), zejména v Monembasii (r. 747 pustošil i Cařihrad).

[2]) *Χρόνικον Μορέως* ed. J. Schmitt (London 1904) str. 202 v. 3032 až 3040, *Buchon,* Recherches histor. sur la princ. française de Morée II. (Paris 1845) str. 111, v. 1658—1715 (cit. *Vasiljev,* 435).

[3]) *Ellisen,* Analekten der Mittel- und Neugriech. Lit. (Leipzig 1860) IV. 239, cit. *Miklosich,* Sitzungsber. Akad. Wien LXIII. 531 a *Vasiljev,* 437. O jiných benátských dokladech morejské Sklavonie do XV. stol. srv. *Sathas,* Mon. hist. Hell. I. 298 sl., *Sozonović,* Славяне 16, *Gelzer,* Neue Quellen zur Gesch. des lat. Erzbistums Patras (Leipzig 1903) 47 a *Vasiljev* 438.

[4]) De rebus turcicis I. (ed. Bonn 34, 35). Zde dí, že mluví všichni Slované jedním jazykem, třebas jsou jmény rozlišeni, i Triballové (t. j. Srbové) i Mysové (Slované bulharští) i Chorvaté i ti, kteří bydlí u hor Taygetských a Tainarských (*τῆς Λακωνικῆς ἐς τὸ Ταΰγετον ὄρος καὶ ἐς τὸ Ταίναρον ᾠκήμενον*).

[5]) Jméno řecky zní *Βαιουνῆται.* Jak znělo slovansky, je nejisto. Navržený Šafaříkem tvar *Vojniči* (patronymikum od *Vojin, Vojen*) zamítl už Hilferding (I. 24) a Krek jako nemožný (Einleit. 312). Později připomínaný termin *vojniků* v Albanii a jinde na Balkáně (tur. vojnikluk), vzniklý z privilegií při službě vojenské (srv. *Hilferding,* I. 25, *Matov,* Сборникъ IX. 58, *Jireček,* Cesty 251, 375, 498, 527, 534 sl.), nemůže býti ovšem ve spojení s Vajunity legendy.

[6]) *Tougard,* Hist. prof. 118: *Ἐγένετο τοίνυν . . . . τὸ τῶν Σκλαβίνων ἐπορθῆναι ἔθνος, πλῆθος ἄπειρον συναχθὲν ἀπό τε τῶν Δρογουβιτῶν, Σαγουδατῶν, Βελεγεζιτῶν, Βαιουνητῶν, Βερζητῶν καὶ λοιπῶν ἐθνῶν . . . . πᾶσαν τὴν Θετταλίαν καὶ τὰς περὶ αὐτὴν νήσους καὶ τῆς Ἑλλάδος, ἔτι μὴν καὶ τὰς Κυκλάδας νήσους καὶ τὴν Ἀχαίαν πᾶσαν, τήν τε Ἤπειρον καὶ τὸ πλεῖστον τοῦ Ἰλλυρικοῦ καὶ μέρος τῆς Ἀσίας ἐκπορθῆσαι.*

Kde tito dva kmenové seděli, pověděno není. O Vajuničích obvykle se soudilo, že sídlo jejich bylo totožné s epirským krajem, zv. později v XI.—XIV. stol. *Vagenetia*, *Vagnetia*, *Bagenetia*, *Βαγενετία* mezi Joaninou a Glavinicí, tedy s jižní částí Epiru, na severu od zálivu Artského až po ř. Kalamas.[1]) Na zálivu Artském nalézáme vskutku podnes osadu *Vonitza* (Vojnica?) a jelikož je silné slovanské osídlení Epiru i jinak prokázáno nomenklaturou v celém Epiru (ještě dnes téměř polovice jmen je slovanská), zejména v kraji avlonském,[2]) není toto obvyklé umístění Vajuničů nemožné. Vadí mu pouze text legendy demetriovské (l. c.), kde jsou Vajuniči uvedeni mezi kmeny z okolí Soluně, spec. mezi thessalskými Velegeziči a makedonskými Brsjaky. Proto je také dříve Tougard kladl k Strymonu[3]) a nově G. Balasčev identifikuje s bogomilskými Babuny ve vnitru Balkánského poloostrova, bydlícími u Prilěpu a Velesu na řece a na planině Babuni; připomínají se zde už v XIII. a XIV. stol.[4]) Ale ani tento výklad není přesvědčivý.

---

[1]) Srv. *Drinov*, Заселеніе 172, *Hopf*, Gesch. Griech. 94, *Zlatarski* (Сборн. ум. XXIV. 70 sl.). *St. Novaković* (Глас LXXVI. 12 sl. Први основи 72), *Gelzer* (Byz. Zs. II. 42), *Maretić* (Slaveni 56), *Hilferding* (I. 25). Zlatarski hledá Glavinici mezi středním tokem ř. Vojusy a Ozumem u plan. Tomorské. Srv. napřed str. 410. Zcela nesprávná byla identifikace Vajunitů s Venety-Slovany (arcibiskup *Filaret*, Чтенія Общ. Ист. Древн. Росс. 1848 VI, *P. Slavejkov*, Св. Димитрий Солунскій. 67, 1868), nebo s Boji — Bojki (*P. Srećković*, Ист. срп. нар. I. 66).

[2]) *P. Aravantino* (*Χρονογραφία τῆς Ἠπείρου* Athény 1857. T. II. 313) našel mezi 1539 názvy 717 jmen slovanských (v okresu joaninském 228 na 555, v delvinském 155 na 365 a v avlonském 334 na 619. Srv. výčet u *Hilferdinga*, Ист. сербовъ и болгаръ. Собр. соч. I. 283 s dodatky u *Makuševa*, Ист. раз. о Слав. въ Албаніи. Приложеніе. Zde bych připomněl, že později Epir zván byl zemí bulharskou, a město Arta speciálně bulharským městem (na př. od G. Malaterry v knize o normanských výbojích III. c. 36, 39, srv. *Hahn*, Alb. Stud. 311 a *Drinov*, Зас. 173) a to nejen z důvodu politické příslušnosti k říši bulharské. U Kedrena (II. ed. Bonn 312—4), čteme, že se k zálivu Artskému přistěhovali později Bulhaři (*Makušev*, l. c. 4). O biskupstvích zde zřízených a závislých na arcibiskupství bulharském, viz u *Golubinského*, Очеркъ ист. прав. ц. 73, 74, 250, 261.

[3]) *Tougard*, Hist. profane 259.

[4]) *G. Balasčev*, Словѣнското племе *Βαιουνῆται* (Zbornik u slavu V. Jagića 495 a Българ. население 27). Do záp. Makedonie kladl je zprvu i Šafařík (SS. II. 240), hledaje souvislost s osadou Vajna, Voimi. Později však na základě zpráv o Vagenetii v XI.—XIV. stol. rozhodl se pro jižní Epir (ČČMus. 1847. II. Srv. Sebr. spisy III. 77).

Velegeziči[1]) připomínají se vedle Vajuničů ve zprávě právě uvedené, ale vedle toho ještě za bojů o Soluň r. 630. V té době Velegeziči žili s městem v míru; obležení měšťané použili toho a poslali k nim 10 lodí pro potraviny a obilí a sice, jak legenda výslovně dí, do Theb a Demetriady.[2]) Z toho vidíme, že seděli v Thessalii při moři v okolí thessalských Theb a Demetriady,[3]) v úrodné kotlině thessalské při zálivu Voloském, kde se patrně uchovalo jejich jméno v osadě *Velestinos* a kde pozdější prameny XII. a XIII. stol. připomínají provincii *Belegezitia*.[4]) Jim náleží i zprávy o *Belzitii*, o nichž jsme mluvili výše na str. 429. Že ostatně celá Thessalie byla naplněna Slovany, dosvědčuje hojnost slovanských místních názvů.[5])

O slovanských kmenech na Peloponnesu víme jenom málo ze zprávy Konstantina Porfyrogenneta o jejich podrobení (viz výše str. 436). Tam se zároveň dočítáme, že oba kmenové, jménem uvedení, Milinci a Jezerci,[6]) seděli v Lakedaemonu a Helosu na stráních horstva Pentadaktylského (st. a dn. Taygetos) a to tak, že s jedné strany hor seděli Milinci, s druhé Jezerci. Jelikož jméno kraje Helos (*τὸ Ἕλος*), značící bařinu, stojatou vodu, odpovídá významem jménu Jezerců, a ještě dnes je tu osada *Ezeron*, — je zřejmo, že zde, na východě při zálivu

---

[1]) Řecky *Βελεγεζῆται*, slovanský tvar opět nejistý. *Jireček* (Dějiny bulh. 97) hádal na *Velesiče* nebo *Velegostiče*, Krek oboje zamítl (Einl. 311). *Lavrov* shledává i tu koncovku *-iči* a soudí na původ srbský (srv. výše str. 434). *Hilferding* (I. 24) píše Velesiči a spojuje s nimi Velestino i hrad Veles v Makedonii, *Šafařík* (II. 242) Veligost v Morei (četl proto Velegostiči).

[2]) II. leg. 86: *σταλῆναι εἰς τὰ τῶν Θηβῶν καὶ Δημητριάδος μέρη πρὸς τοὺς τοῦ ἔθνους τῶν Βελεγεζητῶν, ὀφείλοντας ἐξ αὐτῶν ξηροὺς καρποὺς* . . . . Srv. ještě c. 90 a 96 (*Tougard*, l. c. 166, 170, 176).

[3]) Města Theby a Demetrias ležela při severním břehu Voloského, starého Pagasejského zálivu, každé s jedné strany mysu Pyrrhy.

[4]) Srv. doklady u *Drinova*, Зас. 173.

[5]) Ve výše uvedeném výčtu *Hilferdingově* je Thessalie vynechána, ale za to je dostatečným počtem jmen zastoupena v seznamu *Vařekově* (viz dále str. 442), ač i ten lze ještě doplniti (na př. Brestenitsa, Granitsa, Zaglaina, Bulgara, Rentina a pod.).

[6]) Konst. Porf. de adm. 50: *Μιληγγοί, Ἐζερῖται*. Slovanský tvar byl Milinci a Jezerci, Jezeriči (ač *Krek* o prvém pochybuje, Einl. 312). *Deffner* (Archiv f. mittel. und neugr. Phil. I. 7) uvádí osadu *Μίλιγγον* i na jihu Nauplie. Pozdější řecké kroniky mají *Μελιγγοί*, lat. *Milingi* (*Vasiljev* 434). Ostatně existuje ještě osada v Akarnanii *Μελίγγοβα* a v Epiru v joaninské oblasti *Μιλυγκοί*, — které, možná, souvisí s kmenem Milinců.

Lakonském žili Jezerci, na druhé straně Milingové.[1]) Ještě v druhé polovině X. stol. dokládá zde Milingy Život sv. Nikona, sestavený kolem r. 1142.[2])

Někteří se domnívali, že i dnešní řečtí *Galazové* (*Γαλαζοί*) na sev. sklonech Ety, *Maniaté* neboli *Mainoté* (*Μανιάται*) na jižním svahu Taygetu od Matapanu ku Gythiu a Maině a *Cakonové* (*Τζάκωνες*) mezi Parnonem a zálivem Argolským jsou staří slovanští kmenové, dnes pořečtělí. Zejména o posledních se to tvrdívá.[3]) Že se kraj Cakonů silně poslovanil, máme vskutku několik dokladů. Část jeho slula přímo Sklavinií od stol. VIII. do XV.[4]) Ale z toho ještě nevyplývá, že kmen dnešních Cakonů byl původem slovanský. Aspoň v jazyku jich na to nic nepoukazuje,[5]) naopak mluví řečtinou velmi starobylou. Ovšem Cakoni rovněž jako Mainoté jsou pomíšeni se Slovany.[6])

Za to v Arkadii seděl ještě jakýsi slovanský kmen v kraji *Skorta* (Gortynia) mezi Olympií a prameny Ladonu. Ale nebyli tak

---

[1]) *Šafařík* umísťoval naopak Milingy na východ, Jezerce na západ Taygetu (SS. II. 245), *Grot* (Изв. Конст. 212) oba na východ, Jezerce k moři, Milingy dále na sever, do hor.

[2]) Řecký text života dosud nevydán, latinský překlad Sirmondův (v něm jméno kmene zní *Milingi*) vydali *Martène* a *Durand*, Veterum script. et mon. amplissima collectio VI. 837 sl. Paříž 1729, a zkráceně *Migne*, PG. 113, 975. Srv. *Vasiljev* 426.

[3]) Na slovanskost těchto kmenů, hlavně Cakonů, věřili *B. Kopitar* (Jahrb. d. Lit. 1822, Bd. 17, 94), *Hopf*, Ersch-Gruber 86, 185, *Šafařík*, SS. II. 246 (jen Maniotů, překládaje *Manjaci*), a nově *Zanetov* (má za Slovany i Galaze i Mainoty i Cakony, Население 34, 99). *Drinov* se o slov. původu nerozhoduje (Засел. 174), *Sozonović* (17) rozlišuje Cakony dvojí, řecké a slovanské (Milingy), později graecisované. Jméno Cakonie má za slovanské, které přijali Byzantinci. *A. Phillipson*, který hájil řeckého původu, soudí zase, že dostali Řekové sedící v Kynurii pouze jméno od nějakého sousedního slov. kmene Cakonů (Pettermanns Geogr. M. 1890 37). *Sathas* je má i Mainoty za Řeky (Doc. inédits I. XX.). *Vasiljev* (Славяне 422, pozn. 5, 6) stojí na prostředkujícím stanovisku, uznávaje v Cakonech a v Mainotech jen silnou příměs slovanskou.

[4]) Sem náleží výše uvedené svědectví biskupa Vilibalda a ještě v smlouvě benátské z r. 1485 Cakonie nazvána je slovanskou zemí: ad partes Zachonie sive Sclavonie (*Sathas*, Doc. in. I. 298, *Vasiljev*, l. c. 438).

[5]) Dokázal to hlavně *Alb. Thumb*, Die ethnogr. Stellung der Zakonen. Idg. Forsch. 1894, 195. Cakonsky se mluví ve 14 vsích Kynurie.

[6]) Konstantin sám (c. 50) výslovně Mainoty (*οἱ τοῦ κάστρου Μαίνης οἰκήτορες*) prohlašuje za Řeky, ne Slovany, ale srv. výše na str. 437 zprávu Kroniky morejské o obyvatelích okolí Mainy v XIII. století.

pověstni jako Milingové a Jezerci a nedožili se panství tureckého zaniknuvše ve stol. XIII. Totéž platí o Slovanech, připomínaných v XIII. stol. v kraji *Gardilivu* mezi Spartou a Tegeou, v *Zarnatě* na jihu Kalamaty a ve *Vatice* u mysu malejského.[1]) O „barbarech" mluví na poč. X. stol. také Život Petra, biskupa argivského.[2])

Mimo tyto historické zprávy máme však o Slovanech v středním Řecku a na Peloponnesu ještě řadu jiných a pádných důvodů. Vidíme několik zjevů v pozdějším zřízení sociálním, z nichž vysvítá působení Slovanů, na př. slovanské obščiny (*δροῦγγος, δρόγγος*) v Attice a na Morei,[3]) vidíme vliv slovanštiny na jazyk řecký[4]) a zejména silný vliv v topografické nomenklatuře kraje, pokud jí nově nařízené oficiální názvy nesetřely. Všechny končiny Řecka — nejenom uvedený již Epir a Thessalie, ale i Řecko střední od Akarnanie až po Attiku a Euboii a nejvíce

[1]) *Philippson*, Zur Ethnographie des Peloponnesos (Petermanns Geogr. Mitth. 1890, B. XXXVI. 4, 5), *Hopf*. Ersch-Gruber Enc. 86, 185.

[2]) *J. Cozzi-Luzi*, Patrum Nova Bibl. *Ang. Mai*, IX. (Roma 1888) Pars III. 1—17. Cit. *Vasiljev* 428.

[3]) Srv. o tom blíže v práci *Matova*, Студии 36, v pozn. 4. dále uvedené na základě blíže tam citovaných prací Zachariae z Lingenthalu, Uspenského, Vasiljevského a Nikolova. Tamže o drungu na str. 64. Za to mluviti o anthropologickém vlivu, o němž psal Fallmerayer (l. c., str. III—XII.), nedovoluje dnešní stav nauky. Ostatně Županić ukazuje dobře, že staří Řekové podlehli během staletí týmž změnám a témuž vlivu, který pozměnil původní typ Illyrů i Slovanů (Систем ист. антр. 54, 65). Zde bych ještě připomněl domněnku, která kdysi byla vyslovena, že totiž také některé stavby v Olympii jsou slovanského původu; ale proti tomu se hned ozvali rozhodně Řekové *Kumanudis*, *Τελευταία ἀντίρρησις περὶ τῶν σλαβικῶν ἐν Ὀλυμπίᾳ κτισμάτων* (v žurn. *Ἀθηναῖον* VII. 1878, 487) a *Paparrigopulos*, *Περὶ τῶν φημιζομένων Σλαβικῶν κτισμάτων τῆς Ὀλυμπίας* (ibidem. Srv. *Sozonović* 20). Domnělý (jinak nečitelný) slovanský nápis z Eleusidy vydal *Fr. Lénormant*, Recherches archéologiques à Eleusis (Paris 1862) 403 sl.

[4]) Vliv slovanštiny na řečtinu jeví se v převzetí četných důležitých slov, jako na př. *ζάκανον*, *ζακόνι* (zákon), *λόγγος* (luh, les), *ροῦχα* (roucho), *σπανός* (župan), *ζιάρα* (žár), *ζολότα* (zlato), *ζμπόρος* (sbor), *ζάμπα* (žába), *κόσα* (kosa) atd. Ovšem zároveň mnoho přešlo z řečtiny do slovanštiny a podotkl bych, že tato přejetí lze datovati už do doby velmi staré. Slované měli zajisté už v době Kristově na dolním Dunaji nebo na březích Černého moře styky s Řeky, když na př. přejali slovo *καράβιον*, *κάραβον* — koráb v době, v níž v řečtině nenastalo ještě posunutí hlásek *b*, *d*, *g*. O těchto vzájemných stycích řečtiny a slovanštiny srv. *Orbinskij P.*, О слѣдахъ славянства въ языкѣ новогреческомъ (ЖМНП 1854. Nr. 88, II., 94), *Destunis*, Матеріялы для разсмотрѣнія вопроса о слѣдахъ славянства въ нынѣшнемъ греческомъ языкѣ (Мат. для сравн. словаря III. 354, V. 73, 147, 241. Спб. 1861),

Morea, — ukazují hojnost slovanských jmen, jež se houževnatě udržují a jichž už r. 1859 A. Hilferding vybral z topografického díla Jak. Rangabiho tolik, že je zde ani uváděti a opakovati nemohu.[1]) Od té doby rozmnožena byla řada ta ještě dalšími dodatky, na př. z archipelagu, a dnes vidíme, že nejen jednotlivé kraje Řecka, ale i ostrovy, hlavně Kreta, Euboia, Samothrake, Korfu, kde ještě Hilferding žádných slovanských stop nenašel, měly trvalé slovanské osady, které zanikly teprve během posledních století středověku.[2]) Ovšem nutno na to pamatovati, že nemusí všechna jména pocházeti z dob prvního osídlení v VII. až VIII. stol., nýbrž i od pozdějších kolonistů, na př. z dob benátského panství.

Tento zjev spolu se zprávami historickými výše vyloženými přiměl řadu starších badatelů k domněnce, že Řecko bylo nejen do kořenů poslovaněno, nýbrž i zbaveno (až na města) starého domácího živlu, — a že tudíž novověcí Řekové jsou vlastně Slované, pouze na povrchu pořečtělí vlivem zbylých řeckých měst, vlivem řecké církve, politické moci byzantské a konečně i působením velkých tradic starověké historie.

F. Miklosich, Die slavischen Elemente im Neugriechischen (Sitzb. Akad. Wien, 1870. Bd. LXIII.), *Matov D.*, Гръцко-български студии (Сборн. нар. ум. IX. 1893, 21 sl.), *Meyer G.*, Neugriechische Studien II. Die slav., alb. und rumän. Lehnworte im Neugriechischen (Sitzb. Akad. Wien 1894, Bd. CXXX.), a hlavně nový spis *Vasmera M.*, Грекославянскія этюды I.—II. (Изв. отд. р. яз. 1906—1907). Meyer našel 273 slov slovanských v novořečtině, Vasmer 5 vypouští a za to řadu přidává.

[1]) Srv. jeho článek „Старинныя поселенія Славянъ на греческой землѣ (Руская Бесѣда IV. 1859) a potom stať „Старинныя поселенія Славянъ на греческой землѣ“ přiloženou k jeho dílu Исторія Сербовъ и Болгаръ (Собр. соч. I. 281 sl.). Pozdější přehledy vydali: *Sozonovič J.*, Славяне въ Мореѣ Варш. Унив. Изв. 1887 Nr. 2. *Paparrigopulos K.* (viz str. násl.), *Arn. Cervesato*, Le colonie slave della Grecia (Pensiero ital. Milan 1896. Fasc. 47—48) a *J. Vařeka*, „Slovanská jména v topografii Novořecka“ v programu č. gymnasia v Budějovicích r. 1902. Měl by ovšem všechny tyto seznamy ověřiti dobrý slov. filolog. (Srv. *Krek*, Einleit. 505; *Matov* se k tomu chystal, ale nedospěl.) Vařeka jde opět daleko. *Morea* není jméno slovanské (srv. literaturu u *Krumbachera*, Gesch. byz. Lit. 412 a Виз. Вр. 1904. 304).

[2]) Srv. k tomu podrobné doklady v stati *Iv. Šišmanova*, Славянски селища въ критъ и на другите острови. Отпеч. отъ Бълг. Пр. 1897. III. Šišmanov uvádí doklady ze Samu, Thasu, Samothraky, Kréty, Tenu, Euboie, Aeginy, Metany, Zante, Leukady, Korfu. Zde možno uvésti i spis *B. Schmidta*, Das Volksleben der Neugriechen und das hellen. Alterthum. I. (Leipzig 1871) a příspěvky *Kretschmerovy* v Arch. f. sl. Phil. XXV. 233 sl.

V letech třicátých minulého století vyslovil to bezohledně Jakub Filip Fallmerayer. Ale jeho these nemohla obstáti před hlubší kritikou, kterou podnikl prvý K. Hopf a po něm dále prováděli jiní.[1]) Ukázalo se, že o nějakém slovanství Novořeků ve

[1]) Už před Fallmerayerem poukazoval na sílu slavisace na př. kolonel *Leake* (Researches in Greece. London 1814, 379) a věděl o ní i *B. Kopitar* (Jahrb. d. Liter. 1826 Bd. 34, 141 sl.). *J. Fallmerayer* pronesl svou theorii zprvu v díle „Geschichte der Halbinsel Morea" r. 1830 (Stuttgart), ale hlavně rozvedl ve spisu „Die Entstehung der heutigen Griechen" (Stuttgart 1835) a později ve spisu „Das slavische Element in Griechenland" (Fragm. aus dem Orient II. 1845, str. 367). Toto vyšlo i rusky: „Славянскій элементъ въ Греціи" v Moskvě 1850. Bylo to právě v době, kdy Řekové bojovali za svobodu (1821—1829), kdy v hrdinech missolunžských viděli všichni obnovený obraz starých Hellenů marathonských, a proto vystoupení Fallmerayerovo vyvolalo i mimo vědecký svět velkou bouři a odpor. Viděli v něm úmyslnou degradaci Hellenstva. Věta, kterou Fallmerayer počínal svůj spis: „Das Geschlecht der alten Griechen ist ausgerottet in Europa" — stala se světovým výrokem. Zpopularisoval to hlavně *Kriegk*, „Die Abstammung der Neugriechen" (Westermanns Monatshefte 1859. Nr. 29), v Bulharsku ho následoval *A. Šopov*, Псп. XVIII. 431. O celé té pověstné sporné otázce viz přehled a hlavní literaturu na př. u *Hertzberga*, Gesch. Griechenlands. Gotha 1876. I. 120—131, Die Entstehung der griech. Nationalität (Mitth. f. Erdkunde, Halle 1877), *D. Nikolova*, Нѣколко думи върху теорията на Фалмерайера (Трудъ 1887. I. 1868 sl.), Задачитѣ на съврѣм. славяновѣдѣние (tamže 1890 III. 52 sl.), nebo u *Šišmanova*, Селища 3 sl., *Krumbachera*, Gesch. d. byz. Lit.² 1103 sl., *Pogodina*, Слав. пер. kap. VIII., *Matova*, Гръцко-бълг. студии 36 sl., nejlépe však ve výše citované práci *V. Vasiljeva*, Славяне въ Греціи. Виз. Врем. V. 626 sl., kam čtenáře, jenž hledá podrobnosti, odkazuji. Zde bych pouze podotkl, že proti Fallmerayerovi obrátili se hlavně *Pitakis*, *Ὕλη ἵνα χρησιμεύσῃ πρὸς ἀπόδειξιν ὅτι οἱ νῦν κατοικοῦντες τὴν Ἑλλάδα εἰσὶν ἀπόγονοι τῶν ἀρχαίων Ἑλλήνων* (*Ἀρχ. ἐφημ.* 1853) a *Paparrigopulos* stať *Σλαυικαὶ ἐν ταῖς Ἑλληνικαῖς χώραις ἐποικήσεις* uveř. v *Ἱστορικαὶ πραγματεῖαι* I. (Atheny 1858; je to přepracovaná starší stať z r. 1843 *Περὶ τῆς ἐποικήσεως Σλαβικῶν τινων φυλῶν εἰς τὴν Πελοπόννησον*). Srv. i jeho řeckou historii *Ἱστορία τοῦ ἑλληνικοῦ ἔθνους* III. (1886) 196, 201. Nově se opřel *G. Hatzidakis*, Zur Gesch. des Mittel- und Neugriech. (Kuhns Zs. XXXI.), pak *Panaiotopulos* a *Petrides* (srv. blíže u *Šišmanova* Селища 8). Spis Hopfův jest „Geschichte Griechenlands" v Ersch-Gruberově Encyklopedii S. I. Th. 85—86 (1867). Zde bych uvedl, že proti Fallmerayerovi i Hopfovi — neboť i tento uznával plně slovanský element v Řecku, jenže v jiné míře než prvý — vystoupil r. 1880 *Konst. N. Sathas* s tvrzením, že Slovanů vůbec v Morei nebylo a že domnělý slovanský živel byli vlastně Albánci, kteří také v Řecku zbyli až po dnešní den. (Documents inédits, relatifs à l'histoire de la Grèce au moyen âge. I. Paris 1880.) Proti této theorii viz stať *Sozonovičovu* (srv. výše), *G. Meyera*, Const. Sathas und die Slavenfrage in Griechenland (Essays und Studien I. Strassburg 1885, 117)

smyslu Fallmerayerově nemůže býti řeči. Živel řecký nezmizel s půdy své staré vlasti. Byl sice zdecimován mory a Slovany a vznikly jistě končiny, které byly Slovany tak naplněny, že v nich živel starý ustoupil, ba téměř zanikal, ale o celku Řecka a archipelagu toho říci nelze. Slovanské osady byly hojné, ale domácí živel musil býti silnější na počet, třebas jím Slované po jistou dobu ovládali, — už proto, že Slovany absorboval. Úplný zánik Slovanů v Řecku během několika století nemohli bychom přes to, že uznáváme mimořádné vlivy vnější, výše vzpomenuté, pochopiti (zejména pohlédneme-li, jak se vedle Epiru a Thessalie udrželi v Makedonii), kdyby měly býti početné poměry stejné na Balkáně i v Řecku. V Řecku patrně nebylo tolik Slovanů, jako na severu a jak by se výše z uvedených historických zpráv zdálo. Zprávy tyto zveličily stav na prospěch Slovanů nejspíše proto, aby zakryly slabost, pro kterou se říše nemohla okkupaci a ztrátě Řecka opříti. Proto vykládají, jakoby se Řecko na dobro bylo stalo slovanským, a jako by bylo plno Slovanů. Slované však pouze vojensky ovládli zemi na více než 200 let, — ale potom se jim právě proto, že nebyli dostatečně počtem silni, stalo totéž, co se stalo germanským kmenům, kteří ovládli kdysi bouřlivě Gallií, Hispanií, Italií, Afrikou a na konec přece zanikli v domorodém obyvatelstvu.

Zbývá ještě otázka, jakými Slovany Řecko bylo obsazeno? V odpovědi badatelé se rozcházejí. Spor bulharskosrbský o národnost makedonských Slovanů vrhá také odlesk na Slovany řecké, třebas věc sama nemá aktuality. Byli srbští historikové a různí geografové jako Srećković, Milojević, Reclus, kteří je měli za Srby,[1]) ba jsou i dobří filologové, kteří se blíží témuž mínění.[2]) —

---

a *Matova*, Студия 45 sl. Jakési střední stanovisko mezi Fallmerayerem a Hopfem zaujímá na př. *Finlay* nebo *Gelzer* (Themenverfass. 44), také *Miklosich* (Sl. Elem. im Neugr. 529), *Philippson* (Zur Ethnogr. des Peloponnesos, Petermanns Mitth. 1890, 3) a *Županić* (Систем ист. антр. 44 sl.). Českou stať vydal *F. Svoboda*, O původu Novořeků (ČČM. 1869. 278).

[1]) Srv. výše str. 383, 400, *Reclus*, Géogr. univers. (Paris 1887) I. 65, 66.

[2]) Tak *P. Lavrov* v referatu o Pogodinově knize Слав. передв. v ЖМНП 1901. Nr. VIII. 478 sl. vyslovil se v tom smyslu, že Slované řečtí byli zprvu bližší Srbům a teprve později sblíženi více s Bulhary. (Srv. kritiku *St. Mladenova* v Пер. Сп. 1902 287 sl. a zde výše str. 439.) Lavrov se opíral hlavně o osady „srbské", dále o to, že v řeckých jmenech vystupuje н za ѫ (*Κουνοκούκκι*, *Χουντοκούκκι*) a vůbec o formu makedonskou кукя za bulh. кѫща, кѫща, a pod. To však vykládám jako Mladenov za pro-

ale většina badatelů přijímala národnost „bulharskou", totiž srodnost s těmi Slovany, kteří obsadili východní a střední, a ne s těmi, kteří obsadili západní Balkán (tak na př. Miklosich, Matov, Šišmanov, Kalina a jiní.[1])

Dáti na tuto otázku přesnou odpověď je obtížno, historie mlčí a linguistická fakta, uložená v slovanské nomenklatuře Řecka, nebyla dosud náležitě analysována a oceněna ani Hilferdingem, ba ani v novější době Pogodinem nebo Lavrovem. Také řádné ověření chybí.

Přirozený postup Slovanů na jih svědčil by na totéž obyvatelstvo, které obsadilo střední Balkán, neboť odtud, z Makedonie, je přirozená cesta do Řecka, — tedy na obyvatelstvo většinou bulharské. Ale celý nám známý postup Slovanů nevylučuje zajisté vstupu jiných plemen slovanských do Řecka. Vzpomeňme jen, jak Avaři, kteří po delší dobu ovládali podunajské Slovanstvo, disponovali pro své výpravy nejen Slovany od dolního Dunaje, ale i zástupy západními, na jisto z větve srbochorvatské a pravděpodobně i korutanské a pannonské. Tedy nejen vlastní východobalkánští Slované, ale jistě i předkové Srbochorvatů a Slovinců dobývali občas zdí soluňských a bili se v horách řeckých. Proto není nemožné, —ba naopak je pravděpodobno, že tam dole zůstaly i zástupy z nich. Tento historický obraz potvrzen je do značné míry i linguisticky. Vedle osad se jmény „Bulharů" vidíme i osady ukazující na osadu srbskou nebo chorvatskou,[2]) a vedle řady jmen, v nichž jsou udrženy nosovky a zejména střídnice *št* za

---

nikání srb. živlu sem, jak ukazují i osady přímo označené za „srbské". Jména jiná, jako Kosovo, Topolja, Poličani, Bělgrad jsou všeslovanská (*Mladenov*, l. c. 290). Konečně dovolává se i srbské koncovky *-iči* ve jménu Dragoviči, Vojniči a Velegostiči (486). K tomu však výše srv. str. 434.

[1]) *Miklosich*, Sl. Elem. im Neugr. 530, *Matov*, Гръцкобълг.-студии 48, *Šišmanov*, Селища 34. (Srv. i Сборникъ нар. ум. V. 471), *Kalina*, Studyja nad hist. język. bulg. I. 23, *Maretić*, Slaveni 53.

[2]) Srv. ves *Χαρβάτι* v Attice, v Thessalii a v Argolidě, ves *Σέρβου* v Arkadii, *Σούρπι* a *Σερβόχια* v Thessalii, *Σερβιάνικα* u Korintu. Srv. i *Σερβιανι* u Beratu, *Ζερβιανά* v obl. joaninské, *Σύρμπανι* u Kalavrie, *Σερβοτά* v Messenii, *Ζερπίσια* tamtéž, *Ζαρμπίτσα* v Lakedaemonu, *Σερβέικα* tamže. Častější jsou složeniny se *Σκλαβ*: *Σκλαβεροχώρι* osada na Kretě a v Lakonii, *Σκλαβοχώρι* osada na Tenu, *Σκλάβους*, *Σκλαβοπούλα* osady na Kretě, *Σκλίαβι* osada v Epiru, *Μορόσκλαβον* v Akarnanii, *Σκλαβοχώρι* v Lakonii. Jména odvozená od jména Bulharů jsou asi vesměs data pozdějšího, na př. *Βουλγάρα*, planina v Thessalii, *Βούλγαρο*, ves na Thasu, *Βούργαρο*, ves na Kretě, *λίμνη τοῦ Βουλγάρη* v Akarnanii.

srb. *ć*[1]) nebo střídnice *a* za stsl. ѫ,[2]) — vidíme opět střídnice srbštině bližší, na př. *u* za ѫ nebo přechodné *k'* — za bulh. *št*.[3])

Je patrno, že se do Řecka dostali Slované z východního i západního Balkánu, ale většinou, myslím, byli přece jen „bulharští“. Na to ukazuje i historie vpádů i většina bulharské nomenklatury — ovšem, chceme-li vůbec už pro VII. a VIII. stol. operovati s pojmem srbskosti a bulharskosti. Slovem, Řecko bylo naplněno Slovany, v jejichž řeči se smísily zjevy západo- i východobalkánské.

4. Slované severodunajští (dačtí).

I na sever od středního a dolního Dunaje zůstala v dnešních Uhrách, Sedmihradech a ve Valašsku seděti ještě značná část Slovanů skupiny jižní, o kterých sice pro dobu, o níž jednáme, víme pramálo, ale které přece podle některých známek smíme

---

[1]) Srv. nosovky v hojných jménech odv. od stsl. лѫгъ a лѫка (*Matov*, Студии 70, 71): *Λόγγος* ve Fokidě, Arkadii, Achaji, Elidě a odv. od toho jména *Λογκᾶ*, *Λογκάνικος*, *Λόγγιτσι*, *Ζάλογγο*, *Λαγγάδι*, *Λαγγάδια*, *Βλόγγος*, *Μακρόλογκος*, *Μεσολόγγι* (srv. *Miklosich*, Ortsnamen II. 193), dále v Messenii a Aegině *Σρέντουρι* (slov.?), častější *Καλέντζι* (Euboia, Attika, Achaia), v Boiotii *Δομβραίνα*, v Elidě *Μούνδριτζα*, jméno horského hřbetu *Ζέμπι* v Elidě, *Σανταμέρι* (Sandomir?), *Σαντοβίτζα* v Epiru, *Γρέντα*. V metrické kronice morejské označeno je jedno území Slovany obývané *ὁ δρόγγος τῶν Σκλαβῶν* (srv. slov. drągъ, stsl. дрѫзга, les). Skupina *št* je ve jménech *Πέστιανη* (čtyřikráte v Epiru), *Πλέστιανη* v Epiru a v řadě jmen s koncovkou *-šti*, na př. *Τρεμποξίστι*, *Ῥαδιμίστι*, *Κοβατζίστι*, *Βερεζίστι*, *Ῥαδοβίστι*, *Τρέμιστι*, *Γοσταίστι*, *Βελτζίστη*. Jinak srv. nosovky v novořečtině v těchto slovech: *ζόμπρος* (зѫбръ), *κόγγολη* (кѫколъ)), *λόγγος* (лѫгъ), *μοντός* (мѫтъ), *προγγ'δι* (прѫгъ), *γκούμπολη* (гѫба), *στοῦμπος* (стѫпа), *ρουμπί* (рѫбъ), *ἀγγούτικας* (ѫкотъ), *λαγγός*, *λαγγάδα* (лѫка), *γρεντά* (грѧда), *κολέντρα* (колѧда), *ρέντα* (рѧдъ), *ρέντσα* (рѧса), *γρίνζι* (грѧза). Srv. *Mayer*, Studien II. 10.

[2]) *Καπινόα* (Кѫпиново), *Γαρδικάκι* (Гардикѫћи). Viz u *Mladenova*, l. c. Zde bych vůbec připomněl, že se v těchto jme ech objevují častěji ještě formy praslovanské, na př. (*Τριγάρδιον*, *Γαρδίκι*, *Γαρδίτζα*, *Βέρβιστα*, *Δαργάμεστο* město v Aetolii, — srv. *Δαργάμερος*). Dále sem patří tvary *βάλτος*, балтина, малдичие, золъто v Šestodněvu Joanna exarcha bulharského a v Sinajském žaltáři (Srv. *Lavrov*, Труды слав. комм. арх. общ. Moskva II., a ve výše uvedené recensi Pogodinově str. 483; *Kretschmer*, Archiv sl. Phil. XXVII. 231). Dále přesunutí *Ῥόφιας*, *Ῥούφιας*, *Ἄρφιας*, *Ὄρφιας* (jméno ř. Alfea v Elidě), na něž ukázal *Pogodin*, l. c. 79. Srv. i *Vasmer*, Жив. Стар. 1906, 278.

[3]) *Lavrov* uvádí l. c.: *Κρυοκοῦκι* — t. j. Кривокући, *Κουκκιάρη* — Кућари, *Χουντοκουκκι* — Худокући, *Μηλικούκκια* — Миликући, *Κούκjα* — Кућа. Měkké к a г, и za ѫ je dnes hojné v Makedonii a sbližuje část makedonských dialektů se srbštinou.

vřaditi mezi Slovany, z nichž povstal ve východní polovici Balkánu národ bulharský.

Slovanům těmto, poněvadž zaujímali území bývalé římské, Trajanovy Dacie, dává se jméno Slovanů dackých. Dlužno však výslovně a hned z předu podotknouti, že tento termin, i když ho zde pro obvyklost jeho občas užíváme, neoznačuje nějaký zvláštní, samostatný oddíl Slovanů, odlišených kulturně a jazykově od Slovanů, sedících na druhé, jižní straně Dunaje. Aspoň po dnes nemáme práva viděti v nich něco zvláštního. Kdysi Kopitar a po něm Miklosich, ačkoliv oba čítali také tyto Slovany ke skupině jižní, domnívali se přece, že byli odlišeni od Bulharů, patříce více k větvi alpských Slovinců, od nichž byli násilně odděleni Srbochorvaty, když tito, přišedše ze severu, vnikli do slovinského pásu původně jednotného od pramenů Drávy až k Prutu, pás tento roztrhli a tak Slovince korutanské a kraňské od Slovinců dackých oddělili.[1]) Ale dnes je tato theorie ze slovanského jazykozpytu — a o jazykovou stránku se při tom Miklosich opíral — odstraněna. Dnes soudíme, nejen z řady historických dat, ale i ze známek samého jazyka dackých Slovanů, pokud je nám ovšem v skrovné míře přístupný, že náleželi k téže skupině, která obsadila střední a východní Balkán až do Řecka, tedy k Slovanům zvaným později bulharskými. Je také přirozeno, máme-li na mysli svrchu vylíčený obraz stěhování Slovanů přes Dunaj, že Slované, kteří postupovali v jediném velkém proudu z Valašska na poloostrov, byli titíž nebo sobě velmi blízcí: i ta část, která přešla přes Dunaj, i ta část, která před Dunajem zůstala.

Že zůstalo seděti na severu dolního Dunaje mnoho Slovanů, je přirozeno z celkového rázu slovanského stěhování. A dosvědčuje to nejen celá pozdější historie Uher, Sedmihrad, Valašska a Multan, nejen dokázaný velký vliv jazyka a literatury starobulharské na národnostní charakter rumunský,[2]) nejen spousta

---

[1]) Srv. výše str. 255, 327 sl.

[2]) Srv. *Miklosich,* Die slavischen Elemente im Rumunischen (Denkschriften XII. 1862), *A. de Cihac,* Dictionnaire d'étym. dacorom. II. Úvod (srv. referát *Jagićův,* Archiv sl. Phil. IV. 638), *O. Densusianu,* Histoire de la langue roumaine I. Hlava V. (237—287), *A. Jacimirskij,* Къ вопросу о слав. элементѣ въ румынскомъ языкѣ (Изв. отд. р. яз. 1903 III. 393, 400—414) a téhož referát v Изв. отд. р. яз. 1908. III. 389 sl. Srv. dále i pozn. 2. na str. 452 této knihy.

slovanských jmen v topografii dnešního Rumunska,[1]) nýbrž i přímé zprávy historické o bývalé zadunajské Dacii VII.—IX. století.

V těchto zprávách dlužno ovšem dobře rozeznávati mezi Bulhary vlastními a Bulhary-Slovany, nebo lépe řečeno Slovany bulharskými. Dočítáme-li se že už před příchodem Bulharů do Moesie r. 679 přešla část jich na západ do Uher k Avarům, že vystoupil r. 631 bulharský pretendent na stolec avarský, jenž však s 9000 svého lidu přinucen byl k útěku k Dagobertovi do Bavor, čteme-li dále o tom, jak jeho lid byl zrádně pobit, jak zbylý vůdce Alciocus s několika sty utekl k Slovincům a žil u slovinského knížete Valuka, až zase kolem r. 663 odešel do Italie, kde konečně byly zbytky jeho lidu usídleny v jižních Abruzzách,[2]) — pak se vše to týká vlastních, tureckých Bulharů, a ne Slovanů.

Naproti tomu mají zase jen politický význam zprávy, z nichž se dovídáme, že od konce VIII. stol. Bulhaři obsadili část jižních Uher. Tak zná už k r. 796 Bulhary v Uhrách (za Avary) mnich svatohavelský,[3]) k. r. 805 Krum někde na Tise poráží Avary,[4]) r. 824 čteme, že vedle Abodritů bylo panství bulharské a že Frankové, dobyvše zatím Pannonie na Avarech, měli s Bulhary v těch letech spor o hranice,[5]) vyvolaný patrně přichýlením se Abodritů a Timočanů k Ludvíkovi; dále čteme, že r. 827—8 Bulhaři zpustošili Pannonii severní a ovládli dolní a že r. 829 udál se nový vpád bulharský do dolní Pannonie,[6]) od kteréžto doby zůstal Srěm na delší dobu v moci bulharské.[7])

---

[1]) Srv. velký topografický slovník Rumunska redigovaný *G. Lahovarim*, Dictionar geografic al Romîniei. Vol. I.—V. (Bukurešt 1898—1902), nebo starší *D. Frundescu*, Dictionaru topograficu si statisticu alu Romaniei (Buk. 1872).

[2]) Fredegar Chron. IV. 72, Paulus diac. Hist. Lang. V. 29. (*Kos*, Gradivo I. 208), Theofanes ed. *Boor*, I. 357, Nikeforos 35. Podle Fredegara potomci těchto Bulharů žili ještě na konci VIII. stol. v Italii. K události srv. i *Marquart*, Chronologie 85.

[3]) Monachus Sangall. de Car. Magno II. 1. (*Kos*, Gradivo I. 337).

[4]) Suidas I. p. 1017. Srv. Sym. Magister ed. Bonn 617.

[5]) Ann. regni Franc. ad a. 824. Srv. výše str. 418.

[6]) Ann. regni Fr. ad a. 827, 828, 829. Další zprávy o boji s Bulhary na hranici Pannonie viz v Prudentii Trecensis ann. ad 853 (*Pertz*, I. 448, *Račk*i, Doc. 358), Ann. Fuldenses (viz *Rački*, Doc. 380 sl.). Srv. i *Kos*, Gradivo I. 77, 89, 91, *Rački* v Radu LVI. 111 sl.

[7]) Srv. výše na str. 410 uvedený výčet bulharských biskupství z chrysobulů Basiliových (Θράμος, t. j. Στρίαμος, Срѣмь градъ). *Gelzer*, Byz. Zs. II. 53, *Jireček*, Christl. Elem. 94.

S tím potom souhlasí, shledáváme-li u geografa bavorského Bulhary (*Vulgarii*) jako národ pohraniční bavorskému panství (*regio, qui terminat in finibus nostris*), a současně asi v popisu Alfredově (871—901) kraj Bulharů (*Pulgara-land*) na východě Korutan,[1]) v popisu Masú'dího vedle Němců a Moravy,[2]) a čteme-li v Conversio Bag., že r. 836 Pribina s Kocelem utekli k Bulharům,[3]) nebo v Životě sv. Nauma z poč. X. stol., že se lid slovanský z Pannonie, když jí Maďaři dobyli, utekl k Bulharům — то въ блъгар'ы бѣжааше,[4]) nebo že solné doly uherské (sedmihradské a snad i hornouherské) byly v rukou Bulharů, které žádal Arnulf, aby z nich soli neposkytovali moravským Slovanům,[5]) nebo konečně, když anonymus Belae regis při příchodu Maďarů píše o Bulharech v Uhrách.[6])

---

[1]) *Bielowski*, Mon. Pol. I. 10, 13, *Rački*, Doc. 382.

[2]) Mas'údí, zmíniv se o dvou velikých řekách Dunaji a Mlavě (*Dunaba — Mlāva*), dí o prvé, že je to proud 3 míle široký, že teče několik dní cesty za Konstantinopolí a že na něm jsou sídla slov. kmenů *Námdžín* (ev. *Bámdžín*) a *Moráva* a že se nyní v nich (psal r. 943/4) usadili též mnozí Bulhaři (*Burgár*), stavše se křesťany (podle překladu *Marquartova*, Streifzüge 115). Ale není jisto, vztahuje-li se to na Uhry, a Marquart vůbec místo *Buryar* chce čísti *Bazyar* a vykládati na Maďary (l. c. 120).

[3]) Conv. Bag. 10. (*Kos*, Gradivo II. 98, *Rački*, Doc. 337).

[4]) Житія св. Наума охрид. ed. *Lavrov* 5 (Изв. отд. р. яз. XII. 4. 1 sl.). Zde v Žití sv. Nauma Maďaři se zovou оугри, паионскии языкъ. K tomu dlužno připomenouti, že později se častěji užívalo jména Παιονία, recte *Pannonia* ve smyslu „Uhry" a Παίονες ve smyslu „Maďaři" (ač před příchodem Maďarů označovali se tak i Slované pannonští, srv. výše str. 345). Srv. na př. u Jana Kinnama III. 17 (ed. Bonn 24, 101, 104, 115, 120, 121).

[5]) Ann. Fuld. ad a. 892 (ed. *Kurze* 121): „ne coemptio salis inde Maravanis daretur exposcit. Missi autem propter insidias Zwentibaldi ducis terrestre iter non valentes habere de regno Brazlavonis per fluvium Odagra usque ad Gulpam dein per fluenta Savi fluminis navigio in Bulgariam perducti". O starých salinách v Uhrách srv. *Kočubinskij* v Trudech archeol. sjezdu v Jaroslavi r. 1887 (I., 14 sl.). V Šaryši u Prešova dosud se v obci Slané dobývá sůl ze slaných pramenů. Že byly solivárny i v Sedmihradech, máme doklady ze XII. stol. (*Roesler*, Rom. Stud. 204, *Kočubinskij*, l. c. 15) a že byly v rukou Slovanů, před příchodem Maďarů, ukazuje slovanská nomenklatura, kterou přejali Maďaři (só — sůl, sóakna — solný důl a jména místní Szolnok, Slanik, Akna).

[6]) Ed. *Endlicher*, c. 9. Srv. c. 11 (str. 13): terram vero, quae iacet inter Thisciam et Danubium praeoccupavisset sibi Keanus magnus dux Bulgariae usque ad confinium Ruthenorum et Polonorum et fecisset ibi habitare Sclauos et Bulgaros; c. 17 (str. 20): licet proavus meus (dí Arpad) Athila habuerit terram, que iacet inter Danubium et inter Thisciam usque

Také země dále k východu, dnešní Valašsko až po Prut (a možná i jižní Bessarabie), dostaly se brzy do moci bulharské, snad už z části za samého Asparucha,[1]) najisto však od IX. stol. Neboť čteme, že Krum r. 813 usadil tisíce zajatých mužů z okolí Adrianopole (žen nečítajíc) za dolním Dunajem, tak že mu končiny ty patrně náležely.[2]) K těmto končinám vztahuje se i současný termin „*Βουλγαρία ἐκεῖθεν τοῦ Ἴστρου ποταμοῦ*“ [3]) oproti Bulharsku „*ἐντὸς τοῦ Ἴστρου*“.[4])

To jsou všechno zprávy, které se vztahují nebo aspoň mohou se vztahovati k tomu, že poč. IX. stol. až do Uher zasáhlo politické panství bulharské, hraničíc na středním Dunaji s říší franckou a na severu sahajíc až do solných končin Šaryše a Marmaroše. V tom není ještě dokladu, že zde všude seděli též Slované „bulharští“ v dnešním filologickém slova smyslu. Že však tu v Zadunají vskutku seděl slovanský lid, velmi příbuzný Slovanům ve východním Balkánu, ne-li s nimi docela totožný, ukazuje nám vedle

---

ad confinia Bulgarorum. Další výklad o Bulharech na základě tohoto anonyma viz u *Píče*, Věstník král. uč. spol. 1888, 233 sl. Srv. též Vita s. Gerardi (Mon. Arpad. ed. *Endlicher*, c. 10, 214).

[1]) Srv. výše str. 409 pozn. 2.

[2]) S m. Magister, De Leone Arm. 615: *μετῴκισαν αὐτοὺς εἰς Βουλγαρίαν ἐκεῖθεν τοῦ Ἴστρου ποταμοῦ* (ed. Bonn); de Mich. et Theod. 880 (ed. Bonn): *κατῴκισε τούτους πέραν τοῦ Δανουβίου* (Srv. i de Bac. Mac. 4, ed. Bonn 216). *Zlatarski* (Псп. 1902 103, 105) domnívá se, že panství Krumovo sahalo tehdy až k Dněstru.

[3]) Vedle dokladů právě uvedených srv. ještě Anon. de Leone Bardae filio (ed. Bonn 345), Georg. Monachos 818 (*πέραν τοῦ Δανουβίου*) a dále doklady z Konst. Porfyr. de adm. imp. 1, 8, 42 (srv. výklad *Píčův*, l. c. 236) a z pozdější bulharské tradice XIII. stol., jež uvedl *Tomaschek*, l. c. V jedné listině z r. 1231 připomíná se, že Dacie, dříve než byla zemí vlašskou, byla *terra Bulgarorum*. (*Teutsch* und *Firnhaber*, Urkundenbuch zur Gesch. Siebenbürgens I. Nr. XLIX. p. 50.) O tomto zadunajském Bulharsku psali *Šafařík*, SS. II. 215, *Roesler*, Roman. Studien 204 sl. 321 sl. (srv. k tomu referát *Tomaschkův*, Zs. f. oester. Gymn. XXIII. 147, kde obrací se proti Roeslerovi, jenž neuznával dackých Bulharů), *Píč*, Věstník král. spol. 1888, 227 sl. a Rum. Streitfrage 77, *Grot*, Моравія 86 sl., *Miletič L.* i *D. Agura*, Дакорумънитѣ (Сборникъ IX. 240 sl.) a *Zanetov*, Бълг. насел. 53 sl., 106 sl. a Првитѣ влашки господари (Псп. kn. 61, 1900, 101). Zde zejména výklad o severinské zemi po obou stranách řeky Černé. Jako *Roesler* také *Jorga* (Gesch. des rum. Volkes I. 77) a *Hasdeu*, Negru Voda (Buk. 1898) nechtí uznati zadunajského Bulharska a vůbec existence Slovanů v Dacii v stol. VII.—VIII. (str. 108, 118).

[4]) Nikeforos Greg. Rom. hist. IX. 1: *τῶν ἐντὸς Ἴστρου Βουλγάρων*.

několika právě uvedených podružných důvodů rozbor zachovaných památek jazykových. Charakteristickým rysem staré slovanské bulharštiny byly, jak jsme výše viděli (str. 335), hlavně střídnice *št* a *žd* za stsl. *tj* a *dj* a hojné udržení nosovek i polohlásek ъ—ь. Tyto znaky, zejména i čistě bulharské střídnice *št* a *žd*, nalézáme v zadunajské oblasti a to nejen v řadě místopisných jmen,[1]) mezi nimiž na př. *trojí Pešt*[2]) ukazuje, kam až tento dialekt zasáhal na severozápadě, nýbrž i na řadě slov kulturních, která po svém příchodu do Uher přijali Maďaři od Slovanů, z části

---

[1]) Srv. *Pešt* na Dunaji, *Pešt* v detvanském chotáru u Muráně a *Pešt* na dolním Dunaji proti Iloku (tato zanikla, ale připomíná se tam ještě r. 1486; srv. *Pesty Frigyes*, Magyarország helynevei 1888, 294 u *Asbótha*, Нѣск. замѣчанiи 4); dále srv.: *Malá* a *Velká Peštenica* (Kis — Nagy Pestény) v huňadské stolici u Hátszegu, *Peštery* v stol. fogarašské u Törcsváru, v stol. biharské u Élešdu, v stol. huňadské u Dévy a jiná tamže (Paros-Pestere) u Hátszegu, dále v krašovskoseverínské stolici u Karanšebeše (sem patří asi i dvojí *Pestes* v szolnocké a biharské stolici); srv. bulh. пещежъ, пещешъ slovníku Duvernoisova). Snad sem patří i *Varaždín*, maď. Várasd. K nosovkám srv.: *Mundra* ve fogarašské a hornofehérské stol., maď. *Munkacs* v berežské a tekovské stol. (zde ovšem snad slovenský pratvar), *Muncsel* v tordošské stol., řada maď. jmén *Lunka*, *Lunga*, *Luncseny*, *Lunkany*, *Lunkavicza*, *Lunkoj*, *Lunkucza* atd. a dále jména od *Ung* (*Ungecz*, *Ungvár*, *Ungyecz*) vesměs ve východních Uhrách a Sedmihradech od Tisy na východ, jména od дѫбъ — maď. a rum. *Dumbrava*, *Dumbravicza*, *Dumbrovicza*, *Dombrád*, *Dombrava*, *Dombró*, *Dombrovány*, *Dombrovicza* — opět vesměs v týchž končinách. (Srv. doklady v slovníku A magyar korona országainak helységnévtára, Budapest 1895 s. v.). A totéž se opakuje v topografii dnešního Rumunska, jak dosvědčuje řada příkladů v uvedeném topograf. slovníku *Lahovariho*. Výběr podal už *Šafařík*, II. 216 anebo *Zanetov*, Бълг. насел. 53 (zejména hojné tvary od дѫбъ) a *Kočubinskij*, l. c. 13, 54 (*Domb*, *Golumba*, *Gombacz*, *Glimboka*, *Gerend*, srv. slov. голѫбъ, гѫба, глѫбъкъ, грѧда, dále *Anta* — ѫта, *Gansanii* — гѫсъ, *Lunka*, *Runka*, *Roncha*, *Zimbru* — лѫгъ, рѫка, зѫбръ), dokládaje to z části listinami XII. a XIII. století (str. 25 sl.).

[2]) Vzniklo ze stsl. пэштк, bulh. пещъ, č. pec, slovin. peč, srb. пећ. Srv. na druhé straně Dunaje v rábské stol. *Kis-Pécz*, v silaďské *Pécz*, v baraňské *Pécs*, vše v staré Pannonii. Ostatně dnes nepochybuji, že i Ptolemaiovo *Pessium* v zemi Jazygů Metanastů (srv. výše str. 163, 359 a Ptolemaiovu mapu zemí balkánských a Podunají připojenou ku str. 64) dlužno vyložiti za doklad staré nomenklatury slovanské, ovšem ještě nějaké slovinské nebo srbské *Peći*; Slované bulharského dialektu zaujali ty končiny teprve, když Srbochorvaté přešli odsud cele na Balkán; pak teprve zde vznikly *Pešty* a speciálně později teprve bulharský tvar dnešního hlavního města Pešti.

v Pannonii od Slovinců, z části od bulharských Slovanů v Potisí.[1]) Rovněž rumunská filologie a historie rumunské literatury to potvrzují ukazujíce, v jak neobyčejné míře působily na ně jazyk a literatura bulharská, při čemž dlužno ovšem bedlivě rozlišovati to, co přejali Rumuni v době staré a co po době Krumově.[2])

Konečně musíme přihlédnouti i k tomu, že starověcí spisovatelé pro obě části užívají jednoho jména „Slověné" na rozdíl od Antů, kteří dále k východu při Dněstru seděli a je velmi poučno, že se právě v Rumunsku, jak v topografii tak i v jazyku, udrželo toto staré jméno Slověnů, a sice pravidelně ve smyslu Slovanů bulharských.[3]) Za to dlužno ostaviti stranou doklad t. zv.

---

[1]) Srv. maď. *rozsda* — ръжда, *mezsgye* — межда, *mostoha* — маштеха, podle Asbótha sem patří i **szerenste* (dn. *szerencse*) a **lenste* (dn. *lencse*) — (pod. v rum. *masteha*, *nadejde*). Hojných dokladů s nosovkami neuvádím, poněvadž je měly i jiné okolní jazyky (str. 361). Srv. o tom více ve výše (na str. 362) uvedených rozpravách *Asbótha*, *Munkácsiho*, *Melicha*, *Miklosiche*, *Škultétyho*, zejména *Melichově*: Az óbolgár nyelvemlékek szókészlete és a magyar nyelv szláv jövevényszavai. Budapešt 1903 (viz též Pohl'ady 1905. 638), a *Asbóthově* „Нѣсколько замѣчаній на сочиненіе В. И. Ягича объ исторіи происхожденія церковнослав. языка. Изв. отд. р. яз. VII. 4.

[2]) Srv. hlavně *Densusianu*, Hist. de la langue roumaine I., 240 sl., 279 sl. a *A. Jacimirskij*, Славянскія заимствованія въ румынскомъ языкѣ (Сборникъ статей посв. В. И. Ламанскому II. 732—815. Srv. i Изв. отд. русс. яз. 1903. VIII. 403 sl. 1908 XIII. 389 sl.). O přejatých slovech s nosovkami a skupinou *št*, *žd* srv. *Densusianu*, I. 243, *Šafařík*, II. 216, *Densusianu* uznává silný vliv bulharský už v staré Dacii a to už v V. až VII. stol. Proti tomu myslí *J. Barbulescu*, že nebylo přejetí před IX. stoletím, že styk nastal teprve v středobulharské době, a teprve od X. stol. počali se oba národové navzájem mísiti (Zbornik Jagićův 433 sl.). O bulharských vlivech na sociální rumunské instituce viz doklady u *Zanetova*, Насел. 53.

[3]) Laskavostí prof. J. U. Jarníka byly mi dány k disposici tyto doklady z rumunských pramenů. V kronice Urechiově (ed. *Picot* 170) ve zmínce o bitvě mezi Štěpánem Velkým a Hroiotem (1486) jmenuje se místo bitvy *Scheie pre Siretu*, a podnes ves na Seretu sluje *Scheia*. Urechia zde přeložil zprávu Putnenské chroniky, kde stojí „оу Блъгарехъ на Сиретѣ", (*Bogdan*, Vechile cronice c. 147, 265), z čehož nejlépe viděti, že Rumuni Bulhary zvali Slovany. V úryvku kroniky multanské Jana Neculcia (*Gasterova* Chrestomathie II. 33) sluje místo Шкее пре Сірет. Ostatně jméno *Schéu*, *Schéi* opakuje se několikráte u rumunských osad (*Cihac*, Dict. d'étym. dacoromaine. Francf. 1879, Éléments Albanais II.). Že to speciálně označuje Bulhary, vidíme ze jména předměstí brašovského *Schei*, jež Maďaři přeložili *Bolgárszék* (*Kogalnicean*, Dacia lit.[2] 45). Srv. též pojednání *St. Stinghe*, Die Schkejer oder Trokaren in Kronstadt (VIII. Jahresber. des Inst. f.

sedmihradských čergedských Bulharů, jejichž jazyk sice nebyl srbský ani slovinský, jak se dříve myslilo, nýbrž bulharský,[1]) ale kteří nebyli zbytky prvotního osídlení, nýbrž teprve kolonie pozdní, z XIII. stol., podobně jako jsou pozdní i kolonie v Banátě po dnes existující.[2])

Na základě těchto dat jsme, myslím, oprávněni mluviti i o Slovanech bulharských v Zadunají, ve staré Dakii, a nejen

---

rum. Spr. ed. *Weigand*). Cihac cituje zde jako etymon albanské *škja* — Bulgare, *škjinike* — Bulgarie; k tomu v slovníku *Daméově Scheaĭ* — Bulgare, a také *Şaineanu* (str. 721) uvádí *Schiai* jako staré rumunské jméno Bulharů. Starým dokladem slouží místo kroniky Mochovy, kde se praví o nějakém lidu, že byl podmaněn od Slovanů (Шк҄ѣн. 61). Upotřebení jména toho na sousední Srby jest řidčí, a myslím, pozdější (srv. Псп. кн. 61, str. 111). Další doklady viz u *Miletiče* (Сборникъ IX. 271) a *Šišmanova* (Сборникъ XVI.—XVII. 716—717). Zde zejména výčet topografických jmen a rovněž o albanském *škja* = Bulhar.

[1]) O těchto sedmihradských Bulharech, kteří vyhynuli před 100 lety (jsou dnes porumunštěni), je dosti značná literatura. Seděli v osadách Baumgarten (maď. Bongárd), Reussdörfel (Rosz-csúr) u Sibině, hlavně ve Velkém a Malém Čergedu (Nagy — Kis Cserged) u Blasendorfu (Balászfalva) v hornofehérské stolici, a už na počátku XIX. stol. všímali si jich *Adelung* a *Dobrovský*, který je prohlásil za Srby (Slovanka III. 645). Toto mínění zvrátil však *Miklosich* prohlášením čergedských Slovanů za zbytky starých Slovanů větve dakoslovinské, ač dříve je měl za Bulhary (Die Sprache der Bulgaren in Siebenbürgen. Denkschr. Akad. Wien VII. 1856; Gesch. der Lautbez. im Bulg. Denkschr. XXXV). Podobného mínění byl i *Grot* (Моравія 66, 86, 88). Proti tomu *A. Amlacher* a *J. Píč* vrátili se k mínění, že jsou Bulhary (Die dac. Slaven und Csergeder Bulgaren, Věstník král. spol. nauk 1888 227 sl.; *Píč* jinak staré dacké Slovany měl za Rusy, srv. dále); za Bulhary odedávna zde (i v Banátě) sedící prohlásil je i prof. *Géza Czirbusz* (Die südungar. Bulgaren v XI. svazku sborníku „Die Völker Oesterreich-Ungarns", Wien 1884). Konečně rozhodl tuto spornou otázku prof. *L. Miletič* uveřejněním a rozborem jazykových, po nich zbylých památek, jež ukázaly, že to byli Bulhaři, ale podle všeho ne zbytky starého osídlení, nýbrž pozdějších kolonistů nastěhovalých tam v XII—XIII. st. (*Miletič L.*, У Седмиградскитѣ Българи. Бълг. Пр. III. 6. 46; Нови влахобългар. грамоти отъ Брашовъ. II. Седмиградскитѣ Българи. Сборникъ нар. ум. XIII. 1896. 3, 153; Заселението на католишкитѣ българи въ Седмиградско и Банатъ. Сбор. нар. ум. XIV. 1897). S tím souhlas projevili na př. i *K. Jireček* (Arch. sl. Phil. 1898, 115) a *Iv. Šišmanov* (Věstník sl. star. I. 1898. 57), ale oba nemyslí na vystěhovalé bogomily (jako Píč a Miletič), nýbrž na přistěhovalé do Sedmihrad zajatce bulharské za válek Štěpána V. *Zanetov* v čergedských Bulharech hledá zbytky starých dáckých Slovanů (Насел. 54, 107).

[2]) Patří sem osady Vinga mezi Aradem a Temešvárem, Benešov u Szegedina a Brestě u Vršce. Srv. *Niederle*, Slov. Svět 147.

o politické moci bulharské v těchto končinách. Jak daleko se zde slovanskobulharská oblast rozkládala, kde byly její hranice, nelze přesně říci.[1]) Od Sávy byl jí asi Dunaj, a jak jsme už výše podotkli, Pešt na Dunaji a Pešt ve Zvoleni u Muráně, mohou nám býti dokladem, až kam tito Slované na severozápadě zasáhli, čímž však nepravím, že sem šli kompaktně; na severovýchodě, zdá se mi, můžeme jejich oblast vésti až k úpatí Karpat, neboť Rusy hlouběji pod Karpaty a v Sedmihradech pokládám za živel, který se sem později přistěhoval. Ukazujeť nám řada názvů i z nejsevernějších podkarpatských končin formy bulharské nebo více bulharštině svědčící.[2]) Proto se domnívám, že nejen kotlina sedmihradská, ale i celé východní Uhry byly dříve ve vnitru svém bulharskoslovanské a ne ruské, jak někteří soudili.[3]) Nanejvýše

---

[1]) O řadě starých valů v dolních Uhrách, jež se dříve měly za římské, domnívá se nyní *Hampel* (Alterthümer I. 49), že snad v VIII. a IX. stol. sloužily za hranici mezi panstvím avarským a bulharským, ale to je úplně nejisté. Srv. o nich *Fröhlichovu* stať v Arch. Ért. 1887 10 sl. Když se Maďaři zde usadili, posunula se ovšem politická hranice za Tisu (srv. výše uvedený citát z anonyma Belae regis c. 17). Ale zprvu šla jistě dále až k Dunaji, zaujímajíc i Srěm. Na severozápadě se dotýkala, jak je viděti z událostí r. 883, už hranice říše velkomoravské, a že hraničili v IX. stol. s Pannonií, vidíme zřejmě z Convers. Bagoar. c. 10.

[2]) Srv. na př. hojné udržení nosovek v maď. jménech Munkács, Ung, Ungvár, Lunka-Balmos, Zem(p)lín, Szerencs v Zemplíně, Szerencsfalva v Beregu (slov. Serenčovci), Gorond v Beregu u Mukačeva (stsl. гръдъ, slovensky dosud hrud — výšina), Ablonca na Šajavě; srv. i Gomby (Gomba) v peštské, šomoďské, prešpurské stolici, Gombáše v berežské, liptovské, solnocké, vesprímské, szatmárské, Gombošovce v Šaryši, Gomboše v Heveši, Abauji, Báčce. V ruské Marmaroši sluje dn. Lug — maďarsky Lonka-Széles (srv. i Lunka-Balmos), ruským Lužanům v Šaryši, okr. Teplá, odpovídá maď. Longh (srv. i Szegi-Long v Zemplíně, okr. Tokaj). O jiných filolog. dokladech z řeči gemerských Slováků srv. poznámky *Škultétyho* v Pohľadech 1905. 614. Rusové v X. stol. již nosovky ztráceli, jak svědčí na př. jména prahů dněprovských u Konstantina Porfyrogeneta *Βερούτζη* a *Νεασήτ* (ze stsl. вьржштн a неıасыть).

[3]) Za Rusy pokládali sedmihradské Slovany *Roesler* (Rom. Stud. Leipzig 1871 204, 319), *Píč* (Věstník král. č. společnosti 1888. 245 sl., 258, domnívaje se, že sem přišli po zničení Gepidů; srv. i jeho Abstammung der Rumaenen, Leipzig 1880 104 sl., 112), z Rusů *Naděždin* (Записка о путешествіи по южнослав. странамъ. ЖМНП 1842 Nr. 34), *A. Kočubinskij* (О русскомъ имени въ Дунайскомъ залѣсьѣ. Труды арх. съѣзда Ярославл I. 1, 47 sl.), *Holovackij* (Пѣсни, Úvod, 673), *Grot* (Моравія 66, 94), později *Iv. Filevič* (Ист. др. Руси I. 23 sl., 87 sl., 170 sl., 194, 196, 218 sl., 269, 275), jenž se opíral pro Karpaty hlavně o několik topografických jmen rázu

lze přijmouti pronikání obou živlů, jižního a východního. Tito bulharští Slované zanikli zde později jednak v nových přistěhovalcích z Rusi, kteří se sem jistě už před XII. stol. posunovali, jednak v živlech uraloaltajských a tureckých (Maďarech, Kumánech, Pečenězích), jednak, a to nejvíce, v nově se tvořícím živlu rumunském, nadaném neobyčejnou vitalitou.[1]) Kde byla hranice těchto zadunajských slovanských Bulharů na východě, nemohu říci; bezpochyby za Seretem nebo Prutem nastupovali již Slované východní, vzniklí ze starých Antů, ale prořídlí. Zanetov bulharské kmeny vede na sever až k Sučavě v Bukovině, ovšem bez jistého dokladu.[2])

O jednotlivých kmenech slovanských nemáme dotud starých zpráv. Šafařík se však důvodně domníval, že pro území pozdějšího severínského Banátu (dn. stol. krašovskoseverínská a sousední Valašsko) smíme supponovati kmen *Sěveranů*,[3]) snad část toho,

---

ruského: ř. Бѣлка Бѣлая Тиса, Бѣлый Черемошъ, Быстрица, a hlavně jako Píč o osady se jmény Русь, Руска весъ, Руске, nebo složeniny maďarské a rumunské s *Orosz-* (Srv. i jeho stať Угорская Русь и связ. съ ней вопросы 1894 a Очеркъ карпат. територіи и населенія. ЖМНП 1895. IV. 361, V. 156). Ale jména ta pro starý rusism sev. Uher a Sedmihrad nestačí (jakého jsou stáří?), a že se v Karpatech bulharští Slované stýkali s ruskými, netřeba zamítati. (Ostatně Píč připouštěl pozdější vznik na starší půdě bulharskoslovanské l. c. 258.) Podobně *Barsov* soudil, že Uhry byly zprvu až po Dunaj osídleny ruskými Chorvaty a částecně i Ugliči (Очерки 99 sl., 110 sl., 284). *Šafařík* (SS. II. 57) Rusů tu neuznával a po něm hlavně *Kunik* dokazoval historicky, že sem přišli teprve později (Berufung des schwed. Rodsen. Petr. 1844—5, str. V.—VI.). Nověji *Jorga* vrací se patrně k theorii Miklosichově a Slovany v Dakii prohlašuje za Slovany pannonské (Gesch. des rum. Volkes I. 116). Naproti tomu je správně za Bulhary pokládali *Kalina*, Hist. język. bulg. 227, *Sobolevskij*, Жив Стар. 1894, 524, *Jagić*, Archiv sl. Phil. XX. 23, Kirchensl. Sprache II. 35, *Densusianu*, Hist. de la langue roum. I. 243.

[1]) Rumuni podnes jsou na postupu jak proti Slovanům, tak i proti Maďarům. Srv. *Niederle*, Národop. mapa Uherských Slováků 130.

[2]) *Zanetov*, Бълг. насел. 56. Politicky dosáhli ovšem za Borise Bulhaři i Dněstru a v starém ruském letopisu (Полное Собр. Р. Лѣтописей VII. 240) čteme o Chotinu na Dněstru: на Днестрѣ Хотенъ а то Болгарскій и Волоскый городокъ (*Zanetov*, 21).

[3]) *Šafařík*, SS. II. 219. Hojné zmínky o něm jsou v pramenech XIII. a XIV. stol., kraj sluje *terra Zemra*, *Zevra*, *de Zevrino*, *Zeverino*, *Seevrin* (srv. *Zanetov*, Исп. кн. 61. str. 104.) Šafařík ovšem, jak už svrchu (str. 415) podotknuto, jen tyto Sěverany měl za slovanské, kdežto Sěvery ve východní Moesii za kmen uraločudských Seberů.

jenž se posunul přes Dunaj do Moesie. Za to bych se neodvážil umísťovati sem se Šafaříkem *Miloxů* geografa bavorského a spojovati je s pozdějším „Milkovci" neboli „Milčany", t. j. obyvateli pozdějšího biskupství milkovského na ř. Milkov zvané, v kraji putenském (na hranici Valašska a Sedmihrad) a s dědinou Milčeni v Bessarabii,[1]) a také bych v *Brodnicích*, kteří se v XII. a XIII. století připomínají na hranicích Valachie a Multanska, neviděl se Zanetovem kmene bulharského.[2]) Jinak sluší podotknouti, že zde i v Banátě v XIII. a XIV. stol. shledáváme obyvatelstvo s knížecí plemennou organisací domácí.[3]) Píčova domněnka, že v jižních Sedmihradech, t. zv. *Burzenlandu*, seděla část kmene starých srbských *Bodriců* (pod. jako v Šaryši a Banátě), není vážněji doložena.[4])

Z dokladů, na něž bylo dosud ukázáno, zejména z množství zachované nomenklatury slovanské, je konečně zřejmo, že není správná představa některých rumunských historiků, na př. Xenopola, Hasdeua a Jorgy, kteří si představují, že po příchodu Slovanů na Balkán vyprázdnilo se Valašsko s Multany, a ovšem i hory Karpatské od Slovanů v té míře, že tam pozůstal a rozprostranil se pouze starý živel dakoromanský nebo podle některých pouze romanský, jenž se byl dříve za útoků a stěhování severních výbojníků uchýlil k horám.

Věc souvisí úzce s velkým, už výše (str. 304) vzpomenutým problémem o původu národa rumunského, který dosud není náležitě vyjasněn. Také je nutno konstatovati, že tu i přípravné práce pro zjištění etnologických poměrů v staré Trajanově Dakii pro stol. VI.—X. úplně chybí. Nicméně nepochybuji, že stanovisko tak výlučně postavené, jako je Xenopolovo nebo Jorgovo, není správné.[5]) Ale ovšem Slovanů v dnešním Rumunsku mnoho nezů-

---

[1]) *Šafařík*, l. c.

[2]) *Zanetov*, Бълг. насел. 56, 107, umísťuje tyto *Brodniky* v kraji Vranča zvaném při sklonech Karpat. Jinak o Brodnicích soudí *L. Miletič* (Сборникъ IX. 239, 249), maje je za Rusy.

[3]) Srv. o tom uvedený již spis *Zanetova*, Првитѣ влашки господари Псп. 1900 kn. 61, a téhož Бълг. насел. 56, 106sl.

[4]) *Píč*, Věstník král. spol. 1888, 255.

[5]) *Jorga* neuznává existence Slovanů v Dakii v stol. VII. a VIII. (l. c. I. 108, 118) a přejetí slov. nomenklatury událo se podle něho pouze v době, kdy Slované v V.—VI. stol. přecházeli na Balkán a Romani z Balkánu do Dakie. *Xenopol* (Hist. des Roum. I. 123 sl.). K *Hasdeu-ovi* srv. Сборникъ нар. умотв. IX. 228. a spis uvedený výše na str. 450 pozn. 3.

stalo. To je pravdě podobné, neboť patrně všichni, pokud jen mohli, vrhali se přes Dunaj na Balkán, kam je lákaly jistě celé řady tradic, šířených od výbojníků, vracejících se s kořistí. Už celý ráz výbojů a ráz slovanské okkupace Balkánu ukazuje na to, že Valašsko, Multany a Uhry (Sedmihrady ale ne) zůstaly od Slovanů relativně málo obsazeny. Na totéž zřejmě svědčí dále i historický fakt rychlého porumunštění těch krajin. Kdyby bylo zde zůstalo mnoho Slovanů, byl by asi potkal Romany i ty, kteří zůstali v horách ze starších dob, i ty, kteří se později sem stěhovali, týž osud, který je potkal na Balkáně: byli by sotva odolali poslovanění. Že se to nestalo, svědčí zjevně, že Slovanů mnoho nebylo. Ale proto ještě nelze říci, že jich zde od VII. století vůbec nebylo. Proti tomu svědčí udržení se hojné slovanské nomenklatury topografické, bohužel dosud nezpracované, vliv starší fase jazyka slovanského na jazyk rumunský a konečně přece i řada historických zpráv. Žili-li při tom Slované pomíšeni s Romany, či spíše, jak chce J. Barbulescu, obojí zprvu v územích od sebe oddělených,[1]) musí býti zůstaveno dalšímu zkoumání.[2]) Sám bych soudil, že Slované, ač jich mnoho nebylo, žili zprvu odděleně v nížinách, opodál Románů pozůstalých v horách.

---

[1]) V stati výše uvedené (na str. 452 pozn. 2) J. Barbulescu soudí, že v VI. a VII. stol. v Dacii nežili Slované pomíšeně se Romany (l. c. 446), nýbrž na dvou stranách a to Slované při dolním Dunaji až po Alutu na západě. Dále k západu a do hor žili Romani a Barbulescu hledá zde na Alutě i Jordanovo *Sclauinum Rumunense* (srv. poznámku na str. 293).

[2]) Vůbec platí podnes to, co už r. 1837 napsal P. Šafařík (SS. II. 220): „Vymizení Slovanů ve Valachii, Multanech a Sedmihradsku zasluhovalo by úplnějšího a důkladnějšího vysvětlení . . .“

IV. Slované v Asii.

Se Slovany v Malé Asii[1]) setkáváme se na určito poprve v dobách Justinianových. Starší stopy v nomenklatuře, nehledíme-li ani k theoriím o slavismu paflagonských Henetů,[2]) jsou příliš nepravděpodobné přes zdánlivý slovanský ráz.[3]) Za Justiniana vystupují však už určitě, zprvu jen v plucích vojsk vysílaných proti Peršanům a jiným východním nepřátelům. Tak čteme jména slovanských jednotlivců, prostých vojáků (*Σουαρούνας*) i vůdců (*Δαβραγέζας, 'Ουσίγαρδος*).[4]) Je pravdě podobno,

---

[1]) O staré slovanské kolonisaci Malé Asie a Syrie psal už před téměř 50 lety — odmyslíme-li stručné zmínky v dílech P. Šafaříka, Rambauda, Kunika, Uspenského — Vl. Lamanskij (*Uspenskij*, „Къ исторіи крестянскаго землевладѣнія въ Византіи" ЖМНП 1883. Nr. 225. Druhé stati viz u *Šafaříka*, SS. II. 247 sl., *Kunika*, Зап. Акад. Н. 1874. Т. 24, *A. Rambauda*, L'empire grec au X siècle. (Paris 1870) 249. *Lamanskij Vl.*, О Славянахъ въ Малой Азіи, Африкѣ и Испаніи (Зап. II. Отд. Акад. Наукъ V. 1859. Январь 1907; srv. i ЖМНП 1903, IV. 356 sl.). Tuto práci doplnil zajímavým dokladem B. A. Pančenko, připojiv k němu opětně přehled celé kolonisace a zejména velmi cenný rozbor o slovanských sídlech v thematu opsikijském a o poměru, v němž opsikijští Slované byli k vojenské organisaci říše byzantské. (Памятникъ Славянъ въ Виѳиніи VII. вѣка. Изв. р. арх. инст. въ Констант. 1902. VIII. 15 сл.) Všechny tyto práce doplnil jsem novými daty v stati „K slovanské kolonisaci Malé Asie a Syrie v VIII.—X. století" (Сборникъ по славяновѣдѣнію II. Petrohrad 1907). K ní připojena je mapa Malé Asie se slov. osadami, kterou otiskuji i zde.

[2]) Srv. mé SS. I. 52.

[3]) Sem patří jména *Ζάγωρα, Ζάγωρον, Κίος, Λίβυσσα, Μόδρα*. Srv. o nich Lamanského (l. c. 152 sl.), jenž ve prospěch své these uváděl i bájku z legendy sv. Klimenta o Bulharech přišlých z M. Asie na Balkán a ovšem i shodu Enetů paflagonských s Venety slovanskými (str. 158). To vše dnes odpadá. Spíše bychom mohli mysliti na jiná data. Byli-li Burové-Borani Slované, což není nemožné (srv. SS. I. 403), spadal by příchod Slovanů do Asie už k r. 255 po Kr. (Zosimos, I. 31. Srv. *Latyšev*, Scythica, I. 790).

[4]) Srv. výše str. 242 pozn. 4.

že při tom zůstali jednotlivci nebo i větší tlupy seděti v různých pevnostech už v VI. století, ale první zprávu o skutečném osídlení poskytuje nám teprve vzácná pečet z poloviny VII. stol., kterou mezi sbírkami ruského archaeologického ústavu v Cařihradě našel a publikoval B. A. Pančenko. Je to doklad kolonisace vzešlé patrně ze služeb vojenských. Pečet nesoucí na líci obraz císaře, kol něhož je legenda porušena a těžko čitelná (nečitelno jméno majitele, u něhož stojí označení *ἀπό ὑπάτων*), má na rubu nápis:

ΤΩΝ ΑΝΔΡΑΠΟΔΟΝ ΤΩΝ ΣΚΛΑΒΟΩΝ ΤΗΣ ΒΙΘΥΝΩΝ ΕΠΑΡΧΙΑΣ[1])

a náleží patrně organisovaným slovanským foederatům oblasti opsikijské[2]) z doby kolem r. 650. Na toto vročení svědčí nejen označení eparchie bithynské, jež se po VII. století nevyskytuje, paleografický ráz legendy a podoba imperatorova, nýbrž i přímo značky na líci I H, označující osmý indikt, jenž v VII. století spadal na r. 650 do doby vlády Konstantovy.[3]) Druhou zprávu o osídlení a to na území arabském máme k r. 664 u Theofana a Anastasia.[4]) Roku toho 5000 Slovanů přešlo k Abderrahmanovi, jenž vpadl do asijské Romanie (*Ρωμανία*), a bylo jím usídleno v Syrii blíže Apameje, hlavně v osadě Seleukobolu.[5]) Z toho je viděti, že už tehdy v Malé Asii existovaly buď větší osady nebo výbojné hordy slovanské, ale odkud se vzalo těchto pět tisíc, blíže nevíme. St. Stanojević se domnívá, že boj, který císař Konstans podnikl proti makedonské Sklavinii podle Theofana r. 657 a který měl za následek zajetí mnohých barbarů, neudál se t. r., ale už r. 649; zajatí Slované prý byli přesídleni již tehdy do Asie a mohli tam r. 650 míti svou pečet.[6])

---

[1]) *Pančenko*, l. c. 25 četl *τῶν ἄνδρας δόντων Σκλαβόων*, což *G. Schlumberger* opravil ve čtení výše uvedené (Sceau des esclaves slaves de l'éparchie de Bithynie. Byz. Zs. XII. 277). Ale Pančenko, jak z dopisu mi zaslaného vysvítá, tuto opravu Schlumbergerovu rozhodně zamítá. Srv. obraz pečeti na titulním listě tohoto dílu STAROŽITNOSTÍ.

[2]) K Opsikiu srv. *Jul. Kulakovskij*, Къ вопросу объ имени и исторіи ѳемы Опсикій (Виз. Врем. XI. 49 sl.).

[3]) *Pančenko*, 17, 22, 26.

[4]) Theofanes ed. *Boor*, I. 348, Anast. Bibl. Hist. trip. ed. *Boor*, 219.

[5]) *Σελευκόβολος* (srv. Hieroclis. Synecd. 712, 9 *Σελευκόβηλος* v eparchii syrské). Nyní nejspíše ves Sakálibije, srv. *Pančenko*, l. c. 28. Chybně pojímal a datoval tento styk Slovanů s Abderrahmanem *Rambaud*, l. c.

[6]) *Stanojević*, Виз. и Срби II. 215. Zpráva Theofanova je v ed. *Boorově* 347. Srv. výše str. 237 a 422.

Třetí zpráva o osídlení Slovanů padá do doby Justiniana II. U Theofana čteme k r. 688, že Justinian, poraziv Bulhary, podnikl výpravu do krajin slovanských v okolí Soluně a odvedl odsud množství slovanských rodů (*γένη*), které zajal nebo které se mu bez boje poddaly; dal je přes Abydos přepraviti do Asie a usadil v oblasti opsikijské, rozkládající se hned za Hellespontem. Slovanů těch bylo patrně mnoho, poněvadž za 4 leta r. 692 vybral z nich pod vůdcem Nebulem (*Νέβουλος*) Justinian 30.000 vojínů, kterým dal titul „*περιούσιος λαός*“ (gardové?, vybrané? vojsko), a vyslal je směrem na Sebastopolis proti Arabům.[1]) Ale Slované zradili císaře, přešedše k nepříteli, načež prý císař rozkázal všechny ostatní slovanské kolonisty pobíti i s ženami a dětmi a těla jejich s mysu Leukata naházeti do moře.[2]) Vidíme z toho, že se osady slovanské nalézaly někde v nejbližším okolí tohoto mysu a Nikomedie. Ostatně zpráva sama sotva bude v plném obsahu správna. Můžeme se právem domnívati, že vojsko opsikijské (*στρατὸς τοῦ Ὀψικίου*), s nímž spojil Justinian pomocné vojsko bulharsko-slovanské na výpravě do Asie r. 710,[3]) bylo opět aspoň většinou slovanské.[4])

Kam se poděli a usadili Slované přešlí k Arabům? Pančenko a Rambaud nevědí. První se jen domnívá, že zprávy o slovanských přeběhlících ve vojsku Mohamedově r. 694[5]) a o množství Slovanů ve vojsku Abu Muslimově r. 754[6]) vztahují se na zbytky opsikijských Slovanů, jimž asi náleželo i osídlení několika pevností na hranici Syrie a Kappadokie (srv. dále).

---

[1]) Theof. ed. *Boor*, 364, 365; Nikef. Brev. 41 B (*Boor*, 36); Leo Gramm. Chron. 163 ed. Bonn. *Pančenko*, l. c. 33 překládá „опричное ополченіе“, *Uspenskij*, l. c. 320 „опричный, отборный отрядъ“. Výklad je nesnadný. Leon Grammatikos perifrasuje: *λαβὼν τὸν περιούσιον ἢ μᾶλλον ἀνόσιον* (bezbožný) *εἰπεῖν λαὸν* (l. c.). Srv. i Georg. Monachos ed. *Boor*, 729, Hist. misc. 1059, 1060, Efr. 69 ed. Bonn.

[2]) Theof. 366 (*Boor*), Zonaras (XIV. 22) ed. *Pinder* III. 229, Kedrenos ed. *Bekker*, I. 773. Leo Gramm. l. c. Nikeforos o tom zprávy nemá. Leon Gramm. čítá, že 20.000 Slovanů přešlo k Arabům a zbylých 10.000 bylo pobito; zajímavé zprávy o pozdější nevěrnosti opsikijského vojska za vlády Artemisiovy viz u Theof. ad a. 6207 (715).

[3]) Srv. Nikeforos Patr. ed. *Boor* 47 a Theof. 374 (*Boor*).

[4]) *Pančenko*, l. c. 33. Vedle Slovanů přestěhováni byli do Bythinie i germ. Skirové (Sozomenos IX. 5) a Gotové (Byz. Zs. XIII. 642).

[5]) Theof. 367 (*Boor*).

[6]) Theof. 428 (*Boor*) *ἦσαν γὰρ οἱ πλείους Σκλάβοι καὶ Ἀντιοχεῖς*.

Ale Pančenko ve své stati nepoužil současných zpráv orientálních, a v nich nalézáme další odpověď na svrchu položenou otázku. Kronika Michala Syrského v líčení vlády Justiniana II. zmiňuje se o výpravě Abd-Allaha (směrem k Caesareji) proti Řekům, kteří si najali množství Slovanů (Sglav). Ale tito byli poraženi a kteří zbyli, v počtu 7.000 jezdců připojili se k Arabům, načež byli, dostavše zásoby a ženy, usazeni v městech „Andak“ a „Guris“ zvaných.[1]) Zpráva ta očividně doplňuje, přes odchylné detaily, vypravování Theofanovo. Neboť spadá i u Michala krátce před r. 694 a přejata je dodatečně i Barhebraeem.[2]) Z toho vidíme, že množství Slovanů přešlých k Arabům bylo jimi usazeno v Syrii, v Antiochii a v městě Chorusu. Andak (arab. Antâkieh) je zde zkomolená forma jména Antiochie (srv. text Barhebraeův), Guris pak starý Cyrrhus (*Κύρρος*), ležící severovýchodně.[3]) U něho připomínají i pozdější arabské prameny Slovany.

Čtvrté historicky známé přesídlení Slovanů do M. Asie událo se v polovici VIII. stol. R. 762 podle Theofana množství Slovanů, opustivši oblast bulharskou, přešlo k císaři Konstantinu V., který je přesídlil do Malé Asie na řeku Artanu.[4]) Podle Nikefora patriarchy bylo těchto Slovanů 208.000, tedy velké množství. Nová

---

[1]) Kronika Michala Syrského přel. *Dulaurier* (Journ. Asiat. 1849 Avril—Mai 340). Podobně čte *Langlois* ve svém překladě (srv. *E. Oberhummer*. Die Insel Cypern. München 1903, 36.) Ve vyd. *Chabotově* viz zprávu Michalovu v kn. XI. kap. 15 (II. 470).

[2]) Barhebraeus ed. *Bruns*, II. 118 dí o vpádu Mohammedově do Kappadokie: „Impetum in eum fecerunt Romani et Slavi. Romani victi sunt iuxta Caesaream, Sclavi cum Arabibus pace composita, cum iis in Syriam profecti sunt, circiter 7000, quibus domicilia Antiochiae et in Cypro ab Arabibus concessa sunt. Dederunt etiam mulieres et stipendia.“ U Barhebraea čteme „Cyprus“, což by ukazovalo na kolonie Slovanů na Kypru. Dulaurier ve svém překladě město Guris klade na Kypr, patrně podle Barhebraea. Srv. i *Oberhummer*, l. c. Je však zjevno, že jak v. textu Michalově pod formou „Guris“, tak i v textu Barhebraeově, kde překladatelé čtli „Cyprus“, dlužno rozuměti jen starý Cyrrhus, ležící severovýchodně od Antiochie, Araby zvaný Chorus. O tom, že Arabové hojně zajatce z vojsk římských odváděli a usídlovali v Syrii, srv. zprávu Michalovu XI. 20 (*Chabot*, II. 492). Také Goti tu bydlili, (Chronique de Josué Stylite trad. par P. Martin. Abh. f. Kunde des Morgenl. VI. 1. LXXIII.).

[3]) O Cyrrhu srv. Itin. Anton. 189, 193, 194 (ed. *Parthey*), Tab. Peut. (XI. 1). V I. stol. po Kr. ležela zde X. legie (Tac. Ann. II. 57), pak byla pevnost pobořena, ale od Justiniana opět zřízena (Prokop. de aed. II. 11).

[4]) Theof. 432 (*Boor*), Anastas. 284 (*Boor*). Nikef. Brev. 68—69 (*Boor*) k r. 764.

sídla jejich už Šafařík kladl správně do Bithynie,[1]) kde při moři nedaleko od ústí Bosporu tekla k severu řeka *Ἀρτάνης*.[2]) Tak i Boor a Pančenko; Rambaud ji hledá někde na hranici themy paflagonské a arménské.

Po této době máme ještě jednu zprávu o stěhování Slovanů u Nikety Akominata, podle níž Jan Komnenos (císař 1118—1143) přesídlil část Triballů—Srbů opětně do kraje nikomedského, podarovav je štědře územím.[3]) Jinak o slovanských plucích, které ještě v Asii bojovaly, srv. další zmínky u Pančenka a Lamanského. Že však těchto pět historicky doložených přesídlení nevyčerpává všechnu slovanskou kolonisaci Orientu, je zřejmé z výroku pokračovatele Theofanova při r. 821, podle něhož přesídlení před tou dobou byla už četná;[4]) dále uvidíme, že slovanská vojska pevně usídlená vystupují i na jiných místech, než byla ta, o nichž jsme dosud slyšeli. Topografie slovanských kolonií na východě je bohatší a po té stránce můžeme dnes opětně stať Pančenkovu i starou práci Lamanského doplniti řadou nových dokladů.

Hlavním střediskem maloasijských Slovanů byla vždy, jak už z uvedených zpráv vidno, západní končina starověké Bithynie, zvaná později Opsikiem a rozdělená v X. století na thema Optimaton a Opsikion (*θέμα Ὀπτίματον, θέμα Ὀψίκιον*). Jméno Opsikia pošlo od zvláštního druhu císařského vojska (gardy), konajícího pod velením komita službu zv. obsequium (*τό θεοφύλακτον βασιλικὸν Ὀψίκιον*).[5]) K hranicím těchto them, jakož i těch, o nichž dále mluvím, srv. připojenou mapu, na níž hranice

---

[1]) *Šafařík*, SS. II. 248. Tam ji umísťuje též prof. *W. Ramsay*, The historical geography of Asia Minor (London 1890) 162, 438.

[2]) Arriani Periplus (ed. *Muller*) c. 3. U Nikefora u Theofana, l. c. *ὁ Ἀρτάνας*.

[3]) Niketas Chon. 23 (ed. Bonn). Srv. Kinnamos 8 ed. Bonn. (*Pančenko*, l. c. 35, *Lamanskij*, l. c. 9, 13). Lamanskij má dále i obšírný výklad o pozdějších slov. koloniích až do konce novověku (str. 7—37).

[4]) Theof. Continuatus (ed. *Bekker*) II. c. 10: *Σκλαβογενῶν τῶν πολλάκις ἐγκισσευθέντων κατὰ τὴν Ἀνατολήν*. Srv. také, že v Žití sv. Demetria Soluňského připomínají se výboje slovanských kmenů od Soluně do Malé Asie už v VII. století. (*Tougard*, Hist. prof. 118, *Migne*, PG. 116 str. 1355, 1362 sl., 1368 *B*).

[5]) Srv. *J. Kulakovskij*, Къ вопросу объ имени и исторіи θемы Опсикій. (Виз. Врем. XI. 409 str.) a Къ вопросу о θемахъ виз. имперіи. Кіев. Сборникъ 1904. 95 (Виз. Врем. XII. 383).

them zakresleny jsou tečkovanými čarami podle poslední práce Gelzerovy.[1]) Zde v Opsikiu bylo usazeno nejvíce Slovanů, a kteří zůstali přes pohromu, jež je stihla r. 692, zváni byli *Σθλαβησιάνοι*. Odtud se ještě v X. stol. sestavují čety slovanské proti kretským Arabům,[2]) při nichž vojáci brali mzdu po 3 nomismech a tři jejich náčelníci po 5.[3]) V kterých osadách Opsikia Slované seděli, přesně nevíme, — patrně nejvíce v okolí Nikomedie a Nikaie. Vedle toho však biskupství a osada *Γορδόσερβα* na cestě z Malaginy k Doryleiu, připomenutá už v nejstarším seznamu biskupství „Notitiae episcopatuum", pocházejícím od sv. Epifania ze VII. století[4]) a patrně totožná s pozdějším označením „Servochoria",[5]) — označuje přímo osadu slovanskou, předpokládáme-li ovšem v ní kolonisty srbské, jako činí i Pančenko.[6]) Ramsay residenci biskupa Gordoserbů umísťuje k dnešnímu Sugutu,[7]) Pančenko ji mimo to ztotožňuje s osadou *κωμόπολις Σαγουδάοι ἐγχωρίῳ καλουμένη* u Anny Komneny (Alex. XV. 2), což bych nečinil; za to ji správně spojuje se jménem slov. Sagudatů z okolí Soluně. Je-li však jméno Modrina (*Μωδρινή*), uvedené u Nikefora Patriarchy jakožto název domácího lidu,[8]) slovanského původu, dlužno naprosto pochybovati vzhledem k tomu že je zná zde už Strabon (*τὰ Μόδρα* XII. 3. 7).

Další osady slovanské v M. Asii a Syrii, mimo svrchu již uvedené okolí Nikaie, Nikomedie, Apameje, Antiochie, Seleukobola a Chorusu, znám z pramenů ještě tyto:

---

[1]) *H. Gelzer*, Die Genesis der byz. Themenverfassung (Abh. sächs. Ges. Wiss. XLI. Nr. 5). Hranice them nejsou ovšem na základě kusých zpráv Konstantina Porfyrogenneta a Ibn Churdádbiha vždy jisté; také se měnily (srv. Konst. Porfyr. De adm. imp. 50); proto se mapa Gelzerova dosti liší od současně vydané mapy Buryho (*R. Lane Poole*, Historical Atlas of Modern Europe. Map. 72. Oxford 1897).

[2]) Konst. Porfyr. de cerem. II. 44: *οἱ Σθλαβησιάνοι οἱ καθιστθέντες εἰς τὸ ὀψίκιον ἐγορεύθησαν οὕτως*. II. 45: *ἀπὸ τῶν Σθλαβησιάνων τῶν καθημένων εἰς τὸ ὀψίκιον*.

[3]) Srv. blíže u *Pančenka* 39, 50, kde je vůbec obšírný výklad o tom, jaké postavení v státní administrativě měli opsikijští Slované.

[4]) *Gelzer*, Abh. d. bayr. Akad. I. Cl. Bd. XXI. 538, 545.

[5]) Partitio regni graeci ad a. 1204. Fontes rerum austr. XII. 475, 491, 494.

[6]) Srv. výše str. 279 a 399; *Pančenko*, 57 sl.

[7]) *Ramsay*, l. c. 183. Sr. mapu na str. 179.

[8]) Nikef. 61 (*Boor*): *πρός τι χώριον... Μωδρινὴν τῇ ἐπιχωρίῳ φωνῇ προσαγορευόμενον*.

V letech 873/4—6/7 připomínají některé arabské prameny, z nichž nově přeložil výňatky A. Vasiljev, že Slované měli obsazenu pevnost Lulu na hranicích Kappadokie a Syrie.[1])

V IX. a X. století byly stálé boje na této hranici arabsko-řecké, zejména o Malatyji (Melitene), Samosatu, Amidu, Edessu, Tars a jiná města. Důležitou pevností, jež tvořila klíč při výpravách do Syrie, byla právě Lulu, jež ležela při vojenské silnici, přecházející Taurus[2]) mezi Tarsem a Tyanou, dn. Kizli-Hissarem (srv. mapu). Podle itineráře Churdádbihova ten, kdo cestoval z Tarsu do řecké Malé Asie, přišel na cestě nejdříve v průsmyk Darb-as-Salám (Pylae Ciliciae), pak vedle pevnůstek Al-Ollaik, Ar-Rahva, Al-Džauzát, Al-Džardakúb, Hisn-as-Sákáliba („pevnost Slovanů") k Badhandúnu (ř. Podandos) a dále k teplým pramenům, poblíže nichž se nalézala Lulua.[3]) Slované měli v IX. stol. tuto pevnost v rukou, ale pro Araby, kteří jí dobyli r. 832[4]) a kteří jim odváděli za to příslušný poplatek. R. 876/7 nebo podle jiné verse r. 873/4, když místodržitel v Tarsu Archúz-ibn-Jáil-ibn-Tarchán poplatek odpíral, ba docela si sumu 15.000 dinarů sebranou od obyvatelů tarských ponechal, Slované se nad tím rozhněvali a předali pevnost a tím klíč ku Tarsu císaři.[5])

Tabarí a Ibn Vadich zv. Al-Ja'kúbí mají ještě zajímavou zprávu k r. 716/7, podle níž Arabové pod Maslamou a Omarem okkupovali celé území od Bosporu až po Kustantinyi a dobyli

---

[1]) Původní tvar jména byl Halala; od Aurelia přezvána byla osada jménem Faustinopolis. V pramenech řeckých čte se obyčejně *φρούριον Λοῦλον* (tak Konst. Porfyr. de them. I. 2, Theof. ed. Bonn 197, 277; Zonaras XVI. 5) ale i *φρούριον Λουλοῦ* (Anna Komnena XIII. 12). Churdádbih (podle edice *Goejovy*, str. 82, 85, 86) píše Lulua. *Vasiljev* ve výňatcích z Al-Asira a jiných dále uvedených užívá nominativu Lulu.

[2]) O strategické důležitosti tohoto průsmyku srv. výklad u *R. Oberhummera* a *H. Zimmerera* v knize „Durch Syrien und Kleinasien". Berlin 1899. 111.

[3]) Churdádbih ed. *Goeje* (Bibl. geogr. arab. VI.) str. 82. K poloze a další historii pevnosti Lulu srv. *Ramsay*, l. c. 353 sl., *Murray*, Handbook for travellers in Asia Minor 160, a *Vasiljev*, Виз. и Арабы I. 97 (Petr. 1902). Murray klade ji na mapce k cestě Güllek-Boghaz—Eregli, ne na kizli-hissarskou.

[4]) *Vasiljev*, l. c. I. 98. Srv. Michal Syr. XII. 16 (*Chabot* III. 74).

[5]) Srv. výňatek z Tabarího k r. 877, a ještě obšírnější líčení v kronice Ibn-al-Asíra († 1233) i *Vasiljeva*, Виз. и Арабы II. Прилож. 7, 87, 93 a výklad tamže I. 97 a II. 61. Údaj roku se rozchází. Tabarí uvádí, že byla Lulu dvakrát vzata od Řeků r. 873/4 a 876/7, ale patrně chybně (*Vasiljev*,

SLOVANSKÉ OSADY.
V M. ASII A SYRII.
VII-X st.
Jména slov. osad jsou podtržena.
L. NIEDERLE
TH. MAKEDONIA
TH. THRAKIA
TH. TAFRU
Konstantinopolis
Arrane
TH. OPTIMATON
Nikomedia
Abydos
Nikaia
Malagina
Gordoserba
Dorylaion
TH. OPSIKION
TH. THRAKESION
Efesos
Amorion
TH. ANATOLIKON
TH. KIBYRHAIOTON
Amastra
TH. PAFLAGONIA
Sinope
Ankyra
TH. BUKELLARION
Amaseia
TH. ARMENIAKON
Sebastopolis
Koloneia
TH. CHALDIA
Trapezus
Sebasteia
TH. CHARSIANON
Kaisareia
TH. KAPPADOKIA
Tyana
Lulu
Podandos
Hisn-Şakáliba
Adana
Tarsos
TH. SELEUKEIA
Seleukeia
SYRIE
Hisn-Ziád?
Malatyja
Samosata
Edessa
Eufrat
Hisn-Salmán?
Chorus
Aleppo
Antiochia
Seleukobulos (Şakálabije)
Apamea
Konstanteia
KYPROS

„města Slovanů".[1]) Kde bylo toto město Slovanů, ze zpráv není zřejmo. Jest možno, že je to pevnost Lulu, ale také se může jednati, jak Broocks dobře podotýká, o nějakou osadu položenou na západě Malé Asie. Snad docela o některou osadu opsikijskou, neboť Arabové okkupovali tehdy i končiny západní.

Ale Lulu nebyla jedinou pevností slovanskou na hranici syrské. Právě jsem uvedl citát z Churdádbiha, z něhož vysvítá, že na cestě z Tarsu do Tyany před Podandem byla ještě jiná pevnůstka v rukou slovanských, zvaná prostě „tvrzí Slovanů", Hisn-as-Sákáliba. Nelze ji na tomto základě ztotožňovati v jedno s Lulu, jako činí Ramsay.[2]) Al Beládzorí připomíná zase, jak čtu ve výňatku Harkavim uveřejněném,[3]) jakéhosi vůdce Salmána „ze Slovanů", po němž jedna pevnůstka poblíže Chorusu v kraji halepském zvána byla Salmánovou — Hisn-Salmán. Patrně se tu jedná opět ne sice o vůdce Slovana, ale o tvrz Slovany osazenou (odtud označení „ze Slovanů"), a tím spíše, že, jak víme ze zpráv nahoře uvedených, Chorus byl Slovany kolonisován. Jiný vůdce „ze Slovanů" Zijád, také dal jméno tvrzi — Hisn-Zijád,[4]) položené mezi Amidou a Malatyjí, jež snad také byla slovanská. Beládzorí připomíná ještě, že Marván v městě zv. Chúsús nedaleko Kufy nad Eufratem usídlil vedle jiných i Slovany[5]) a že později, poraziv Slovany ruské v zemi Chazarů, usídlil z nich 20.000 zajatých v Chachitě, kde však ne dlouho potom byli

---

II. Прилож. 6), neboť se to událo jen jednou. Rok 873/4 uvádí i Ab-ul-Mahásin († 1469) ve své historii, pak Sujútí († 1505) v historii chalifů a 'Ainí († 1451). Srv. výňatky *Vasiljeva* II. Прил. 174, 180, 184. Proti tomu vzetí pevnosti r. 876/6 potvrzují vedle Asíra ještě historikové Džauzí (1257), Ibn Chaldún (1406) a též 'Ainí (*Vasiljev*, II. Прил. 123, 170, 174).

[1]) Srv. výňatky z obou chronistů u *Brooksa* „The Arabs in Asia Minor 641—750 from Arabic sources". Journ. of Hell. Stud. 1898. 194, 196. O výpravách arabských té doby srv. i Theof. ad a. 6208 (*Boor* 386); ale o dobytí pevnosti slovanské není tu zmínky.

[2]) *Ramsay*, l. c. 353.

[3]) *Harkavi*, Сказ. мусульман. пис. о Славянахъ etc. Спб. 1870 35, 37. („Сальманъ и Зіадъ сутъ тѣхъ Славянъ, которыхъ Марванъ ибнъ-Мухаммедъ поставилъ на границѣ") Srv. *Vasiljev*, Виз. и Арабы I. 97 sl.

[4]) Srv. *Harkavi* 40. Jinak zvána byla tato pevnost Khartabirt. *Défrémery* (Journal asiat. VI. sér. VII. 259) udává vzdálenost její od Podandu na 7 mil.

[5]) *Harkavi*, l. c. 37. Odtud je chalif Mansúr přesídlil zpět do Syrie (tamže 40).

pobiti.[1]) Konečně bych uvedl, že Anna Komnena připomíná v XII. stol. (psala r. 1148) v thematě syrském *Λαπάρα* osadu jménem *τό Σθλαβοτίλιν* — patrně slovanskou [2]) Ležela kdesi v záp. Syrii.

Tito syrští Slované připomínají se v dějinách častěji. Některé zprávy uvedli jsme již výše. Připomněl bych ještě, že Slované, sedící v pohraniční části Syrie, byli, jak Barhebraeus sděluje,[3]) znovu podmaněni Tiberiem Apsimarem (698—705), že vystupují v bojích r. 716 a r. 754 a 757/8 u Theofana, Tabarího, a Al-Ja'kúbího[4]) a že podle Mas'udího r. 838 Slované (asi zdejší) pod Theofilem, synem císaře Michala, dobývali Zibatry v Mesopotamii a Malatyje.[5])

Nová stěhování do Asie nastala později v XIII. stol. do Lampsaku.[6])

Na konec podotýkám, že byzantští historikové, mluvíce o potomcích Slovanů do M. Asie přestěhovaných, nenazývají jich více Slovany, ale jen „lidmi pocházejícími ze Slovanů", tedy ne *Σκλάβοι*, ale *Σκλαβησιανοί* nebo *Σθλαβογενεῖς*.[7]) Dva vysocí úředníci slovanského původu za císaře Alexandra Basilia označeni jsou slovy „*Γαβριηλόπουλος καὶ Βασιλίτζης ἀπὸ Σκλαβισίας*".[8]) Rovněž je zajímavo dodati, že v novější době Vl. Lamanskij dovozoval, že převedení písem svatých na jazyk slovanský neprovedl sv. Kliment pro Slovany moravské, nýbrž dříve už počátkem padesátých let IX. stol. pro Slovany malo-

---

[1]) *Harkavi*, 38, 41. Jméno této kolonie vykládá Harkavi na Kachetii v Grusii, ale jinak právem celé této zprávě nepřikládá mnoho víry.

[2]) Alex. XIII. 12. Jiný rk. má *Ἀ(σ)θλαβοτίλιν*.

[3]) Barhebraeus d. *Bruns*. II. 118: Tiberius ille Sclavos subjecit, qui a Romanis defecerant. In regionem Samosatenam profecti occiderunt 5000 Arabum. Direptione facta, redierunt.

[4]) Theof. 386, 428 (*Boor*). Al Ja'kúbí u *Harkaviho*, l. c. 63, Al-Tabarí u *Broocksa*, l. c. 196 (útok Bulharů a Slovanů na Maslamu).

[5]) Srv. výňatek u *Vasiljeva*, Виз. и Арабы I. 114. Прилож. 67.

[6]) *Zanetov*, Бълг. нас. 58. O ještě novějších stěhováních srv. Бълг. Пр. V. kn. 8.

[7]) *Σκλαβησιανοί* nebo *Σθλαβησιάνοι* (Konst. Porfyr. De adm. 50: o vtržení Slavisianů do Peloponnésu, jež odlišuje od tamějších Slovanů „*Σκλάβοι*"; de cerem. II. 44, 46 (srv. výše). K tvaru srv. analogické *θέμα Ἀρμενιάκων, Θρακησίων*. — *Σθλαβογενεῖς* (Theofanes cont. II. 10, Anna Komnena II. 1, VII., 3).

[8]) Theof. cont. VI. (ed. Bonn.), Leon Gramm. ed. Bonn, 286.

asijské, které prý tím chtěla vláda byzantská sobě získati. Mínění to však není náležitě odůvodněno.[1])

Je přirozeno, že za takovýchto politických styků dostalo se, také množství Slovanů, ať zajatců válečných a otroků (eunuchů), ať svobodných, do různých míst na březích Středozemního moře, a jak v pramenech západních tak i východních vystupují častěji jednotlivci, na př. v úřadech, označení přístavkem *Sclavus*, *-al Saklabî*. To byli asi vesměs Slované z Balkánu. Zejména jich hojně nalézáme později v Hispanii.[2]) Rovněž se připomínají i útoky (patrně slovanských pirátů z řeckého archipelagu nebo z Dalmacie) na Sicilii, Sardinii a do Afriky v X. st.[3]) V městě Palermu na Sicilii byla docela čtvrt slovanská, zdí neobehnaná.[4]) V Bagdadě Slované sloužili příchozím kupcům za tlumočníky.[5])

---

[1]) *Lamanskij*, „Слав. житіе св. Кырилла" v ЖМНП 1903—1904. Srv. polemiku Golubinského v Изв. отд. р. яз. 1907, II. 368.

[2]) O Slovanech v Hispanii srv. stať *K. Szajnochy*, Słowiane w Andalusii 1873 (Dziela II.), *A. Pikharta* v Osvětě 1906, II. 892, *G. Jacoba*, Welche Handelsartikel bezogen die Araber des Mittelalters aus den nordisch.-balt. Ländern (Berlin 1891) 15, *Charmoye*, Rélation de Masoudy 378.

[3]) O existenci Slovanů v Africe a útocích sem srv. *Harkavi*, Сказанія 48, 51, 233, 288 a hlavně ovšem výše na str. 458 uvedenou práci *Lamanského*, str. 208 sl. O slovanských otrocích a obchodu s nimi pojednáme obšírně v oddíle starožitností kulturních.

[4]) Podle zprávy Ibn Haukala *Harkavi*, Сказанія 221, 233, ed. *Goeje* 83. Srv. literaturu o tom u *Jacoba*, l. c.

[5]) *Jacob*, l. c. 8.

KAPITOLA VIII.

O JMÉNU SLOVAN, CHORVAT A SRB.

První vystoupení jména Slovanů. — Původní národopisný význam jména a vznik pozdějších historických derivátů. — Tvary jména v starých pramenech. — Přehled pokusů o etymologický výklad jména. — O jménu Chorvatů a Srbů. — Prokopiovi *Σπόροι*.

S postupem Slovanů na jih, vylíčeným v tomto díle, spojeno je také vystoupení jména *Slované* ve smyslu širším, kollektivním. Tu poprvé klassický svět na místo staršího kollektivního označení *Vend* — *Vened* — srv. *μέγιστον ἔθνος τῶν Οὐενέδων* u Ptolemaia — počíná užívati názvu domácího, slovanského, ovšem ve tvaru graecisovaném nebo latinisovaném.

Obyčejně se první objevení jména Slovanů v historii klade do VI. století, a Smirnov má docela za to, že je to fakt, proti němuž bylo by bezúspěšno bojovati.[1]) Nám, kteří jsme se rozhodli z důvodů již výše vyložených v Ptolemaiově národu Suovenů ve vých. Sarmatii (*Σουοβηνοί* VI., 14, 9) viděti první ohlas Slovanů, neobjevuje se toto jméno teprve a pouze v VI. století. Ale jinak je pravda, že mimo doklad právě uvedený není dosud jistého nebo aspoň pravděpodobného dokladu staršího, a VI. století zůstává dobou, jíž se Slované do historie vlastně uvádějí.[3]) Jenže

---

[1]) *Smirnov*, Очеркъ 62.

[2]) Srv. SS. I. 398.

[3]) Tak nepokládám za přesvědčující domněnku Al. Pogodina, podle níž dvě stará jména: kuriala na nápisu v Pannonii nalezeném „*Stlabonius Fuscinus*" (CIL. III., 4150) a veterána „*M. Slavus Putiolanus*" na diplomu vydaném císařem Galbou Ursarovi r. 68 (CIL. III., Suppl., str. 1958), předvádějí ethnikon „*Slovan*", poněvadž mi vadí především, že tu běží o nomina, kdežto jinak podobná ethnika bývají připojována jako cognomina: L. Valerius Basterna, M. Servilius Geta, L. Valerius Bessus a pod.,

při tom není nejstarším autorem Jordanis nebo Prokopios, jak někteří myslí,[1]) nýbrž už Pseudo-Caesarios Nazianský, jak už Müllenhoff ukázal, klada jeho dialogický traktát správně do počátku VI. století,[2]) kdežto Prokopios a Jordanis psali v polovici století. Od této doby stává se jméno *Slované* běžným v historických spisech latinských i řeckých a nabývá rychle vrchu nad starým názvem Vendů, Venedů.

Při tomto prvním vystoupení jména Slovanů a ještě v době následující není ještě jasno, značí-li jméno kollektivní název pro Slovany vůbec, či jen pro jistou jejich část. Z toho povstal zajímavý problém, — druhý vedle problému čistě etymologického — jaký byl původní národopisný význam jména Slované? Je to jméno, které si všichni Slované sami dávali ode dávna, či značilo původně jen jednu část celého národa a rozšířilo se teprve později během doby historické na jméno kollektivní, obecné? Na tuto otázku, dlužno přiznati, nebylo dosud dáno řádné odpovědi. Slovanští historikové i linguisté se jí vyhýbali, nebo se jí nanejvýše dotkli krátce, mimochodem a dnes se obyčejně přijímá to, co napsal r. 1874 Miklosich: „ich bin überzeugt, dass der Name Slowêne ursprünglich der Name

---

a dále to, že formy *Stlabonius* i *Slavus* neodpovídají nejstarším jinak známým tvarům jména. Na dobro však odpadá ztotožnění jména Slované se Suevy, Sueby pramenů I. a II. stol. po Kr. Tuto theorii, které v první polovině XIX. stol. hájili i někteří Němci (*A. Wersebe*, *D. Popp*, *J. Grimm*) a kterou přejali později někteří slavisté (*V. Šembera*, *J. Perwolf*, *V. Kętrzyński* a *Ed. Bogusławski*, abych aspoň hlavní uvedl) — dlužno na dobro zavrhnouti, neboť se nám staří Suevové objevují národem germanským. To ovšem nevylučuje, že se našli někteří středověcí autoři, kteří, svedeni jsouce podobou jména *Suevi* a *Slavi*, užívali vskutku první formy místo Slavi, Sclavi, na př. anon. geograf bavorský v IX. stol. Více o tom bude pověděno ve IV. díle SLOV. STAROŽITNOSTÍ.

[1]) Na př. *Píč*, Starož. země české I., 18, II., 3, str. 215.

[2]) *Müllenhoff*, DA. II. 34, 367, Archiv sl. Phil. I. 290 sl. Citát tento uvedli jsme už výše na str. 121 pozn. 1. *V. Kętrzyński* (O Słowianech 56) klade rovněž do počátku VI. století, ale chybně, epitaf biskupa Martina Dumienského, apoštola víry křesťanské mezi barbary, na němž je věta: „*inmanes variasque pio sub foedere Christi adsciscis gentes*: *Alamannus*, *Saxo*, *Toringus*, *Pannonius*, *Rugus*, S c l a v u s, *Naro*, *Sarmata*, *Datus*, *Ostrogotus*, *Francus*, *Burgundio*, *Dacus*, *Alanus te duce nosse Deum gaudent*." (MGH. Auct. ant. VI. 2, str. 194. Aviti ep. opera. Appendix XXII.) V poznámce vyd. Mommsenova uvádí se k tomu tento citát z Řehoře Tourského (Hist. Francorum V., 38): „Hoc tempore (c. a. 560) et beatus Martinus episcopus Galliciensis obiit magnum populo illi faciente planctum . . .",

einzelnes slavischen Stammes, nicht des ganzen slav. Volkes war".[1]) Naproti tomu však se už Šafařík a po něm nověji Krek vyslovili pro opak: jméno Slované bylo původně všenárodní, ale udrželo se později jen u několika kmenů.[2])

Nepokládám Miklosichův názor za správný a sice z několika důvodů. Odchyluji se však od obou výkladů a dívám se na otázku takto:

Za nejstarší zmínku o Slovanech možno míti zprávu Ptolemaiovu o Suovenech z II. stol. po Kr. V ní ovšem nevypadá jméno Slovanů jako kollektivum, nýbrž jako jméno jednotlivého kmene na východě Evropy; jako společný název pro Slovany našel Ptolemaios v pramenech označení *Οὐενέδαι* — *μέγιστον ἔθνος*. Ale na tento doklad nemůžeme klásti váhu, máme-li na zřeteli celkový ráz Ptolemaiových zpráv plných omylů a hlavně proto, že *Οὐενέδαι* je název sice kollektivní, Slovany vůbec označující, ale název cizí, daný od sousedů, ne domácí.[3]) Časově nejbližší a ovšem již zcela určité a jasné zprávy o „Slovanech" přinášejí autoři století VI.—VIII. U nich vidíme, že se jméno *Sclaueni*, *Σκλαυηνοί* dává všem Slovanům, kteří postupují na levý břeh Dunaje,[4]) tedy celému souhrnu Jihoslovanů, ne snad jen Slovanům bulharskoslovinským, jak Miklosich soudil, vynechávaje Srbochorvaty. Ale souhrnu Jihoslovanů nemůžeme v té době pokládati za nějakou zvláštní jednotku, od ostatních západních a východních Slovanů oddělenou, nebo za zvláštní velký slovanský kmen se samostatným, vlastním jménem. To by bylo chybné pojímání slovanské tripartice, asi takové, jako měl Jordanis, když Slovany

---

[1]) Altslov. Formenlehre in Paradigmen IV. Podle Miklosiche (l. c. X.) byl to onen kmen, jejž Jordanis a Prokopios zvali Sclaveni, *Σκλαβηνοί* a k němuž patřili pozdější Slovinci v Pannonii a Korutanech, Slované dáčtí a Bulhaři — tedy Slované jižní bez Srbů. Po něm *Perwolf* vyslovil podobné přesvědčení (Archiv sl. Phil. VIII., 24), nověji patrně *Czambel*, Slovaci a ich reč 86, a *A. Brückner* (Bibl. warsz. 1900 I. 208, Przegl. histor. IV. 269, 1907). *Jagić* stojí odmítavě na obě strany (Kirchensl. Sprache I. 12). Sem patří ovšem také ti, kteří se domnívají, že jméno „Slované" ex post bylo utvořeno od jiných a předáno Slovanům; jako *Baudouin de Courtenay* nebo *Zubatý*.

[2]) *Šafařík*, SS. I. 119, *Krek*, Einleitung 297 (tento zejména se vyslovuje rozhodně), nověji *K. Potkański* (Lachowe i Lechici, Krakov 1897 59) a *W. Czermak*, Dzieje Polski I. (Vídeň 1906) 111; podobně, zdá se, soudí i *Pastrnek*, Slováci jsou-li Jihoslované? 23.

[3]) Srv. SS. I. 198.

[4]) Mimo východoslovanské Anty. Srv. výše str. 399.

dělil na tři kmeny: Venety, Slovany a Anty.[1]) Tripartice Slovanů neznamená, že se Slované před svým rozchodem skutečně rozpadli na tři od sebe odlišené, oddělené kmeny, každý se svým jménem, nýbrž značí pouze, že ve Slovanstvě na základě jistých jazykových rozdílů byly ve vývinu tři oblasti, sloučené však navzájem přechodnými skupinami tak, že nelze při tom mluviti o třech slovanských kmenech. Tvoření oddělených kmenů bylo pouze in statu nascendi. Je-li nesprávným předpoklad, že Jihoslované tvořili v VI. stol. kmen, oddělený od Západoslovanů a od Východoslovanů, je ještě nesprávnějším předpoklad, že jen tento kmen měl pouze pro sebe své vlastní jméno Slované. Vztahuje-li se v textech VI.—VIII. století jméno Slované obyčejně jen na tuto jižní část, děje se to prostě ne proto, že se pouze ti tak zvali — toho nemáme nikde dokladu! — nýbrž proto, že to byli především jen jižní Slované, kteří okkupovali Alpy s Balkánem. Pouze Anti za Dněstrem jsou výslovně odděleni, ale to byla jen část východních Slovanů, u nichž jiná část na severu měla také jméno Slované, jak uvidíme. Tedy jméno Slovanů vystupuje v VI.—VIII. stol. jako kollektivum od Dněstru do Alp pro všechny národy, kteří vstupovali do styků s bývalou říší římskou. Nikde nevidíme, že by to jméno náleželo jen některému jednotlivému kmenu mezi nimi, ba ani souhrnu těch kmenů nemůžeme důvodně pokládati za nějaký zvláštní národ ve smyslu tripartice, neboť jméno bylo i u Slovanů jiných. Vskutku vidíme, že téměř současně označují staří zpravodajové jménem Slovanů i kmeny, kteří zřejmě nenáleželi jižní větvi, nýbrž západní. Tak už v VII. stol. Slovany podrobené Samovi (a říše jeho měla centrum v oblasti české) zove Fredegar — *Sclavi cognomento Winadi*, Sama zove *rex Sclavinorum*, Srbové polabští označeni jsou „*Surbi gens, qui ex genere Sclavinorum*",[2]) v VIII.—IX. stol. užívají annalisté

---

[1]) Jordanis Get. 34, 35. Citát viz v SS. I. 197 a II. 292. Kdo si pozorně přečte a uváží tripartici Jordanovu, pozná, že jeho applikace jmen je umělá, neodpovídajíc skutečnosti. Jordanis patrně slyšel nebo četl o Slovanech, četl o velkém kmeni Antů za Dněstrem, četl v starších pramenech, že Slované za Vislou zváni byli Venedy a zkonstruoval si z toho svou tripartici, při níž se mu pak jméno Slovanů stalo partiálním, jako jméno Venedů a Antů, což však se skutečností nesouhlasilo. Svědectví Jordanovo nemá vůbec hlubšího významu pro slovanskou tripartici. A ostatně Jordanis sám jinde užívá jména Venetů pro východní Slovany, ač z textu, kde o tripartici mluví, Venety rozumí Slovany západní.

[2]) Fredegar Chron. IV. 48, 68.

frančtí i o českých i polabských Slovanech terminu *Sclavi*, *Sclaveni*, *Sclavani*.[1]) Einhard dí o břehu baltického moře: „*aut litus australe Sclavi et Aisti et aliae incolunt nationes.*“ [2]) Toto jméno mohli s nimi sděliti pouze sami západní Slované. V IX. stol. a počátkem X. sv. Method a jeho učedníci terminu *slověnský* užívali nejen pro Slovany bulharské, ale i pro ty, k nimž přišli kázat na severu, pro pannonské a moravské. To vše je jim **словѣньскъ ѩзыкъ**.[3]) V legendě Methodiově k. V. je zván Rostislav **кънѧзь словѣньскъ** a praví sám o sobě a o svém moravském lidu: „**мы Словѣне проста чѧдь**“.[4]) V tom smyslu užívají o západních Slovanech terminu *Sclavus*, *sclaviniscus*, *sclavinus* i současné listy papežské VIII.—IX. stol.: *Zventopolcus*, *rex Sclavorum*, *Moravi vero Sclavi*, *Sclavini*, *qui Moravi dicuntur* a pod.[5]) V zkrácené francké historii Petrově při r. 878 čteme: *Slavi Dalmatae*, *Soavi* (corr. Slavi) *Bohemi idem sunt*.[6])

A rovněž na východě setkáváme se s terminem Slovanů velmi brzy. Je tu předně výše uvedený doklad Ptolemaiových Suobenů a také Jordanova zpráva o gotském Hunimundovi, který v Rusi bojoval „*contra Suavorum gente*“ [7]) může se vztahovati jen na Slovany ruské a ne na západní germanské Šváby. Z arabských a perských pramenů stol. IX. a X. vidíme pak, že tito zpravodajové jméno Slovanů dávají i speciálně Slovanům východním, ruským, i, a to výslovně, ho užívají pro celek Slovanstva. Tohoto pojmu nabýti mohli buď v Byzanci nebo přímým stykem s ruskými Slovany. Tak na př. v VIII. stol. Al Fazarí, v IX. Al Džarmí, Ibn Churdádbih, v X. Al Džeihání, anonymní perský geograf, Tabarí, Ibn Fadlán, Masʿúdí, Abu Dulaf, Istachrí, Ibn Roste,

---

[1]) Ann. Franc. (Einhardi) passim, na př. *Sorabi Sclavi* ad a. 782, Wiltzi *natio Sclavenorum* ad a. 789. Ann. Fuldenses passim, Annales Prudentii ad a. 844, Ann. Alemannici ad a. 790 (*Pertz*, MG. SS. I. 47, 174, 441).

[2]) Einhard Vita Caroli 12.

[3]) V leg. o Konstantinovi (*Pastrnek*, Dějiny slov. apoštolů 154).

[4]) *Pastrnek*, l. c. 255.

[5]) Srv. list papeže Zacharia z r. 751 sv. Bonifáci (Mon. G. H. Epist. III., VI. Nr. 87: Sclavi christianorum terram inhabitantes), nebo listy papežské Jana VIII. (*Pastrnek*, 249 sl., *Jaffè-Wattenbach*, Reg. pont. Rom. I. 379 sl.), Štěpána (*Pastrnek*, 260, *Jaffè-Wattenbach*, I. 428) a list biskupa Dětmara k papeži Janu IX. (*Pastrnek*, 274, 276).

[6]) *Pertz*, MG. SS. I. 418.

[7]) Getica 250.

Al Balchí atd.[1]) Také nejstarší prameny domácí užívají názvu toho pro celek Slovanstva, na př. letopis Kijevský nebo Gallus.[2]) To jsou první důvody, pro něž soudím, že jméno Slovanů nenáleželo jen jižní větvi, ale už v době rozchodu Slovanům všem.

2. Dalším důvodem pro to je, že už v polovině IX. stol. v době přizvání Varjagů podle tradice ruských letopisů existoval na nejzazším severu Ruska slovanský kmen, který nesl speciálně jméno Slovanů, — t. zv. *Slověné Novgorodští*, Словѣни въ Новѣгородѣ, Ноугородьци (Lavr.³ 9, 10) o nichž nemáme příčiny souditi, že patřili jižním „Slovanům", nebo že se od nich oddělili.[3]) Rovněž je možno, že záhadný název, s kterým se setkáváme ve všech rukopisech Herbordova života Ottona bamberského — „*Flavia*" (*Flavi*) a jenž tam značí v XI. stol. slovanský kraj mezi Pomořanskem na jedné a Prusy i Rusí na druhé straně,[4]) dlužno emendovati ve *Slavia* — *Slavi* a spojiti s pozdějšími Slovinci při ústí Visly (či opět se Slovany Novgorodskými?).

3. Tento stav z konce I. tisíciletí nabývá v průběhu II. tisíciletí dalších dokladů a dalšího potvrzení v tom, že se jméno Slo-

---

[1]) *Harkavi*, Сказанія 9, 49, 76, 85, 92, 125, 129, 135, 185, 193, 264, 273. *Marquart*, Streifzüge XXXII., 101, 466, *Tumanskij*, Зап. Вост. Отд. Р. Арх. Общ. X. 134. Jméno Slovanů rozšiřují ovšem někteří z uvedených zpravodajů i na neslovanské kmeny východní Evropy. Srv. *Westberg* ЖМНП. 1908. II. 364.

[2]) Letopis (Lavr.), str. 5, 6. Gallus ed. *Bielowski* (M. Pol. I. 395): terra sclavonica ab Sarmaticis qui et Getae vocantur in Daciam et Saxoniam terminatur, a Tracia autem per Ungariam . . . . per Carinthiam in Bavariam diffinitur, ad austrum vero ab Eppyro derivando per Dalmaciam, Crovaciam et Hystriam finibus maris Adriatici terminata, ab Hytalia sequestratur. Srv. též list krak. biskupa Matyáše z r. 1150, kde se dí: „Ruthenia, Polonia et Boemia vel communi appelatione Slavonia (*Bielowski* II. 16.)

[3]) Sem patrně náleží i název ruského kmene *Slávija* arabských spisovatelů Istachrího, Ibn Haukala a Balchího (z X. stol.). Anon. perský geograf z r. 982 vyd. *Tumanským* má tvar *Seljábe* (*Harkavi*, Сказанія 5, 193, 220, 276 a *Tumanskij*, l. c. 136). Srv. výše str. 270 pozn. 4. V dopisu Josefa k Chasdaji ibn Šaprutovi vedle Finů, Severjanů a Vjatičů uvádí se *Slaviun* (*Harkavi*, Russ. Revue VI., 1875, 86, *Westberg*, Bulletin de l'Acad. Pétersb. XI. 305).

[4]) Vita Ottonis II. 1: Itaque Pomerania post se in oceano Daciam habet et Rugiam insulam parvam sed populosam, super se autem, id est ad dexteram septentrionis Flaviam habet et Prusciam et Rusciam. II. 3. Rutheni, gens crudelis et aspera, qui Flavorum, Pruscorum et Pomeranorum freti auxiliis.

vanů jakožto staré domácí jméno národní udrželo nejen na třech místech Jihoslovanstva: v kraji mezi Dolní Drávou a Sávou — v *Slavonii*, u *Slovinců* a v *Staré Srbii* i *Makedonii*[1]), — nýbrž i u větve západní a sice u *Slováků* větve české a u *Slověnců* větve pomorské, zatím co *Slověné Novgorodští* odložili a ztratili staré jméno kmenové, přijavše jméno Rusů. Tento fakt je zjev, který theorie Miklosichova může vyložiti jen násilně, neboť tu zjevně neběží o jména vzniklá vlivem pozdním, na př. literárním, nýbrž o jména stará, která naopak přetrvala působení jiných, silnějších názvů národních a politických.[2])

---

[1]) Šafařík se domníval (SS. II. 51), že jméno Slovanů nesly speciálně ještě kmeny v Moesii (potomní Bulhaři), ale neprávem.

[2]) Slovincům jméno Slovanů dávalo se odedávna a opětovně od sousedních Němců a Italů a to pomohlo k jeho udržení (srv. blíže u *Perwolfa*, Славяне II. 257 sl.). Jména *Slovinec*, *slovinski* užíval na př. Frankopan ve svých dopisech z r. 1526 (Archiv f. sl. Phil. XVII. 63); pak Truber, Krell, Jurij, Megizer. V literatuře podle sdělení, za něž děkuji prof. M. Murkovi, vyskytuje se poprvé jméno *Slouenci* v Abecedariu a Katechismu slovinské řeči vydaném P. Truberem v Tübinkách r. 1550 (rovněž v jiném vydání z r. 1555 *slouenski iezig*, *slouenska besseda*, *Slouenci*). Také náš Blahoslav ve své české gramatice z r. 1571 nazývá jazyk Chorvatů, Bosenců a Illyrů *slovenským* (str. 336, 340). I v Chorvatech se název „slovanský" udržoval stále a speciálně od doby utkvěl na Slavonii (*Perwolf*, l. c. 259, *Jagić*, Ein Kapitel 58 sl.). Srv. hesla Словннк, словннкскын (*Daničić*, Рјечник III. 128, 129, Mon. serb. ed. *Miklosich*, 559). V Makedonii a Staré Srbii sice v ústech samých Slovanů staré jméno „Slovan" zaniklo, zatlačeno byvši domácími názvy, ale že zde bylo v užívání lidovém, vidíme z toho, že je Albanci udrželi, zovouce Srby u Černé Hory *Skja*, a jihomakedonské Bulhary *Škjeji*, ač slyšeli jistě od nich samých domácí názvy Srbin a Bugarin (srv. výše str. 412). Jak vzniklo jméno Slovák, fem. Slovenka, adj. slovenský (Slovačka, slovácký je novotvar v Čechách užívaný), je-li v lidu staré, resp. v těsné kontinuitě se starým Slověne, či vzniklo-li později, nelze určitě říci. Czambel je má za staré, neboť je mu udržení jména právě dokladem pro jeho theorii o jihoslovanském původu Slováků (srv. výše na str. 357). Staří slovenští grammatikové užívali názvu „*Slavus*" — „*slavonicus*" (tak i Dobrovský r. 1780 a v listech k Ribayovi r. 1785 (Новыя письма 466, 510). Ale Jiří Ribay užil slova „slowakisch", „slawonisch" v listu k Dobrovskému (Magazin II. 1786—7, 161 sl.), dodávaje při tom: „píšu slovácký, jež také zde u nás je užívanější. My sebe nazýváme *Slováky*" (Srv. *Jakubec*, Literatura česká XIX. století. I. 145.). Také r. 1785 Jan Hrdlička v Starých Nowinách vydávaných v Báňské Bystřici píše *slowácký*, *Slowáci*. Slováky vedle Čechů a Moravanů uvádí ve své kosmografii vydané r. 1554 J. z Púchova (CCCLXI.) a r. 1693 Fr. Otrokocsius (Origines hung. II.). V české literatuře jdou doklady až do XIV. stol. Uvádím tu doklady poskytnuté mi ze Staročeského slovníka Gebauerova (z nevydaného dosud hesla Slovák):

Důvody právě uvedené nasvědčují mnohem více tomu, že jméno Slované v době, kdy se celý národ rozcházel po Evropě, nenáleželo výhradně jen jednomu kmeni jeho, ba ani ne jedné celé větvi jižní, nýbrž bylo kollektivem pro celek. Tím ovšem nechci ještě říci, že tomu tak bylo od samých počátků národa, že Slované už od svých počátků zvali se tak všichni a vždy navzájem na rozdíl od sousedních pranárodů. Naopak, je-li původ jména topický, jak se dnes obecně za to má, ukazovalo by to, že vzniklo na nějakém místě, z něhož se rozšířilo. Ale to už jsou věci spjaté těsně s otázkou prvotního významu a jazykového vzniku slova, o které mi zatím nejde. Zde jsem chtěl jen s hlediska čistě historického ukázati, že pro dobu rozchodu Slovanů nepokládám tohoto jména za jméno jednoho kmene, nýbrž za kollektivum pro celek národní. Jak tomu bylo dávno před tím, před 1000 nebo více lety, historie neví. —

Ostatně také filologie podnes nezná, jak vzniklo samo jméno a co znamená. Filologové se dosud neshodli na výkladu, který by si byl získal souhlasu, jak vidno z přehledu, který dále podávám. Ale než k němu přistoupím, chci dříve uvésti, v jakých formách vystupuje jméno Slované v starých pramenech.

Nejstarší nám známý domácí tvar zněl **Словѣне** od sg. **Словѣнинъ**, země Slovany obydlená slula ***Словѣньско**, jazyk resp.

---

slowak — *sclauus* ve Velešínově Slovníku ze XIV. stol. (zach. v přepise stol. XVI.); *Czechowe y Slowaczy* v Laktiferu Jana Vodňanského z r. 1511; několikráte vystupuje jednak příjmění *Slowak*, jednak apell. *slowaczek* v knihách Kolínských z r. 1494, 1495, 1591. Prof. J. Jakubec upozornil mne ještě na dva další doklady: Viktorin Kornel ze Všehrd r. 1495 píše v listě jednom „*Čechové a Slováci*" (ed. *H. Jireček* V. ze Všehrd. O praviech země české 536-7) a Mik. Konáč z Hodištkova v překladu Kroniky Aen. Sylvia, vyd. r. 1510. píše „*neb muože tobie užytek przinesti Czechu, Slowaku, Morawtže, Polaku*" (*Dobrovský*, Gesch. böhm. Spr. 1818, 367.) Ze všeho toho lze souditi, že i na Slovensku v době té jméno jako lidový název existovalo a že je výsledkem kontinuity. — Pomorského „*Slôvjinc*" (fem. *Sluovjinka*, adj. *slovjinski jązek*) neužívá se dnes ve významu jména národního, nýbrž náboženském (ten kdo chodí na slovanskou bohoslužbu), ale je to patrný pozůstatek ze starých dob, a termin „slawięsky" pro jazyk máme doložený už z r. 1586 ve zpěvníku býtovského faráře Šimona Krofeye (*Lorentz Fr.*, Slovinz. Grammatik. Petrohrad 1903, 2; Archiv sl. Phil. XXIV. 70). Srv. k tomu právě uvedený, ovšem emendovaný, doklad Herbordův ze stol. XII. Podle Lorentze byl jazyk polabských Slovanů doma nazýván *slüvēnsky̆* (Archiv f. sl. Phil. XXIV. 70). Jinak z polabštiny **Slüvēnăc* není doložen.

plémě — **словѣнескъ ѩзыкъ, словѣньскъ народь вьсь**. Tak se objevuje jméno v nejstarších pramenech domácích[1]) a témuž nasvědčuje nejstarší běžný tvar klassický, jenž u Ptolemaia zní ***Σουοβηνοί***, v textech byzantských počínajíc VI. stol. s proměnou náslovného *sl* v *skl*, *stl* nebo *sthl* a s proměnou kořenového *o* v *a*[2]) — obyčejně ***Σκλαυηνοί***, ***Σκλαβηνοί***, ***Σκλαβῖνοι***, ***Σκλαυῖνοι***, ***Σκλαυινοί***, v latinských Sclaueni, Sclauini, země Sclauenia, Sclauinia.[3]) K němu se druží později a méně často tvary ***Σθλαβηνοί***, ***Σθλαβῖνοι***, ***Σθλαβινοί***, lat. *Sthlaueni*, *Stlauini* a konečně i tvar ***Σθλαβενοί*** v Žití sv. Klimenta, nebo vyjimečné ***Ἐσκλαβῖνοι***, ***Ἀσκλαβηνοί***,[4]) ***Σκλαβίνιοι***, ***Σκλαυηνίοι***.[5])

---

[1]) Srv. na př. u *Chrabra* (ed. Šafařík 89), Jana exarcha bulharského a Gregoria presbytera bulharského, v Pravdě ruské kn. Jaroslava, v Letopisu Kijevském, v leg. o Konstantinovi a Methodiovi, v Žití sv. Nauma, v Proglasu bisk. Konstantina. Srv. citáty u *Miklosiche*, Lex. palaeoslov. 888. Vedle toho nalézáme formy: **Словенинь**, **словени** (*Daničić*, Рјечник, III. 129), Словенинѣ (*Buslajev*, Ист. христом. церк. сл. яз. 1861, 775).

[2]) Tato proměna náslovného *sl* v *skl* nebo *stl*, *sthl* je zjev obvyklý u Řeků i Latinů. Podobně vzniklo ze slov. *Visla* buď *Visula* nebo *Vistillus*, *Vistula*, *Viscla*, *Viscella* (z čehož něm. Weichsel), z germ. koncovky *-gīsl* vzniklo -gisclus, *γισκλος*, podobně sl. слово, бръшлянъ přepisuje se *σθλόβω*, *μπρουσκλιάνη*, podobně vznikají ř. formy osadních jmén ***Σθλενοβά*** — Zletovo, ***Σθλανίτζα*** — Slanica, ***Περισθλάβα*** — Přeslav, ***Σθλαβοτίλιν*** v Syrii, ***Σθλαβίστη*** v Bulharsku a j. K záměně *k* a *t* v násloví srv. i variaci lat. *scloppus* a *stloppus*. Tíže je vysvětliti proměnu *o* v *a*. Slyšeli snad Řekové místo Slověne — Slavěne? Má pravdu *Vasmer*, když myslí, že slov. *o* bylo otevřenější než latinské a proto přepisováno *a*, srv. ***Πειράγαστος*** — Pirogost (Kuhns Zs. XLI. 157), či změnilo se zde teprve později slov. *o* v *a*, jak soudí *Kretschmer* (Archiv sl. Phil. 1905, 232)?

[3]) To je tvar obvyklý u Pseudocesaria (***Σκλαυηνοί***), Prokopia (v nejlepších ruk. obyčejně ***Σκλαβηνοί*** nebo ***Σκλαβῖνοι***), Theofylakta Simokatty (*Σκλαυηνοί*, adj. *σκλαυήνιος*), Menandra (***Σκλαβηνῶν ἔθνος***), v Žití sv. Demetria (***Σκλαβῖνοι, Σκλαβινιοί***), Nikefora Patr. (***Σκλαβηνοί***), Theofana (***Σκλαυινοί, Σκλαυινία, αἱ Σκλαυινίαι***) a ještě u Nikef. H st. Eccles. (***Σκλαβηνοί***), Leona gramm. (***Σκλαβηνοί*** vedle častějšího ***Σκλάβοι***), Zonary (***Σκλαβηνοί, Σθλαβινῶν λᾶος, Σθλαβικὰ ἔθνη***), v Etymol. Magnum (***αἱ Σκλαβηνίαι***) u Theof. cont. (***Σκλαβηνοί***), atd., u Kedrena (*Σθλαβῖνοι* vedle *Σκλαβῖνοι* a *Σθλάβοι*), Nikef. Bryennia (*Σθλαβίνοι*) — v latině u Jordana (Sclavini, Sclaveni; některé ruk. i Sclauani, Sclaui), Jana Bicl. (Sclavini), Fredegara (Sclavini vedle obvyklého Sclavi), v chronikách a dopisech italských (Sclaveni, Sclavenia, srv. *Rački*, Doc. 335, 356, 361, 362, 367) atd.

[4]) *Ἐσκλαβῖνοι* (Prokop. III. 35, ruk. W. Jan Efesský III. 25), *Ἀσκλαβηνοί* (Prokop. Anekd. XI.). Je to patrně forma, jež se dostala k Řekům z Orientu, ze Syrie, kde byla forma *Asklavainu* obvyklá (*Chvolson*, Изв. 137). Srv. jednou u Fredegara Chron. IV. 48, *Esclavi* (*Kos*, Gradivo I. 197).

[5]) Theofylaktos VIII. 5, 10, Leg. Demetr. I. 109.

Sem náleží i adjektiva sclaviniscus, sclavaniscus, sclavinicus, sclauanicus.[1])

Současně však, ač zprvu řídko, vystupuje i zkrácená forma *Σκλᾶβοι*, *Σκλάβοι*, *Σθλάβοι*, *Sclavi*, *Schlavi*, *Sclavania*, později i *Slavi*, adj. *σθλαβικός*, *sclauicus*,[2]) která se od doby VIII. stol. stává tak běžnou v kronikách, že není třeba pro tuto dobu uváděti podrobných dokladů. Vedle těchto dvou hlavních tvarů *Σκλαυηνοί* — *Σκλάβοι* objevují se ojediněle ještě tvary: *Σκλαβῶνοι*, *Sclauani*, *Sclauones*, *Σθλαβησιανοί*, *Σθλαβογενεῖς*.[3])

Že by *Σκλάβος* byl tvar, jenž teprve později povstal u Řeků a Římanů, nelze uzavírati na základě uvedených dokladů, v nichž se objevuje, jak viděti, současně vedle *Σκλαυηνός* už od prvního vystoupení tohoto jména v historii. Spíše máme dojem, že už od počátku slyšeli Řekové vedle **Словѣнинъ** i ***Славъ** — patrně

---

[1]) V listinách IX.—X. stol. papežských i císařských srv. *Kos*, Gradivo II. 9, 196, 232, 334, 362.

[2]) Tuto formu našel jsem už na epitafu biskupa Martina zemřelého asi r. 560 (srv. výše str. 470) a v dějinách Agathiových z let 552—558 (IV. 20 *Σουαρούνας Σκλάβος ἀνήρ*); potom vedle tvaru *Σκλαυηνοί* vystupuje ač řídko, u Theofylakta, u Malaly (jedenkráte) a v listech papeže Řehoře I. (Sclavi, srv. výše str. 224). Od stol. VII. objevuje se již častěji, na př. v legendě demetriovské několikráte vedle *Σκλαβῖνοι*, rovněž v kronice paschální, u Georgia Pisida, u anonymního básníka popisujícího vítězství Herakliovo r. 626 (*Σκλᾶβοι*, *Σθλάβοι*) a také na pečeti bithynských Slovanů čteme *ΣΚΛΑΒΟΩΝ* (srv. výše str. 459); na západě na př. u Isidora sevillského a ve Vita s. Columbani (*Sclavi*). V VIII. a IX. stol. je už tento tvar zcela běžný (ač se vedle něho udržuje ještě Sclaueni, *Σκλαυηνοί*) jak u historiků byzantských, tak i u historiků a v kronikách západních (srv. indexy vydání). Obvyklý je ovšem tvar *Σκλάβος* a *Sclavus*, tvary s *t* a *ϑ* jsou řídké. Vedle nich se objevují ojediněle ještě jiné různé formy, na př. *Schlavi* (v listinách X. st., srv. *Kos*, Gradivo II. 305, 343) a také forma *Slavus*. Tuto (*Slavi*) našel jsem nejdříve v listině Arnulfově z r. 896 (*Kos*, II. 235) a v zkrácené francké historii Petrově z IX. stol. k r. 878 (srv. citát výše str. 473 pozn. 6). Ale podle všeho už *Suavi* Jordanovi (Getica 250, srv. výše str. 473) sem patří. Že by Řekové byli dělali rozdíl mezi formou *Σθλάβος* a *Σκλάβος*, označujíce prvým tvarem Albance, je nesprávná domněnka, kterou kdysi vyslovil *C. Sathas* a dobře odmítl *J. Sozonović* (srv. výše str. 443).

[3]) *Σκλαβῶνοι* (rk. A. V. G. Prok. Anekdot XI.), Sclauani (v listině Tassilově z r. 770, *Kos*, Gradivo I. 274) nebo v annalech Fuldenských (srv. index). Forma *Σθλαβησιανοί* nebo *Σθλαβησιάνοι* u Konst. Porf. de adm. imp. 50, podobně jako *Σθλαβογενεῖς* (Theofanes cont. II. 10, Anna Komnena II. 1, VII., 3) neznamená čistých Slovanů, nýbrž lid, pocházející ze Slovanů, přestěhovaných do Asie (srv. výše str. 467 a analogické *Θρακήσιοι*). Odtud i *Σκλαβισία* (Theof. cont. VI., Leon gramm. ed. Bonn 286).

v hojné koncovce jmen osobních,[1]) a myslil bych, že Baudouin de Courtenay a jiní (viz dále str. 482) mají pravdu potud, že aspoň forma *Sclavus-Σκλάβος* souvisí s těmito jmény a povstala synkopicky.[2])

Z této formy povstaly i pozdější formy orientální. Arménská forma v geografii Mojžíše Chorénského zní *Sklavajin*, v arm. překladu kroniky Michala Syrského psáno je jednou *Sglou*, jinde *Sglav*.[3]) Arabové přejali tvar *Σκλάβος*; ale nemohouce v duchu své fonetiky trpěti náslovné *skl*, vložili do něho hlasný zvuk a utvořili *Sakláb*, pl. *Sakálibe*. Později, když se Arabové stýkali sami se Slovany, vznikla podivná forma *Slavije*, *Slaviun*, na př. u Istachrího, Ibn Haukala, Idrisího a v korrespondenci Chasdaje ibn Šaprúta s chazarským králem Josefem.[4])

Jak vidno, existují dvě základní formy jména Slovan už v nejstarších památkách, a tato okolnost dala podnět k velkým differencím a sporům při odpovědi na otázku, jaký je e t y m o l o g i c k ý v ý z n a m a p ů v o d j m é n a? Dlužno při tom vycházeti od formy Сдовѣнинъ či od formy *Славъ?

Že otázka po původu jména Slovanů byla stále na denním pořádku a že se všemožně badatelé, jak národnosti slovanské, tak i cizí, snažili ji rozluštiti, je při významu národa slovanského zcela přirozené. Otázka, čistě filologická, nebyla však vždy řešena s tohoto jedině správného hlediska, a když byla, dálo se to velmi často nevědecky. Nicméně ani ti, kteří jinak stáli v čele slovanské filologie, nedovedli na ni dáti uspokojivé odpovědi. Sám, nejsa filologem, nemohu se vůbec odvážiti otázku tu samostatně řešiti nebo pouštěti se do filologické kritiky jiných. To budiž na vy-

---

[1]) Srv. na př., jaké množství osobních jmén s koncovkou *-slaus*, *-sclaus*, *-slaua*, *-sclaua* má na př. čedadský kodex z V.—VI. stol. s přípisky IX. stol. (*Rački*, Doc. 382, *Kos*, Gradivo II. 248).

[2]) Jinak vykládá *P. Kretschmer* (Archiv sl. Phil., 1905 232). Soudí, že snad Řekové formu *Σκλαβηνοί* pojímali adjektivicky a utvořili si k omu substantivum *Σκλάβοι*.

[3]) *Dulaurier*, Journal Asiat. 1848 Oct. 324.

[4]) *Harkavi*, Сказанія 4, 193, 220, *Charmoy*, Rélation 381. O formě *Slavia*, *Slaviun* podivně komolené v arab. rukopisech srv. *Harkavi*, 199, *Westberg*, Bullet. Akad. Petr. XI. 305 a ЖМНП 1908 II. 398. Westberg se dívá vůbec skepticky na čtení Slavia. Anonymní perský geograf X stol. má *Seljabe* (viz výše str. 270). Zde bych také uvedl perský lidový výklad, který zapsal Kardízí (ed. *Bartold*, 108). Jméno prý pochází od slova *sek* — pes, a to proto, že praotec Slovanů, slepý syn Jafetův, krmen byl po 4 leta mlékem feny, načež nabyl zraku; odtud Slované slují *Seklabi*.

světlenou, proč v následujícím odstavci, vykládaje o původu jména Slovan, omezím se na objektivní přehled dějin celé otázky a poznámky své přičiním jen potud, pokud mne hledisko historické k tomu oprávní.

Historie těchto výkladů brala se hlavně dvojí cestou podle toho, vycházeli-li badatelé od formy Slovan, stsl. Словѣнинъ, či od formy *Σκλάβος* a rus. Славянъ. V celku možno říci, že až do Šafaříka, který se prohlásil pro původní kořen *slov*,[1]) byla více dávána přednost tvaru *slav* a sice pro shodu jeho se slovem *slaviti, sláva, slavný*, jehož význam vil kolem minulosti národa krásnou a svůdnou glorиolu. Proto se také s výkladem jména Slovanů od *slávy* (Slované tolik co *slavní, gloriosi, αἰνετοί*) setkáváme neustále,[2]) od XIII. stol. počínajíc (Marignola) až do XIX. století. Mohl bych uvésti spoustu výkladů starých kronikářů, grammatiků, mythologů a vůbec literátů, kteří sem náleží, ať původu slovanského nebo cizího, ale bylo by škoda místa. Jsou to vesměs výklady naprosto nevědecké.[3])

Vedle tohoto výkladu od *slávy* setkáváme se však velmi brzy i s výklady, které vycházely od kmene *slov* a spojovaly jméno národa se sl. *slovo, sloviti*, — tedy Slované tolik co *mluvící, verbosi, sermonales, veraces, ὁμόγλωττοι*, jak se překládalo. Tento výklad podal, pokud vím, už Přibík Pulkava (1374); po něm se ho přidrželi rovněž mnozí buď proti výkladu od *sláva* nebo vedle

---

[1]) *Šafařík*, SS. II. 46 sl.

[2]) Odtud se také dávala přednost umělé formě *Slávové* nebo ruskému *Slavjané* před jinak všeslovanskou formou *Slované*, a odtud také hojné spojování Slovanů se starými Venety, Henety, Enety, jejichž jméno se také vykládalo *αἰνετοί*, t. j. slavní (srv. SS. I. 52).

[3]) Patří sem na př. v XIV.—XVII. stol. Marignola, Dubravius, Bielski, Orzechowski, Sarnicki, Paprocký, Cromer, Piasecki, Pešina z Čechorodu, Carion, Z. Garcaeus, Bohorič, Orbini, Balbín, Schickfuss, Beckovský, Matyáš ze Sudetů, Václav Rosa, O. Stredonius, Decius, Chr. Hartknoch, M. Henelius, N. Mareschalk, v XVIII. stol. Polikarpov, Hrdlička, Ullmann, Dobner, Tatiščev, Treďjakovskij, Kulczinski, Jordan, Doležal, Jablonowski, Středowský, Severini, Raić, ruská synopsis atd., v XIX. stol. Kollár, Klassen, Mikoczi, Zabělin a mnozí jiní. Doklady možno shledati podle citátů týkajících se původu národa Slovanů, jež jsem uvedl v SS. I., str. 41 nsl. Přehledy starších theorií mají na př. *Horváth St.*, Urgeschichte der Slawen (Pešť 1844) 21 sl. a zejména do r. 1830 *J. Kollár* v spisu „Rozprawy o jménách, počátcích a starožitnostech národu slávského a jeho kmenů“ (Budín 1830 41 sl. Srv. i jeho spis „Sláwa bohyně a původ jména Slávů čili Slawjanůw“ (Pešť 1839).

něho,[1]) až konečně autorisoval jej sám *J. Dobrovský*.[2]) Udržel se do posledních dob.[3])

Ale proti oběma těmto výkladům[4]) počali filologové právem namítati, že suffix *-ěn*, *-an*, *-anín*, *-ěnín* ukazuje na odvozeninu z názvu topického. To cítil už J. Dobrovský a utvořil si proto topické jméno **Slovy*. Po Dobrovském postavil se na toto stanovisko *P. Šafařík* a poněvadž mu výklad Dobrovského nestačil, podal nový (ovšem s reservou): Slověnínъ bylo jméno místní, odvozené sice od kraje **Slovy*, ale toto jméno nevzniklo od *slovo*, *sloviti*, nýbrž je ve spojení s litevským *salava* (lot. *sala*, od toho pol. *żuława*), značícím výspu, ostrov.[5]) Ale ani výklad Šafaříkův nedoznal přijetí a týž osud sdílela i řada jiných novějších pokusů vyložiti „Slovana“ buď za jméno topické[6]) nebo

---

[1]) Patří sem na př. A. Krantz, Szentivanyi, Cromer (tento nevěděl, pro který výklad se rozhodnouti), později F. Durich, Anton, Müller, Karamzin.

[2]) *J. Dobrovský*, Hist. krit. Untersuchungen woher die Slawen ihren Namen erhalten. (Abh. ein. Privatges. in Böhmen VI. Prag 1784, 268—298), Slovou-li Slované od slávy čili od slova? ČČM. 1827. I. 80—85. Srv. ještě *Durich*, Bibl. Slav. Vind. 1795. 3—28, Slavin 1806, 14, a listy Dobrovského k Ribayovi (Новыя письма ed. *Jagić*, str. 511) a k Bandtkemu (ed. *Francev* 25). Dobrovský vycházel od sl. словити, od kmene *slъ* (srv. stind. *śru* ř. *κλυ*, lat. *clu*, g. *hru*, *hlu*), ale poněvadž uznával topickost názvu, zkonstruoval si proto i zemi *Slovy* zvanou. — Výklad od *slovo* přijal i *Zeuss* (Deutschen 68).

[3]) Srv. na př. *Kętrzyński*, Lygier 111, *A. F. Pott* (I. Suppl. Techmers Zs. 1887, 166, Etym. Forsch. II. 2. 733, 1867), *Hruševskij*, Ист. Укр. I. 31, *Krek*, Einleitung 251, 299.

[4]) Jiné nápady, objevující se jen jednotlivě a obyčejně více méně nesmyslné, zde na dobro pomíjím (Slovan = slověk, člověk, nebo výklad od skála, od hlava, od sělo, od słač, od соловей a pod.), ačkoliv se udržují podnes (srv. na př. ruský spis M. Lechnického o původu jména Slovan ze *sělo-van* z r. 1896). Připomněl bych jen, že *J. Grimm* pokládal Suevy za Slavy, Slovany a jméno odvozoval od **sloba*, **svoba* = libertas (Gesch. d. d. Spr. 225). O výkladu jména zvláštní stati vydali ještě vedle Lechnického *Moroškin* (О значеніи имени Славянъ и Руси. Moskva 1840) a *Fr. Čelakovský*, „Jazykozpytná rozmlauwání o gménu Slowan“ (ČČM. 1837, 53 sl.), kde píše pro spojení Slovák — člověk.

[5]) *Šafařík*, SS. II. 46 sl. Z Kollárových Rozpraw (str. 47) vidím, že tento výklad Šafaříkův nebyl původní, nýbrž že už před ním *Ostermayer* (Alte Bewohner Preussens. Königsberg 1780, 71) vykládá Slovany od *salawa*, — Leute die auf Inseln wohnen.

[6]) Sem patří tyto výklady: *J. Perwolf* se domníval, že u balt. Slovanů existovalo město *Slauna*, *Slawena*, *Zlawe*, *Zlowe*, dnešní něm. *Schlawe*

jinak.[1]) Proto většina předních filologů staví se negativně ku všem dosavadním výkladům,[2]) i k výkladu od *slovo, sloviti*, ač dlužno doznati, že tento výklad byl by nejpřirozenější, maje analogie i jinde a maje zajímavou antithesi v slov. názvu pro Germany — *Němec*. Neboť výklad tohoto od нѣмъ, нѣмьць — němý, jemuž nerozumíme, proti tomu, jehož slova, řeč chápu, je jak s filologického tak i historického hlediska správnější než spojování jména Němci se názvem západogerm. kmene Nemetů.[3])

(u Kašubů Słowno), jehož starší tvar byl *Slovy* a od něho vzniklo Slověné. Význam tohoto „slovy" není znám (Slaw. Völkernamen, Archiv sl. Phil. VIII. 24). *Ign. Hošek* předpokládá význam slovъ — pahorek, Slověné — obyvatelé pahorků a hor (O významě jmen Čechové, Moravané, Slované. Č. Mat. Mor. 1891).

[1]) Sem patří *J. Baudouin de Courtenay*, jenž vznik národního jména Slovan hledá u Římanů, domnívaje se, že toto označení *Sclavi*, *Sclaveni* dáno bylo národu proto, že osobní jména slovanská přehojně měla koncovku *-slavъ*, *-slava*, pod. jako řečtina své -κλῆς. (V stati „Слав. языкы" v Brockhausově ruském Lexikonu s. v. Славяне, a stati „Sull' apartenenza linguistica et etnografica degli Slavi del Friuli", kterou znám z něm. překladu v žurn. Politik 1899, 15—16. XII.). Tento výklad nalezl jsem ostatně už u *Dobnera* (1761), *Pelcla* (1774), *Mikócziho* (1808) a *Luňáka* О происхожденіи именъ Чехъ, Лехъ, Русь и Славяне. (Уч. Зап. Казан. Унив. 1890. kn. 2. Srv. ref. *Sobolevského*, Жив. Стар. I. Лит. 19). S Baudouinem z části projevil souhlas i *J. Zubatý*, pokládaje za možné, že původní forma jména zněla *Slověnъ*, a že vznikla hypokoristickým rozpůlením nějakého starého komposita, u něhož prvního nebo druhého členu základem bylo **K'lěvos*, **sloves*, **sleves*. Později teprve jméno *Slověn přešlo deklinací do vleku jmen na *-janin-*, *-jane*. (K slovanským kmenům na -jan, -ěn. Listy filol. 1902, 220.) *Gr. Iljinskij* pokládá jméno za participiální tvar slovena **slověti*, **slověnъ* člověk mluvící srozumitelnou řečí, pod. jako z **graždati* vzniklo *graždanъ*, od **zemlь*, **zemljati* — *zemljanъ* (О нѣкоторыхъ архаизмахъ и новообразованіяхъ праслав. языка. Praha 1902. IV. Srv. poznámky *Jagićovy* v Archivu 1902, 583). *Mikkola* (Сборникъ статей посв. Ф. Фортунатову, Varš. 1902; Р. Фил. В. 1902 3 kn,) sestavuje Slověninъ s ř. *σλαϝός*, *λαός*, kelt. **slougos* — družina, plémě, Slověninъ — člen plemene. Také *Suttnar* staví Slověnin k stsl. *sluga* — sluha, původně dítě, hoch, pak muž, člověk (Jagićův Zbornik 612). Proti *Penkovu* výkladu (Origines ariacae, Wien 1883, 126 sl.) od koř. *sru* a významu otroka (*sluga*) viz *Krek*, Einleitung 250.

[2]) Srv. na př. *Miklosich*, EW. 308, *Jagić*, Archiv sl. Phil. XXIII. 572, XXIV. 583, *Brückner*, Bibl. Warsz. 1900, Luty 207, *P. Kretschmer*, Archiv XXVII. 232.

[3]) Tito Nemeti (*Nemetes*, Caesar BG. I. 51, VI. 25, Tac. Germ. 28, Plinius IV., 17, 106, Ven. Fortun. I. 9, *Νέμητες* Ptolem. II. 9, 9, *Nemetae*, Amm. Marc. XV. 11, 8, XVI. 2, 12) byli západní kmen germanský, jenž seděl

Ještě několik slov o poměru jména *Slovan* k něm. *Sklawe* — otrok. Slované, jak nám ukáží přemnohé doklady v oddílu kulturních starožitností slovanských, byli na poč. středověku přehojně prodáváni za otroky, a to jak od Němců, kteří je porobili na Labi a v Alpách, tak od různých orientálních výbojníků (Avarů, Arabů a Maďarů) a od Židů. Tím se přirozeně vyvinul appelativní pojem *Sclavus* = otrok,[1]) a pojem ten se rozešel po celé Evropě (něm. *Sklawe*, angl. *slave*, holl. *slaef*, švéd. *slaf*, franc. *esclave*, šp. *esclavo*, port. *escravo*, ital. *schiavo*). Vykládati, že

---

na levém břehu Rýna v okolí Špýru a Mohuče a nemáme žádného dokladu nebo svědectví, že by se byl kdysi dostal do sousedství Slovanů tak, abychom přechod jména jeho v slov. označení pro Němce vůbec pochopili. Ostatně ani germ. původ Nemetů není jistý; jméno jeho je rázu gallského. *Berneker* vidí překážku tohoto odvození v slov. suffixu ьсь (*Peisker*, Älteste Beziehungen 99), rovněž *Janko* (Věstník Akad. 1908, 188). Přes to odvozuje se ještě *Němec* od *Nemet* (*Mikkola*, Р. Фил. В. 1902. 3 kn., Kluges Zs. f. d. Wortforsch. VI. 1905, 372, *Peisker*, l. c., *J. Florschütz*, Nast. vjesnik XIV. 1906 H. 9—10). Antithesi *Němec* od нѣ мъ postavil už *Dobrovský*, l. c. (ale našel jsem to ij u *Henelia*, Silesiographia renovata. Vratislav 1704, 28), pak *K. Zeuss* (Deutschen 68) a souhlasí s ní *Miklosich*, Et. W. 215 a dnes na př. *Bruckner*, Ciwilizacja i język 24, a patrně i *Murko* (cit. u *Peiskera*, l. c.), i *Janko* (Věstník Akad. 1908, 188). Slovanská forma přešla do řečtiny a vyskytuje se nejprve v žití sv. Klimenta (*Νεμιτζοί*), pak u Konst. Porfyr. de cerem. II. p. 398 (*οἱ λεγόμενοι Νεμέτζιοι*), pak v listině císaře Alexia Komnea z r. 1088 (*Νεμίτζοι*, Byz. Zs. III. 374). Odtud novořecké *Νέμτζης*, *Νεμιτζός* (*Matov*, Грцкобълъ ст. 74, srv. výše str. 442). Slovanské Němec přešlo potom i k Arabům: *Námdžín* u Mass'údího r. 943—4 (*Marquart*, Streifzüge 105); v listě chazar. krále Josefa k Chasdajovi r. 960 čte se: země *Nemez* (Russ. Revue 1875, 79).

[2]) Srv. starověké analogie jmén *Δάος* (Dacus), *Γέτης* v Řecku. Kde vznikl přechod jména Slovan v appelativum otroka, není jisto. *Šafařík* soudil, že v Německu (SS. II. 52, 341), zejména po vítězství Franků nad Avary, podobně soudili i *Diez* a *Miklosich* (Et. W. 308). Ale nověji *Baist* (ač důvody jeho nejsou všechny správné) domnívá se, že to vzniklo na jihu Evropy, nejspíše v Italii (Zs. f. franz. Spr. ed. *Behrens*, XIII., II. 190 sl. 1891). Tak i *Kluge*, Et. W. d. d. Spr. VI. Aufl. s. v. Sklawe, *Janko*, l. c. 188, a *G. Koerting*, Lat. rom. Wörterbuch (Paderborn 1891) str. 649. Německé *slave* (sthn. *slavo*) přešlo ve význam otroka do Italie, zde zastoupilo staré *servus* a změnilo násloví v tvar **sclavo*, *schiavo*. Ten se pak rozešel po ostatních zemích. *Jacob* (Welche Handelsartikel bezogen die Araber, Berlin 1891, 16) domnívá se, že apellativum ve významu otroka je původu arabského (srv. téhož Waaren beim arab. nord. Verkehr. Berlin 1891, 6). Zřejmě vystupuje *sclavus* ve významu otroka ve Vita Johannis Gorziensis z X. stol. (MG. SS. IV. 371: per sclavos cubicularios omnia perferuntur).

historické jméno Slovanů vzniklo z něm. Sklawe — otrok (tak *Mone*, *Penka*), je však theorie nesprávná a dávno odbytá.[1])

* * *

Jako při etymologickém výkladu jména Slovanů, tak i při jménech Chorvaté a Srbové mohu se zde omeziti pouze na referát o tom, co bylo dosud podáno a jaké etymologické pokusy byly učiněny. O historickém významu obou jmen pojednal jsem již výše na str. 385, 390.

Jméno Chorvat jest původu záhadného a to v takové míře, že ani nevíme, je-li původu slovanského, či ne.

V prvé době slovanského etymologisování převládala snaha vyložiti jméno ze slovanštiny a setkáváme se tu vedle jiných výkladů, jež za zvláštní zmínku nestojí,[2]) především se spojováním jména se slov. chrb, chrib (stsl. хрьбьтъ, хрибьтъ, хрибъ), což přijal i Šafařík a po něm na základě jeho autority přemnozí jiní.[3]) Už tehdy stále přicházela na mysl shoda a spojitost jména Chorvatů se jmenem Karpat, zejména, když i historie Karpů, národa, jehož jméno jazykově i historicky nebylo lze od Karpat odděliti, a jenž od Karpat přešel k Drávě, ukazovala jednomu více, druhému méně pravděpodobně na totožnost s kmenem Chorvatů.[4]) Ale tomuto spojení chyběl doklad jednak pro přímé spojení Karpů s Chorvaty, jednak pak pro přechod formy *Καρπάτης* v Хорвате, Харвате nejstarších domácích památek. Teprve

---

[1]) Srv. o tom *Šafařík*, SS. II. 52, *Horwath*, 39, *Krek*, Einleitung 250, 300.

[2]) Uvádím aspoň nejstarší výklad, který nalézáme u Konstantina Porfyrogenneta (de adm. 31) vykládajícího „*οἱ τὴν πολλὴν χώραν κατέχοντες*" (srv. výše str. 246) a výklad Tomáše splitského, spojující jméno s *Curetia, Curetes vel Coribantes* (Hist. Salon. VII.).

[3]) Tak soudili už *Katancsich* a *Dobner*, po nich Šafařík, SS. I. 532, II. 112, 322. Po Šafaříkovi vykládali podobně na př. *Kaulfuss*, Slawen 14, 17, 22, *Rački*, Оцјена 23, Doc. 422, *Ružič*, Stara postojbina 17, *Drinov*, Заселеніе 61, *Čubinskij* (Труды этн. стат. экспед. VII. 457), *Mair*, Gymn, Progr. Pola (1900. 6), *Cuno* (Skythen I. 231). Proti tomuto spojení Chorvatů s Karpaty a Chrby postavil se už *Dobrovský* v korrespondenci s Kopitarem r. 1810 (Письма Добровскаго и Копитара 109; srv. i Institutiones 214), později *Pniower* (DA. II. 377), *Tomaschek* (Sitzungsber. Akad. Wien Bd. CXXXI. 91) a *Grot* (Изв. Конст. 88).

[4]) Srv., co jsem o tom pověděl při výkladu o Ptolemaiových Karpech I. 427 sl.

v poslední době pokusil se prof. Braun o nový výklad přechodu jména *Karpaty* v *Chorvat*, jejž jsem také přijal do svých Starožitností.[1]) Ale i tento výklad doznal vedle souhlasu i rozhodného odmítnutí se strany vynikající,[2]) a poněvadž vedle toho žádný jiný nověji podaný pokus nesnesl přísnější kritiky nebo nedoznal schválení,[3]) — zůstává celkový výsledek této otázky posud negativní.

Stará slovanská forma jména je v nejstarších pramenech **Хръватинъ**, pl. **Хръвати**, **Хрвате** i **Хорвати**, adj. **хорвацкой**, **корвацкой**.[4]) Tomu odpovídají i nejstarší tvary řecké a latinské *Χρωβάτοι* (obyčejně), řídčeji *Χορβάτοι*, *Κραβάτοι*, *Κρώβατοι*, lat. *Chroati*, *Crouati*, *Crauati*, *Chruati*, *Cruuvati*, *Crouuati*, *Crauuati*, *Krabati*, *Chrouatia*, *Chrobatia*, *Corbatia*, *Chroatia*, *Croatia*[5]) a arab. *Charvátín* u Masʻúdího.

---

[1]) Srv. SS. I. 297, 428. Braun vykládal r. 1899 přechod *Καρπάτης* v Харвате prostřednictvím německých Bastarnů, kteří utvořili přechodní formu *Harfaða (Разысканія I. 105, 173).

[2]) Přijal jej *Pogodin*, Слав. передвиженія 89, odmítli *Brückner* (Kwart. hist. 1902, 281, Archiv sl. Phil. XXII. 246), *Jagić* (Archiv XXIII. 612) a *Sobolevskij* (ЖМНП 1906, XI. 195).

[3]) *Hirt* (Beitr. z. Gesch. d. d. Spr. XVIII. 518) srovnával něm. kmen *Harudes*, *Χαρούδες*; *R. Much* (tamže XX. 12) spojoval lat. *cervus*; *Penka* (Orig. ariacae 128) měl za základní formu *sru-a-t* — příslušník, otrok (jako Slovan); *Wirth* (Gesch. Asiens I. 252) vychází od bulh. jména *Kuvrat*; *Sobolevskij* (l. c.) opírá se o kašubské *Kartvak* — muž a domnívá se, že Chorvat značilo ruské молодецъ. Nejvíce úspěchu měl *Daničić*, jenž vykládal jméno od kmene *sar* — brániti, *Сар-ва-тинъ — Хръватинъ (Osnove srb. ili hrv. jez. 211) a *J. Geitler*, jenž je spojoval s lit. *szarwótas* — ozbrojený (Rad XXXIV. 111, Listy filol. III. 87). Tento výklad přijali na př. *Tomaschek* (Sitzungsber. Akad. Wien CXXXI. 91), *Grot*, l. c. a *Smičiklas* (Pov. Hrv. I. 89). Proti *Baudouin de Courtenay* (Филол. Зап. 1879. I. 44) a *Jagić* (Archiv sl. Phil. IV. 174). *Maretić* doznal, že výkladu nezná (Slaveni 73).

[4]) Letopis kijevský v různých rukopisech má Хорвате, Хровате, Хрвате, Хръвате, leg. o sv. Václavu Хорвати; Хрьватинъ, Хрьвати je v starých pramenech srbských (Daničić, Рјечник III. 434), v glagolském nápisu na chrámu sv. Lucie na Krku z doby c. 1100 хръватскъ (*Rački*, Doc. 488), leg. o sv. Ivanu корвацкой (*Rački*, Doc. 378), u Dalimila, *Charvaty*. Srv. výše str. 263 a dále *Miklosich*, Lexicon palaeoslov. 1098.

[5]) *Χρωβάτοι*, *Χρωβατία* (Konst. Porfyr.), *Χορβάτοι* (Kedrenos), *Κρώβατοι* (Theof. Continuatus), *Κραβάτοι* (Zonaras), *Χωροβάτοι* (Nikef. Bryennios), *Κραβατία* (Nik. Choniates). Alfred má *Horithi*, v zákl. listině pražského biskupství *Chrovati* — *Chrouati*, ostatní lat. formy jsou z císařských listin

A. Pogodin se domnívá, že našel nejstarší doklad jména na nápisech tanaidských z II.—III. stol. po Kr. a to ve jménech *Χορόαθος, Χορούαθος*. Místo nálezu je ovšem vzdáleno, ale shoda jména je překvapující.[1])

O jménu Srbů můžeme říci aspoň tolik, že je původu podle všeho slovanského.

Jako jiná hlavní jména národní, prodělalo i toto jméno řadu výkladů, z nichž žádný až po dobu Šafaříkovu neměl významu.[2]) Ještě Dobrovský doznával, že výkladu podati nedovede. Teprve Šafařík, ujav se otázky, dovodil nejprve z přehledu pramenných tvarů, že dlužno rozeznávati formu širší *Sereb* (*Serb*) — užší *Srb*, a prohlásil první za starší, původnější; na základě toho odvodil jméno od kořene *ser* — roditi (skr. *su*) a vyložil „rodáci", „zrozenci" a vůbec „národ", srovnávaje při tom i rus. па-сербъ, pol. *pa-sierb* — chlapec, pastorek.[3]) Šafaříkův výklad našel dosti souhlasu, ale přece ne úplného. Ovšem ani jiný z pozdějších výkladů obecného souhlasu nedoznal.[4])

X.—XI. stol. (Srv. doklady výše str. 264 a 388). O vývoji jména srv. *Šafařík*, SS. II. 322, *Rački*, Rad. LVII. 102, Documenta 511, *Klaić*, Ime Hrvat u historiji slav. naroda (Vienac 1890, 442 sl.), *Polívka*, Chorvát, Charvát či Chrvat? (Slov. Sborník 1884, 156.)

[1]) *Latyšev*, Inscr. ant. orae sept. Ponti Eux. II. č. 430, 445; *Pogodin*, Сборникъ статей по арх. и эти. (СПб. 1902) 164.

[2]) Nejstarší výklad podal opět Konstantin Porfyrogennetos (de adm. 32, srv. výše str. 248), domnívaje se, že *Σέρβλος* vzniklo z lat. *servus* — *δοῦλος* (od čehož i název obuvi *σέρβουλα*). O jiných bezcenných starých výkladech srv. u *Kollára*, Rozpravy 137 sl., nebo u *Engela*, Gesch. von Serwien 144 sl. Velmi často odvozovalo se jméno Srb od jména *Sarmat*, což na př. přijal zprvu i *Dobrovský* (Письма Добр. и Копитара 109: „Serb ist nichts anders als Sarmata verkürzt und verändert"; srv. výklad u *Engela* 153, 157) a po něm i *J. Grimm* (Gesch. d. d. Spr. 1848 I. 171), nověji *Bonell* (Beiträge I. 434), *Ed. Bogusławski* (Hist. Słow. I. 181) a jiní. Později Dobrovský r. 1822 v Institutiones ling. slav. 154 doznal, že výkladu podati nemůže.

[3]) Šafařík, SS. I. 202 sl. Výklad tento přijali na př. *Rački* (Ocjena 23, ale později nerozhodně v Doc. 275), *Perwolf* (Archiv f. slav. Phil. VIII. 1), *Grot* (Изв. Конст. 150), *Vaníček* (Fremdwörter im Gr. und Lat. Leipzig 1878, 53), *Solmsen* (Kuhns Zs. 1901, 595), a i *Jagić* srovnává *pasierb* a malor. присрбити a vykládá „Schützkinder, Verbündeten, Unsern". *Suttnar* hledá v něm význam „člověk" (Jagićův Zbornik 614).

[4]) *Zeuss* postavil Srb vedle got. *hvairban* — vertere, *hvarbôn* — vagari (Deutschen 58, 608), *Jaškin* (Зап. Геогр. общ. III. 222, 1873) odvodil od pers. *ser* — глава, *Serb* — главаръ, *Daničić* (Osnove 370) od koř. *sar* podobně jako jméno Charvat. Proti tomuto i Šafaříkovu výkladu ozval se

Nejstarší forma jména — když stranou ponecháme Serby podkavkazské u Plinia a Ptolemaia,[1]) rovněž jako emendaci Strabonových Sibinů v Srbiny,[2]) je široká — *Serb*: **Σέρβινον, Σερβίτιον**, *Servitti*, *Servitium*, u Ptolemaia, na mapě Peutingerské a v itinerářích IV. st.,[3]) **Σέρβλοι, Σέρβιοι, Σέρβοι, Σέρβλια, Σέρβια, Γορδόσερβα** pramenů byzantských, *Serbi*, *Servia*, řídko *Sorabi*,[4]) u Masʿúdího *Surbín*. V slovanských textech čteme v domácích srbských **Срьбинь, Срьблинь, срьбьскꙑй, Срьбїа**,[5]) v Kijevském letopisu Серебь, Сербъ.

* * *

Na konec zmíniti se musím ještě o staré otázce, bylo-li jméno *Srbové*, jak mnozí slavisté učili, zároveň původním jménem všech Slovanů, čili ne. Tato domněnka opírá se jednak o výklad zápisu geografa Bavorského z IX. století: Zeruiani, quod tantum est regnum, ut ex eo cunctae gentes Sclauorum exortae sint et originem, sicut affirmant, ducant[6]) — jednak a to hlavně o zprávu Prokopiovu, který dí (BG. III. 14): *καὶ μὴν*

Krek, aniž sám podal výklad jiný (Einleitung 250). Rovněž *Geitler* applikoval svou etymologii Hrvata na jméno Srb (l. c.). *Maretić* se vyslovil negativně jako u jména Chorvat (Slaveni 73).

[1]) Plinius mezi kmeny u Donu vyčítá (VI. 7. 19): Maeotici, Vali, Serbi, Arrecchi etc., Ptolemaios (V. 9. 21) píše: *μεταξὺ δὲ τῶν Κεραυνίων ὀρέων καὶ τοῦ Ῥα ποταμοῦ Ὀριναῖοι καὶ Οὐάλοι καὶ Σέρβοι*. Za slovanské Srby měl je na př. *Dobrovský* (v dopise k Bandtkemu r. 1824. ed. *Francev* 156) a *Rački*, Ocjena 24.

[2]) Strabon VII. 1. 3. *κατεκτήσατο Λουίους τε μέγα ἔθνος καὶ Ζούμους καὶ Βούτωνας καὶ Μουγίλωνας καὶ Σιβινούς*. Srbiny zde emendovali na př. *Kętrzyński*, Lygier 116 a *Grimm*, Gesch. d. d. Spr. I. 171.

[3]) Srv. doklady výše na str. 152, 153.

[4]) Konst. Porfyr. (*Σέρβλοι*), Theofanes Cont. (*Σέρβλοι*), Anna Komnena (*Σέρβοι*, *Σερβία*), Kedrenos (*Σέρβιοι*), Zonaras (*Σέρβοι*). Doklady k Serblii a Gordoserbě viz na str. 279, 398, 399, 463. Latinská forma běžná je *Serbi*. *Sorabi* mají Einh. Ann. ad a. 822. Pro severní Srby obvyklá je proti tomu forma *Surbi* (nejdříve u Fredegara IV. 68), pak *Suurbi*, *Siurbi* a též *Sorabi* (*Pertz*, Mon. G. SS. I. 654). Jinak srv. též *Rački*, Doc. 534.

[5]) *Daničić*, Рјечник III. 147 sl., *Stanojević*, Срп. Кн. Гласн. XI. 1904, 541.

[6]) O textu geografa Bavorského srv. pozn. 1. výše na str. 274, k čemuž třeba dodati, že jej otiskl celý a komentoval ještě *A. Králíček*, Der s. g. bair. Geograph und Mähren (Zs. des Ver. für d. Gesch. Mähr. Schles. 1898, 216, 340).

καὶ ὄνομα Σκλαβηνοῖς τε καὶ Ἄνταις ἕν τὸ ἀνέκαθεν ἦν. Σπόρους γὰρ τὸ παλαιὸν ἀμφοτέρους ἐκάλουν, ὅτι δὴ σποράδην, οἶμαι, διεσκηνημένοι τὴν χώραν οἰκοῦσι, διὸ δὴ καὶ γῆν πολλήν τινα ἔχουσι.

O zprávě geografa Bavorského zmínil jsem se už dvakráte, zprvu v I. díle STAROŽITNOSTÍ str. 15, při otázce o pravlasti slovanské, podruhé v II. díle str. 274 při otázce zakarpatské Běloserbie. Je úplně nejisto, co zde značí jméno *Zeruiani*, zda Serby či Sěverany, či zda je to koruptela jména Sarmatů. Zbývá nám tedy jen zpráva druhá, znění zcela určitého.

Zpráva je známá a byla mnohokráte kommentována. Ze všech podaných výkladů nabyl nejvíce pochvaly ten, který podal Dobrovský, který po něm později odůvodnil Šafařík a po něm přijali mnozí jiní.[1]) Výklad ten pokládá Spory za korruptelu jména *Sorbi*, *Srbi*. Z jiných etymologických pokusů pochvaly doznalo ještě Zeussovo spojení jména Sporů s jménem *Spali*,[2]) jež vystupuje u Jordana jako jméno blíže neznámého národa v jihevýchodní Rusi vedle sídel Gotů.[3])

---

[1]) *Šafařík*, SS. I. 113, 198. Před ním *Dobrovský* (*Pelzl*, Gesch. v. Böhmen 1782, 1817 I. str. XII., Abh. e. Privat-Ges. in Böhm. 1784. VI. 280, *Monse*, Versuch e. Landesgesch. von Mähren II. str. XVI., *Engel*, Gesch. von Serwien (Halle 1801) 144, 157, Čas. vl. Mus. 1827 II. 8), *Schlözer* (Nestor II. 74), *K. G. Anton* (Erste Linien eines Versuches üb. die alten Slaven. Leipzig 1783 17, 18) a i *Zeuss* (Deutschen 58). Po Šafaříkovi *Eichwald* (Alte Geographie 567), *Grimm* (Gesch. d. d. Spr. 1848. I. 173), *Kętrzyński* (Co więdzą o Słowianach 10, Rozprawy Krak. Akad. XLIII.), *Kaulfuss* (Slawen in ält. Zeiten, Berlin 1842, 54), *Georgii* (Europ. Russland, Stuttg. 1845, 70), *Krek* (Einleit. 250), *Grot* (Изв. Конст. 73 sl., 149), *Kos* (Izv. muz. Kranj. VIII. 77). Proti se ozvali *Perwolf* a *Jagić* (Archiv f. sl. Phil. VIII. 3), *Maretić* (Slaveni 54, 55). Mnozí staří historikové XVII. až XVIII. století v Sporech shledávali na základě etym. od *σποράδην* řecký překlad slov. Rusů, Rossijanů (Россія — disseminacia — разсѣяніе), *Pelcl* spojoval se slovem *spor*, *Surowiecki* se *σπεῖρων*, *Maciejowski* se *zbor* atd.

[2]) *Zeuss*, l. c. 67. Po něm to přijali *Pallmann R.*, Gesch. der Völkerwanderung (Weimar 1864) II. 82, *Cuno J.*, Skythen 295, *Rössler R.*, Zeitpunct. 78, 84 a *J. Perwolf* (Archiv sl. Phil. IV. 66, VIII. 11, Slov. Sborník 1885, 335). Perwolf soudil, že Spalové patřili k slov. Antům a že ze jména jejich vzniklo v slov. *spolъ* — *spolinъ* — *ispolinъ* — obr. Proti slovanství Spalů ozval se však *Miklosich* (Altslov. Lautlehre 1878. 124) a proti Šafaříkovu spojení Sporů se Srby rozhodně *J. Klaić* v článku: „Ime Srb" (Vienac 1885, 622), popíraje zároveň, že by Srbi bylo kdysi obecným jménem Slovanů.

[3]) Get. IV. 27. (Filimer) pervenit ad Scythiae terras, quae lingua eorum Oium vocabantur . . . Haec igitur pars Gothorum quae apud Filimer dicitur

Podle mého mínění, které jsem vyložil už dříve,[1]) není správné ani spojení Sporů se Spaly, ani se Srby. Spalové nebyli Srbové slovanští, nýbrž kmen původu nám sice neznámého, ale nejspíše turkotatarského, který je i jinak doložen mezi kmeny západní Asie.[2]) Proti výkladu Šafaříkovu svědčí pak, že nemáme nikde jinde doloženo jméno Srbů, jako kollektivum všech Slovanů, že forma *Sorb*, z níž prý vzniklo jméno *Σπόρος*, je v starých pramenech nedoložena, a konečně to, že vůbec existence slovanských Srbů na Donu a při Azovském moři je naprosto pravdě nepodobná. Proto jsem hledal výklad jiný a vyslovil jsem se v tom smyslu, že podle zvyku tehdáž panujícího, hledati novým národům předky mezi starými, i *Σπόροι* Prokopiovi nejsou nic jiného, než uměle Prokopiem vykombinovaní praotcové Slovanů a že jméno samo není než zkomolené jméno *Bosporanů* (*Βοσπόροι*, *Βοσπόριοι*, *Βοσποpανοί*), kteří se v té době často připomínají (ač původně byli jen obyvatelé města Bosporu) jako znamenitý lid a kmen při březích Azovského moře.[3]) Tuto zkratku našel jsem ostatně doloženou už v jednom rukopise Alexandreidy t. zv. Pseudokallisthena (z prvních století po Kr.); je viděti, že se jí užívalo.[4]) Pro tento výklad svědčí nejen identita jména Sporů s Bospory, ale i shoda lokality. Prokopios mluví na tom místě výslovně o Antech sedících ve velikém množství u Azovského moře, tedy

---

in terras Oium emenso amne transposita, optatum potiti solum; nec mora ilico ad gentem Spalorum adveniunt . . . Exinde que iam velut victores ad extremam Scythiae partem, quae Ponto mari vicina est, properant.

[1]) *Niederle*, Über die *Σπόροι* des Prokopios (Archiv sl. Phil. XXIII. 130) a dodatek k tomu ve Věstníku slov. fil. a star. II. 260.

[2]) Srv. Pliniem zde doložené *Spalaei* (VI. 7, 22); rovněž nepochybuji s Latyševem, že kmen *Palů* (*Πάλοι*), vzpomenutý ve vých. Skythii Diodorem Sicilským (II. 43), jsou tito Spalové (*Latyšev*, Scythica I. 458).

[3]) Srv. Stefanos Byz. s. v. *Βόσπορος*, Strabon VII. 4, 4, 5, XI. 2, 11, Tacitus, Ann. XII. 16, Ptolem. V. 8, Excerpta latina chron. Eusebii (*Latyšev*, Scythica 667), Liber generat. (ed. *Riese* 167), Arrian. Alan. hist. 18, Jos. Flavius, Bell. Jud. II. 16, 4. V paschální kronice uvádějí se několikráte *Βοσποριανοί* a kraj *Βοσπορηνή*. Z byz. kronik přešel tento pojem ještě do výčtu zemí Kijevského letopisu, daných synům Jáfetovým (Воспории, Lavr. 2). Také ve vojště římském připomíná se zvláštní *ala Bosporanorum* (CIL. III. č. 1197, 1344). Ostatně existovala i vlastní jména *Sporus*, *Spora* (CIL. III. č. 1775, 4854).

[4]) Srv. *Latyšev*, Scythica 898. Leidenský kodex má *σπόροι*, kdežto ostatní *βούσποροι* a *βόσποροι*.

u Bosporu. Namítl-li proti tomu F. Solmsen,[1]) že zůstává mým výkladem nevysvětleno, jak přišel Prokopios k tomu, aby Slovany a Anty ztotožnil s Bosporany, tu podotýkám předně, že počalo býti v té době u byzantských autorů vůbec zvykem pro neznámé nové národy shledávati předky mezi starými známými jmény národními — dokladů toho je celá řada [2]), — a za druhé, že jméno Bosporů mělo význam širší; byloť ho užíváno vůbec pro komplex kmenů za Azovským mořem[3]) tam, kde právě Prokopios umísťoval hlavní jádro slovanských Antů. Vždyť vidíme, že přešlo jméno to i do výčtu hlavních národů a zemí pozdějších kronik. Obtíž mého výkladu spočívá v tom, ža nevysvětluje, proč Prokopios neužil běžného názvu *Βόσποροι* nebo *Βοσπόρανοι*, ale formy zkrácené. Vedla ho k tomu etymologická hříčka se *σποράδην*, či slyšel vskutku nějaké jméno mezi Slovany, na př. jméno *Srbi*, jež ho k tomu přivedlo? Nechci poslední možnosti popírati, ale na jisto i při tom běží vlastně o umělou identifikaci, o umělé hledání genealogie národa a nemůžeme *Spory*, ať se pod nimi skrývá cokoliv, míti za ozvuk nějakého původního jména všech Slovanů. Opora v Zeurianech geografa Bavorského je nanejvýše pochybná.

---

[1]) Kuhns Zs. 1901, 595. Zde připomínám, že se proti mému výkladu vyslovili ještě *Jagić* (Archiv sl. Phil. XXIII. 613), *Kętrzyński* (Co więdzą o Słow. 10), *Kos* (Gradivo I. 26) a přijal jej *Florinskij* (Крит. библ. обзоръ по слав. IX. 1902, 27).

[2]) Tak už sám Prokopios o něco dále dí o tureckých Uturgurech a Hunnech, že se dříve zvali Kimmeriové (IV. 4, 5. *Κιμμέριοι μὲν τὸ παλαιὸν ὠνομάζοντο*), a o Gotech, že dříve zváni byli Skythy (IV. 5). Podobně Filostorgos (*'Εκκλ. ἱστ.* IX. 17) dí: „*Οὖννοι, οὓς οἱ παλαιοὶ Νεβροὺς ἐπωνόμαζον*"; Theofylaktos Simokattes (VII. 2) dí o Slovanech nazývaje je Gety: „*τοῦτο γὰρ τοῖς βαρβάροις τὸ πρεσβύτερον ὄνομα*"; Menander (II. 7 ed. *Niebuhr*, 380) dí: „*τῶν Τούρκων, τῶν Σακῶν καλουμένων τὸ πάλαι*"; Theofanes fragm. (ed. *Dindorf*, 447) dí: „*Τοῦρκοι οἱ πάλαι Μασσαγέται καλούμενοι*". V katalogu měst byzant. vydaném *Tafelem* (Const. Porfyr. Tübinky 1847, 21) čteme o Uhřích: „*οἱ δὲ Οὖγγροι τὸ παλαιὸν ἐλέγοντο Γήπαιδες*". Niketas Akominatos zove balkánské Vlachy — Mysy, Kekaumenos — Daky a Bessy (srv. výše na str. 302). Doklady zvyku toho ještě by se daly rozmnožiti. Podobně i na severu dí *Helmold* (IV. 19): Alani, qui lingua eorum Wizzi dicuntur.

[3]) Srv. na př., co praví Strabon XI. 2. 10: *τοῖς δὲ τοῦ Βοσπόρου δυνάσταις ὑπήκοοι ὄντες ἅπαντες Βοσπορανοὶ καλοῦνται.* A Strabona znali dobře v Byzanciu.

KAPITOLA IX.

DĚJEPIS A ARCHAEOLOGIE.

Úvod. — Nejstarší archaeologické poměry Podunají a Balkánského poloostrova před příchodem kultury lužické. — Pronikání severní kultury lužickoslezské na jih. — Archaeologické skupiny na Dunaji v III.—IX. století po Kr. — Slovanské hroby a jejich příznaky. — Přehled slovanských pohřebišť z VIII.—XI. stol.

Co náleží v archaeologii Praslovanům v kolébce sedícím, vyložil jsem již v I. dílu STAROŽITNOSTÍ. Výsledkem bylo, že kolébka Slovanů mezi Vislou a středním Dněprem spolu s obvodem nejstarší expanse k Labi, k dolní Visle, k hornímu Dněpru a k Desně nejeví archaeologicky kultury tak jednotné, abychom mohli říci, že před námi leží zvláštní nějaká jedna, samostatná kultura praslovanská. Tím, že kolébka ležela příliš daleko od hlavních středisk kulturních a podléhala vlivům z různých stran (hlavně ze dvou), stalo se, že na jedné straně, na západě, kde ji protínala prastará obchodní dráha adriatickovislanská, uplatnily se zcela jiné vlivy, nežli na východě, kde zase více působily vlivy nordické, černomořské, ba i aegejské (balkánské) a asijské kultury. Na západě praslovanských sídel vyvinul se pod adriatickým, podunajským a nordickým vlivem zcela určitý, svérázný, místně omezený a celkem dobře probádaný, kulturní okrsek popelnicových polí t. zv. lužickoslezského a dobřichovského typu, kdežto východ Slovanstva v době před Kristem zůstal méně samostatný, méně svérázný, bez určitějších hranic — snad ovšem jen při našich nedokonalých o něm vědomostech. A poněvadž nás řada důvodů vedla k tomu, abychom kraj mezi Odrou a středním Dněprem pokládali za prakolébku Slovanů, už také proto, že nemáme jiného národa, který

bychom tam v době př. Kr. oprávněně umístili a protože nemáme, kam bychom jinam dali Praslovany, — vyplynul z toho přirozený závěr, že kulturní oblast mezi Sálou, Labem a Vislou náležela patrně západní části Praslovanů, druhá pak od Visly na východ východní části pranároda, při čemž nemusím zvláště podotýkati, že tohoto rozdělení kulturních sfér neztotožnuji snad s jazykovou bipartici na Slovany západní a východní. Už sama existence třetí jazykové větve Slovanů „jižních" stavěla by se proti podobnému ztotožnění. Jazyková jednota jedné větve nezaručuje ještě kulturní jednolitosti, zejména, vidíme-li, že ta větev vyrůstala na prostranství, jež podléhalo vlivům z různých stran; a takovým bylo právě Zakarpatí a přivislanský kraj.

Na základě této these, vyložené podrobně v I. díle STAROŽITNOSTÍ, koresponduje kolébka, rozvoj a šíření západní části Slovanů archaeologicky s oblastí vývojem a šířením popelnicových polí lužicko-slezské kultury. Ale přejdeme-li na jih od Karpat, tu se ocitáme v nesnázích, chceme-li výsledky historické opříti touto thesí nebo vůbec doprovoditi archaeologií. Ukázati archaeologický vývoj a šíření Slovanů směrem k Dunaji a na Balkán je dosud na nejvýše nesnadné.

Jsou ovšem theorie, které se opakují i v době nejnovější a které na tento úkol odpovídají snadno tím, že prostě kladou vlast Slovanů na jih, buď na střední Dunaj, jako činí prof. Píč, nebo ještě dále k jihu k Adriatickému moři, jako učí Zaborowski, a na základě této these více méně celou spoustu tamějšího staršího archaeologického materiálu prostě přičítají Slovanům,[1]) — ale theorie tyto jsou ve svých základech chybné.

Měl jsem také už v I. díle příležitost zmíniti se o tom a theorie tyto odmítnouti jako nesprávné.[2]) Nesprávné proto, že předně jsou v odporu se všemi výsledky historie a linguistiky, ukazujícími, že kolébka byla severněji, nad Karpaty, a za druhé proto, že jich nelze ani archaeologicky doložiti, zejména vzhledem k theorii o slovanskosti lužickoslezských polí popelnicových. Neboť tuto kulturu, pokud se nám jeví v nálezech (o kultuře východních končin nemluvíc), nelze přímo vyvésti z jihu, jak svrchu uvedení zastanci jižní kolébky předpokládají, a nelze tedy národ slovanský ani archaeologickou cestou vyváděti od sev. břehů Adrie a z Podunají.

---

[1]) Srv. výše str. 91 sl.

[2]) SS. I. 478.

Na těchto místech jest kulturní a archaeologický inventář od pravěku značně jiný, než ten, který tvoří podklad kultuře lužickoslezské, a co je na obou stranách společného, to dlužno uvésti na styky a vlivy, které na obě strany společně a současně působily, vycházejíce bezpochyby z Balkánu a z Italie. To byly kulturní prvky a umělecké motivy, které byly přinášeny obchodem z jihu do vnitra Uher, do Alp, a přes Dunaj dále na sever k Odře a Labi a byly domácím lidem tam i zde přijímány, ev. zpracovány. Ale přes tyto společné příznaky vězí v podstatě obou kultur lužickoslezské a staré podunajské tolik základního rozdílu v duchu tvarů a výzdoby, jež na jedné straně směřuje k prostotě a střízlivosti, na druhé k přeplněné, až nevkusné bohatosti a rozmanitosti, že na vnitřní archaeologickou jednotu obou oblastí a z toho na totožnost národní naprosto nelze uzavírati.

Teprve poměrně pozdě začíná se to, co je vlastní slovanské kultuře na severu Sudet a Karpat, objevovati i na jihu těchto hor a teprve tento zjev dává nám ex archaeologia možnost mluviti i o příchodu Slovanů, a dává nám právo posunouti tento příchod ze severu na jih do doby ještě časnější, nežli jsme mohli souditi z historie, — ovšem vždy jen na základě předpokladu, že přijatá námi slovanskost lužickoslezské kultury, jak pevně doufám, dalším zkoumáním se spíše utvrdí než seslabí. Ale ovšem brzy i tento poukaz mizí a my se vzhledem k jižním Slovanům ocítáme po Kristovu narození na delší dobu v temnotách.

* * *

Před tím, nežli se na jihu Karpatských hor vyskytuje v archaeologických nálezech kultura, kterou bychom mohli připsati Slovanům, shledáváme na Dunaji v celku to, co vůbec vyznačovalo starší archaeologické poměry střední Evropy. Vidíme, že jižní Evropa od Karpat do Řecka a Aegejského archipelagu participovala v době neolithické především na kultuře t. zv. keramiky páskové,[1]) v níž povstala různá lokální centra, vyznačená speciálními rysy slohovými a v okrsku jich cestou nám dosud neznámou vznikla na samém konci neolithu nová kultura t. zv.

---

[1]) SS. I. 440 sl. Od té doby, co vyšel r. 1906 tento svazek mých Starožitností, udělalo třídění neolithické kultury nové kroky ku předu, jež zde ovšem sledovati nemohu. Upozorňuji pouze na práci *Hoernesovu*, pro nás nejdůležitější „Die neolithische Keramik in Oesterreich“ Jahrbuch der Centralcomm. III. 1905 (vyšla r. 1906).

terramarní s keramikou forem sice rozmanitých, ale téměř beze vší dekorace, jen s pečlivě hlazeným a leštěným povrchem. Tato kultura nabyla značného rozšíření v Podunají a zemích sudetských a všude vidíme, jak rychle zatlačila starý středoevropský podklad keramiky páskové i příslušné k tomu typy kultur jiných, na př. nordické, šňůrové, dolmenové, měníc vše a přetvořujíc v nové archaeologické kultury lokálně sice různě zabarvené, mezi sebou odlišené, ale přece spojené a příbuzné tímto velkým vlivem „terramarním".

Pojem, původ, celý rozvoj a působení této jižní kultury, ne zcela vhodně zvané „terramarní", není nám dosud dobře znám,[1]) ale vliv její na střední Evropu byl značný a zjevný. Vidíme, jak se v celé střední Evropě k pozdním neolithickým typům druží zprvu čisté výrobky terramarního rázu, jak tyto časem se množí, jak staré neolithické věci úplně zatlačují a jak z tohoto nového proudu kulturního vznikají zvláštní samostatné lokální oblasti, z nichž je pro nás nejzajímavější (vedle vlastních terramar italských) naše českomoravská kultura únětická, v Uhrách pak středouherská a savodunajská (pannonská), — všechny v podstatě příbuzné a sahající svými počátky už do doby přechodní. Českomoravskou kulturu únětickou předvádějí sídliště a hlavně pohřebiště se skrčenými, na boku ležícími kostrami a typickým bronzovým inventářem.[2]) Středouherská rozložena je po středních Uhrách, zasahujíc na sever do stolice prešpurské, hontské a novohradské a boršodské. Tu zase předvádí celá řada pohřebišť žárových (zatím co v naší únětické trvá obřad pochovávání), jaké se našly na př. u Varšan (Novohrad), u Aszódu (stol. Pešť), Pusty Svatojanské (Puszta Szt. Iván), Hátvanu (Heves), Gomby (Prešpurk), Žitvy (Komárno), v Lovasberény (Fejér), Duna Keszi (Pešť) a nejnověji ve Vati (Vatya, Pešť), k nimž se druží i nálezy sídlišť alföldských, hlavně terramar v Tószegu (Pešť).[3]) V středních Uhrách vidíme

---

[1]) *S. Müller* hledá původ její v Řecku (Urgeschichte 112, 113).

[2]) O únětické kultuře srv. *Buchtela*, Vorg. Böhmens I. 34, *Píč*, Starož. I. 111—172, *Červinka*, Pravěk Moravy 165 sl. Ovšem čistá únětická kultura nejde na pravý břeh Dunaje. Nálezy v stol. mošoňské (Gáta, Jessehof), jež sem čítá *Reinecke* (Mitth. anthr. Ges. Wien 1900, 107), jsou sice příbuzné, ale dosti odchylné. I nálezy moravské jsou jiné nežli české.

[3]) O této skupině srv. mou stať „Středouherská keramika" (Pravěk 1909). Příklad typického nálezu je Vatya (Arch. Ért. 1909, 124.)

při tom zánik neolithických forem keramických i zánik výzdoby. Za to na západě, v staré Pannonii a v dolních Uhrách spojila se stará inkrustovaná dekorace neolithická s novými prvky terramarními, italskými a balkánskými v podivnou směsici, která zůstává po celou bronzovou dobu vlastní západním i dolním Uhrám a spolu Srbsku na druhé straně Dunaje, a jíž, poněvadž je soustředěna v staré Pannonii, dává se od doby Rómerovy jméno kultury p a n n o n s k é[1]) nebo snad lépe s a v o d u n a j s k é. Je význačna keramikou rozmanitých bizarrních forem a neméně bohaté a bizarrní dekorace inkrustované, skládající se z rytých linií rovných, klikatých, ohnutých, z guirland, z baldachýnů, ze vtištěných koleček, puntíků a řetízků, — vše plněno bílou massou.[2])

Bylo by sice svůdné ztotožňovati tyto a podobné jiné středoevropské oblasti s národními jednotkami,[3]) o kterých pro tuto dobu před narozením Kristovým vypráví nám stará historie, na př. Herodot, Livius, Strabon, — ale bude lépe, ostavíme-li ztotožňování těchto archaeologických oblastí s jednotlivými starověkými národy stranou, poněvadž je předčasné. Jen tolik bych si negativně dovolil říci, že pro slovanskost kultury terramarní není důkazu, a ještě méně pro tu část, která je vlastní západním a dolním Uhrám, kam na př. prof. Píč klade kolébku Slovanů z důvodů linguisticko-historických (kraj Pelsa, Tsierny, Bustricia, Pathissu), — totiž pro slovanskost kultury pannonsko-dubovacké nebo savo-dunajské. Její keramika duchem svým ve formě i v de koraci je naprosto vzdálena prostotě a jednoduchosti, ba přísnosti,

---

[1]) *Flor. Rómer*, Compte rendu. Congr. intern. d'anthr. Budapest 1878. II. 164 sl.

[2]) Srv. ocenění a soupis hlavně v díle *M. Wosinského*, Die inkrustierte Keramik der Stein- und Bronzezeit (Berlin 1902), jenž však nesprávně vystoupení pannonského typu v žárových hrobech uherských spojuje s příchodem nového lidu od Rýna, a to Thraků (str. 89). Také v oblasti inkrustované pannonské keramiky vystupují velmi ostré lokální skupiny; tak zejména svým samostatným dekoračním stilem vyniká Banát a sev. Srbsko (pohřebiště u Dubovce, Vršce, Vatiny, Kubina, Zemuně, u Kličevce v Srbsku, na Bílém Brdu u Oseku a j.). Srv. *M. Vasić*, La nécropole de Kličevac (Rev. arch. 1902. I. 172, Старинар. 1906, 1—35). Hroby ty klade Vasić do druhé poloviny II. tisíciletí př. Kr.

[3]) Tak na př. učinil nověji prof. *Píč* (Starož. II. 3, 167, 182). *Wosinsky* pannonskou kulturu má za thrackou (Inkr. Keramik 89, 158), *Kossinna* rovněž za thrackou (Die indogerm. Frage 197, 205, 213. Srv. mé SS. I. 466. 467, 469).

jež vládne právě *v starší* keramice lužické. Shoda mezi oběma omezuje se jen na applikaci prsovitých vypnulin a k nim přiléhající dekoraci z polokruhů rytých nebo kanellovaných. Ale tato dekorace dostala se na obě místa (a rovněž do neinkrustované keramiky středouherské a dále na západ do alpské) neodvisle a nejspíše vlivem jižní keramiky italské nebo aegejské. Neboť zde vidíme prsovité vypnuliny, koncentrické kruhy i kanellaci v Troji (VII. vrstva) nebo v italských terramarách z doby bronzové a později velký rozvoj v keramice etruské.[1]) A vidíme-li tyto motivy v oblasti pannonské a v středouherské, vidíme-li je na západě na Dunaji, v Alpách a konečně i dále na severu v keramice lužickoslezské, je zjevno, že to byly prvky, jež šly z jihu na sever a zde působily nebo se zachovaly na různých místech.[2]) Srv. také, jaké množství italských výrobků z bronzu objevuje se na počátku doby bronzové v střední Evropě, na př. v kultuře únětické.[3])

Že by tyto prvky byly vznikly v Uhrách a odtud přišly na sever i na jih k Středozemnímu moři, že by dále s nimi vznikla v Uhrách i naše jednoduchá a stilově přísná keramika lužická, — to pokládám proti prof. Píčovi za nemožné. Jak jsem již výše naznačil[4]) a jinde vyložil,[5]) soudil bych spíše, že lužická keramika

---

[1]) Za jiný doklad těchto časných vlivů terramarní kerramiky mohla by se snad uvésti i slabá reminiscence bývalých rohů na uchách nádob, kterou shledáváme při lužických džbánečkách. Rohatá ucha našla se v osadách u Tarenta a na Sicilii už v době bronzové (*Müller*, Urgesch. Europas 112).

[2]) Srv. můj výše uvedený článek Středouher. keramika.

[3]) *Píč*, Starož. I. 113.

[4]) Srv. Slov. Starož. I. 476, 478.

[5]) Srv. přednášku „O původu lužické kultury", otištěnou ve výtahu v Čas. přátel starož. 1909, 63 a v Pravěku 1909, 70. Zde dodávám, že k poznání naší lužickoslezské kultury vyšla zatím nová výborná práce *K. Buchtely*, Lausitzer und schlesische Brandgräber in Böhmen (Jahrbuch d. Central-Komm. 1906), nejlepší z toho, co bylo dosud o tom psáno. *Píčova* kniha o témže předmětu (5. svazek jeho Starožitností země České, Praha 1905) vyšla i v překladu německém „Die Urnengräber Böhmens" (Leipzig 1907) s malými změnami v textu, tak že toto německé vydání představuje nejnovější stupeň jeho mínění. I zde opakuje historickolinguist. theorii o kolébce Slovanů na Dunaji podle tradice Nestorovy (str. 254). Ve smyslu mém vydal nedávno pěknou rozpravu prof. *Fr. Černý*, Popelnicová pole na Moravě (Brno 1909), kde zejména dobře klade důraz na to, jak i místní postup starších a mladších žárových hrobů moravských svědčí proti jižní kolébce a pro severní (27).

povstala na Visle a Odře, tedy ve Slezsku a Malopolsku z podkladu přechodní keramiky terramarní a severní a za spolupůsobení vlivů jižních. Mně aspoň, vezmu-li v úvahu celkový vnější ráz (je málo zdobená, jednobarevná, prostá) i řadu detailů tvarových (džbánečky a misky na vysoké noze, mísy se 2—4 uchy pnoucími se přes vyhloubené hrdlo, růžky, t. zv. květináče, — srv. tabulku hlavních typů v Starož. I. na str. 480), zdá se býti nejlepším, vykládati vznik její z podkladu keramiky terramarní a některých typů severoněmecké keramiky (dvojkonické nádoby a baňatá osudí s válcovitým hrdlem), na něž působily nové dekorační vlivy přišlé z jihu (kanellace, pupíky obepjaté koncentrickými kruhy, reminiscence růžků na uchách džbánků). Díváme-li se na krásné a typické nálezy z Mostkovic na Moravě, na věci z Voznic v Čechách, nebo na keramiku z Kwaczaly u Krakova, bije téměř do očí množství typů ještě terramarních.

* * *

Vedle pannonské a středouherské kultury vyskytly se však v sev. Uhrách i hroby, které nesporně náleží do okruhu lužickoslezského. Prof. Píč toto vystoupení kultury lužickoslezské v severních Uhrách pokládá za první projev a první stupeň domácího vývoje jejího; vykládáť, že zde při Dunaji vznikla ze starší kultury podunajské.[1]) Nesdílím tohoto výkladu, který má, jak už víme, sloužiti zároveň za archaeologickou podporu historické these o pravlasti Slovanů na Dunaji, kde jména Bustricius, Pelso, *Οὔολκος*, Tsierna, Pathissus jsou její stopy a kam ji klade Kijevský letopis slovy: „по мнозѣхъ же временехъ сѣли суть Словѣни по Дунаеви, гдѣ ныне Угорьска земля и Болгарьска“. A to proto, že jednak z důvodu právě vyloženého nelze stilisticky hledati genesi naší přísné a jednoduché starší lužické kultury v keramice středouherské a ještě méně v inkrustované a předekorované pannonsko-dubovacké, neboť ráz a duch obou keramik v hlavních formách i v dekoraci je zcela různý. Dále však i proto, že nám právě naše nejstarší fase lužické kultury v Uhrách chybí. Neboť nálezy a pohřebiště, která v Uhrách známe, — vyčítám je dále — jsou už rázu mladšího, většinou slezského a speciálně pohřebiště u Pilině v Novohradě nelze, jak se domnívá prof. Píč, míti za

[1]) *Píč*, Starož. II. 3 str. 29, 31, 213 passim.

rozhodující doklad pro vznik lužické kultury v Uhrách, poněvadž je rázu mladšího a jeví se nám jen jako směsice typů slezských a středouherských. Kdo se podívá na piliňské nálezy v museu peštském anebo na tab. 18—19 Hampelova díla,[1]) nemůže býti o tom v pochybnosti.

Proto proti prof. Píčovi, uherských a můžeme hned lépe říci, severouherských nálezů nepokládám za doklad pro vznik lužickoslezské kultury v Uhrách, nýbrž za doklad pronikání kultury ze severnější její kolébky oderskovislanské do Uher, — ovšem už v době před Kristem, do níž musíme klásti nejen mladší Lužici, ale i její slezský stupeň.[2])

S tohoto hlediska mohou nám tyto nálezy sloužiti zároveň za první archaeologický doklad pro šíření Slovanů ze Zakarpatí na jih, k Dunaji, ovšem se vší reservou, s jakou se podobné archaeologické závěry zejména při nemnohém a nedokonale známém materiálu — jako zde — mohou činiti. Ale zatím dnes jiného nemáme. Ptáme-li se, zdali a jak výše vyložený obraz postupu Slovanů na jih lze doložiti archaeologicky, jsou to dnes jen tato pohřebiště lužickoslezská, která nám doplňují historické závěry, hlavně po stránce chronologické. Neboť tam nám šly doklady jen do doby Kristovy, kdežto zde máme Slovany doloženy už pro dobu před Kristem, a to v severozápadních Uhrách, na oblasti protékané Váhem, Nitrou, Hronem a Iplem na jih až po Dunaj.

Přehlížíme-li to, co lze dnes pověděti o jižním postupu lužické kultury, její mladší fase „slezské“ a dále ještě mladších stupňů „bylanskoplátenického“ a „dobřichovského“, — vidíme následující:

V Čechách můžeme lužickou kulturu sledovati podle Píče až po čáru Ústí, Roudnice, Praha, Čáslav, Vys. Mýto, Král. Hradec, Jaroměř,[3]) podle Buchtely správněji — připojíme-li i knovízskou — až po čáru Teplice, Chomutov, Kadaň, Rakovník, Beroun, Čáslav, Chrudim a Choceň (místy i za ni) — slezskou a bylanskou podle Píče i Buchtely celkem na tomtéž territoriu[4])

---

[1]) *Hampel*, Antiquités préhistoriques de la Hongrie (Esztergom 1876) Tab. XVIII.—XIX. Srv. i výklad v mé stati výše citované o středouher. keramice. O Pilini psal i baron *E. Nyáry* v Arch. Közlem. 1873. IX. 16—24.

[2]) Srv. SS. I. 484 sl., 487.

[3]) *Píč*, Starož. II. 3, 10, *Buchtela*, Brandgräber 31 sl.

[4]) *Píč*, Starož. II. 3, 50, *Buchtela*, Brandgräber 37 sl. Nejvýchodnější je nedávno odkryté pohřebiště v Třebešově u Rychnova.

s ev. připojením výběžku do oblasti mohyl směrem k Vodňanům. Na Moravě máme lužickou fasi zastoupenou kompaktně pouze v centru země v okolí Olomouce, Přerova, Prostějova až po Boskovsko (Bořitov) a Uher. Hradiště, slezská je přebohatá, zastoupená v rozsáhlých hřbitovech na Brněnsku a oblast její na jihu zasahuje dále až k Břeclavi a Znojmu.[1]) Dále k jihu bych se prozatím neodhodlal vésti naše popelnicová pole lužickoslezská, ač tu jsou leckteré podobnosti (na př. v Gemeinlebarnu, Stillfriedu, Hadersdorfu v D. Rakousích). Viděl bych tu spíše už samostatný okrsek kulturní, vzniklý ovšem pod týmiž vlivy a proto příbuzný.

V Uhrách podle toků Váhu, Nitry, Hronu a Iplu nalezena byla řada pohřebišť s kulturou analogickou naší, zejména v keramice; že by se však byly nalezly hroby s naší nejstarší lužickou keramikou, podobné mostkovickým nebo voznickým, dosud nevím.[2]) O kultuře mladší lužické a slezské můžeme to však přiznati s určitostí. V literatuře jsou zmínky o značné řadě hrobů žarových, ale tak neurčité a místy neznalecké, že nedávají správné představy. Jiné hroby však nesou na sobě zjevně ráz mladší kultury lužické a slezské ve formách nádob, v kanellaci, v tuhování. Sem patří na př. pohřebiště v Domanikách, Nemčanech, Medovarcích, Súdovcích, Lišově, Sv. Antalu, L'adzanech (vše v stol. hontské), u Púchova v Trenčansku, v Lovčicích u Trnavy, v Horním Kubíně (Orava), v Slov. Pokoradzi, v Orlaj-Teriakovcích, Zahoranech a Rimavské Brezové v Gemeru[3]) a patrně též hroby od V. Lehoty a Nováků v Nitře. Také museum

---

[1]) *Fr. Černý*, Popelnicová pole na Moravě 20, 23. V okolí Brna (Obřany, Podolí), a na Hané (Němčice, Horka) máme také zastoupen další stupeň slezskobylanský. Některé slezské a bylanské typy trvaly zde, jak se zdá, až do doby Kristovy.

[2]) Ovšem neznám nejnovějšího stavu exposice v museu svatomartinském.

[3]) Srv. už mé články „Příspěvek k počátkům historie slovenské" (Osvaldovo Tovaryšstvo 1900, III. 172) a „О времени переселенія Славянъ съ сѣвера горъ Карпатскихъ въ Венгрію (Труды XI. арх. съѣзда въ Кіевѣ II. 1902). *A. Kmeť*, Starožitnosti v Honte (Tovaryšstvo II. 266), Sitno a čo s neho videť (Tovaryšstvo III. Zvl. otisk, Ružomberk 1901). Zajímavé je tu udržení názvů tratí: Popálenice u Medovarců, Žiar u Nemčan, Pečenice u Súdovců. Je ovšem i tu leckdy nejisto, patří-li každé z vyjmenovaných nalezišť sem, neboť popisy a nálezy jsou většinou velmi skrovné. Nejisté jsou na př. Smolenice u Trnavy.

košické chová nádoby typu zřejmě slezského, mladšího.[1]) Jelikož se v středních Uhrách tato slezská kultura setkala se známým nám již středouherským typem žárových hrobů domácích, je přirozeno, že se vedle relativně čistých slezských hrobů setkáváme i s pohřebišti, která jsou v základě středouherská, domácí, ale jež při tom projevují přimíšení typů vlastních zase kultuře mladší lužické a slezské. Za takové pokládám na př. známé, ač vědecky nezpracované pohřebiště z Pilině v Novohradu, jiné z pusty Mohi v boršodské stolici, nebo z Linče v Prešpursku[2]) a pod. Ostatně zůstane ještě předmětem dalšího badání, je-li keramika, jak se nám jeví v Pilině nebo v Mohi, smíšeninou domácí s příchozími vlivy slezskými, či pouze kontinuací vlivů jižních přetvořená kultura domácí, středouherská.

Také na jihu Uher vidíme dosti prvků a analogií slezského, resp. plátenickobylanského rázu, a totéž platí ještě u větší míře v jižních zemích alpských, v Přímoří i v severozápadním Balkánu. Ale o souvislosti jich s naší kulturou mladších hrobů žárových je velmi těžko dnes se vysloviti.[3]) Sám bych v nich, jak jsem již

---

[1]) A Kassai muzeum gyüjteményeinek leiró lajstroma (Košice 1903). Tab. k str. 70.

[2]) Prof. *Píč* uvádí (32) jako pomíšené ještě pohřebiště u Gomby, Vatiny, Vršce, ale ta dlužno naprosto vyloučiti. Rovněž nelze souhlasiti s paušálním zařaděním Domaniků, Nemčan, Krasného Dreva, Lehoty, Mohi, Horního Kubína a jiných do fase lužické (str. 32) a docela časovým sestavením Horního Kubína, v němž se našly misky uvnitř kreslené, s Tršicemi a Mostkovicemi (str. 33). Na str. 60, l. c. vyslovuje se správněji aspoň potud, že Piliň, Mohi, Horní Kubín atd. představují m l a d š í fasi luž. typu.

[3]) Mám tu na mysli i okruhy alpské (Maria Rast, Reichenegg, Wies, Váč, Sv. Michal, Idria di Baća Koritnica, St. Lucia, Vermo, atd.) i chorvatskobosenské (Malunja, Ilok, Novi Banovci, Platičevo, Erdut, Dalja, Smiljan u Gospića, Prozor, Kompolje, Krupače, Trešćerovac, Ozelj, Bihać, Hodbina, Sanski most, Ribić a pod.), i tak zv. gallské hroby žárové v Uhrách, o nichž srv. *Píč*, Starož. II. 3, 80. O dolnorakouských zmínili jsme se už výše na str. 499. Tyto okruhy polí popelnicových, zejména alpské, mnozí se pokoušeli prohlásiti za slovanské. Kdo však takto archaeologicky vede Slovany až do Maria Rastu, Vače, Sv. Michala (srv. o tom zejména velkou diskussi na anthropologickém sjezdu v Celovci r. 1885 v Mitth. anthr. Ges. Wien XV., str. 90 sl.), ten se nemůže zastaviti na Drávě a Sávě, ale přechází pak i do staré Illyrie, do Přímoří a Istrie, Bosny a k obdobným hrobům severní Italie (tak *Zaborowski*, *Ed. Boguslawski*, *J. Wankel* a *Bř. Jelínek*; srv. SS. I. 24, 477, II. 80, 92). To jsou však theorie s historického i lingui-stického hlediska nemožné, a na tomto základě, ač máme před sebou pole

naznačil, neviděl příchodu anebo působení severní naší kultury, nýbrž zcela samostatné skupiny, na něž stejně jako u nás působily jisté společné vlivy, ovšem vedle vlivů vzájemných. Villanovská a etruská keramika zdá se mi všude míti největší vliv, ale na druhé straně působilo se i z Alp na východ do Uher a z Uher zase naopak. U nás působení Uher a Alp dosvědčují typy sponek a později v periodě plátenickobylanské shody mezi naší keramikou a starou středouherskou.[1])

Naše lužickoslezská pole popelnicová můžeme z důvodů vyložených už v I. díle STAROŽITNOSTÍ pokládati za slovanská[2]) a v šíření jich spatřovati, jak už bylo řečeno, archaeologický projev šíření národa slovanského.

Je-li tomu tak, pak lze s tohoto archaeologického hlediska souditi, že Slované nevstoupili sem na počátku doby lužické (neboť zde dosud chybí bezbarvé, přísně jednoduché typy starší lužické kultury), nýbrž na konci jejím a na počátku fase slezské, řekl bych přibližně asi kolem poloviny I. tisíciletí př. Kr. V tu dobu asi od ústí Moravy, dále průsmykem Vlárským, patrně i Jablunkovským a Duklanským vnikali Slované na Slovensko[3]) a během několika století rozešli se po něm, setkávajíce se při tom v stolici prešpurské, nitranské, pak v Hontě a Novohradu, Boršodu s lidem staré domácí kultury středouherské, s nímž se promísili

---

popelnicová z části našim podobná, nemůžeme archaeologicky souditi na Slovany. To je možné jen tam, kde je podobnost kultury v celkovém rázu i v detaillech úplná nebo značná. A tato podobnost přestává u výše uvedených pohřebišť v středních Uhrách a v Dolních Rakousích.

[1]) Ve formě (silně se rozvírající hrdla) i v applikaci laloků, rozsazených kolem boků nádob (Srv. SS. I. 483 č. 22, 23). Vlivy ty šly současně i na Balkán.

[2]) SS. I. 505 sl.

[3]) Soudíc podle starší rozlohy lužickoslezských polí, — byli by tito Slované, kteří se nám objevují v slovenských polích slezského rázu, buď Slované západní větve — tedy předkové potomních Slováků (také Lugiové sem asi patří — *Lupiones Sarmatae* mapy Peutingerské — přišlí v I. stol. od Odry, srv. výše str. 104, 109, 140), nebo Slované větve jižní, neboť části jich na př. Slovinci a Srbochorvaté seděli v Zakarpatí původně také kdesi při Visle a participovali patrně na kultuře lužickoslezské. (Srv. výše str. 329.) Větší část jich ovšem — zejména všichni potomní bulharští Slované seděli dále k východu a kulturu jich, málo známou, dokud s ní byli na severu, tím méně můžeme sledovati na postupu jižním do východních Uher, Multan a Valašska, kde je archaeologický materiál tak málo dosud probádán.

tak, že je v středních Uhrách leckde těžko rozeznati, co patří starému obyvatelstvu domácímu a co novým příchozím. Tento stav trvá až do doby římské, ale s ní potom tyto kultury v Uhrách na dobro ztrácíme s očí.

Příčinu toho dlužno hledati ve velkých bouřích válečných a výbojích, ve vpádech a okkupacích, kterými nitro Uher a zejména Dolní země byly navštěvovány počínajíc dobou císařskou, a za druhé vůbec v rychlém proniknutí a ovládnutí římské provinciální kultury. Vidíme pojednou všude samý Řím a v něm různé cizí, z dáli přinesené věci, patrně majetek hord skythských, sarmatských, germanských, hunnských atd., a v tom všem jednoduchá, prostá kultura slovanského obyvatelstva, které zprvu nebylo na Dunaji četné a které podléhalo těmto výbojníkům, rychle zanikala. Za těchto poměrů přestávalo klidné spolužití v osadách, přestávalo trvalejší sídlení na jednom místě, s něhož musili obyvatelé opětovně prchati do hor, přestávalo i klidné postupné ukládání mrtvých na hřbitovech, slovem, města, dědiny i hřbitovy se rozptylovaly a stále měnily. Uvážíme-li při tom ještě opětovné přicházení a mizení nových cizích elementů, — pak pochopíme, proč vývoj starých kulturních vrstev a hřbitovů byl v době římské přerván. A jen tak si můžeme přirozeně vysvětliti, že to, co nám dále vyznačuje na severu mladší fáse slov. kultury v době římské, na př. něco obdobného české kultuře dobřichovské, hrubčické z Moravy nebo lipické z Haliče — v Uhrách dosud ve značnější míře chybí, ač jinak z historických důvodů o současné existenci Slovanů mezi cizími elementy pochybovati nelze.

Z důvodů právě uvedených je vůbec obtížno vyznati se v archaeologickém materiálu těchto dob, víme-li, že tu žili, mísili se a umírali jako v kaleidoskopu Illyrové, Pannonci, Dakové, Getové, Gallové, Gotové, Gepidové, Vandalové, Herulové, Rugové, Skirové, Langobardi, Jazygové, Alani, Roxolani, Hunnové, Avarové a konečně řada kmenů slovanských. A víme-li dále, že se tu křižovaly importy a vlivy stilu římského, byzantského, orientálního a germanského, pak není divu, že i v Uhrách, kde přece bylo tolik nádherného materiálu sebráno do Národního musea a kde několik vynikajících archaeologů pracuje, nepodařilo se dosud postaviti nálezy na pevný chronologický a ethnologický systém. I tam, kde se jedná o kultury čisté, patrně z ciziny přinesené, není vždy možno přesněji říci, do které doby patří a kte-

rému národu náleží, a právem stěžuje si J. Hampel na tyto dosavadní nedostatky a obtíže archaeologického bádání v Uhrách. Z těchto příčin ocitáme se i my v nesnázích, máme-li v tomto uherském materiálu ukázati, co je slovanské, ačkoliv víme, že už r. 551 Jordanis celý kraj na východ od Váhu, středního Dunaje a Sávy přičítá Slovanům. A totéž platí ještě u větší míře pro Balkán. Tam sice máme od poč. VI. století v historii plno přímých a nesporných dokladů, jak Slované vpadali na poloostrov, podnikajíce sem nesčíslné útoky a boje; od konce téhož století není již sporu o tom, že se tam i usazovali, což houstlo a se opakovalo ještě v průběhu celého století VII. a VIII. Čekali bychom nyní, že přirozeně tato historicky doložená, velkolepá okkupace projeví se také archaeologicky řadou nálezů, jež nám předvedou prvá sídliště slovanská, spolu s jejími hřbitovy nebo bojišti, na nichž přece zůstávalo ležeti množství mrtvých bojovníků.

Zatím se však v archaeologických zprávách setkáváme dosud s nápadnou prázdnotou a se zjevným nedostatkem nálezů, jež by byly označeny za slovanské. Ředitel Národního musea v Sofii p. J. Dobruský potvrdil mi letos, že není posud v museu slovanského nálezu z doby, kdy přišli Slované a také druhé velké museum balkánské v Sarajevě nemá slovanských hrobů z doby okkupace (z V.—VIII. století). A totéž vidíme z literatury v jiných končinách Balkánu a to trvá až do VIII. stol. Teprve od IX. stol. počíná se na západě určitější, nová řada nálezů sídelných a zejména hrobních, které patrně náleželi Slovanům, — ale ty se vlastně už z našeho líčení vymykají. Omezujeť se náš výklad koncem doby pohanské a už tím překračujeme vlastně hranici, kterou jsme si stanovili výše pro výklad historický.

Za těchto poměrů, jež archaeologům od Uher vzdáleným zůstávaly ještě méně jasné, nežli pracovníkům uherským, přišla neobyčejně vhod nová velká kniha *J. Hampela*, ředitele peštského Národního musea „Alterthümer des frühen Mittelalters in Ungarn“ (Brunšvík 1905), v níž material z doby mezi III. a X. stoletím byl poprvé pečlivě sebrán, důkladně popsán, roztříděn a v systém uveden.[1]) Bohužel, slovanským archaeologům přinesla kniha skla-

---

[1]) Srv. i jeho starší práce: A honfoglalási kor házai emlékei (Budapest 1896; otisk z díla „A honfoglalási kor történetének kútfői. Nové rozmnožené vydání vyšlo r. 1900. — A régibb középkor IV.—X. százsad emlékei Magyarhonban (Budapest I. 1894, II. 1897). — Ornamentika a honfoglalási kor emlékein. Arch. Ért 1904. XXIV. 105—152.

mání. Neboť Hampel až po VIII. stol., tedy i pro dobu, kdy Slované jsou na Dunaji historicky dávno a nesporně prokázani, kdy tvořili nesporně v Uhrách většinu obyvatelstva, — v uherském archaeologickém materialu pro ně jasných dokladů nemá, v jeho systému není skupiny slovanské.[1])

O třídění archaeologických nálezů uherských od doby římské na základě národopisném pokusili se už před Hampelem i jiní, ale nedokonale. Tak na př. *Fr. Pulszky*[2]) dělil na šest skupin, resp. epoch: 1. západogotskou (Szilágy-Somlyó), 2. hunnskou (Nagy-Szent-Miklós), 3. východogotskou (Keszthely), 4. gepidskou (v Sedmihradech), 5. avarskou, 6. maďarskou. Potom *Géza Nagy*[3]) na základě vystoupení orientálních nomadů sestavil řadu šesti kultur, resp. epoch uherské archaeologie z doby po Kristu: 1. sarmatskou, 2. hunnskogotskou, 3. hunnskoavarskou, 4. sarmatskoavarskou, 5. avarskobulharskou a 6. maďarskou.

J. Hampel dělí nálezy od doby hunnské na tyto čtyři velké národopisné skupiny,[4]) jež jdou zároveň i za sebou v postupu časovém:

1. skupinu severoevropského (germanského) rázu se silným vlivem pozdně římským — to jsou: Gotové, Gepidové, Langobardi, Frankové a jiní Germané IV.—VIII. stol. v Uhrách (kulturu přinesli však hlavně Gotové od Černého moře);

2. skupinu rázu černomořského s vlivem římským, vystupující současně v Pannonii a dolnouherské nížině, — Sarmaté IV. až VIII. stol.;

3. starší skupinu rázu orientálního se silným vlivem byzantským, — Hunnové IV.—V. stol. a zejména Avarové VI.—X. (XI.) století;

---

[1]) Hampel sice dí na jednom místě (I. 8), že lze řídký a skromný inventář slovanský už od VI. stol. „ziemlich deutlich“ sledovati, ale dále v knize nikde nevykládá, co je slovanského v době V., VI., VII. a VIII. stol., a v roztřídění pohřebišť objevují se „slovanské“ hroby teprve ve skupině IX. století; rovněž v dále uvedeném systému 4 skupin, jak vidno, chybí na dobro skupina slovanská, ač slovanského obyvatelstva bylo v té době v Uhrách nejvíce.

[2]) *Fr. Pulszky*, Magyarország archaeologiája (Budapest 1897) Bd. II. 1—134.

[3]) *G. Nagy* v řadě článků uveřejněných v Arch. Értesitő, hlavně XIII. 203—234 a 313—323.

[4]) *Hampel*, Alterthümer I. 12 sl., 16, 22, 26, 31, 626, 773, 790.

4. mladší skupinu původu orientálního, sestávající z památek, náležejících bohatě i typicky vystrojeným příslušníkům jezdeckého kmene a provázených mincemi IX. a X. stol., — to jsou Maďaři těchto století.

Jak vidno, nemá Hampel v tomto systému zvláštní skupiny slovanské (podobně jako Pulszky a Nagy), ač dobře ví, že tu Slované, — jak sám uznává, — od VI. století seděli. Slovanské nálezy, chudé prý a skromné, ztrácejí se azanikají v těchto skupinách a z rozporu, který vzniká mezi historií a tímto archaeologickým systémem, pomáhá si Hampel tím, že v některých skupinách a v pohřebištích uznává příměs slovanskou, — maje při tom na mysli obraz chudého slovanského lidu podaného postupně hunnským, avarským a maďarským pánům. V každé totiž z jeho orientálních skupin vystupují vedle typických hrobů cizího rázu typické hroby chudé, — a ty jsou asi slovanské.[1]) Vedle toho i stará sarmatská kultura přechází mu v pozdější době v slovanskou.[2])

Nelze sice nic namítati proti předpokladu, že i v sarmatských i hunnských i avarských i maďarských hřbitovech byly přimíšeny hroby slovanské a že hroby slovanské jsou právě ty, v nichž cizí orientální ráz méně vystupuje a inventář je celkem chudší. Tak tomu zajisté bylo častěji. Ale přece jen zůstává po našem přesvědčení vzhledem k datům historickým nemožné, aby Slované nebyli měli, řekněme aspoň od V.—VI. stol. počínajíc, samostatné oblasti, čistě slovanských krajů a osad a aby po nich nebyly zůstaly hřbitovy čistě slovanské.

Celé severní Uhry byly naplněny pouze Slovany, ve východních Uhrách a Sedmihradech po zániku Gepidů a před příchodem Maďarů známe v VIII.—IX. století jenom kmeny slovanské. Jen Pannonie byla národnostně zpestřena a snad i Alföld a Banát choval ještě nějaké zbytky Sarmatů, Avarů a Germanů, ač jistě jenom nepatrně. Kde však jsou památky po těchto Slovanech, kde jejich hřbitovy?

Je naprosto nemožné přijmouti pouze hledisko Hampelovo a v archaeologickém systému Uher Slovany stlačiti jen na místo tak podružné a bezvýznamné. Není-li možno — a že tomu tak jest,

---

[1]) Proto občas mluví Hampel na př. o hrobech avarskoslovanských (Alterth. I. 839 sl.) nebo maďarskoslovanských (I.32,819) a sarmatskoslovanských (I. 23). Srv. i str. 820.

[2]) *Hampel*, Alterth. I., 23, 31.

přiznávám, — konstatovati zvláštní oddíl, zvláštní skupinu čistě slovanskou, která byla v IV—VIII st. od jiných určitými příznaky odlišena, nezbývá než doznati, že patrně Slované v té době zvláštní výraznější kultury neměli, že přicházejíce ze Zakarpatí nesli s sebou vskutku jen skromný, chudý inventář, a že zároveň, jakmile se rozsadili v Uhrách a na Balkáně, rychle do ní přijímali živly římské (italské i byzantské), germanské i orientální, v takové míře, že se stala kultura jihoslovanská v době IV.—X. stol. směsicí stilovou, v níž se domácí jednoduchost ztrácela a pojila s množstvím prvků římských a východních. S tohoto hlediska, které mám za pravdě nejpodobnější, náleží asi Slovanům mnoho pohřebišť a nálezů, jež pro různé „pozdně římské“ nebo „germanské“ nebo „orientální“ výrobky archaeologové uherští a po nich němečtí prohlašují hned za gepidské, gotské, langobardské, hned za hunnské, avarské a později maďarské. Proč by v slovanské osadě, na šatě slovanského zemana nemohly býti nošeny sponky vykládané nebo taušírované stilu germanského, třebas i s nápisem runským, proč by hroby u Iloku, Velkých Bukovců a na Rovinách u Karlovců, kde se našly jednotlivé sponky germanské, musily proto náležeti Germanům,[1]) — proč by ohromné pohřebiště u Krnského gradu na Sávě (přes 800 hrobů ze VI.—VII. století) musilo, je-li správně datováno, náležeti Langobardům,[2]) víme-li z historie, že Lango-

---

[1]) *Brunšmid* (Vjesnik hrv. arch. VIII. 208 sl.). Ale zvrácené stanovisko má zase *P. Buberl*, když popsav náramek nalezený u Sv. Apollonie v Tyrolsku, o němž soudí, že je původu byzantského, dodává „Getragen aber wurde er sicher (sic!) von einer germanischen Hand, ob von einem Langobarden oder Bajuwaren, lässt sich nicht sagen“ (Jahrbuch der C. Comm. 1905. III. 8).

[2]) *J. Szombathy*, Grabfunde der Völkerwanderungszeit vom Saveufer bei Krainburg. Mitth. Centr. Com. 1902. 226, *Alf. Müllner*, Die Frankengräber bei Krainburg (Argo 1901. 156), *A. Riegel*, Die Krainburger Funde (Jahrbuch. Centr. Com. I. 217), *J. Žmavc*, Das Gräberfeld im Ljah bei Krainburg (Jahrbuch C. C. II. 233), *W. Šmid*, Das Gräberfeld in Krainburg (Mitth. des Musealver. Krain XVIII., Vorl. Ber.) a Über das Gräberfeld von Krainburg (přednáška na sjezdu v Salzburku, Sitzungsber. Wien. Anthr. Ges. 1906, 36 a Correspondenzblatt 1905, 100), Die Reihengräber von Krainburg (Jahrb. f. Altertumskunde I. 1907, 55—77. Srv. též *W. Neumann*, Der Krainburger Goldfund (Mitth. C. Comm. XXVI. 135). Langobardům je přičítají Riegel i Šmid. Sám nechci ovšem tvrditi, že je to určitě slovanské, a připouštím možnost germanské osady, — ale všechno

bardi odtáhli z Pannonie do Italie r. 568 (srv. výše str. 118)? Proč by dále na př. krásný meč ze slov. Blatnice práce nordické z VIII.—IX. stol. musil náležeti pouze Němci,[1]) proč by hroby jezdců, kterých se našlo na př. v pohřebišti u Siráku nebo v Czikó několik mezi jinými hroby, musily býti neslovanské? Proč by zakřivená šavle nebo třmen orientální nemohl se houpati také po boku slovanského jezdce VII.—VIII. stol. v Uhrách, jako tomu bylo dále v Rusi? Něco jiného je původ výrobku a něco jiného národní příslušnost majitelů!

Jsem proto přesvědčen, že vedle skupiny čistě sarmatské, germanské, skupiny hunnskoavarské a maďarské nutno do systému v l o ž i t i i s k u p i n u s l o v a n s k o u, jenže, opětně přiznávám, p r á v ě p r o j e j í h e t e r o g e n n í, p o m í š e n ý r á z je nesmírně těžko v konkrétním případě rozhodnouti a ze sídlišť i pohřebišť stol. V.—VIII. vybrati, co je slovanské. Nejsme dosud s to nemajíce bezpečnějších vodítek pro tuto starší dobu. Jediné vodítko poskytuje zatím r e l a t i v n í h o j n o s t c i z í c h, zřejmě neslovanských výrobků. Přirozeně, kde je mnoho věcí rázu germanského, nebo kde každý hrob bojovníka jeví cizí orientální typ, — přiřkneme právem hroby buď skupině g e r m a n s k é III.—VII. stol.,[2]) v níž hlavní podíl

---

určování mám za zcela nejisté a předčasné. Uvažme jen, jaká spousta prostých a chudých hrobů bez rakví přichází zde na několik bohatěji vyzdobených koster, a jak málo je právě zbraní. Do r. 1905 nalezeno bylo jen 7 mečů! To by měla býti vojenská garnisona německá? Ritus spalování opustili zajisté i Slované podunajští dříve než druzí na severu. Riegel sám minci Justina 565—578 má za termin, před nějž toto ohromné pohřebiště nesahá, a r. 568 víme, že Langobardi odtáhli do Italie.

[1]) O nálezu blatnickém (v Turci) viz *Hampel*, Alt. I. 817, 824, II. 426 sl., III. tab. 321—323.

[2]) Za příznaky germanských hrobů III. a násl. století (od doby, v níž se v Uhrách usadili Gepidové a Gotové) pokládá *Hampel* rovné meče „francké“, pak štíty (Alterthümer I. 214) a hlavně ozdobné věci stilu germanského, především sponky s polokruhovou hlavicí ozdobenou knoflíky na obvodu, jež počínají koncem IV. století, přesky a sponky s tvary zvířecími (od V.—VI. stol.) a vykládané (almandin počíná v V. a sahá do VIII. stol.), a pak náušnice s prolamovanými kostkami a košíčky, jež vznikly z klassických vzorů a udržely se do VI.—VII. století (I. 294, 782, 788). Dále sem asi patří i massivní náramky se ztluštělými konci od III. do VII. stol. (*Hampel*, I., 786). *P. Reinecke* za charakteristiku germ. hrobů pokládá trojhranné přesky s knoflíky a patřící k nim kování, paprskovité sponky, železné věci taušírované a košíčkovité náušnice (Studien über

měli Gotové a Gepidové na východě a Langobardi na západě (tito seděli od r. 526 (ev. 546) do r. 568 v Pannonii), nebo o r i e n t á l n í a to buď h u n n s k é, jedná-li se o nálezy, jež můžeme podle stilových známek a mincí datovati do IV.—V. stol., nebo a v a r s k é, jedná-li se o nálezy z doby avarského panství od konce VI. do VIII. stol., nebo konečně m a ď a r s k é, jedná-li se o nálezy od konce století IX.[1]) Kde jsou však jen po různu

---

Denkmäler des frühen Mittelalters. Mitth. anthr. Ges. Wien 1899, 41). *Riegel* dekoraci klínového řezu datuje od III. stol. po Kr., ale charakteristický je pro V. stol. (Röm. Kunstindustrie. I. 63, Jahrbuch der C. Com. 1903. I. 217); tak i *Hampel* (I. 789). *Salinovi* počíná už v stol. I. (Die altgerm. Thierornamentik (Stockholm 1904) 203. O tak zv. longobardském slohu srv. i *E. Stückelberg*, Longobard. Plastik (Zürich 1896) a *Hampel*, I. 674 sl.

[1]) Hroby této skupiny nesou v sobě takové množství svérázných příznaků a zároveň tolik jednotnosti a ucelenosti na jednotlivém pohřebišti, že nemáme na jisto před sebou jen byzantinsko-orientální tovary obchodem do Uher přivezené a od domácího lidu přejaté, nýbrž i jednotlivé samostatné kultury, které přinesli hotové s sebou na Dunaj kmenové asijští. Zůstane ovšem ještě na dlouho vděčnou úlohou uherských archaeologů rozlišiti celý tento orientální inventář časově a ethnologicky, zejména ukázati, co je hunnské a co avarské (maďarská skupina je ještě nejjasnější), — ale pro nás je aspoň to jisté, že nebyly slovanské. V slovanské kultuře Uher před IX. stol. nebylo ještě tolik orientálního vlivu, abychom podkarpatské nálezy, v n i c h ž t e n t o r á z d o m i n u j e, mohli míti za památky slovanské. To je vyloučeno. — Za charakteristické známky této hunnsko-avarsko-maďarské skupiny možno pokládati toto. Jsou to hroby kostrové a především hroby jezdců, jejichž hlavní příznaky v inventáři jsou zakřivená šavle, typické třmeny a povšechný stil dekorace. Zakřivené šavle přinesli Hunnové, Avarové i Maďaři, ale v Uhrách je vlivem západoevropského vkusu zaměnili v jednostranné šavle rovné (*Hampel*, I. 204 sl.). Jinak se liší typické avarské VII.—IX. stol. od maďarských šavlí stol. IX.—X. hlavně podle kříže, jenž u avarských ukazuje listy se špičkami rovně dolů a nahoru obrácenými, u maďarských pak i s trnem stojí šikmo k ose čepele, (*Hampel*, I. 194, 197). Třmeny okrouhlé podoby (Hamplův typ *A* a *B*) jsou hunnské a avarské, trojboké, typu *D* jsou pozdně avarské a maďarské. Oboje přešly však i ke kmenům sousedním (*Hampel*, I. 217). Za to v těchto hrobech pravidlem chybí štíty a ostruhy, kterých Asiaté nepřinesli (I. 214, 259). Také sponek neužívali (I. 307). O dekoračním slohu věcí z hrobů hunnských, avarských a maďarských viz u *Hampela*, I. 626 sl., 701 sl.; „avarský" ráz je však zde nejistě charakterisován, zabíhaje silně do germanských, klassických a sarmatských motivů. Hlavní pramen bylo jistě umění byzantské (I. 26). Určitější je applikace palmett a typických rostlinných motivů pro maďarské hroby jezdecké (I. 701—771), které se vůbec mnohem určitěji datují pomocí mincí X. století

roztroušeny věci cizí, nebo kde jen jednotlivé hroby mají cizí ráz, tam je těžko mysliti na Germany nebo Asiaty; tu, myslím, spíše máme před sebou domácí lid slovanský, přijímající různé výrobky a motivy od sousedů, s nimiž se úzce stýkal.

Také s a r m a t s k á skupina, která byla asi dosti svérázná v době I.—IV. stol., v době existence a národní zachovalosti Sarmatů,[1]) později v stol. V.—VIII. — a do té doby klade Hampel právě n e j v ě t š í pohřebiště této skupiny — nemůže býti výhradně sarmatská. Už v starší části mohli bychom rozeznávati část slovanskou od iránské na základě svrchu (str. 133) podaného rozlišení dvou *národních* vrstev sarmatských (*Sarmatae servi* — *Sarmatae liberi*) ve IV. století. Později pak, v mladší sarmatské kultuře, bych viděl nejvíce a nejspíše Slovany, což ovšem i Hampel cítí. Vždyť Sarmatů v té době v Uhrách již nebylo, leda snad

---

(I. 26, 31). Východnímu stylu maďarských hrobů přisuzuje *Kondakov* původ sassanidský (Изв. отд. р. языка. 1906. IV. 452 sl.). Avarské hroby VI.—VIII. stol. vyčítá *Hampel*, I. str. 24 a 627, 812, maďarské I. 819 sl.

[1]) Pro starší dobu netřeba ovšem sarmatské kultury z Uher vylučovati. Známe dobře z jihoruských kurhanů, jak vypadala v době Kristově sarmatská kultura. Víme-li pak z historie, že v I. a II. stol. po Kr. přišlo do Uher množství Sarmatů (srv. výše str. 127) a uvidíme-li zde kulturu podobnou pontské, třebas pod silným vlivem klassickým, netřeba pochybovati o identičnosti kultury a lidu, pokud náleží I.—IV. stol. po Kr., vůbec, dokud jsou Sarmaté v Uhrách doloženi. Od té doby však, jak jsem řekl, na jisto je počali absorbovati Slované (ne-li už dříve). Kultura sarmatská vyznačena je hojností pontských motivů dekoračních, jež se však jinak snoubí se silným vlivem římským. Jsou to zejména stále a stále se opakující klassické motivy ú p o n k o v i t é (trvaly zde až do IX. stol.) a ze zvířecích motivů hlavně g r y f kráčející (v kování prolamované práce) nebo přepadající jeleny a antilopy (*Hampel*, Alt. I. 509 sl., 580 sl., 597 sl., a *Riegl*, Oström. Beiträge. Wickhoffs Festschrift 1903). Kování takto zdobená a litá ne z plechu tepaná, klade Hampel do VII.—VIII. stol. (I. 794), Riegl vůbec tento stil do VII.—VIII. (l. c. 4). Vedle toho sloužiti mohou za charakteristiku i staré sarmatské trojkřídlé šipky (jež se však vyskytují i v jiných skupinách), typické přesky s destičkou k připevnění na řemen, častěji v jedno litou s obloučkem, náramky páskové se šarnýrem, třmeny se šlapadlem dovnitř prohnutým, visací nádobky v podobě baňatých džbánečků s úškem při boku (srv. analogie kavkazské, Альбомъ рисунковъ въ отч. арх. комм. Petr. 1906, 258—266), — při čemž sponky jsou velmi řídké (*Hampel*, I. 150, 167, 171, 229, 304, 413, 510, 791 sl.). V této skupině Hampelově vystupují už hrnce s římskoslovanskou vlnicí (I. 145). Dále jsou tu typické náušnice s visícími perlami, s košíčky (speciálně v Keszthely a vůbec v okolí Blatna), s dutými bubínky na drátě (I. 350—367).

nepatrné zbytky.[1]) Uvažme jen tento historický moment: Hampelova sarmatská pohřebiště mladšího typu jsou nejrozsáhlejší a zkoncentrována v Pannonii u Blatna.[2]) Sedělo by zde tedy ještě v VI.—VIII. stol. velmi mnoho vlastních Sarmatů. Zatím však zde, ač máme o Pannonii dosti zpráv, o nich historie nic neví, mluvíc o Langobardech a o Avarech, vedle nichž se výslovně a hojně připomínají i Slované (srv. výše str. 321, 345, 360, 364). Ostatně je přirozeno, že uherští Slované na Dunaji, jako před tím sami Sarmaté, přejímali valem vyšší římskou kulturu a později i sarmatskořímskou, že se byt jejich sblížil valně se starým sarmatským a tím i archaeologický inventář. Proto můžeme docela přirozeně v mladších „sarmatských" hrobech shledávati vůbec Slovany, a nejen Slovany vedle Sarmatů, jak chce Hampel. Je také příznačno, že podle slov Hampelových[3]) v této mladší sarmatské skupině chybějí pravidlem hroby jezdců (s koňskými kostrami), ač vlastní Sarmaté, podobně jako pozdější Hunnové, Avaři a Maďaři, žili a bojovali na koních.[4]) Vedle toho valná část Hampelových „sarmatských" hrobů chová už předměty, které později a všude jinde vyznačují hroby slovanské, na př. nádoby s vlnicemi a záušnice, naproti čemuž starší význačná „sarmatská charakteristika" (jako motiv gryfů, listových úponek) mizejí nebo jsou zcela zrůdněna.[5]) Ovšem nelze zase pohřebiště, které má tyto znaky, míti za slovanské, jestliže jinak v celku silně projevuje cizí, neslovanský ráz.[6]) V takových případech bych však soudil spíše na Avary než na Sarmaty. Jim mohou patřiti i jednotlivé kostry jezdců s odchylným inventářem, rozhodneme-li se odloučiti je od ostatních hrobů. A ani tu nesmíme zapomenouti,

---

[1]) Poslední zbytky připomínají se v V. stol. jen v okolí Singiduna. (Srv. výše str. 129, 131, 315). *Hampel* klade sarmatská pohřebiště po celých vnitřních Uhrách do VII. (I. 22, 23), ba na str. 806 ve výčtu pohřebišť této skupiny až do VIII. a IX. století! Nám ovšem tento přechod sarmatské kultury v slovanskou podporuje zjevně výše vyloženou theorii o dvojích Sarmatech IV. století na str. 139.

[2]) *Hampel*, I. 510.

[3]) *Hampel*, I. 22, 76, 77.

[4]) Srv. doklady výše na str. 133.

[5]) *Hampel*, I. 797, 799, 803, 804 (na př. Czikó, Abony, Csorna, Fenék, Závod).

[6]) Takovým je na př. pohřebiště z Csúny přes to, že se tam našla záušnice a nádoby hradištného typu (*Hampel*, III. tab. 114—135) nebo hroby maďarské z Biharu (Arch. Ért. 1903, 405) s hradištnou keramikou.

že jízdecký inventář nevylučuje Slovanů. Slyšeli jsme už výše, že Slované hojně sloužili v římském vojště jako jezdci.[1])

Tedy pro dobu V.—VIII. stol. není sice přesnějšího měřítka, ale slovanská pohřebiště tu jistě jsou a neváhám aspoň v poznámce poukázati na ta, která s hlediska právě vyloženého mohou býti pokládána spíše za slovanská, nežli za sarmatská, avarská nebo maďarská,[2]) zejména, vyloučíme-li z nich jednotlivé hroby jezdců s inventářem cizím.[3])

Říci, že Slované v hrobech kostrových před IX. stoletím býti nemohou, poněvadž pohřebním ritem pohanských Slovanů

---

[1]) Srv. str. 190 (zpráva k r. 537 v Italii) a str. 461 (zpráva o tisících jezdců slovanských v Malé Asii k r. 692). Srv. i str. 189.

[2]) Do skupiny sarmatské klade Hampel 795 sl. tato pohřebiště (v závorkách udáno století, do něhož je určuje): Lebény, Hodmezö-Vasárhely, Boldog, Velké Šurany (vše před VI. stol.), Nemesvölgy (VI.), Püspök-Szent-Erzsébet (VI.), Csúny (VI.), Mezötur (VI.), Alsó-Páhok, Diás (V.—VII.), Bölcske (VI.—VII.), Felsö-Simándi (VII.), Szeged (VII.), Mártély (VI.—VII.), Regöly (VII.—VIII.), Czikó (VIII.), Abony (VIII.), Csorna (VII.—VIII.), Ráb (V.—VIII.), Sirák (VII.—VIII.), Pasztó (VIII.), Ordas (VI.—VIII.), Závod (VII.—VIII.), Fenék (VII.—VIII.), Vácov (VIII.), Budapest (VIII.) a i část Keszthely (801 sl.) a nově odkryté hroby v Heděši (Arch. Ért. 1907, 346). K nim se ovšem počítá i Krungl a Hohenberg ve Štýrsku (srv. dále str. 523.). Podle různých známek dekadence sarmatského stylu, podle vyskytování se vlnice a záušnic, podle chronolog. a topografických vodítek soudil bych na možnost slovanské příslušnosti u těchto pohřebišť (v závorkách čísla tabulí III. dílu Hamplovy knihy): Fenék-Zala (175—181), Bölcske-Tolna (241—243), Regöly-Tolna (182—200), Czikó-Tolna (201—240), Ordáš-Pešť (78—80), Csorna-Šoproň (137—138), Ráb (475—493), Sirák-Novohrad (64—71), Abony—Pešť (465—474), Vácov (75), Závod-Tolna (244—252), pak části hřbitovů keszthelských (39—73, 139—173) a ovšem i Hohenberg s Krunglem, zejména vyjmeme-li dva hroby jezdecké (avarští vůdci?). Z Hamplovy skupiny IV. (maďarské) náležející století IX.—XI. mohou sem patřiti hroby u Hlohovce-Nitra (337—338), Horgoše-Čongrád (373), Tolna Szantó (408), Budapešti (*Hampel*, II. 843), Velkého Varadína (386 a II. 558), Berettyó-Ujfalu-Bihar (353, 417), Kečkemetu (376—382), Gerendaše-Bekeš (509—510), Selypu-Novohrad (389—390), Stol. Bělehradu (393—398, 516—519), Rábé-Torontál (II. 659), Jagru (II. 494—502), Detty-Temeš (370) a hlavně velké pohřebiště piliňské z X.—XI. stol. (vedle několika maď. hrobů jízdeckých. III. tab. 520—531). Také Gomboš v Báčce sem náleží (Arch. Ért. 1901, 424, *Hampel*, III. 100, 449).

[3]) Sem patří na př. jednotlivé hroby v Czikó, v Siráku, v Regöly (*Hampel*, I. 22, 627), nebo pět hrobů u Pilině (III. tab. 334—336) a také asi hroby s koňským náčiním z Krunglu a Hohenbergu v Štýrsku (srv. dále str. 523).

bylo spalování, platí sice téměř všude pro Slovany severní, ale nemůže platiti pro Slovany v Podunají a na Balkáně, kteří jistě tam, kde se úzce stýkali s kulturou římskou nebo sarmatskou, hunnskoavarskou, mnohem dříve změnili ritus, než ti, kterým to nařizovalo teprve křesťanství, pozdě přijaté. Ostatně zde na Dunaji počalo se ujímati rychle křesťanství, podle Kubitschka už od doby Konstantinovy,[1]) u alpských Slovanů v VII. a VIII. století,[2]) u Srbochorvatů od VII. stol.,[3]) na Balkáně přijal křest už bulharský Kuvrat[4]) a také o Slovanech soluňských máme doklady časnější.[5]) Proto v Podunají, kde římský vliv tak ohromně působil, nemůže býti obřad pochovávání v V.—VIII. stol. dokladem neslovanskosti. Ostatně máme právě v skupině „sarmatských" hrobů ještě doklady staršího spalování[6]) a také myslím, že zůstává část slovanských hrobů podle starého ritu uložených a chudých vedle význačnějších hřbitovů kostrových nepovšimnuta a bude budoucí úlohou uherských a slovenských archaeologů i k tomu více přihlédnouti.

* * *

Teprve na konci I. tisíciletí po Kr. v stol. IX. (snad i v VIII.), tedy už v době historické a na přechodu kultury pohanské v křesťanskou, setkáváme se s řadou archaeologických památek, sídel a hrobů, které archaeologie už s jakousi jistotou připisuje Slovanům. Tuto relativní jistotu zaručuje nám jednak historie, která zná v určitých krajích jihoslovanské oblasti pouze Slovany, nebo aspoň Slovany v takové síle, že jiné národnosti v nich zanikaly i zanikly, a která nám na základě toho dovoluje, abychom i příslušná sídla z této doby nebo současná jim pohřebiště připsali Slovanům. Jednak však i sama archaeologie během svého vývoje nalezla několik příznaků, které všude, kde byli v Evropě Slované, hroby jejich a sídla provázejí a které spolu s celkovým stejno-

[1]) Srv. výše str. 344. — Srv. i *Hampel*, I. 68.
[2]) Srv. výše str. 344.
[3]) Srv. str. 376, 377.
[4]) Srv. str. 403.
[5]) Srv. str. 422.
[6]) *Hampel*, I. 76. Také v Černemblu v Krajině — je-li zpráva hodnověrná — našly se esovité záušnice v urně s popelem a nádoba ještě starého římského typu (*Šmid*, Altslow. Gräber. Bericht des Landesmuseums in Laibach f. das Jahr 1907, 38).

měrným rázem inventáře poskytují nám i s čistě archaeologického hlediska vodítko, podle něhož můžeme rozlišiti, co je v nálezech slovanské a co ne.

V celku netřeba pochybovati, že, jak jsem už výše (str. 506) řekl, Slované vyšli ze Zakarpatí s velmi chudou materiální kulturou. To nám ukazují pohřebiště v severní jejich pravlasti a také už celé zakarpatské prostředí, v němž žili přece jen vzdáleni všech současných vyšších a bohatších kultur. Nevidíme u nich drahých kovů, ba i to, co z bronzu a ze železa zachováno, je v celku chudé, a nepozorujeme také žádného „slovanského" rázu ve výrobě. A protože sami měli skrovný a chudý inventář, setkáváme se u nich se zajímavým zjevem, na nějž už nyní s důrazem upozorňuji: Slované, jakmile se setkali s první vyšší kulturou a s ní se seznámili, — přijímali ji šmahem. Vidíme na př. s překvapením, jak v bývalých chudých hrobech lužickoslezských v římské době rázem a neobyčejně silně ovládla římská kultura: — všechno je téměř samý italský nebo římskoprovinciálný výrobek, ba silný římský vliv se u nich projevuje i daleko na východě v Rusi a už toto dvojí pozorování může nám sloužiti za parallelu pro Podunají a pro Balkán. Je přirozeno, že právě tak i Slované, kteří na Drávě a Dunaji setkali se s kulturou římskou a vedle ní se sarmatskou, rovněž silně pořímštělou, — udělali totéž: přijali ji šmahem a na všech stranách svého bytu.[1]) Proto také soudím, jak jsem výše pověděl, že právě Hampelova sarmatská skupina, jež je v jádru pokračováním římské, zabírá v sobě přemnoho slovanského, ovšem zřímštělého. Slované na Dunaji v době IV.—VI. stol. podlehli (pokud neseděli zastrčeni v horách) tak římské provinciální kultuře, — aspoň pokud se materiální její stránky týče, ústroje, zbraní, šperků a pod. — jako zase Slované na východě kultuře orientální a byzantské.

Ovšem toto pořímštění není takové, aby individualita slovanská v něm na dobro zmizela, a jest zajímavo konstatovati, že si Slované dovedli nejspíše z této římské kultury vybrati jisté drobnosti, jež se jim líbily a jež si přivlastnili a vypěstili tak výlučným způsobem, že právě tyto drobnosti staly se pro pozdější dobu příznakem Slovanů, aspoň v archaeologickém materiálu VIII. a následujících století.

---

[1]) Jak se dlouho udržují římské věci ještě do doby VI.—VIII. stol., viz u *Hampela,* I. 795 sl.

Prvním takovým příznakem je jistá forma a dekorace nádob, užívaných jak v domácnosti, tak i za hrobní milodary a které, vyskytujíce se obvykle na pozdních slovanských hradištích, dostaly od německých archaeologů a potom i od slovanských název typu hradištného (Burgwalltypus). Původ této hrncovité formy rozměrů nevelikých a s mírně ohrnutým okrajem, pod nímž běží vodorovný pás jednoduché nebo několikanásobné ryté vlnice — také pásy vodorovně ryté a štemplované se při tom vyskytují — jest nesporně římský.[1]) Vlnici vidíme už v římských hrobech a stanicích jednak na Rýně, jednak a to hlavně v provinciích alpských: v Noriku, Rhaetii a Pannonii, odkudž koncem I. stol. př. Kr. pronikala do t. zv. latènské kultury středoevropské a od I. stol. po Kr. dosti hojně objevuje se i v Čechách, na Moravě a v Uhrách ve vrstvách a hrobech s kulturou římskou. Zde byla také od Slovanů českomoravských a podunajských přejata, stala se časem u nich typickým předmětem domácí hrnčířské výroby a rozšířila se k Slovanům ostatním. Toto převzetí nestalo se však teprve v V. století po Kr. a teprve prostřednictvím Germanů, jak míní Píč,[2]) nýbrž hned v prvních stoletích po Kr. a bezprostředně, neboť rytá vlnice a praforma nádob hradištných objevuje se hojně už v těch zadunajských nálezech I.—III. stol., které ukazují vlivy římské[3]). Převzetí této keramiky a zachycení se

[1]) Blíže o formách, vývoji a potřebě této keramiky pojedná se v kulturním oddílu STAROŽITNOSTÍ. Zde zatím uvádím hlavní literaturu. O původu a vývoji vydal jsem už r. 1891 článek „Příspěvek k ocenění vlnovky na našich nádobách" v Čas. musea olomouckého (1891, 101) a později podrobnější stať německy „Bemerkungen zu einigen Charakteristiken der altslaw. Gräber" (Mitth. anthr. Ges. Wien 1894, 51). Vedle toho psali o ní *M. Much* (Berl. Verh. 1880, 74, Mitth. C. Com. 1898) a *J. Píč* v Pam. arch. XVIII. 401 a v Starožitnostech země české II. 3, 201 sl., III. 1, 128. Podle *Píče*, l. c. povstala v Noriku a Rhaetii v II. století, a přešla k Slovanům v V. věku, a sice skrze ústředí merovejské v záp. Germanii. Mám to za nesprávné z důvodu časového, výše uvedeného, ale ovšem tím není vyloučeno, že později do své keramiky Slované přijímali i různé dekorační prvky merovejské (štemply a ozdoby kolečkem vtlačené). Ostatně štemplování vidíme i v pozdně římských nálezech, na př. u Apahidy (Arch. Ert. 1901, 247). *M. Vasić* hledá původ vlnice v Orientu a sice v Malé Asii a Syrii, odkud šla prý přes Kavkaz do střední Evropy (Старинар 1906, 86).

[2]) L. c. Pam. XVIII. 401, Starož. II., 3, 201.

[3]) Srv. na př. v Čechách a na Moravě nálezy v hrobech na Pičhoře, u Bylan, v sídelné jámě u Klobouk, Voděrad, Podlešína, v kulturní vrstvě v Nuslích, Jen. Újezdě, Vršovicích, v Podbabě (Reiserova cihelna), u Tur-

její u Slovanů je také právě jedním z hlavních archaeologických dokladů, že se Slované při Dunaji už v I.—III. stol. stýkali s Římany a na to ploše rozlehlé, seznamujíce se s římskými výrobky keramickými jednak v podunajských tvrzích, jednak i v dílnách nalézajících se někdy hluboko v zemi barbarské (Púchov na Váhu). Je to tedy jeden z hlavních dokladů pro časnou existenci západních Slovanů na Dunaji.

V Uhrách objevuje se tato keramika přirozeně dříve než kde jinde, poněvadž část Uher spadala do obvodu říše římské a celé Uhry do sféry časného vlivu římského. Provází zde už starší i mladší hroby Hampelovy skupiny sarmatské,[1]) jak jsme výše slyšeli (srv. str. 509), a typická je pro pozdější slovanské nálezy od VIII. století v Uhrách, v zemích alpských, přímořských i na Balkáně, ač zde nálezy ověřené dosud jsou řídké.[2]) Vedle hrobů slovanských objevuje se přirozeně i v památkách sousedů, na př. maďarských.[3])

Druhým slovanským příznakem jsou t. zv. z á u š n i c e.

Že si Slované od VIII. do XIII. stol. zdobili kadeře a skráně záušnicemi,[4]) t. j. kovovými kroužky, které visely s obou stran

---

nova, Kamýka, v Šárce, na Moravě v Šlapanicích, v Tvarožné, Hrubčicích, Charvátech a hlavně nálezy na známém hradišti stradonickém v Čechách a boskovickém na Moravě (z doby kolem Kr. nar.). O tom, jak římská keramika počíná vystupovati už v českém Laténu, srv. v mém článku „K otázce datování našich gallských hrobů" (Pravěk 1909, 18).

[1]) Srv. hroby u Csúny, Némesvölgy, Keszthely, Závodu, Abony, Csikó (*Hampel*, Alterth. I. 145 sl.), v Malém Heděši, v Báčce (Arch. Ert. 1907, 846). Také samotná typická forma hrnce bez vlnice je vedle hrozničkovitých náušnic běžná v této sarmatské skupině.

[2]) O nálezech v Srbsku srv. *Vasić* (Старинар 1906, 47 sl., 77, 1907, 29). Srv. dále pozn. 1 na str. 524. V Bulharsku typická rytá vlnice nalezena byla ve vrstvách u Aboby a v kurhanu Nadžaklajuku u Aboby (srv. výše str. 408 uvedené dílo Aboba, str. 302, 326, tab. LXI. a LXVII.), v Chorvatsku na př. u Bílého Brda (srv. dále str. 523). Pro země alpské srv. *Šmid*, Bericht des Landesmus. in Laibach f. das Jahr 1907, 26 (Laibach 1908).

[3]) Srv. na př. hroby biharské (*Hampel*, III. 505).

[4]) Termin *záušnice* vznikl na základě rozlišení od náušnic (v uchu nošených), ale ovšem nelze jej bráti doslovně. Záušnice nevisely za uchem, nýbrž více před uchem na skráni.Ruští archaeologové zovou je височныя кольца, Poláci *zausznice*, Srbochorvaté слепоочнице (Vasić), *karičice* (Brunšmid), Němci *Schläfenringe*, *Hakenringe*. Jiný běžný termin je *esovitý* kroužek (esovitá záušnice, es-förmiger Ring) od toho, že typické záušnice mají jeden konec zahnutý do kličky v podobě ∽, ač se vedle nich vyskytují hojně i kroužky bez závitu nebo jen s jednoduchým kroužkem,

ucha na páskách, je věc známá.[1]) Pouze se dlouho nevědělo, — a vlastně ani dnes to ještě nevíme, — kde záušnice vznikly. Že jsou slovanské v uvedené době, nikdo nepochybuje na základě statistiky a geografického rozložení nálezů. Jsou stálým a význačným průvodem hrobů nesporně slovanských. Ale jsou-li i původem svým slovanské, není jisto, naopak, poněvadž se vyskytovaly ojediněle už prototypy starší v zemích, kde se pobyt Slovanů neuznával, hledal se přirozeně původ jinde. Tak už Hampel myslil na původ římský,[2]) Lissauer na avarský, já sám jsem v stati v pozn. citované myslil r. 1894 na Uhry, domnívaje se že je tam přejali od orientálních kmenů. Ale zatím se ukazuje, že ani v hunnských, ani v avarských hrobech VI.—VII. stol. záušnice nevystupují tak, aby byly vzbudily pozornost Slovanů a způsobily přejetí, a rovněž na sarmatský původ nelze souditi, poněvadž ani v Uhrách ani v Rusi v s t a r š í c h sarmatských hrobech nejsou. Za to se množí objevy záušnic při kultuře římské.[3]) Proto

---

nebo zase kroužky s koncem několikráte ohnutým. O těchto formách srv. moje citované Bemerkungen, str. 40 sl. Více přinese příslušný oddíl Starožitností kulturních. Materiál záušnic je obyčejně bronz, častěji stříbrem pokládaný, méně olovo, cín, stříbro nebo zlato. Dodal bych, že na jihu v Alpách vyvinuly se zvláštní variety z tenkého drátu, ověšené řetízky, perlami nebo kužely z vinutého drátu (Hohenberg, Krungl, Bled, Sredna Vas).

[1]) Do archaeologické literatury uvedl je r. 1877, přičítaje je Slovanům, *S. Müller* článkem Über slawische Schläfenringe (Schles. Vorzeit III. 189), po něm o nich psali *A. Lissauer*, Über die hakenförmigen Ringe oder Hakenringe der Slawen (Zs. f. Ethn. 1878, 107), Über den Formenkreis der slaw. Schläfenringe (Correspondenzblatt 1891, 138, Arch. Ért. 1891, 333), *L. Niederle*, Bemerkungen, l. c. 50, *Píč*, Urnengräber 268, Starožitnosti III. 1, 83, *Reinecke*, Studien über Denkmäler des frühen Mittelalters (Mitth. anthr. Ges. XXIX. 1 sl. 1899), *Much*, Mitth. Centralcomm. 1898, 125 sl. a znovu *Lissauer*, Slaw. Schläfenringe (Zs. f. Ethnol. 1905, 366).

[2]) Podle ústního sdělení Hampelova r. 1899. Dnes *Hampel*, Alterth. I. 277 přičítá je Avarům, na str. 442 praví však, že je Slované přejali od Sarmatů. *Píč*, l. c. hledá vznik v severní Italii, odkudž přešly na Rýn a odtud teprve k Slovanům.

[3]) Za doklad z doby římské uvádí prof. *Píč*, l. c. nález ve Valle dei Casai u Castel-Salvy v Tyrolsku, ale ten je neověřený (*L. Campi*, Scoperta di oggetti gallici nella Valsugana (Arch. Trent. 1903, 132), a pak nález kroužku z Cembri v Tyrolsku a od Sv. Michala v Krajině, tento se střední latènskou sponkou a jeden z Mohuče (l. c. 85). Sám jsem doplnil ještě (Čes. Čas. Hist. 1909, 352) tyto nálezy římskou nekropolí u S. Servola v Istrii, kde se našly dva esovité kruhy mezi deskami žárového hrobu

prof. Píč, který pomýšlel dříve při původu záušnic na kulturu merovejskou,[1]) obrací nyní pozornost svou k Italii doby římské — ačkoliv nálezy pro to nejsou dosud tak ověřené a také ne tak hojné, aby se mohl vyřknouti nějaký definitivní soud.

Nechci odpírati této možnosti, ale dlužno podotknouti, že nálezy z doby římské nejsou ještě dostatečně ověřeny a pak nám chybí náležitá míra spojovacích článků mezi touto dobou a VIII. stoletím. Záušnice může býti vskutku produktem vzniklým ve sféře římské kultury, jenže bych pak nemyslil, jako Píč, na severní Italii a Rýn, — nýbrž na barbarské země na severu moře Adriatického. Zde bylo nejspíše milieu, kde mohly vzniknouti, a o d t u d p ř e š l y k Slovanům, ne od Rýna. Soudil bych, že nejspíše u pořímštělých provinciálů na severu a východu Adriatického moře[2]) rozšířil se v době římské zvyk okrašlovati skráně páskami s ověšenými kroužky, a tento zvyk že přešel k podunajským

z doby římské (Jahrbuch. d. Centralcomm. I. 127). Rovněž byly za mé návštěvy v St. Germainu-en-Laye dvě záušnice původu ovšem neznámého vyloženy vedle věcí římských (Salle de numismatique). Současně jsem našel analogický kroužek s jednoduchou kličkou v Louvru (sál II.) mezi věcmi z Myriny v Attice. Rovněž už r. 1890 upozornil jsem na příbuzné stříbrné kroužky z Reichenhallu s jedním koncem ohnutým (Bemerkungen 51, obr. 275) a mohu poukázati i na jiné příbuzné šperky římské nalezené u Vršce v Temeši (Arch. Értes. 1894, 93). Nálezy pozdější, ale na jisto datované před VIII.—IX. stol., před kterouž dobou nechtějí někteří esovitých záušnic uznávati (tak na př. *Brunšmid*, Vjesnik arh. VII. 40, *Reinecke*, Studien 51), jsou ještě tyto: Sós Hártyán v Novohradu, provázený mincí Theodosia II. (Arch. Értes. 1887, 433, *Hampel*, Alterth. I. 438), Abony vedle věcí staršího rázu sarmatského (*Hampel*, II. 799, III. 465 sl.). Jsou také v kultuře merovejské srv. *Píč*, l. c. a *Much*, l. c. a to ve formách upomínajících na staré římské. Vůbec vystupují esovité kroužky (a to ponejvíce jednotlivě, ale za to s několika závity) už ve skupině sarmatské, tedy i v době před IX. stoletím, na př. v Czikó (Hampel, III. tab. 224, II. 90) Siráku (II. 83), v Hódmezővásárhely (II., 105), Majdánu (II. 365); snad také nálezy keszthelské sem patří (srv. dále str. 519.), ač Reinecke právem ukazuje na možnost smíšení hrobů starších s mnohem mladšími. Probádání tohoto pohřebiště nebylo bezvadné. Za to Krungl a Hohenberg sem náleží (srv. dále) z doby jistě starší VIII. stol. V Černemblu v Krajině našly se esovité záušnice v popelnici, jež je ještě starého římského typu (srv. výše str. 512), ale bylo by dlužno to ověřiti a totéž ještě u větší míře platí o ostatních nálezech v slov. žárových hrobech.

[1]) Starožitnosti země české I. 56.

[2]) Prototypy s jednoduchým kroužkem na konci našly se už v době bronzové v Uhrách a v Bosně. I v lužickoslezské kultuře jsou prosté kroužky hojné, a je možno, že už tam se nosily na páskách.

Slovanům, kde se zalíbil a zachytil tak velice, že od VIII. stol. staly se záušnice u v š e c h Slovanů (i v Německu, Polsku a Rusku) typickou součástí výzdoby náhlavní. Zejména mezi západními Slovany jsou potom tak časté, že není téměř pohřebiště z té doby, které by nebylo provázeno esovitými záušnicemi. V Čechách ku př. r. 1894 uvedl jsem 127 nalezišt, dnes známe mnohem více nálezů a velmi hojné jsou i v severnějším Polabí, na Odře a Visle a na Moravě. Čím však jdeme dále k východu a k jihu, tím se vyskytují později a řídčeji (už na Dněpru), ale přece jsou všude, kde víme, že v tu dobu byli Slované.[1]) Konečně mizí v hrobech XIII. stol.[2])

Nepokládal bych tedy esovité záušnice původem za čistě italské, nýbrž spíše za šperky provinciální, barbarské, z okruhu provincií mezi severní částí Adriatického moře a Dunajem, — ale vzniklé už za doby římské. Také Hampel a Brunšmid myslí na Podunají.

Jiné příznaky slovanskosti v archaeologickém inventáři VII.—IX. stol. jest dosud těžko uvésti. Neboť, co se objevuje na př. na Rusi jako charakteristikon slovanských hrobů ruských doby knížecí a co občas zabloudilo obchodem i na jih Karpat a na Balkán nebo dále na západ, jsou věci téměř vesměs původu pozdějšího. Můžeme pouze přihlédnouti k tomu, které předměty ještě vedle hradištné keramiky a záušnic provázejí hroby určitě nebo pravděpodobně slovanské, ale nemůžeme již říci, že tyto další předměty jsou tak typicky slovanské, jako hradištná keramika a záušnice. Nanejvýše může býti jejich relativně hojnější nebo řidčí vyskytování posuzováno jako pomocné vodítko, zejména tam, kde běží o větší pohřebiště nebo sídliště s větším množstvím nálezů, a kde tedy relativní hojnost jedné nebo druhé věci může míti váhu.

Takovými předměty v hrobech VIII.—X. stol., které jsou na jihu Karpat pravděpodobně slovanské na základě chronologie,

---

[1]) Výčty nálezů podány na jiných místech, českých na př. u *Píče*, Starož. III. 1, 329 sl., nebo v mých Bemerkungen 42 sl. Výčet v zemích chorvatskosrbských podal *Brunšmid* Vjesnik, l. c., dále z Podunají *Vasić* (Старинар 1906, 74), ze zemí alpských *Reinecke* (Zs. f. Ethnol. 1897, 362, Verh. Berl. 1896, 469), a *W. Šmid*, Altslow. Gräber (Bericht 22 sl.). Výčtu z Uher *Hampel* nepodává.

[2]) Srv. na př. nález v Szabad-Battyánu (Stol. Bělehrad) s mincemi XIII. stol. (*Hampel*, I. 438). Jednotlivé kusy se udržely ovšem ještě déle.

na základě místopisných poměrů a na základě záušnic i keramiky hradištné, jsou ještě tyto části výzdoby, náležející po většině starému okruhu klassickému, ale pozměněné vývojem a vlivem hlavně byzantským a orientálním:

N á u š n i c e sestávající z kroužku (někdy též s esovitým zakončením a na druhém konci s háčkem), na němž je zavěšena jedna skleněná perla (též dvě), někdy i řetízky ověšená, dále náušnice s nýtkem pokrytým hrozníčkem kovových na sebe připájených kuliček (náš typ žalovský nebo želenický), náušnice se zavěšenou, filigránem zdobenou pyramidou (typ ovládlý v Byzanci).[1]) Jinak vystupují, ale jen v okolí Blatenského jezera, ještě náušnice s jemným, ozdobně z drátu spleteným košíčkem (obyčejně t. zv. keszthelský typ,[2]) jemuž je lépe dávati jméno typu blatenského), které však nemají nic společného s krásnými náušnicemi ozdobenými třemi prolamovanými košíčky, jaké se později robily v Kijevsku.[3]) Který kmen je zde u Blatna podle klassických vzorů vytvořil, je těžko říci právě pro obtíž, již působí analysa i určení hrobů keszthelských.[4])

---

[1]) *Hampel*, I. 350, 357.

[2]) *Hampel*, I. 359 sl. Na str. 782 vede je až do VII. stol.

[3]) Srv. tento „*kijevský*“ typ záušnic na př. u *Kondakova*, Pycckie клады I. (Petr. 1896) tab. 2, 4, 12, 13.

[4]) Pohřebiště keszthelské popsal hlavně *W. Lipp*. A keszthely dobogói sírmezo (Budapest 1884), A keszthely sírmezok (Bud. 1884), Die Gräberfelder von Keszthely (Bud. 1885) mimo řadu jiných článků a kladl je na základě císařských mincí římských do IV.—V. stol. Po něm je posuzoval *Tischler* (Correspondenzblatt 1889, 194) a hlavně jeho působením ujalo se určení pohřebiště do V.—VI. stol., při čemž sluší podotknouti, že Tischler s keszthelskou kulturou v jedno spojoval i kulturu známou z hrobů kettlašských (srv. dále str. 521). Proti tomuto spojení vystoupil později a správně *Reinecke* (Studien 38) ukazuje, že Kettlach nutno odděliti jako pozdější (z doby Karolingů). Proto podle Reinecka dlužno z keszthelských nálezů vyloučiti věci rázu kettlašského, na př. esovité záušnice, kterým Reinecke nechce přisouditi stáří větší než IX. stol. Vlastní keszthelské hroby klade pak Reinecke do VI.—VIII. st., tedy do období a oblasti Avarů. *Hampel* Keszthely z největší části zařaďuje do své sarmatské skupiny a stáří určuje na IV.—VIII. stol. (Alt. I. 17 sl., 791, 801, 806), *Riegel* na VI.—VIII. stol. (Jahrb. Central-Comm. I. 282). *Hampel* neví, komu by přiřkl rozšíření košíčkovitých náušnic (ani pannonský původ nemá za jistý), *Reinecke* (l. c. 41) je připisuje Germanům a sice Langobardům VII. století na základě jiných evropských nálezů (výčet u *Reinecka*, l. c.). *Kondakov* myslí, že košíčky sloužily jako drobné číšky pro voňavku, která při pohybu náušnice kapala na šat (Изв. отд. р. яз. 1906, 455).

Další skupinu tvoří náušnice s 1—3 navlečenými plechovými bubínky, buď velkými nebo malými, buď na povrchu hladkými nebo zdobenými drátovým i granulovaným filigránem. Zvláštní varianta má místo bubínků navlečené trsy kuliček, jakési maliny. Prototypy shledáváme v jižní Rusi; v Uhrách vystupují po různu už v starších hrobech „sarmatské“ skupiny (Regöly, Csikó, Závod), ale rozkvět spadá teprve do IX. a X. stol. (v Rusi do X.—XI.), ač udržely se ještě déle.[1]) Kroužky s velkými dutými koulemi mám za starší těch, které jsou massivnější a přeplněnější ve výzdobě.[2])

Konečně sem náleží náušnice měsíčkovité, jež se později stávají i v Zakarpatí typickými, už v X. století, na př. v pokladu a v pohřebišti gnězdovském.[3]) K nim patří i podobné a současné závěsky lunulovité.[4])

V celku možno říci, že pro slovanské hroby nejvíce typickými jsou pozdější náušnice hrozničkovité, náušnice s třemi navlečenými bubínky a dále ještě to, že při této skupině šperků (a rovněž i při jiných, náhrdelnících, prstenech a pod.) převládá stříbro[5]) a granulovaný (filigránový) materiál; rovněž práce z pleteného drátu ukazují spíše na výzdobu slovanskou, třebas ovšem původ i filigránu i pletené techniky byl cizí.

Rovněž můžeme do jisté míry míti ne sice přímo za slovanské charakteristikon, ale přece za příznak, který provází v zemích alpských slovanské hroby VIII.—IX. stol., emailované šperky, zejména lunulovité náušnice a destičkovité fibulky, obdobné římským z pozdní doby císařské, jaké se našly na př. u Kettlachu a Thunavy v Dolních Rakousích, u Goisern v Horních, nebo u Krunglu, Schladmingu, Strassenglu, Središče u Ptuje, Hohen-

---

[1]) Nález ve Slavkovcích (na esovitých kroužcích) klade *Brunšmid* do XIII.—XIV. st., jiný v církvi sv. Marka u Otočce docela do XV. až XVI. stol. (Vjesnik VII. 90), ale Brunšmid v datování svých hrobů jde příliš daleko. Srv. *Hampel* I. 367.

[2]) *Reinecke* je klade do VIII. stol. (Studien 43).

[3]) *Hampel*, I. 371. *Kondakov*, l. c. 456 myslí, že forma ta je původu maloasijského a syrského a že se přes Černé moře rozšířila do Uher. *Reinecke* (Studien 46) hledá vzory v germanských hrobech z konce doby merovejské a z počátku Karolingů (Höspolding, Dietersheim).

[4]) Na př. srv. nálezy v Bílém Brdu nebo u Pilině, — na Rusi opět v Gnězdovu (ruský arch. termin je лунница).

[5]) Srv. též nálezy v slov. Rusi IX.—X. stol. (Труды арх. съѣзда. Kijev 1899, I. 502).

bergu v Štýrsku, u Běláku, Peravy, Flaschbergu, Grabštani v Korutanech, u Srednje Vsi, Mengeše a Bledu v Krajině, tu a tam i v Dalmacii, Friaulu (Caporiacco) a v Banátě.[1]) — Mluví se právě se zřetelem k tomu i o zvláštní slovanské kultuře *kettlašské*.

Tento email není ovšem původu slovanského, nýbrž byzantského nebo franckého,[2]) ale byl patrně zde v době IX.—X. stol. u Slovanů oblíben.[3]) Kdyby byl slovanského původu, měli bychom v tomto uměleckém rysu vzácný doklad pro archaeologickou individualitu starých Slovinců.

2. Vedle náušnic provázejí slovanské hroby hojně prsteny, náramky a hlavně náhrdelníky. Typické jsou náhrdelníky tordované nebo ztočené z několika drátů i pro pozdní hroby „sarmatské“ a „maďarské“ skupiny[4]) i pro chorvatská pohřebiště se záušnicemi.[5]) Na jihu v Dalmacii už nejsou, za to jsou rozšířeny daleko na sever až do Finska a Gotlandu. Původ je dosud neznámý. Podobně vidíme vystupovati v Chorvatsku i v Dalmacii

---

[1]) Srv. *Reinecke*, Studien 46 sl., *M. Much*, Mitth. C. Com. 1898, 125, *Diez*, Jahrbuch d. C. Com. IV. 1, 225. O emailu kettlašském psal i *Otto Tischler* v Sitzungsber. Anthr. Ges. Wien 1890, 88. *Much*, l. c. 138 klade výtvory ty do VI.—VII. stol. Bled je datován penízem Jindřicha I. (do konce X. nebo do poč. XI. stol.). *Riegel* Kettlach a Mengeš kladl do VIII. —IX. stol. (Jahrb. C. Com. I. 217).

[2]) *Reinecke* hledá původ v dílnách franckých (l. c.), tak patrně i *Šmid* (Altslow. Gräber 43). O pronikání byzantských stilů do Uher od VI. stol. srv. *Hampel*, Alt. I. 809 sl. *Riegl* o kettlašských emailech měl ve Vratislavi r. 1901 přednášku, o níž referát přinesla Breslauer Zeitung Nr. 202 (21. III.). Novou studii připravuje Dr. *E. Diez*. Zde bych ještě podotkl, že Šmid pokládá emailované kruhy krajinské za záušnice (l. c. 34), což by ovšem vyžadovalo určitého potvrzení nálezem, který mu chybí.

[3]) Emailované náušnice podobné kettlašským našly se i v Bolgarech s mincemi X. stol. V Rusku ovšem vznikly i dílny domácí na př. v Kijevě v X. stol. (*Tolstoj-Kondakov*, Русскія древности V. 10, 35, 99, 125, 128. *Píč*, Starož. III. 1, 301).

[4]) Piliň, Muszka (Arad) s mincemi XI. stol., Lipotmez, Horgoš, Vácov, Tokaj, Hlohovec (X. stol.), Budapest, Kaba, Baracspusta, Kečkemét, Gerendáš, Stoličný Bělehrad, Demkóhegy. Srv. *Hampel*, Alt. I. 390, 840 sl. K témuž typu náleží i z drátu točené prsteny a náramky (I. 423). Srv. výčet u *Reinecka*, Studien 46, Zs. f. Ethn. 1893, 155 sl. a *Hoernesa*, Mitth. praeh. Comm. I. 5, str. 23. Hoernes hledá původ při Černém moři, *Brunšmid* (l. c. 48) v Uhrách, odkudž se mu v IX.—X. stol. rozšířily až do Finska.

[5]) Našly se na Bílém Brdu, ve Svinjarevcích, Kloštru, a Sisku (*Brunšmid*, Vjesnik VII. 50).

pletené prsteny, v Dalmacii i stříbrné.[1]) I ty jsou současně hojné v Rusku. Jinak je mezi prsteny velká rozmanitost, do jichž detailů zde zacházeti nemohu.[2]) Probereme je v oddílu Starožitností kulturních. Také náramky vystupují sice jednotlivě, ale rozmanitě (typické jsou vinuté a plechové páskové). Se sponkami setkáváme se jen zřídka a hlavně na západě v Alpách v podobě destiček na povrchu ozdobených emailem.[3])

Jiné předměty jsou v hrobech řídké, zejména zbraně velmi řídké (nanejvýše jen šipky a rovné železné nožíky).[4]) Francké rovné meče, jakož i avarskomaďarské šavle vystupují později jen jednotlivě. Stálejším průvodcem hrobů „sarmatských“ i slovanských jsou ještě křesadla železná s konci zahnutými.[5])

Hroby samy obsahují obyčejně kostry v řadách bez rakví, položené od západu k východu tak, aby obličej hleděl na východ, s rukama nejvíce podél těla. Mince jsou dosti časté, počínajíc X. stol.[6])

* * *

Vedle hrobů uherských, které pokládám za slovanské a které jsem výše vyčetl na str. 511.[7]) náleží do této skupiny pozdních kostrových hrobů slovanských ještě tato pohřebiště, ponejvíce charakterisovaná záušnicemi a hradištnou keramikou:

V zemích alpských patří sem skupina kettlašského rázu (str. 521): v Dolních Rakousích Kettlach na Semmeringu, Thunava u Garsu, v Solné komoře Goisern, v Štýrsku Schladming, Strassengel u Hradce, Afram, pak Krungl (42 hrobů), Hohenberg u Steinachu (102 hrobů), Oberstier, Središče (Polstrau) u Ptuje, v Korutanech Flaschberg u Spittalu na Drávě, Friesach u Sv. Víta,

---

[1]) Srv. *Brunšmid*, l. c. 50.

[2]) Srv. na př. hroby u Bohinje a Bledu v Krajině. To platí pro všechny zde uvedené formy šperků v hrobech slovanských.

[3]) Bohinje, Bled a Mengeš v Krajině (*Šmid*, Altslow. Gräber 24, 28, 35).

[4]) Na Bílém Brdu na př. ve 200 hrobů našlo se jen několik nožů, u Hohenbergu a Krunglu taktéž.

[5]) *Hampel*, I. 111.

[6]) *Hampel*, I. 26 sl., *Brunšmid*, l. c.

[7]) Vedle těchto pohřebišť uvedených už v díle Hampelově, je podle novějších zpráv (od r. 1904) patrně slovanské pohřebiště u Muszky (Arad) z XI. stol. (Arch. Ért. 1908, 124), Liptova (tamže 1902, 440), Abauje (tamže 1904, 303) a rovněž i hroby u Sečan v Novohradě (Arch. Ért. 1907, 229).

na Krce, Perava u Běláku, Vrba (Velden), Vidrna Ves (Wiederndorf) u Blata v Krajině, Roje, Mengeš (Mannsburg) u Kamniku, a hlavně Bohinjska Sredna Vas (Wocheiner Mitterdorf) a Bled (Veldes) na Sávě.[1]) Také pohřebiště u Krnského Gradu může býti slovanské (srv. výše str. 506).

U Adriatického moře mají slovanský ráz hroby nalezené u Pinguente v Istrii, u Caporiacca blíže Videmu a podle Reinecka i hroby od Tomai a Salvore blíže Terstu.[2]) V území chorvatském uvádí Brunšmid Bílé Brdo u Oseku, Svinjarevce u Vukováru, Velký Bukovac u Varaždína, Kloštro a Slavkovce u Vinkovců, jež vesměs klade do XI., poslední do XII. století.[3]) Nově přistoupilo starší (asi z VIII. stol.) pohřebiště ve Velké Gorici.[4]) V Dalmacii našly se hroby z IX. stol. v okolí Kninu (Biskupija), dále v Koljanech u Vrliky a v Katunech blíže Splitu.[5]) Z Bosny znám jen pozdní nálezy z Crkvenice na řece Bosně a v rogatičském chotáru u Glasince,[6]) ze Srbska jsou hlášeny nálezy stáří

---

[1]) Srv. literaturu u *Reinecka*, Studien 48, dále Mitth. anthr. Ges. Wien 1890 Sitzb. 87, 1891, 252, Jahrbuch d. C. Comm. I. 217, IV. 1, 225. O Kettlachu psal *Frank*, Archiv f. österr. Gesch. Quellen 1854 XII. 235, 241, *Sacken*, Sitzungsber. Akad. Wien, Phil. hist. Classe, 1873, LXXIV., 616. O Krunglu a Hohenbergu *O. Fischbach* (Arch. Ért. 1894, 359, 1895, 249, 1897 133) a Dr. *E. Diez* (Jahrbuch C. Comm. IV. 1, 201). *Reinecke*, jenž Krungl přičítá Slovanům, klade jej do r. 550—650 (Studien 45), *Hampel* do VII.—VIII. stol., *Riegl* a *Diez* do X.—XI. stol. (l. c. 210). Z celého rázu věcí soudil bych sám na IX. stol. (snad i na VIII.). Krajinské nálezy popsal *A. Müllner* (Argo 1894) a nově hlavně *W. Šmid*, Altslovenische Gräber Krains 1908 (srv. výše str. 512 a Carniola 1908, 17—44).

[2]) *Reinecke*, Verh. berl. 1897, 362, Studien 49, *Riegl* Jahrb. C. Comm. I. 217.

[3]) *Brunšmid J.*, Hrvatske sredovječne starine (Vjesnik hrv. dr. VII. 1905, 30 sl.). Z části popsali je už *Reinecke* l. c. 362, a *M. Hoernes*, Funde versch. Altersstufen aus dem westl. Syrmien (Mitth. praeh. Comm. 1901. I Nr. 5). K tomu srv. ještě nálezy záušnic na místech uvedených Brunšmidem na str. 40.

[4]) *Hoffiler*, Starogroblje u Velikoj Gorici (Vjesnik X. 120 sl.).

[5]) *Radič Fr.* (Starohrv. Prosvjeta I. 243, II. 5, 25, 71, 143, III. 31, 99, VI. 1; srv. i starou serii XIV. 94) klade vrlické a biskupijské hroby do VIII. stol. na základě mincí. *Reinecke* (Studien 49, Verh. berl. 1896, 469). Srv. též *Marun L.*, Popis naušnicâ (ukosnicâ, mingjušâ) prvoga muzeja hrvatskih spomenika u Kninu. (Starohrv. prosvjeta V., 40, 67, 131, VII. 43, 95. Srv. i IV. 113).

[6]) Glasnik zem. muz. IV. 211, IX. 593.

nejistého.[1]) Pokud hroby odkryté P. Trägerem v Albanii na východ od Skadru sahají až do doby slovanské, nelze zatím rozhodnouti.[2]) V sofijském Národním museu nenalezá se podle sdělení řed. J. Dobruského dosud žádný nález, který by se mohl přičítati Slovanům v VI.—VIII. stol. Je viděti, že na Balkáně zbývá archaeologům ještě mnoho práce.

---

[1]) V novější době konstatoval další stopy starých slovanských sídlišť a hrobů v severním Srbsku *M. Vasić* u osad Polne (na Basatu), u Stalace, u Kostolce, Vinče a Begalice (Старосрпска палазишта у Србији. Старинар 1906, 39 sl.). Ale nálezy tyto nemají co dělati s kulturou doby stěhování Slovanů, spadajíce do II. tisíciletí po Kr., ač ovšem nescházejí ani tu ukázky na století starší. Mezi jiným vyskytl se i nález esovitých záušnic na Basatu a ve Vinče v okruhu bělehradském. Keramiku všude provází typická vlnice. Staroslovanská osada byla i u vrchu Vrška Čuka (Mitth. anthr. Ges. 1889. Sitzb. 14).

[2]) Verh. berl. 1901, 43.

KAPITOLA X.

PŘÍDAVKY A DOPLŇKY.

Přídavek I. **K slovanskému osídlení Alp.** (Ke str. 346.)

Bylo by mě napřed zavedlo příliš daleko, kdybych byl chtěl v textu více místa věnovati sporu, jenž vznikl o způsob, jakým Slované osídlovali země alpské, speciálně o to, zdali dříve osídlovali úrodné nížiny a přístupná údolí hlavních řek, či vzdálenější a nepřístupnější stráně hor.

O. Kaemmel ve svém námi často citovaném spise „Die Anfänge des deutschen Lebens in Oesterreich" (Leipzig 1879) přišel mezi jiným k závěru, že právě široké, přístupné údolí Mury zůstalo téměř neosídleno, že zejména v okolí Hradce a Lipnice bylo jen pramálo slovanských osad.[1]) Podobný závěr shledáváme i v ptujských studiích Vlad. Levce zevšeobecněný slovy: „Nicht in den Tälern und Niederungen, sondern an den Bergabhängen haben sich die Slaven zunächst angesiedelt",[2]) — a to na základě nesprávného Kaemmelova výroku o Muře (srv. výše pozn. 2 na str. 353), ježto prý se v širokých údolích nedají zjistiti staré slovanské osady. Doliny a nížiny, soudí Levec, osídlili Slované teprve po dobytí země od Němců. Po Levcovi opakoval to W. Šmid a nejnověji J. Peisker.[3])

---

[1]) Anfänge 151, 152.

[2]) *Vlad. Levec,* Pettauer Studien III. (Mitth. anthr. Ges. Wien, XXXV.) 68, 74, 84. I. díl těchto studií vyšel r. 1898 v XXVIII., druhý v XXIX. dílu Zpráv.

[3]) *W. Šmid,* Bericht des Landesmus. Rudolfinum in Laibach für das J. 1907, 41 sl., *J. Peisker,* Vierteljahrschrift für Soc. u. Wirtsch. Gesch. VII. (1909) 328.

Naproti tomu dospěl zase Fr. Krones k výsledku opačnému: Slované v Alpách osazovali zprvu nížiny již před nimi obdělané (pokud nebyly zaplavovány) a vyhýbali se strmějším stráním a údolím vysoko položeným;[1]) k němu připojil se nejnověji A. Dopsch.[2])

Spor jest však nezralý k řešení, poněvadž chybí pravidlem hlavní předpoklad: totiž zjištění, jaké má stáří jméno, resp. existence slovanské osady. Slovanské osídlení Alp neudálo se na ráz, nýbrž mělo několik etap. Přicházeli noví osadníci, staří se množili, přicházely války a útoky, které nutily obyvatele opouštěti místo zprvu zvolené a stěhovati se na jiné, bezpečnější a pod. Co platno, uvedou-li naproti Kaemmelovi Krones, Dopsch a Štrekelj[3]) řadu starých slovanských osad v údolí Mury, v okolí Hradce i Lipnice, nevíme-li, v jakém časovém poměru jsou k těm, které známe od horských, výše položených přítoků? Tím sice dokázali nesprávnost závěru, že široké údolí Mury nebylo Slovany četněji osídleno, ale pro otázku, zdali se usadili Slované nejdříve zde a teprve později výše v horách, čili naopak, tím není rozhodnuto nic. Které osady byly založeny v VI., které v VII., které v VIII. a IX. století, o dalších ani nemluvíc? Které byly starší, které pozdější v intervallu prvních století slovanské kolonisace?

Zde bude potřebí ještě mnohé detailní práce, zejména ke zjištění těchto chronolog. poměrů,[4]) ať již cestou filologickou nebo srovnávacím studiem agrárním, nebo studiemi archivními, nebo (a to hlavně) pomocí archaeologie,[5]) nežli bude možno s větší

---

[1]) *Krones*, Zur Gesch. der ältesten insbes. deutschen Ansiedelung des steiermark. Oberlandes. Mitth. d. hist. Ver. der Steiermark. XXVII. 1—78. Srv. i pozdější jeho spis „Die deutsche Besiedelung der östlichen Alpenländer.“ Kirchhoffs Forschungen III. (Stuttgart 1889), 332 pozn. 49.

[2]) *A. Dopsch*, Die ältere Sozial- und Wirtschaftsverfassung der Alpenslaven. Weimar 1909, 54.

[3]) *Štrekelj K.*, Prispevky k poznavanju kraj. imen po nemškem Štajeru, (Čas. za zgod. I. 70), Razlaga nekterih kraj. imen po slovenskem Štajeru (tamže III. 41).

[4]) Tak ostatně cítí i *Dobsch* 56.

[5]) Hlavně archaeologie pomůže nám ukázati, kde byla nejstarší sídla slovanská v VII.—IX. stol., v době, pro niž nám archivy a letopisy sotva poskytnou nových zpráv. Bylo by už nyní záhodno věděti, na jakém místě údolí Drávy, Mury, Sávy nebo Enže leží dnes známá slovanská sídliště, resp. pohřebiště, Krungl, Hohenberg, Nova Vas atd. (srv. výše str. 522 sl.). V popisech archaeologických nebylo dosud k této věci náležitě přihlíženo.

jistotou vysloviti thesi první nebo druhou. Ostatně neváhám říci, že vůči otázce postavené takto dilemmaticky, již předem mám mnoho pochybností. Zdá se, že všude spíše rozhodovaly ad hoc místní poměry, jednou pro ten, po druhé pro onen způsob. Zejména bezpečnost rozhodovala. Kam a dokud do níže položených míst přicházeli Avaři neb později Maďaři, tam se Slované jistě vyhýbali zakládati osady, nebo opouštěli původní a hledali nové výše na horách.[1]) Ale bylo tomu tak všude jinde?

Uvádí se dále pro Levcovu theorii důvod, že Slovanům vysoké stráně proto byly milejší, poněvadž se odvodňovaly lépe než vlhká údolí, kde stále hrozilo nebezpečí povodní.[2]) Je však správno v celé otázce rozlišovati a operovati na jedné straně jen s vysoko položenými horskými stráněmi a na druhé s vlhkými a záplavám vysazenými dolinami? Není mezi nimi mnoho středního? Nemají široká, nízko položená údolí větších řek také své málo povýšené terrassy a povlovně se zdvihající úbočí, kde je sucho a kde není nebezpečí záplav? Ostatně, byli-li Slované před 1000 lety polonomadi, — věc tu zbývá ještě dokázati — byli jimi tím více staletí před tím a přece ponejvíce volili, jak nás archaeologie učí, svá sídliště ne na vysokých stráních, ale na mírných úbočích, v úrodných nížinách. Proto nemohu dosavadní výsledky nijak pokládati za směrodatné a rozhodné; jinak zůstává přirozeným předpokladem, že nejdříve osazovali místa přístupná a úrodná a teprve odtud z různých příčin a postupem času šli dále do hor.[3])

Otázka, jak bylo provedeno dobytí země od Němců a německá kolonisace,[4]) nespadá již v rámec našeho líčení.

II. **Spor o původ Bulharů.** (Ke str. 403.)

První zprávy o původu a příslušnosti vlastních Bulharů od Volhy přišlých podávají nám zprávy arabské, jež je ztotožňují buď se Slovany (Ibn Fadlán, Hadži Halfa, Ibn Roste) nebo s Turky (Mas'údí, Idrísí) nebo s Chazary (Istachrí, Ibn Haukal, Al Balchí) nebo je konečně mají za smíšeninu různých kmenů, jako Birúní,

---

[1]) Tak dobře připomíná proti Dobschovi *J. Peisker*, l. c. 330.

[2]) *Šmid*, l. c. 42.

[3]) Tak i *Dobsch*, l. c.

[4]) *Dobsch*, 57 sl.

Dimeškí.[1]) Žádný jiný pramen starý nepraví nic o příslušnosti; pouze od autora legendy demetriovské se dovídáme (srv. výše str. 411), že řeč jejich se různila od slovanské.

Po nich teprve *J. Thunmann* zabral se první vážněji do otázky v knize „Untersuchungen über die Gesch. der östl. europ. Völker" (I. Leipzig 1774) a dovozoval, že staří Bulhaři byli národem turkotatarským,[2]) což po něm opakoval *J. Chr. Engel* a přijal i *N. Karamzin*.[3]) V tomto mínění, které autoritou Thunmannovou a Engelovou ovládlo na konci XVIII. a poč. XIX. století, způsobila nový převrat kniha *J. Venelina*, „Древніе и нынѣшніе Болгаре (I. Moskva 1829), jež měla účel dokázati, že Bulhaři byli Slované.[4]) a důkaz ten vedla poprvé i cestou jazykovou, — výkladem bulharských jmen pomocí slovanské etymologie. Venelinovo vystoupení uvítali mnozí slavisté v tehdejší době romantismu a slovanského obrozování. Přišel sice brzy po tom *Pavel Šafařík* a ochladil toto nadšení váhou své autority, neboť r. 1837 prohlásil ve svých Starožitnostech Bulhary za urálské Čudy[5]), a jiná současná autorita *Kašp. Zeuss* byl opět pro hunnský původ,[6]) — ale venelinovština nezmizela ze slovanské nauky. V Rusku Venelina následovali a doplňovali *P. Butkov*, *Saveljev Rostislavič*, *S. Uvarov*[7]) a *Makarij* a především u samotných Bulharů *Gavril Krъstovič* v spisech „Кратко изслѣдованіе на българскѫ-тѫ древность" (v cařihradské edici Българ. Книжница 1858, květen č. II. 2, červen II. 1—2) a „Исторія блъгарска подъ име Унновъ" (I. Cařihrad 1871). Ještě později našla tato theorie (rovněž jako theorie o slavismu Hunnů a Roxolanů) dosti zastanců, jimž v čele stojí

---

[1]) *Šišmanov*, Крит. прѣгледъ 528.

[2]) Rozvedl tu ovšem jen myšlénky, které pronesl *Aug. Schlözer* ve svých nordických dějinách (Allg. nord. Gesch. Halle 1771).

[3]) *J. Chr. Engel*, Gesch. der Bulgaren in Moesien (Allg. Weltgesch. Halle 1797, 293—474), *Karamzin*, Исторія I. pozn. 41.

[4]) Před Venelinem prohlásil je za Slovany *d'Ohsson* (Des peuples du Caucase et des pays au nord de la mer noire etc. Paris 1828, 72, 79), a také Srb *Raić* (Исторія kn. II., Vídeň, 1794).

[5]) SS. II. 176. — Před ním už podobně *Klapprot* (Tableau historique de l'Asie etc. Paris 1826, 260).

[6]) Deutschen 710 sl., 722.

[7]) *P. Butkov*, Оборона лѣтописи русской Несторовой (Спб. 1840), *Saveljev Rostislavič*, Слав. Сборникъ (Moskva 1845), *S. Uvarov*, De Bulgarorum utrorumque origine et sedibus antiquissimis. (Dorpat 1853).

Dm. Ilovajskij[1]) a *V. Florinskij*,[2]) u Bulharů *T. Šiškov*[3]) a nejnověji *Gančo Cěnov*.[4])

Z mínění, která vedle toho současně byla pronesena, zasluhuje ještě pozornosti *Fraehnovo*,[5]) podle něhož Bulhaři byli původu smíšeného ze Slovanů, Finnů a Turků. Očividně tu působily staré zprávy arabské, jichž byl Fraehn znamenitým znalcem a vykladatelem. O bádání Fraehnovo opírají se i stati *V. Grigorjeva* a *P. Keppena*, vyšlé r. 1836,[6]) P. Šafaříka následovali zase *R. Roesler*, *P. Hunfálvy*, u Slovanů *A. Hilferding*, *M. Drinov*, *D. Chvolson* a zprvu i *K. Jireček*.[7])

Když však byl r. 1866 objeven a od A. Popova vydán knížecí rodokmen bulharský ze dvou rukopisů slov. chronografů, zv. obvykle Именникъ,[8]) tu se pomalu obrátilo vše ve prospěch theorie

---

[1]) Srv. stati: О славянскомъ происхожденіи дунайскихъ Болгаръ (Русскій Архивъ 1874. VI., otištěno i v Разысканія о началѣ Руси. II. изг. Москва 1882. 166), Къ вопросу о Болгарахъ (Русская Старина 1879. V. srv. Разысканія 423 a Сборникъ госуд. знаній VII. Спб. 1879), Заключительное слово о народности Руссовъ и Болгаръ (ЖМНП 1881. V. srv. Разысканія 489), Поборники норманизма и туранизма (Р. Старина 1882. XII., Разыск. дополн. 1), Еще о туранизмѣ въ слав. исторіи (ЖМНП 1883. VIII., Разыск. дополн. 50). Proti tomu srv. hlavně polemiku *V. Vasiljevského*, О мнимомъ славянствѣ Гунновъ, Болгаръ и Роксоланъ (ЖМНП 1882, VII. 140).

[2]) Первобытные Славяне I. 55, 343. *J. Filevič* vyslovil nedávno zase prostředkující domněnku, že se Bulhaři poslovanili cestou přes Rus (Ист. древней Руси 325).

[3]) *Šiškov T.*, Ист. на българ. народъ (Cařihrad 1873).

[4]) *Cěnov Gančo*, Праотечество и праезикъ на Българитѣ (Sofia 1907). Srv. referát Mladenova v Arch. f. slav. Phil. 1907, 613.

[5]) *Fraehn*, Drei Münzen der Wolga-Bulgaren aus dem 10. Jahrh. (Mém. Acad. Petersb. VI. 171), Die ältesten arab. Nachrichten über die Wolga-Bulgharen aus Ibn-Foszlans Reiseberichte (tamže Sér. VI. t. I., 572, 1832).

[6]) *V. Grigorjev*, Волжскіе Булгары (Библ. для чтенія XIX. III. 1.—32), Слав. древности (Р. Фил. В. 1880. IV. 222, 266), *P. Keppen*, О волжскихъ Болгарахъ. ЖМНП. 1836. X. 64—80. V Bulharsku stoupenci této theorie jsou *P. Odžakov* a *L. Dobrov* (Šišmanov 551).

[7]) *R. Roesler*, Rom. Stud. 154, 231 sl., *P. Hunfalvy*, Ethnographie Ungarns 255, *A. Hilferding*, Собр. соч. I. Спб. 1868, *M. Drinov*, Погледъ върхъ происхожденето на българ. народъ 1869 i v Заселеніе Балк. пол. 144, *K. Jireček*, Bulh. dějiny 110, *D. Chvolson* (*Harkavi*, Сказанія 291).

[8]) *A. Popov*, Обзоръ хронографовъ русской редакціи (Moskva 1866). Popov nalezl rodokmen ve 2 rukopisech t. zv. Hellenského letopisce, z nichž jeden v synodální knihovně moskevské je přepis XVI. stol. z rukopisu XV. stol., druhý přepis ze stol. XVI. Otištěn byl později několikráte, nově od Šišmanova, l. c. 556 sl. — Srv. též výše str. 404 pozn. 7.

turkotatarské, neboť jen z této jazykové skupiny dařily se výklady bulharských jmen a slov, nalézajících se v Imenniku. Mezi badateli, kteří tímto směrem šli a kteří platněji přispěli k řešení otázky, dlužno uvésti *W. Tomaschka, K. Vambéryho* a *A. Kunika*, jenž spolu s *V. Radlovem* je původcem t. zv. hypothesy čuvašské (Bulhaři byli národ nejpříbuznější dnešním Čuvašům), *Blaua*, hraběte *Gézu Kuuna, J. Marquarta* a *B. Munkácsiho*.[1]) O anthropologický důkaz pokusil se nedávno *Ad. Bloch*.[2])

S otázkou původu Bulharů souvisí úzce i otázka původu jejich jména. O rozmanité historii výkladu jeho srv. obšírné líčení u Šišmanova, str. 605 sl. Nám se zde podrobnější výklad vymyká. Jen bych připomněl, že Šišmanov sám vrací se k výkladu,[3]) který známe už od XIII. stol.[4]) a který zejména hojně od XVI. století opakovaly kroniky polské a jinoslovanské[5]) a zase mnozí odmítali: Bulgarin = Bulga + är, značí člověk, muž od Volgy — Volžanín.[6])

---

[1]) *W. Tomaschek*, Bulgari (Pauly's Real-Encycl. V. 1040 s. v. a ve dvou recensích Roeslera a Jirečka v Zs. f. oesterr. Gymn. 1872, 141, 154, 1877, 674), *K. Vambéry*, Der Ursprung der Magyaren (Leipzig 1882) 50 sl. *A. Kunik*, Извѣстія Ал. Бекри и другихъ авторовъ о Руси и Славянахъ (Прил. къ XXXII. т. Зап. Акад. Спб. Nr. 2. 1878, 145 sl., kde i *Radlovovo* mínění uvedeno str. 138), *Géza Kuun*, Relationum Hungarorum cum oriente gentibusque orientalis originis historia antiquissima. II. (Claudiopoli 1895) 10 sl., *J. Marquart*, Alttürk. Inschr. 95, *B. Munkácsi*, Ethnol. Mitth. aus Ungarn 1896, 9. *Blauovo* mínění uvádí *Brun* (Черноморье 317).

[2]) *Ad. Bloch*, Origine turque des Bulgares (Bull. d'anthr. Paris 1906, 537). Srv. ref. Zlatarského v Исп. 1906, 464.

[3]) *Šišmanov*, 724 sl., 744. O formách jména srv. úplný výčet na str. 696—724.

[4]) Čteme jej už u kněze Duklanského ed. Crnčić 8 (Vulgari a Volga flumine vocantur) a u Nikefora Gregora ed. Bonn. I. 26 (srv. *Šišmanov*, 607) a Boguchwala (*Bielowski*, M. Pol. hist. II. 469).

[5]) *Šišmanov*, 609 sl.

[6]) O nejnovější theorii — vzniklé však z tendencí politických, — která jméno m a k e d o n s k ý c h Bulharů neuznává za původní, nýbrž odvádí od lat. *vulgarus* — prostý člověk (tak *Srečković, Veselinović* a hlavně *Cvijić*), srv. *Iširkov*, Исп. 1906. LXVII. 485, Приносъ къмъ етнографията на мак. Славѣни (Sofia 1907, 44); Étude ethn. sur les Slaves de Macédoine (Paris 1908) 41.

DOPLŇKY A OPRAVY K II. DÍLU.

Na str. 52 ř. 20 shora čti Trsteniku místo Trěstniku.

Na str. 78 ř. 11 sdola doplň, že I. vydání Linharta vyšlo v Lublani 1788.

Na str. 82 mezi autochtonisty poslední doby doplň ještě: *Stovik J.*, Славяне, древнѣйшій автохтон. народъ Европы (Odessa 1905) a Dr. *Gančo Cěnov*, Праотечеството и праезикътъ на Българитѣ. (Sofia 1907).

Na str. 97 ř. 9 sdola čti 614 místo 610.

Na str. 138 pozn. 3. doplň: Maurikios Strat. XI. 5, Ibn Roste (ed. *Chvolson*, 30, Al Bekri ed. *Rosen* 54).

Na str. 139 pozn. 1 čti Kardízí místo Gurdézí.

Na str. 150 ř. 3 shora k tvaru Vrbas dlužno podotknouti, že jej Murko neprohlašuje za lokál, ale za tvar s koncovkou *-asъ* (*Miklosich*, Vrgl. Gr. II. 320).

Na str. 161 ř. 4 shora čti IX. místo VIII.

Na str. 166 doplň, že o výklad szentmiklósského nápisu pokusil se též *Géza Nagy* (Arch. Ért. 1907, 127), k čemuž srv. i dílo A magyar nemzet története (Budapest 1898) I. str. CCCXXXIII.

Na str. 184 připoj k uvedeným pramenům ještě Jana Kameniatu *Ἅλωσις τῆς Θεσσαλονίκης* (r. 904).

Na str. 191 ř. 4 shora čti 198 místo 168.

Na str. 230 ř. 17 shora připoj: *A. Pernice*, L'imperatore Eraclio (Firenze 1905).

Na str. 244 do pozn. 1 připoj: *Zernin*, Жизнь и литер. труды имп. Конст. Багр. (Charkov 1858), *Hirsch*, Kaiser Constantin VII. Porfyr. (Berlin 1873. Jahresber. d. kgl. Realschule) a hlavně nový spis *A. Pavice* vyšlý po vydání mé knihy: Cara Konstantina VII. Porfirogenita De administrando imperio glave 29—36 (Zagreb 1906). Lituji však velice, že mi tento spis zůstal neznámý i při tisku svazku IV.

Na str. 255 pozn. 1. Mezi novější zastance představy o srbochorvatském klínu náleží *Novaković*, Први основи 89 sl., *Korš* (Труды VIII. арх. съѣзда. IV. 74), *Maretić*, Slaveni 82, 93, *Županić*, Систем 88.

Na str. 269 dole má býti 1899 místo 1869.

Na str. 279 pozn. 2 doplň: O něm více v kap. VII. str. 398.

Na str. 293 ř. 6 sdola připoj k citátu z Šafaříka ještě str. 234.

K str. 293. pozn. 1: Teprve po vytištění VI. kapitoly dostala se mi do rukou stať prof. *Jul. Kulakovského*: Гдѣ начинается територія славянъ по Іордану? (ЖМНП 1905. III. 123). V ní dokazuje autor (hlavně proti Westbergově lokalisaci obou sporných

jmen při Neziderském jezeře), že Noviodunum může býti pouze Isakča a lacus Mursianus shluk jezer, rozložených na druhé jižní straně dunajského ústí (tak už Šafařík SS. II. 234). Nemyslím, že by tento výklad poskytl definitivní rozřešení nejasného a obtížného místa Jordanova textu, ale má dosti pro sebe.

Na str. 302 ř. 3—4 sdola čti церквей 1871.

Na str. 303 připoj do pozn. 2 stať *A. Popoviće*, Трагови средњевековних влашких насеља на Копаонику (Просв. Гл. 1903. VII.).

Na str. 304 připoj do pozn. 2 knihy: *Jesan J.*, Românii din Bosnia Şi Herţegovina (An. Acad. Rom. Bucur. 1905). *Filipescu T.*, Coloniile române din Bosnia (Acad. Rom. Bucur. 1906). Srv. *T. Đorđević*, Две румунске књиге о Румунима у Босни (Срп. Књ. Гл. XVIII. 620).

Na str. 310 ř. 17 shora doplň: v I. chrysobulu Basiliově sluje kraj *Πλάνιτζα* (*Gelzer*, Byz. Zs. II. 51).

Na str. 311 ř. 21 shora čti: 1041 místo 1049.

Na str. 312 ř. 6 sdola čti: Slov. svět 117.

Na str. 320 ř. 15 shora připoj, že se kmen Skamarů připomíná v Thrakii ještě za Konstantina Kopronyma (Theofanes ed. *Boor*, 436).

Na str. 325 pozn. 2 připoj Kedren II. str. 19.

Na str. 353 do pozn. 1 připoj stať *A. Vierlinga*, Die slaw. Ansiedelungen in Bayern (Beitr. zur Anthr. und Urg. Bayerns XVI. 13—18), které jsem se však nemohl dopíditi. Rovněž sem patří článek *Smólského G.* „Ślady slowiańskie na ziemiach dawnej Recyi i Windelicyi" (Lud. XI 355). Ale Smólski jsa autochthonistou, silně přehání.

Na str. 368 do pozn. 2 připoj: *O. Kaemmel*, Die Besiedelung des deutschen Südostens vom Anfange des X. bis Ende des XI. Jahrhunderts (Leipzig 1909. Gymn.-Progr.).

Na str. 372 ř. 4 s dola čti *τύπον* místo *πύπον*.

Na str. 369 do pozn. 4 připoj: str. 105.

Na str. 391 ř. 11 shora čti: na venek místo návenek.

Na str. 404 ř. 5 sdola čti: 1866 místo 1886.

Na str. 406 k pozn. 2 připomínám k lepšímu vysvětlení, že i pozdější turecký název pro jižní Bessarabii — *Budžak* značí přímo totéž, co slov. жглъ, kout. Srv. *Zenker*, Dict. turc. arab. pers. 177. Na téže stránce několikráte přehlédnutím vytištěno bylo жнглъ místo жглъ.

Na str. 485 ř. 9. s dola čti Хрьватинњ.

Jelikož předmluva byla již vytištěna při prvním svazku II. dílu Starožitností, mohou pouze zde na konec poděkovati i p. prof. *K. Jirečkovi* za revisi národopisné mapy Balkánu, připojené k svazku druhému. Při korrektuře tohoto svazku vypomohl mi p. prof. Dr. *J. Hanuš*.

REJSTŘÍK K II. DÍLU

SLOVANSKÝCH STAROŽITNOSTÍ.

(Řaděn podle abecedy latinské.)

Obsah II. dílu.

Kap. IV. Postup Slovanů na balkánský poloostrov.

Kap. V. O příchodu Chorvatů a Srbů na Balkán.

Kap. VI. Národopisné poměry na Dunaji a na Balkáně v VI. a VII. století.

Kap. VII. Počátky jižních Slovanů.